ANALELE ŞTIINŢIFICE

ALE

UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA"

DIN IAȘI

(SERIE NOUĂ)

SECŢIUNEA III

(Ştiinţe sociale)

TOMUL VI, ANUL 1960

ANALELE ŞTIINŢIFICE

ALE

UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA"
DIN IAȘI

(SERIE NOUĂ)

SECȚIUNEA III

(Ştiinţe sociale)

TOMUL VI, ANUL 1960

ANALELE ŞTIINŢIFICE ALE UNIVERSITĂŢII
„AL. I. CUZA" — IAŞI

TOMUL VI, s. III 1960

SUMAR

УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ ЯССКОГО УНИВЕРСИТЕТА
ИМЕНИ „АЛ. И. КУЗЫ"

Том VI, отд. III 1960 г.

СОДЕРЖАНИЕ

Стр.

ANNALES SCIENTIFIQUES DE L'UNIVERSITÉ „AL. I. CUZA" — JASSY

TOME VI-ème, s. III 1960

SOMMAIRE

DEZVOLTAREA CREATOARE A TEORIEI ECONOMICE MARXISTE DE CĂTRE V. I. LENIN

(Cu prilejul împlinirii a 90 de ani de la naşterea lui V. I. Lenin)

La 22 aprilie 1960 poporul sovietic, popoarele celorlalte ţări socialiste şi întreaga omenire progresistă sărbătoresc împlinirea a 90 de ani de la naşterea lui Vladimir Ilici Lenin, întemeietorul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice şi al statului sovietic, genialul gînditor revoluţionar, conducătorul şi învăţătorul clasei muncitoare şi oamenilor muncii din întreaga lume. V. I. Lenin

este continuatorul măreţei opere a lui Marx şi Engels, fondatorii socialismului ştiinţific, singura concepţie care permite cunoaşterea ştiinţifică a proceselor de dezvoltare a societăţii omeneşti.

Marx şi Engels au trăit în perioada capitalismului premonopolist, au stu-

diat legile generale de dezvoltare a societății capitaliste, și prin aceasta au demonstrat inevitabilitatea pieirii societății capitaliste și victoria unei noi societăți – societatea socialistă. În felul acesta ei au explicat nu numai trecutul și prezentul omenirii, ci au prevăzut și viitorul ei. Marxismul a apărut din necesitatea fundamentării științifice a sarcinilor de importanță istorică mondială ale proletariatului – clasă nouă, în ascensiune.

O dată cu trecerea la imperialism – epocă nouă în dezvoltarea capitalismului, caracterizată printr-o serie de fenomene și procese noi – capitalismul a intrat în faza decăderii sale, contradicțiile au atins punctul culminant, iar revoluția proletară a devenit o chestiune a practicii nemijlocite. În această epocă apare leninismul care exprimă năzuințele și sarcinile luptei revoluționare a clasei muncitoare și a tuturor oamenilor muncii din întreaga lume. V. I. Lenin a dat răspuns la marile probleme ale luptei revoluționare pentru socialism în epoca imperialismului și a înarmat clasa muncitoare din Rusia și întreaga mișcare muncitorească internațională cu noua teorie a revoluției socialiste, cu învățătura despre dictatura proletariatului pe care el a dezvoltat-o în noile condiții istorice și cu un măreț program științific al construirii socialismului.

V. I. Lenin a dezvoltat toate părțile constitutive ale marxismului – filozofia, economia politică și teoria comunismului științific, ridicîndu-le pe o treaptă superioară.

Viața a confirmat întrutotul justețea învățăturii leniniste. Astăzi peste o treime din omenire, adică aproximativ un miliard de oameni s-au eliberat pentru totdeauna de sub jugul imperialist, de exploatarea omului de către om și sub conducerea partidelor comuniste și muncitorești făuresc o viață nouă socialistă, iar în Uniunea Sovietică are loc construcția desfășurată a societățiii comuniste. Ideile leninismului au pătruns în mințile atîtor oameni, au devenit o forță atît de uriașă în viața contemporană, încît sînt nevoiți să recunoască acest lucru pînă și cei mai înrăiți dușmani ai leninismului. Iată ce spune în această privință americanul Alfred Meyer, în cartea sa Leninismul *apărută în S.U.A. în anul 1957 : „Este inutil să demonstrăm cît de importantă este înțelegerea leninismului (care oglindește nu numai concepțiile lui Lenin, ci și ale tovarășilor săi de luptă) pentru a ne orienta în fenomenele care au loc astăzi în lume... Este incontestabil că în zilele noastre, ideile și activitatea lui V. I. Lenin, conducătorul revoluției ruse, au pus stăpînire pe mințile a milioane de oameni" [1]). Burghezia contemporană, falimentară pe plan ideologic și moral, este incapabilă să opună leninismului idei care să aibă măcar un grăunte de adevăr științific, ci fel de fel de născociri și bazaconii în scopul de a înșela masele și de a le abate de la lupta revoluționară.*

În dezvoltarea teoriei economice marxiste de către V. I. Lenin distingem trei etape principale și anume : prima etapă ține din 1893 și pînă în preajma celui dintîi război mondial, cea de-a doua etapă cuprinde perioada primului război mondial imperialist, iar cea de-a treia etapă cuprinde perioada de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și pînă în anul 1924 cînd Lenin moare [2]).

1) «Kommunist» nr. 5/1959 p. 5.
2) K. I. Grigorv, *Istoria economiceskite ucenia* – Sofia, 1956.

Prima etapă cuprinde la rîndul ei două perioade și anume : prima perioadă care ține din anul 1893 pînă în anul 1899, iar cea de-a doua perioadă din anul 1900 pînă în preajma primului război mondial imperialist.

În lucrările elaborate în cadrul primei perioade Lenin apără învățătura economică marxistă împotriva atacurilor narodnicilor și a marxiștilor legali și o îmbogățește cu noi teze. Lenin a supus unei critici nimicitoare doctrina economică a narodnicismului care ignorînd legile obiective de dezvoltare a societății susținea în spiritul sismondismului că în Rusia nu-i posibilă dezvoltarea capitalismului, că această orînduire reprezintă un pas înapoi în comparație cu orînduirea „neaoșă" a Rusiei și de aceea trebuie „oprită dezvoltarea capitalismului" și menținută mica producție de mărfuri. Principalul argument invocat de către narodnici cu privire la imposibilitatea dezvoltării capitalismului în Rusia este acela că procesul de ruinare și sărăcire a țărănimii care însoțește în mod inevitabil capitalismul subminează piața internă, iar piețele externe fiind acaparate de către celelalte țări capitaliste, nu este posibilă realizarea produsului. Concluzia finală pe care o trăgeau narodnicii este aceea că marxismul nu are aplicabilitate pentru Rusia.

Lenin, pornind de la învățătura lui Marx despre reproducție, demonstrează posibilitatea dezvoltării capitalismului în Rusia, îmbogățind totodată cu noi teze științifice, teoria realizării și a piețelor.

Se știe că atunci cînd Marx elaborează schemele sale cu privire la reproducția capitalului social total face abstracție de progresul tehnic, presupunînd că compoziția organică a capitalului rămîne aceeași. Din aceste scheme nu se poate trage nici un fel de concluzie cu privire la felul în care se dezvoltă cele două sectoare.

Lenin, modificînd schema reproducției lărgite cu luarea în considerație a progresului tehnic, trage o serie de concluzii foarte importante cu privire la felul în care se dezvoltă cele două sectoare : „Vedem astfel că cel mai rapid crește producția mijloacelor de producție în vederea producerii mijloacelor de producție, apoi producerea mijloacelor de producție pentru producerea mijloacelor de consumație și cel mai încet crește producția mijloacelor de consumație" [3]*).*

Creșterea cu precădere a producției mijloacelor de producție față de producția obiectelor de consum este o lege economică, care acționează în toate orînduirile sociale în care există o reproducție lărgită. In politica lor de industrializare, statele socialiste se folosesc de această lege economică, asigurînd dezvoltarea cu precădere a industriei grele cu pivotul ei, industria constructoare de mașini.

În a doua perioadă din cadrul primei etape V. I. Lenin se manifestă în special ca un mare teoretician în problema agrară. Lucrările sale Problema agrară și criticii lui Marx *(1901–1907),* Programul agrar al social-democrației în prima revoluție rusă din 1905–1907 *(1907),* Date noi cu privire la legile dezvoltării capitalismului în agricultură *(1914–1915) ș.a., constituie un strălucit exemplu de apărare și de dezvoltare creatoare a învățăturii marxiste.*

În aceste opere de mare valoare, el a apărat și dezvoltat sub toate aspectele teoria marxistă a rentei funciare diferențiale și absolute, a combătut cu toată tăria așa-zisa „lege" a fertilității descrescînde a solului susținută de econo-

---

3) V. I. Lenin, *Opere* vol. I, Ed. P.M.R. 1950 p. 78.

miştii burghezi şi a fundamentat problema naţionalizării pămîntului în revoluţia burghezo-democratică şi în cea socialistă. De asemenea, Lenin a demonstrat în mod ştiinţific că în capitalism agricultura se dezvoltă după aceleaşi legi ca şi industria şi a reliefat totodată particularităţile acţiunii acestora în cadrul agriculturii.

Luptînd împotriva tezelor revizioniste care negau acţiunea legii concentrării şi centralizării capitalului în agricultură, pe baza unui bogat material faptic, Lenin a demonstrat netemeinicia acestei teze şi a scos în evidenţă dezvoltarea capitalismului la sate.

Arătînd că în capitalism agricultura se dezvoltă după aceleaşi legi ca şi industria, că ţărănimea este supusă unui continuu proces de diferenţiere, Lenin a fundamentat problema necesităţii alianţei clasei muncitoare cu ţărănimea şi a dat o lovitură zdrobitoare „teoriei" trăiniciei micii gospodării ţărăneşti susţinută de adversarii marxismului. Lenin a arătat că în relaţiile cu ţărănimea, proletariatul trebuie să urmeze o astfel de politică care să ducă la transformarea principalelor mase ale acesteia într-un aliat de nădejde al proletariatului revoluţionar.

Întreaga desfăşurare a evenimentelor ulterioare a demonstrat justeţea învăţăturii leniniste cu privire la problema agrară. Lucrările lui Lenin constituie baza teoretică a programului şi politicii agrare a partidelor comuniste şi muncitoreşti din întreaga lume.

O importanţă covîrşitoare pentru apărarea şi dezvoltarea teoriei marxiste au avut-o lucrările : Imperialismul stadiul cel mai înalt al capitalismului, Socialismul şi războiul, În jurul lozincii statelor unite ale Europei, Despre o caricatură de marxism şi despre economismul imperialist, Imperialismul şi scindarea socialismului, Programul militar al revoluţiei proletare, *elaborate de V. I. Lenin în cea de-a doua etapă, prin care a fundamentat învăţătura despre imperialism şi criza generală a capitalismului.*

Făcînd o analiză profundă tuturor schimbărilor survenite în cadrul orînduirii capitaliste în ultimele decenii ale secolului trecut şi primele decenii ale secolului nostru, V. I. Lenin a arătat că în această perioadă a avut loc procesul trecerii capitalismului de la capitalismul premonopolist la imperialism. Folosind cu măiestrie metoda dialectică materialistă în cercetarea fenomenelor economice şi politice care au apărut în lumea capitalistă în această perioadă de dezvoltare a capitalismului, el a descoperit esenţa imperialismului, a cărui trăsătură economică fundamentală o constituie dominaţia monopolurilor şi a precizat că imperialismul este capitalism monopolist. Meritul lui Lenin constă în aceea că el a analizat imperialismul în totalitatea trăsăturilor sale şi a legăturilor dintre ele. El a arătat că transformarea capitalismului, bazat pe libera concurenţă, în capitalism monopolist este indisolubil legată de putreziciunea capitalismului, de accentuarea fără precedent a caracterului său parazitar, de uriaşa intensificare a exploatării oamenilor muncii atît în ţările imperialiste cît şi în ţările coloniale şi dependente. În lucrările sale Lenin demonstrează că imperialismul nu desfiinţează legile capitalismului, nu desfiinţează schimbul, piaţa, concurenţa, crizele economice de supraproducţie, şomajul etc., ci ascute şi mai mult contradicţiile proprii orînduirii capitaliste. El arată că în aceste condiţii noi de dezvoltare, legea economică fundamentală a capitalismului – legea plusvalorii – nu dispare, ci dimpotrivă, îşi intensifică şi mai mult acţiunea, capitaliştii obţinînd un profit ridicat, de monopol.

În analiza pe care o face capitalismului în această fază de dezvoltare, V. I. Lenin definește locul istoric al imperialismului. Determinînd locul istoric al imperialismului față de capitalism în general, Lenin are meritul de a fi arătat că „Imperialismul este un stadiu istoric deosebit al capitalismului. Acest caracter deosebit are un triplu aspect : imperialismul este (1) – capitalism monopolist ; (2) – capitalism parazitar sau în putrefacție ; (3) – capitalism muribund“ [4]).

Lenin a făcut o analiză multilaterală a contradicțiilor capitalismului în epoca imperialismului. El a demonstrat în mod științific că în acest stadiu de dezvoltare a societății burgheze, contradicțiile capitalismului se ascut la maximum, fapt care face inevitabilă revoluția proletară.

În lucrările sale din etapa a II-a, Lenin acordă o deosebită atenție problemei capitalismului monopolist de stat, subordonării aparatului de stat burghez de către monopoluri. Prin analiza pe care o face capitalismului monopolist de stat, Lenin a dat o lovitură nimicitoare concepțiilor revizioniste și reformiste care încercau să prezinte capitalismul monopolist de stat drept socialism. El a demonstrat că capitalismul monopolist de stat în condițiile deținerii puterii de către burghezie nu înseamnă cîtuși de puțin socialism. Oricît de înalt ar fi gradul de concentrare a producției și de centralizare a capitalului în condițiile capitalismului monopolist de stat, aceasta nu modifică cu nimic cadrul relațiilor capitaliste, nu creează decît premisele obiective ale trecerii la socialism. „Capitalismul monopolist de stat – scrie Lenin – reprezintă cea mai deplină pregătire materială a socialismului, constituie pragul lui, este acea treaptă a scării istorice între care (treaptă) și treapta numită socialism nu există nici o treaptă intermediară“ [5]).

Elaborînd învățătura despre imperialism, V. I. Lenin a descoperit legea dezvoltării economice și politice inegale a țărilor capitaliste în perioada imperialismului. El arată că spre deosebire de capitalismul premonopolist, cînd capitalismul se dezvoltă relativ lin, cînd unele țări le întreceau pe altele în decursul unei perioade îndelungate de timp, cînd pe glob existau teritorii întinse încă neacaparate, cînd lucrurile se rezolvau fără conflicte militare pe scară mondială, în condițiile imperialismului, ca urmare a schimbărilor petrecute în producția capitalistă, are loc o dezvoltare economică inegală a țărilor capitaliste. Inegalitatea dezvoltării economice în epoca imperialismului determină și inegalitatea dezvoltării politice. Aceasta înseamnă că în țările capitaliste nu poate avea loc o coacere simultană a premiselor politice ale revoluției proletare. În fiecare țară, ca urmare a unei dezvoltări economice inegale, se va întîlni un anumit grad de dezvoltare a luptei de clasă, un anumit nivel al conștiinței de clasă, al organizării politice și hotărîrii revoluționare a proletariatului, o anumită capacitate a acestuia de a duce după sine masele principale ale țărănimii.

Pornind de la legea dezvoltării economice și politice inegale a țărilor capitaliste în imperialism, Lenin a tras concluzia că este posibilă ruperea lanțului imperialismului mondial în veriga lui cea mai slabă și a formulat teza de însemnătate istorică cu privire la posibilitatea victoriei socialismului, la început în cîteva țări sau chiar într-o singură țară și la imposibilitatea victoriei simultane a socialismului în toate țările. „Inegalitatea dezvoltării economice și politice este

---

4) V. I. Lenin, *Opere* vol. 23, E.S.P.L.P. 1957 p. 99.
5) V. I. Lenin, *Opere* vol. 25, E.S.P.L.P. 1954 p. 353.

o lege absolută a capitalismului. Rezultă deci că victoria socialismului este posibilă la început într-un mic număr de țări capitaliste sau chiar într-o singură țară“ [6]).

Prin crearea acestei noi teorii a revoluției socialiste Lenin a îmbogățit și dezvoltat în mod creator marxismul. În același timp el a deschis o perspectivă revoluționară proletarilor din toate țările, le-a descătușat inițiativa, îndemnîndu-i să pornească asaltul împotriva burgheziei proprii, le-a întărit credința în victoria revoluției proletare.

În lucrările sale din această etapă V. I. Lenin a creat și teoria crizei generale a capitalismului. Din analiza pe care o face imperialismului, el ajunge la concluzia că epoca dezvoltării relativ pașnice a capitalismului a luat sfîrșit, că primul război mondial care a fost rezultatul ascuțirii tuturor contradicțiilor capitalismului a însemnat o uriașă criză istorică, începutul unei noi epoci, a epocii de prăbușire a orînduirii capitaliste și de victorie a revoluțiilor proletare, începutul crizei generale a capitalismului.

Lenin a arătat că criza generală a capitalismului nu este un act simultan, ci o perioadă îndelungată de furtunoase zguduiri politice și economice, de ascuțită luptă de clasă, perioada „prăbușirii capitalismului în ansamblul lui și a nașterii societății socialiste“ [7]). O dată cu aceasta, Lenin a tras concluzia și a fundamentat problema posibilității necesității coexistenței pașnice a țărilor cu sisteme social-economice diferite, problemă de o deplină actualitate.

Lenin a elaborat teoria sa cu privire la imperialism luptînd împotriva tuturor curentelor ideologiei burgheze. El a demascat concepțiile revizioniste și reformiste care încercau să „demonstreze“ că învățătura lui Marx și Engels s-a învechit, că ea nu ar mai avea „valabilitate“ în noile condiții de dezvoltare a societății. Lenin a demonstrat că fenomenele noi apărute în capitalism în condițiile imperialismului nu dezmint, ci dimpotrivă confirmă întrutotul legile de dezvoltare a capitalismului descoperite de Marx. El a scos la iveală baza economică și rădăcinile sociale ale oportunismului, în care el vedea principalul dușman în sînul mișcării muncitorești și a spulberat pentru totdeauna teoria „ultraimperialismului“ susținută de Karl Kautsky și variantele acesteia.

Ideologii burghezi și slugile lor revizioniștii și reformiștii contemporani, mergînd pe drumul precursorilor lor, susțin că orînduirea capitalistă contemporană s-ar fi schimbat radical, că ea ar fi în slujba poporului, că deosebirile de clasă ar fi dispărut, că muncitorii s-ar fi ridicat la rangul de capitaliști, iar șomajul și crizele ar fi fenomene din domeniul trecutului.

Teoria „capitalismului popular“ și a tuturor variantelor sale, susținute cu ardoare de către ideologii burghezi contemporani nu sînt decît niște simple născociri ale economiștilor burghezi, apologeți ai capitalismului care urmăresc să amețească masele muncitoare și să le abată de la lupta lor revoluționară îndreptată împotriva societății capitaliste. Realitatea capitalistă infirmă aceste născociri ale apologeților capitalismului dovedind substratul lor de clasă și confirmă zi de zi adevărul marxismului, justețea teoriei leniniste despre imperialism și criza generală a capitalismului.

---

6) V. I. Lenin, *Opere* vol. 21 E.S.P.L.P. 1958 p. 336.
7) V. I. Lenin, *Opere* vol. 27 E.S.P.L.P. 1955 p. 114.

Problemele economiei politice marxiste au fost dezvoltate de Lenin și în lucrările elaborate în cadrul celei de-a III-a etape. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, Lenin a condus munca de construire a socialismului în U.R.S.S. În același timp, pe baza generalizării experienței istorice a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și a practicii construcției socialiste în U.R.S.S., el a îmbogățit economia politică cu o profundă analiză a legilor transformării socialiste a societății.

În lucrările sale Statul și revoluția, Revoluția proletară și renegatul Kautsky, Stîngismul – boala copilăriei comunismului, Economicul și politicul în epoca dictaturii proletariatului *și altele, sprijinindu-se pe tezele lui Marx și Engels, Lenin a creat învățătura despre perioada de trecere de la capitalism la socialism care cuprinde o întreagă perioadă istorică în decursul căreia are loc o schimbare a tuturor relațiilor sociale și a elaborat sub toate aspectele problema dictaturii proletariatului, definind-o ca o formă deosebită a alianței de clasă dintre proletariat și masele principale ale țărănimii, sub conducerea partidului, și ca cel mai înalt tip de democrație proletară, care exprimă interesele maselor de oameni ai muncii.*

Aceste lucrări conțin o profundă analiză științifică a structurii economice și de clasă a societății în perioada de trecere de la capitalism la socialism, precizează caracterul și rolul claselor sociale și a luptei de clasă în această perioadă și indică căile de lichidare a claselor exploatatoare și de desființare a exploatării omului de către om. Lenin precizează aici, că construirea socialismului are loc în condițiile unei înverșunate lupte de clasă.

Un merit deosebit al lui Lenin constă în aceea că a văzut în dictatura proletariatului esența puterii de stat pentru toate țările care vor trece la construirea socialismului.

„Toate națiunile vor ajunge la socialism, – spune V. I. Lenin – aceasta e inevitabil, dar toate vor ajunge nu chiar în același fel, fiecare va aduce un specific într-o formă sau alta a democrației, într-o varietate sau alta a dictaturii proletariatului, într-un ritm sau altul al transformărilor socialiste ale diferitelor laturi ale vieții sociale“ [8]). El arată că oricare ar fi forma politică, esența ei va fi inevitabil aceeași : dictatura proletariatului.

Experiența istorică a confirmat întrutotul această teză genială a lui V. I. Lenin. În prezent, pe lîngă forma sovietică de reorganizare a societății pe baze socialiste, există forma democrației populare.

În lucrările Despre sarcinile proletariatului în actuala revoluție, Catastrofa care ne amenință și cum să luptăm împotriva ei *și altele, Lenin fundamentează programul naționalizării mijloacelor de producție din industrie, a băncilor, a comerțului exterior ca una dintre cele mai importante măsuri ale dictaturii proletariatului în vederea luării în stăpînire de către clasa muncitoare, a posturilor cheie din economie. În fundamentarea acestei probleme Lenin a pornit de la teza marxistă referitoare la exproprierea expropriatorilor ca sarcină primordială a revoluției proletare.*

În lucrările Sarcinile imediate ale Puterii Sovietice, Cum trebuie organizată întrecerea ?, Marea inițiativă, Despre planul economic unic, Despre impozitul în natură, Despre cooperație *etc. V. I. Lenin a pus bazele teoretice și a trasat*

8) V. I. Lenin, *Opere* vol. 23, E.S.P.L.P. 1953, p. 60.

căile politicii economice în perioada de trecere de la capitalism la socialism și a făurit un plan concret de construire a socialismului în U.R.S.S., plan care are o însemnătate istorică mondială.

Noua politică economică elaborată de Lenin are drept scop construirea socialismului prin folosirea de către stat a schimbului de mărfuri și urmărește dezvoltarea prin toate mijloacele a industriei de stat, întărirea legăturii ei cu gospodăria țărănească, transformarea socialistă a agriculturii, îngrădirea și apoi lichidarea sectorului capitalist din economie. El arată că baza acestei politici este alianța dintre clasa muncitoare și țărănime, alianță necesară pentru atragerea maselor țărănești în construcția socialistă.

În planul său de construire a socialismului Lenin acordă o atenție deosebită problemei industrializării socialiste a țării. El arată că victoria și statornicirea socialismului pot fi asigurate numai pe baza marii producții mecanizate atît la oraș cît și la sat. „Baza materială a socialismului – scria Lenin – poate fi numai industria mecanizată, care este capabilă să reorganizeze și agricultura“ [9]).

Lenin a fundamentat de asemenea calea trecerii țărănimii pe făgașul socialismului și rolul nou al cooperației ca formă de transformare socialistă a micii producții de mărfuri, formă corespunzătoare naturii țărănimii.

În lucrările elaborate în această ultimă etapă Lenin a dezvoltat esența legii economice fundamentale a socialismului, a fundamentat necesitatea dezvoltării pe bază de plan a economiei naționale în socialism, a stabilit principiile gospodăririi socialiste, a fundamentat necesitatea desfășurării comerțului și folosirii banilor pentru dezvoltarea economiei, pentru întărirea legăturii dintre oraș și sat, a fundamentat necesitatea evidenței și a controlului riguros al întregului popor asupra producției și repartiției produselor, a creării unei discipline noi, socialiste a muncii. Dezvoltînd și îmbogățind învățătura marxistă despre comunism, Lenin a elaborat tezele de bază cu privire la căile de construire a societății comuniste. Formulînd principiile călăuzitoare ale programului partidului comunist, Lenin spunea : „Începînd transformările socialiste, noi trebuie să avem clar în fața noastră țelul pe care-l urmăresc în ultimă analiză aceste transformări, și anume țelul creării societății comuniste, care nu se mărginește numai la exproprierea fabricilor, uzinelor, a pămîntului și a mijloacelor de producție, nu se mărginește numai la o evidență și la un control strict al producției și repartiției produselor, ci merge mai departe spre înfăptuirea principiului : de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi“ [10]). În opera sa, Lenin a dezvăluit însemnătatea electrificării țării, a progresului tehnic și a creșterii productivității muncii pentru crearea bazei materiale a comunismului și a arătat totodată căile de transformare a muncii socialiste în muncă comunistă caracterizată de el ca fiind o muncă neplătită pentru societate, muncă fără norme stabilite în prealabil, muncă privită ca o necesitate a unui organism sănătos, ca o treaptă superioară a dezvoltării muncii omenești.

După moartea lui V. I. Lenin, învățătura marxist-leninistă este apărată și dezvoltată în mod creator în documentele Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale celorlalte partide comuniste și muncitorești.

În dezvoltarea creatoare a teoriei economice marxist-leniniste, o contribu-

---

9) V. I. Lenin, *Opere* vol. 32, E.S.P.L.P. 1956, p. 465.
10) V. I. Lenin, *Opere* vol. 27, E.S.P.L.P. 1955 p. 111.

ție valoroasă au adus Congresele al XX-lea și al XXI-lea al P.C.U.S. La aceste congrese au fost analizate multilateral, în spirit leninist o serie de probleme teoretice care au o covîrșitoare importanță practică.

Astfel la Congresul al XX-lea, au fost analizate multilateral, sub toate aspectele, problemele coexistenței pașnice a celor două sisteme, a posibilității preîntîmpinării războaielor în epoca actuală și a formelor de trecere a diferitelor țări la socialism.

Congresul al XX-lea al P.C.U.S. a arătat că principiul leninist al coexistenței pașnice a statelor cu orînduiri sociale diferite a fost și rămîne linia generală a politicii externe a U.R.S.S. Acest principiu se bucură de o recunoaștere internațională tot mai largă, el devenind o piatră unghiulară a politicii externe a tuturor țărilor de democrație populară. Acest principiu este tradus în viață de Republica India, Uniunea Birmană și alte state.

Apărînd principiul coexistenței pașnice a statelor cu orînduiri sociale diferite, P.C.U.S. arată că coexistența pașnică nu exclude, ci presupune lupta între cele două ideologii, între cele două concepții despre lume. Lupta ideologică și deosebirile fundamentale dintre cele două sisteme nu trebuie să constituie un obstacol în calea luptei comune a statelor socialiste și capitaliste pentru pacea și securitatea generală a popoarelor. Toate statele, indiferent de deosebirea între orînduirile sociale, trebuie să găsească un limbaj comun, să depună cele mai mari eforturi pentru a asigura viața pașnică a popoarelor, pentru a preîntîmpina un nou război.

Analizînd problema posibilității preîntîmpinării războaielor în epoca actuală, Congresul al XX-lea al P.C.U.S. arată că teza lui V. I. Lenin potrivit căreia, din moment ce există imperialism se menține și baza economică pentru izbucnirea războaielor, rămîne în vigoare și astăzi. În același timp însă Congresul demonstrează că în epoca noastră războaiele nu mai sînt o inevitabilitate fatală, că „În prezent există puternice forțe sociale și politice care dispun de mijloace serioase ca să nu îngăduie dezlănțuirea unui război de către imperialiști, iar dacă aceștia vor încerca să-l înceapă, să dea agresorilor o ripostă nimicitoare, să zădărnicească planurile lor aventuriste. Pentru aceasta este necesar ca toate forțele care luptă împotriva războiului să fie vigilente și gata mobilizate, este necesar ca ele să acționeze într-un front unit și să nu slăbească eforturile în lupta pentru menținerea păcii. Cu cît popoarele vor apăra mai activ pacea, cu atît sînt mai mari garanțiile că nu va mai fi un nou război" [11]).

Problemele teoriei marxist-leniniste legate de trecerea de la socialism la comunism au căpătat o nouă dezvoltare în documentele Congresului al XXI-lea al P.C.U.S. care a trasat linia construcției desfășurate a comunismului în U.R.S.S.

Generalizînd experiența bogată a poporului sovietic și răspunzînd problemelor ridicate de construirea desfășurată a comunismului, Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. a dezvoltat în mod creator învățătura marxist-leninistă referitoare la cele două faze ale societății comuniste.

Pornind de la învățătura marxist-leninistă cu privire la cele două faze ale societății comuniste, Congresul al XXI-lea arată că trecerea de la stadiul socialist de dezvoltare la faza superioară este un proces legic care nu poate fi încăl-

11) N. S. Hrușciov, *Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S. la Congresul al XX-lea al Partidului.* E.S.P.L.P., 1956 p. 45.

cat sau ocolit în mod arbitrar, că cu toate deosebirile dintre comunism și stadiul socialist, între ele nu există un zid care să despartă aceste faze ale dezvoltării sociale, că comunismul se naște din socialism, că este continuarea lui directă. De asemenea Congresul precizează că trecerea treptată la comunism nu trebuie înțeleasă ca o mișcare încetinită, ci dimpotrivă, aceasta este o perioadă de dezvoltare rapidă a industriei moderne, a marii agriculturi mecanizate, a întregii economii și culturi, cu participarea activă și conștientă a milioanelor de constructori ai societății comuniste. Procesul legic al transformării socialismului în comunism poate fi și accelerat pe baza unei înalte dezvoltări a producției materiale, care se realizează încă în perioada socialismului.

O strălucită rezolvare marxistă a dat Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. problemei privind căile de dezvoltare și de apropiere a formelor de proprietate socialistă : proprietatea colhoznică și proprietatea întregului popor. Congresul precizează că formele de proprietate nu se schimbă în mod arbitrar, ci se dezvoltă pe baza legilor economiei, ele depinzînd de caracterul și de nivelul de dezvoltare a forțelor de producție. Contopirea proprietății cooperatist-colhoznice cu proprietatea de stat în proprietatea unică a întregului popor înseamnă în ultimă analiză soluționarea problemei profunde a lichidării deosebirilor esențiale dintre oraș și sat și de aceea ea nu poate fi rezolvată dintr-o dată prin măsuri administrative.

O dată cu rezolvarea acestor probleme la care se mai adaugă și problema creării bazei tehnico-materiale a societății comuniste și cea a repartiției bunurilor materiale și spirituale produse de societate între toți membrii ei, *Congresul al XXI-lea a mai dezvoltat și formulat și unele teze privind organizarea politică a societății, structura și conducerea statului în perioada construcției desfășurate a comunismului, precum și problemele teoretice ale luptei pentru victoria socialismului și comunismului.*

Abordarea marxistă a problemei statului în cursul trecerii de la socialism la comunism constituie o ripostă argumentată, dată născocirilor revizioniste care minimalizau importanța statului socialist și cereau să se renunțe la rolul conducător al clasei muncitoare și al partidului ei în construirea socialismului și comunismului. Clasicii marxism-leninismului au formulat după cum se știe teza științifică după care în comunism statul va dispare treptat. Dezvoltînd această teză, N. S. Hrușciov a spus la Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. că problema dispariției treptate a statului, înțeleasă în mod dialectic, este problema dezvoltării statului socialist pînă la trecerea la autoadministrarea obștească comunistă. Și în comunism vor rămîne unele funcții sociale, analoge cu funcțiile actuale ale statului, dar caracterul lor și modul de exercitare a lor va fi altul decît în actualul stadiu de dezvoltare socialistă.

Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. a îmbogățit marxismul și cu ideea științifică a înaintării țărilor lagărului socialist în front comun spre comunism, idee care are o uriașă importanță teoretică și practică. În raportul tov. N. S. Hrușciov se arată că datorită legilor proprii sistemului mondial socialist, nivelul general al dezvoltării economice și culturale a țărilor care fac parte din acest sistem se egalează, și că de aici înainte în aceste țări se vor crea în ritm accelerat premisele trecerii de la prima fază a comunismului la cea de-a doua fază. Țările socialiste, folosind cu succes posibilitățile proprii orînduirii socialiste, vor trece mai mult sau mai puțin simultan la faza superioară a societății comuniste. Această

teză înfățișează perspectivele dezvoltării sistemului mondial al socialismului, arată necesitatea întăririi continue a unității, colaborării și ajutorului reciproc al țărilor acestui sistem, stimulează popoarele lagărului socialist să folosească la maximum posibilitățile progresului rapid oferite de orînduirea socialistă.

O mare contribuție la dezvoltarea teoriei marxist-leniniste aduc partidele comuniste și muncitorești din țările de democrație populară care generalizează experiența construirii socialismului în țările lor, precum și partidele comuniste și muncitorești din țările capitaliste care conduc lupta proletariatului pentru pace, democrație și socialism.

V. I. Lenin a creat o operă nemuritoare, care constituie un tezaur cu adevărat inepuizabil de cunoștințe despre legile de dezvoltare a societății, care luminează calea tuturor popoarelor în lupta pentru construirea viitorului luminos al omenirii – comunismul.

Genialele idei leniniste au stat la baza politicii P.C.U.S. care a condus cu fermitate poporul sovietic în lupta pentru construirea bazei economice a socialismului în U.R.S.S. Sub steagul leninismului poporul sovietic luptă astăzi pentru înfăptuirea sarcinilor trasate de Congresul al XXI-lea al P.C.U.S.

Înfăptuirea planului septenal, îndeplinirea sarcininil de creare a bazei tehnico-materiale a comunismului, de întărire continuă a puterii economice și de apărare a U.R.S.S., de satisfacere tot mai deplină a cerințelor materiale și spirituale crescînde ale poporului sovietic vor avea o importanță deosebită nu numai pentru Uniunea Sovietică, ci vor duce și la consolidarea întregului sistem mondial al socialismului, vor asigura superioritatea lui absolută asupra sistemului mondial capitalist.

Indicațiile pline de înțelepciune ale lui Lenin sînt o călăuză sigură pentru toate partidele comuniste și muncitorești și pentru oamenii muncii din întreaga lume.

Sub steagul leninismului atotbiruitor, Partidul Muncitoresc Romîn conduce cu fermitate poporul nostru pe drumul păcii, democrației și socialismului.

M. Todosia și Marin Ene

PE DRUMUL DESĂVÎRŞIRII CONSTRUCŢIEI SOCIALISTE ÎN ŢARA NOASTRĂ

Între 20 şi 25 iunie 1960 s-au desfăşurat, în Capitala ţării, lucrările celui de-al III-lea Congres al Partidului Muncitoresc Romîn, eveniment de însemnătate istorică pentru partid şi pentru toţi oamenii muncii din patria noastră, constructori ai socialismului. Congresul a făcut bilanţul marilor realizări din perioada care a urmat Congresului al II-lea şi a trasat calea dezvoltării viitoare a ţării, pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialismului, prin adoptarea directivelor privitoare la îndeplinirea planului de şase ani şi la programul economic de perspectivă, pe cinsprezece ani. În lumina unei strălucite analize marxist-leniniste, raportul Comitetului Central, prezentat Congresului de tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej, înfăţişează tabloul adîncilor schimbări social-economice care s-au produs în ţara noastră, prin îndeplinirea sarcinilor trasate de Congresul al II-lea, şi al măreţelor perspective care se deschid poporului muncitor, prin înfăptuirea obiectivelor stabilite pentru noua etapă istorică de Congresul al III-lea. Perioada dintre cele două congrese, prin realizările excepţionale ale muncitorilor, ţăranilor muncitori şi intelectualităţii noastre, a însemnat, în esenţă, perioada victoriei socialismului. Munca eroică şi entuziastă a oamenilor muncii, sub conducerea înţeleaptă a Partidului Muncitoresc Romîn, a înregistrat succese strălucite în domeniul industriei şi agriculturii, în dezvoltarea culturală şi creşterea continuă a nivelului de trai material şi cultural al maselor. În ţara noastră, baza economică a socialismului a fost făurită. A devenit realitate idealul pentru care a luptat vitejeşte, în fruntea clasei muncitoare şi tuturor oamenilor muncii, eroicul nostru partid. Victoria socialismului în ţara noastră se întemeiază, în primul loc, pe dezvoltarea impetuoasă a industriei noastre socialiste, pe creşterea puternică a industriei grele şi cu deosebire a industriei constructoare de maşini, pe dezvoltarea forţelor de producţie şi ridicarea productivităţii muncii. A fost lichidată înapoierea economică în care burghezo-moşierimea a ţinut ţara, condamnînd-o la situaţia jalnică de dependenţă faţă de ţările capitaliste din Occident. Industrializarea socialistă a făcut cu putinţă dezvoltarea viguroasă a agriculturii, a deschis drumul colectivizării rapide, a înzestrat agricultura cu o puternică bază tehnică, a ridicat-o la nivelul agriculturii înaintate moderne. A fost astfel realizată victoria relaţiilor socialiste în industrie şi agricultură, la oraşe şi la sate. Lichidarea ca clasă a chiaburimii a însemnat lovitura hotărîtoare aplicată sectorului economic capitalist care şi-a sfîrşit astfel existenţa. Procesul obiectiv al dezvoltării economiei socialiste şi politica înţeleaptă, marxist-leninistă, a partidului au determinat masele largi ale ţărănimii muncitoare să se îndrepte cu hotărîre spre formele socialiste ale economiei agricole, spre gospodăriile agricole colective şi întovărăşiri. Cooperativizarea agriculturii a fost realizată în liniile

ei esențiale. Aproape 85% din totalul gospodăriilor țărănești și din suprafața arabilă a țării aparțin actualmente sectorului socialist al agriculturii. Sectorul micii producții a fost astfel sensibil redus și a pierdut, în cea mai mare măsură, însemnătatea și ponderea lui economică. Industria, comerțul, sistemul financiar și de credit, transporturile în întregime și agricultura în cea mai mare parte reprezintă sectorul socialist învingător. În țara noastră socialistă s-a pus capăt exploatării omului de către om. Bogățiile țării aparțin celor ce muncesc, al căror nivel de trai material și cultural cunoaște o creștere neîncetată. Creșterea salariului real și dezvoltarea continuă a producției bunurilor de consum asigură oamenilor muncii condiții din ce în ce mai bune, creează posibilitatea unei continue sporiri și satisfaceri a nevoilor. Statul socialist afectează fonduri foarte mari construcției de locuințe confortabile și pune la dispoziția muncitorilor și țăranilor bunurile culturii, construind numeroase școli de toate gradele și făurind o largă rețea de așezăminte culturale. Un vast sistem de instituții sanitare este chemat să asigure protecția sănătății celor ce muncesc.

Regimul de democrație populară, statornicit pe temelia trainică a alianței de nezdruncinat dintre clasa muncitoare și țărănime, se bucură de sprijinul întregului popor muncitor care, sub conducerea partidului, a construit baza economică a socialismului și a pornit pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste.

În Republica Populară Romînă a fost smulsă rădăcina vrajbei naționale și s-a asigurat, prin rezolvarea problemei naționale, dezvoltarea conlucrării armonioase, frăția tuturor oamenilor muncii de toate naționalitățile, legați prin lupta lor comună pentru socialism. În perioada dintre cele două congrese s-a manifestat cu sporită vigoare rolul statului nostru democrat-popular în opera de construcție socialistă. El s-a dovedit a fi cel mai însemnat și mai eficace instrument de care dispun muncitorii și țăranii, pentru a dezvolta industria socialistă, pentru a realiza transformarea socialistă a agriculturii, pentru a determina creșterea continuă a forțelor de producție, pentru a înfăptui revoluția culturală și a ridica nivelul general de trai. Democrația socialistă și-a dovedit din plin caracterul ei larg, popular, asigurînd cetățenilor țării exercițiul real al drepturilor și libertăților și mobilizînd, prin sfaturile populare, prin sindicate și prin toate organizațiile de mase, uriașa energie creatoare a milioanelor de oameni ai muncii la opera de construcție socialistă.

Realizarea măreţelor succese ale oamenilor muncii a fost însă posibilă numai fiindcă întreaga lor activitate constructivă s-a desfășurat sub conducerea Partidului Muncitoresc Romîn, sub îndrumarea politicii lui juste, marxist-leniniste. Congresul al III-lea a subliniat rolul hotărîtor al partidului în victoria socialismului în țara noastră, înțelepciunea, tăria și consecvența cu care a aplicat creator, în condițiile țării noastre, tezele leniniste privitoare la construirea socialismului, energia de care a dat dovadă în rezolvarea problemelor construcției economice și culturale, în îndepărtarea piedicilor și greutăților care s-au ivit. În condițiile construcției socialiste, s-a manifestat cu toată forța legătura dintre țara noastră și țările lagărului socialist, în frunte cu Uniunea Sovietică, al căror ajutor dezinteresat, acordat în spiritul internaționalismului proletar, a constituit un sprijin foarte valoros.

Congresul al III-lea al P.M.R. a marcat intrarea țării noastre într-o nouă și însemnată etapă istorică, aceea a desăvîrșirii construcției socialiste. Pentru atingerea acestui înalt țel, Congresul a dezbătut larg și a aprobat directivele pentru planul de dezvoltare a economiei naționale pe anii 1960–1965 și pentru

programul economic de perspectivă. Precum se arată în raportul Comitetului Central prezentat de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, obiectivul principal al planului economic pe anii 1960–1965 este dezvoltarea tehnico-materială a socialismului, încheierea procesului de făurire a relațiilor de producție socialiste în întreaga economie, în vederea desăvîrșirii construcției socialiste. Congresul al III-lea și-a îndreptat atenția, în primul loc, către rezolvarea problemei centrale, fundamentale a desăvîrșirii construcției socialiste, aceea a dezvoltării bazei tehnico-materiale, care va asigura soluționarea cu succes a celorlalte probleme și sarcini subsidiare, economice și social-culturale. Pentru atingerea acestui obiectiv esențial, Congresul al III-lea, prin directivele aprobate, a elaborat un program grandios de creștere considerabilă și impetuoasă a tuturor ramurilor economiei naționale, începînd cu intensificarea ritmului de dezvoltare industrială și punînd accentul, în conformitate cu tezele leniniste privitoare la industrializarea socialistă, pe creșterea industriei grele, a industriei constructoare de mașini în primul loc. Anii următori vor însemna o perioadă de frematătoare activitate în această direcție și vor aduce industriei noastre un însemnat număr de noi și foarte importante unități, în diferite ramuri ale industriei grele. Țara va avea noi uzine și combinate metalurgice, centrale electrice, combinate chimice. Se prevede, ca obiectiv pentru viitorii 10 ani, construirea, cu ajutorul Uniunii Sovietice, a unui uriaș combinat siderurgic la Galați, care va produce, în etapa finală, patru milioane de tone de oțel anual. Realizarea acestui gigant al industriei fierului va avea o însemnătate considerabilă pentru dezvoltarea industriei în genere, prin furnizarea cantităților necesare de metal. În anii ce vin o atenție deosebită se va da aplicării largi a tehnicii celei mai înaintate în producția industrială. Referindu-se la relația indisolubilă dintre progresul tehnic și dezvoltarea bazei materiale a socialismului, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej arată că „numai prin dezvoltarea marii producții mecanizate – întemeiate pe tehnica cea mai înaltă – în toate ramurile economiei naționale, poate fi atins acel obiectiv suprem spre care tinde partidul : făurirea bunăstării poporului muncitor, asigurarea unui înalt nivel de viață materială și culturală oamenilor muncii din patria noastră“ (G h. G h e o r g h i u-D e j, Articole și cuvîntări 1955–1959, Editura politică 1959, p. 27).

În conformitate cu directivele Congresului, se va înfăptui extinderea mecanizării și automatizării producției, noile întreprinderi vor fi înzestrate cu utilaje și agregate de cel mai înalt nivel tehnic, iar întreprinderile existente vor fi reutilate. Hotărîrea Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn și a Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne cu privire la ridicarea nivelului tehnic al producției concretizează sarcinile trasate prin directivele Congresului al III-lea și arată căile făuririi celor mai bune condiții, pentru aducerea lor la îndeplinire. Realizarea planului de șase ani va însemna victoria integrală a relațiilor socialiste și în economia agrară, prin terminarea procesului de colectivizare. În felul acesta, se va încheia procesul de făurire a relațiilor de producție socialiste în întreaga economie. Direcțiile dezvoltării procesului unic de desăvîrșire a construcției socialiste în agricultură vor fi acelea ale transformării întovărășirilor în gospodării agricole colective, ale reunirii micilor gospodării agricole colective în gospodării mari, întinse și ale consolidării economico-organizatorice a gospodăriilor colective, pentru a ridica pe cele mai puțin dezvoltate la nivelul celor mai dezvoltate și a asigura avîntul general al agriculturii noastre socialiste. De pe acum succesele obținute de gospodăriile agricole colective constituie un imbold foarte puternic pentru țăranii întovărășiți, spre a-i determina

să treacă la forma superioară a cooperației agricole, la gospodăria agricolă colectivă. Acest proces decurge în mod necesar din dezvoltarea forțelor de producție, din întrebuințarea pe scară largă a mașinilor agricole, care determină continua sporire a producției agricole și oferă țăranilor întovărășiți perspectivele unui trai îmbelșugat. Realizarea sarcinilor planului de șase ani privitoare la agricultură, la terminarea procesului de colectivizare, va însemna crearea condițiilor favorabile unei dezvoltări impetuoase a agriculturii, aplicării pe scară largă a mecanizării și chimizării, ceea ce va asigura o producție abundentă de produse agricole. Îndeplinind cu succes prevederile planului șesenal de dezvoltare economică, prima etapă a planului de perspectivă, oamenii muncii din țara noastră vor deschide poarta trecerii treptate spre comunism. Trasînd liniile directoare ale programului de dezvoltare a economiei naționale în perspectivă, Congresul al III-lea a deschis în fața poporului nostru orizonturile luminoase ale viitorului comunist. Schița-program prevede o dezvoltare viguroasă, un puternic avînt al economiei, pe baza unei accentuate intensificări a industrializării socialiste care va permite țării noastre să se ridice, într-o perioadă scurtă, pînă la nivelul țărilor înaintate din punctul de vedere al producției și consumului calculat pe cap de locuitor. Îndeplinirea sarcinilor trasate de Congresul al III-lea este garantată de activitatea entuziastă a milioanelor de oameni ai muncii, îndrumați de avangarda clasei muncitoare, de Partidul Muncitoresc Romîn, al cărui rol conducător în construcția de stat, economică și social-culturală va cunoaște, în noua perioadă de dezvoltare, o afirmare mai puternică. Organele de partid sînt chemate să folosească și să sporească experiența lor în munca de construcție economică, să studieze profund și să cunoască temeinic toate aspectele activității economice, pentru a realiza o conducere eficace, capabilă să mobilizeze toate forțele creatoare, să determine folosirea din plin a tuturor posibilităților existente, să asigure dirijarea și întrebuințarea investițiilor în cele mai bune condiții de eficiență economică, să realizeze o continuă întărire a legăturilor cu masele, printr-o susținută muncă politică și organizatorică, prin conducerea și îndrumarea temeinică a sfaturilor populare, a sindicatelor, a organizațiilor de tineret, de femei și celorlalte organizații ale oamenilor muncii, prin continua ridicare a nivelului politic și ideologic. O deosebită însemnătate și atenție va trebui să fie acordată de organizațiile de partid ca și de organizațiile de masă activității politico-educative, pentru ridicarea nivelului conștiinței socialiste a oamenilor muncii și pentru răspîndirea în mase a cunoștințelor științifice. Difuzarea cunoștințelor economice, propagarea largă a teoriei economice marxist-leniniste în rîndurile membrilor și candidaților de partid ca și în rîndurile tuturor muncitorilor, tehnicienilor și inginerilor, va trebui să constituie de asemenea o preocupare constantă.

Congresul al III-lea a subliniat totodată importanța deosebită a activității partidului în domeniul ideologiei și culturii, în vederea realizării unei strînse legături între dezvoltarea ideologică și culturală și sarcinile practice ale construcției socialiste, a căror sporită complexitate impune membrilor de partid și tuturor oamenilor muncii, participanți la marea operă de construcție, o permanentă preocupare și un interes susținut pentru studierea și cunoașterea învățăturii marxist-leniniste și pentru lărgirea orizontului cultural. În raportul prezentat în fața Congresului, tov. Gh. Gheorghiu-Dej a stăruit asupra sarcinilor deosebit de însemnate ale științelor, artei și literaturii în perioada ce urmează. Probleme de mare însemnătate și actualitate vor trebui să fie tratate, aprofundate și soluționate de

cercetătorii din domeniul științelor sociale. Construirea socialismului și desăvîrșirea construcției socialiste reprezintă un proces vast și complex ale cărui aspecte variate și multiple trebuie supuse unei profunde analize teoretice de către economiști, filozofi, istorici, juriști, în lucrări de sinteză științifică, în studii în care întinsa experiență acumulată de partid și de poporul muncitor să-și afle o adîncă interpretare și generalizare, pe linia învățăturii marxist-leniniste. Pentru a da activității teoretice o direcție rodnică, va fi necesar să se întărească legătura ei cu problemele muncii practice a partidului, cu munca vie a construcției economice și culturale. Cercetătorii din domeniul științelor sociale trebuie să elaboreze lucrări de înaltă ținută teoretică, prin care să se aducă un aport la rezolvarea problemelor fundamentale ale muncii de partid și de stat, care să aibă o pronunțată tangență cu problematica operei de desăvîrșire a construcției socialiste. Pentru aceasta, legătura strînsă a institutelor de cercetare din domeniul științelor sociale cu organele economice de stat este absolut necesară. Institutele de învățămînt superior, prin facultățile, secțiile și catedrele lor de științe sociale, sînt în măsură să aducă o importantă contribuție la dezvoltarea domeniilor respective, prin punerea de acord a tematicii activității științifice cu directivele Congresului al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn, printr-o orientare susținută spre probleme de înaltă semnificație teoretică și practică. Elaborarea unor planuri largi de activitate științifică pentru întreaga perioadă de șase ani oferă posibilitatea unei asemenea orientări fecunde. În felul acesta, colectivele de cercetători vor putea să-și consacre eforturile îndeplinirii unei sarcini de deosebită însemnătate, aceea de a duce pînă la capăt munca începută de întocmire a manualelor de științe sociale pentru învățămîntul de partid și de stat, și vor aduce astfel o contribuție valoroasă la opera de răspîndire a învățăturii marxist-leniniste și experienței partidului nostru, a celorlalte partide comuniste și muncitorești și în primul loc a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, în rîndurile oamenilor muncii. Un cîmp larg de activitate pentru cercetătorii din domeniul științelor sociale va fi de asemenea acela al unei analize profunde a proceselor economice și manifestărilor ideologice ale capitalismului contemporan, pentru a da riposta cuvenită, de pe pozițiile intransigente ale partinității comuniste, construcțiilor apologetice, false ale filozofilor, economiștilor, sociologilor, istoricilor, juriștilor burghezi, scutieri spirituali ai imperialismului. Demascarea și combaterea energică a falsificărilor revizioniste și a interpretărilor dogmatice ale tezelor marxism-leninismului vor trebui de asemenea să se găsească permanent în centrul atenției și preocupărilor cadrelor de cercetare pe terenul științelor sociale.

Științele naturii și științele tehnice cunosc, în țara noastră, o dezvoltare fără precedent, determinată și stimulată de condițiile noi ale construcției socialiste. Oamenii de știință din institutele de cercetare ale Academiei Republicii Populare Romîne, din institutele de învățămînt superior ca și din institutele diferitelor ministere au adus, prin cercetările și lucrările lor, un aport însemnat și prețios la opera de construire a bazelor socialismului. Activitatea de cercetare științifică se bucură de cel mai larg și mai cuprinzător sprijin din partea Partidului Muncitoresc Romîn și guvernului țării noastre. Înconjurați de stimă și încredere, oamenii de știință se bucură de cele mai bune condiții de muncă și creație științifică. Ajutorul activ al partidului, pe linia unei juste orientări ideologice, prin organizarea studierii profunde a concepției marxist-leniniste, dă cercetării un suport trainic și-i imprimă o direcție sigură și fecundă. Rezulta-

tele obținute pînă în momentul de față, a căror însemnătate a depășit adesea hotarele țării, constituind o contribuție valoroasă la dezvoltarea științei universale, ne îndreptățesc să credem că cercetarea științifică din țara noastră va înregistra, în viitor, succese mai mari. Folosind experiența strălucită a științei și tehnicii sovietice, legînd strîns cercetarea teoretică de cerințele construcției socialiste și considerînd legătura teoriei cu practica, cu producția, drept legea fundamentală a progresului științific, oameni de știință din patria noastră vor putea făuri opere de înaltă valoare teoretică și eficiență practică. Planul de șase ani și programul de dezvoltare a economiei naționale în perspectivă prevăd sarcini importante pentru cercetarea științifică și deschid în fața oamenilor de știință orizonturile largi ale unei activități vaste și rodnice. Cercetătorii sînt chemați să-și îndrepte studiile spre rezolvarea științifică a problemelor legate de realizarea sarcinilor dezvoltării economice, de asigurarea progresului tehnic, de folosirea unor metode mereu mai eficiente în tehnologia producției, de descoperirea unor noi resurse economice, de valorificarea înaltă a posibilităților economiei naționale. Pentru atingerea acestor obiective, este necesar să se îndepărteze unele lipsuri care mai stăruie constituind aspecte negative și piedici în calea afirmării și mai viguroase a cercetării științifice. Trebuie să fie combătute tendințele, ce se manifestă în activitatea unor oameni de știință sau colective de cercetare, de a da cercetărilor un caracter abstract îndepărtat de cerințele practice, de necesitățile producției. O legătură mai strînsă încă a muncii științifice cu problemele practice ale întreprinderilor și unităților economice trebuie să constituie o grijă permanentă pentru institutele de cercetare și pentru catedrele și colectivele din învățămîntul superior. De asemenea, Congresul al III-lea a arătat necesitatea îndepărtării paralelismelor, pe baza precizării profilului și tematicii diferitelor institute de cercetare și organizării temeinice a colaborării și coordonării judicioase a activității.

De o mare însemnătate este aportul pe care sînt chemați să-l aducă scriitorii și artiștii, în condițiile luptei pentru desăvîrșirea construcției socialismului. Arta și literatura sînt chemate să imortalizeze, prin opere bogate în conținut ideologic și realizate cu o înaltă măiestrie artistică, uriașul avînt creator al oamenilor muncii, eroismul lor în lupta pentru biruința vieții noi, socialiste. Pentru a răspunde înaltelor exigențe artistice și ideologice, scriitorii și artiștii vor trebui să studieze și să cunoască profund. prin legătură directă, vie cu realitățile, aspectele pline de măreție ale muncii și luptei poporului.

Desfășurarea cu succes a muncii științifice și a activității literare și artistice depinde în cea mai largă măsură de justa orientare marxist-leninistă a oamenilor de știință, scriitorilor și artiștilor, de situarea lor fermă pe poziția partinității comuniste, de respingerea hotărîtă a obiectivismului burghez, a oricăror concesii făcute ideologiei dușmanului de clasă. Coexistența pașnică, pentru afirmarea căreia luptă acum țările lagărului socialist în frunte cu Uniunea Sovietică, nu include armistițiul ideologic, nu pune capăt luptei de idei, ciocnirii dintre cele două concepții opuse despre lume, care constituie o manifestare neîntreruptă a luptei dintre proletariat și burghezie, cît timp capitalismul n-a fost lichidat pe plan mondial. Oamenii de știință, reprezentanții literaturii și artei, conștienți de marea importanță a misiunii pe care o au de îndeplinit, ca participanți activi la opera de construcție socialistă, nu vor precupeți nici un efort, pentru a duce pînă la capăt, sub îndrumarea partidului, sarcinile de cinste trasate de Congresul al III-lea, în vederea promovării muncii științifice și culturale

și desfășurării ei în strînsă legătură cu nevoile producției materiale, cu dezvoltarea bazei tehnico-materiale a socialismului.

Lucrările Congresului al III-lea au avut loc într-o perioadă în care problemele politicii internaționale prezintă o importanță excepțională. Precum a subliniat tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, „problema fundamentală a zilelor noastre este apărarea păcii în lume". Țara noastră, împreună cu toate țările lagărului socialist, promovează cu fermitate și consecvență o politică îndreptată spre micșorarea încordării internaționale, spre realizarea unui climat de apropiere și colaborare între toate țările, spre îndepărtarea războiului din viața societății contemporane, spre înfăptuirea planului de dezarmare generală și totală propus de Uniunea Sovietică, spre asigurarea păcii în lume. Politica de pace a țărilor lagărului socialist se întemeiază pe principiul leninist al posibilității coexistenței pașnice a țărilor cu orînduiri sociale și de stat diferite și pe dezvoltarea creatoare a acestui principiu, ce și-a găsit expresia în teza formulată de Congresele al XX-lea și XXI-lea ale Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, potrivit căreia războiul a încetat de a mai fi inevitabil în condițiile actuale, putînd fi evitat și eliminat din viața societății încă înainte de biruința revoluției socialiste în întreaga lume.

Împotriva uneltirilor războinice ale clicilor imperialiste agresive și politicii provocatoare a imperialismului american și celorlalte state imperialiste se ridică politica leninistă de pace a Uniunii Sovietice și țărilor lagărului socialist, care se bucură de aprobarea sutelor de milioane de oameni cinstiți din toate țările lumii. Această politică statornică și-a găsit expresia în numeroase inițiative internaționale pentru promovarea păcii, ale Uniunii Sovietice și țărilor lagărului socialist. Dar, precum se știe, provocările Statelor Unite și uneltirile imperialiste au determinat eșuarea conferinței la cel mai înalt nivel și încetarea lucrărilor Comitetului celor zece state pentru dezarmare de la Geneva. Din inițiativa Uniunii Sovietice, problema dezarmării a fost adusă în fața Organizației Națiunilor Unite cu prilejul celei de-a XV-a sesiuni a Adunării Generale, care și-a început lucrările la 20 septembrie 1960. La începutul sesiunii, delegațiile țărilor socialiste și multe alte delegații au fost conduse de șefii guvernelor din țările respective. Delegația țării noastre a avut în fruntea ei pe cel mai iubit fiu al poporului nostru, pe tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, prin al cărui glas autorizat s-a exprimat năzuința fierbinte de pace a poporului romîn, dorința lui de a contribui la soluționarea celei mai arzătoare probleme a contemporaneității, problema dezarmării. Cuvîntarea istorică rostită în fața Adunării Generale, în ziua de 23 septembrie, de tovarășul Nichita Sergheevici Hrușciov a stîrnit un interes uriaș și a găsit o largă aprobare în întreaga lume. In această memorabilă expunere, el a chemat toate guvernele să proclame imediat abolirea totală și definitivă a rușinosului regim colonial, să cadă de acord asupra prevederilor unui tratat cu privire la dezarmarea generală și totală, să condamne acțiunile agresive ale Statelor Unite care primejduiesc pacea lumii și să procedeze la reorganizarea secretariatului general al O.N.U., pentru a face din această organizație un instrument al voinței tuturor statelor reprezentate. Luînd cuvîntul în fața adunării generale, tov. Gh. Gheorghiu-Dej, într-o expunere strălucită, documentată și convingătoare, a subliniat cu tărie justețea punctelor de vedere susținute de conducătorul delegației sovietice, exprimîndu-și adeziunea totală la propunerile acestuia. În același timp el a prezentat, în numele delegației țării noastre, propunerile referitoare la acțiuni pe plan regional, în

vederea îmbunătăţirii relaţiilor de bună vecinătate dintre state europene aparţinînd unor sisteme social-politice diferite şi la măsuri pentru promovarea în rîndurile tineretului a ideilor păcii, respectului reciproc şi înţelegerii între popoare. Imensa majoritate a omenirii doritoare de pace şi coexistenţă paşnică salută cu cea mai puternică simpatie eforturile depuse de delegaţia sovietică, de delegaţiile ţărilor socialiste şi ale celorlalte ţări iubitoare de pace, pentru a face să triumfe spiritul înţelegerii internaţionale, cauza sfîntă a păcii şi libertăţii popoarelor.

Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn a prilejuit o caldă şi puternică manifestare, în spiritul internaţionalismului proletar, a solidarităţii şi frăţiei partidelor comuniste şi muncitoreşti din toate ţările lumii, a coeziunii şi tăriei mişcării comuniste internaţionale care, precum a subliniat tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, se dovedeşte a fi o forţă uriaşă a progresului în viaţa societăţii contemporane. Prin glasurile reprezentanţilor lor sau prin mesaje trimise Congresului, au fost exprimate cu căldură sentimentele de încredere reciprocă şi de frăţească solidaritate ale partidelor comuniste şi muncitoreşti, a fost arătată unitatea indestructibilă a tuturor partidelor frăţeşti în lupta lor comună pentru pace, democraţie şi socialism.

Congresul al III-lea a subliniat cu tărie valabilitatea şi actualitatea tezelor conţinute în Declaraţia Consfătuirii de la Moscova din noiembrie 1957 şi în Manifestul Păcii, documente de o excepţională valoare care exprimă tăria şi unitatea partidelor comuniste şi muncitoreşti şi constituie, prin generalizarea creatoare a experienţei lor, carta mişcării comuniste internaţionale contemporane. Partidul Muncitoresc Romîn, care a participat la elaborarea acestor documente, a dat din nou, de la tribuna Congresului al III-lea, întreaga sa aprobare tezelor privitoare la necesitatea combaterii revizionismului contemporan, principala primejdie în sînul mişcării muncitoreşti internaţionale, şi respingerii interpretărilor dogmatice, la problemele de bază ale dezvoltării sistemului socialist, ale formelor variate de trecere de la capitalism la socialism, ale construcţiei comuniste, la posibilitatea coexistenţei paşnice a ţărilor cu sisteme sociale diferite şi evitării războiului în condiţiile actuale. Schimbul de păreri care a avut loc la Bucureşti, în zilele Congresului al III-lea, între reprezentanţii partidelor comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste, cu privire la problemele situaţiei internaţionale, a prilejuit o puternică şi elocventă reafirmare a adeziunii lor la tezele cuprinse în Declaraţia de la Moscova şi în Manifestul Păcii. Poziţia partidelor comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste, limpede exprimată în comunicatul publicat, s-a bucurat de aprobarea unanimă a reprezentanţilor partidelor frăţeşti din ţările capitaliste.

Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn, consfinţind victoria socialismului în ţara noastră, a inaugurat o nouă etapă a dezvoltării, etapa desăvîrşirii construcţiei socialismului. Dezbaterile rodnice şi principiale au dus la adoptarea hotărîrilor şi elaborarea sarcinilor care constituie măreţul program de muncă şi luptă al oamenilor muncii, pentru îndeplinirea prevederilor planului de şase ani şi a prevederilor privitoare la dezvoltarea economiei naţionale în perspectivă.

Prin munca lor plină de avînt, oamenii muncii, mobilizaţi şi conduşi de partid, vor înfăptui cu cinste obiectivele stabilite de Congresul al III-lea, vor dezvolta puternic economia şi cultura, vor asigura victoria deplină a socialismului în patria noastră.

I. Davidsohn

LA CENTENARUL UNIVERSITĂȚII

În toamna acestui an Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași a împlinit un veac de existență. Ea a luat naștere, după cum se știe, la 26 octombrie 1860. Învățămîntul superior din Moldova este, însă, ceva mai vechi. Încă din primele decenii ale secolului trecut a funcționat, aici, o academie domnească dar aceasta n-a putut ține pas cu vremea fiindcă s-a dovedit a fi refractară tendințelor înoitoare și, foarte curînd, a devenit cu totul necorespunzătoare. Era nevoie de un învățămînt în limba națională.

În anul 1835 a luat ființă Academia Mihăileană care, în condițiile neprielnice de atunci, nu s-a putut dezvolta nici ea și, la 1847, a fost transformată într-un colegiu cu limba de predare franceză, *ceea ce însemna, de fapt, desființarea ei. Boierimea ruginită și retrogradă nu vedea cu ochi buni ascensiunea unei tinerimi noi care se pregătea, sistematic, în școală, în vederea instaurării altor principii în societate.*

Au mai trecut cîțiva ani și învățămîntul superior nu reușea să se refacă. Pe baza unei legi din 1852 a fost înființată, abia în anul 1855, facultatea juridică (deschisă, de fapt, în februarie 1856), iar în 1858 a luat ființă și secția literară a facultății de filozofie.

La 1860 existau, așadar, două facultăți.

Sarcina de a completa învățămîntul superior a revenit lui M. Kogălniceanu, sfetnicul cel mai apropiat și colaboratorul statornic al lui Al. I. Cuza.

Începînd din luna aprilie 1860, el a luat o serie de hotărîri privitoare la întregul învățămînt și, în special, la învățămîntul superior. Au fost completate catedrele de la facultatea juridică precum și cele ale secției literare de la facultatea de filozofie. A fost înființată secția a doua, de științe, din cadrul facultății de filozofie, care avea să se transforme, mai tîrziu, în facultate de științe. Au început pregătirile pentru înființarea unei facultăți de medicină. Kogălniceanu n-a putut înfrînge, însă, rezistența unor medici, care se temeau de o serie de greutăți și s-au opus înființării. Această facultate va lua ființă abia la 1879.

Cînd toate pregătirile au fost gata, au fost elaborate, sub îndrumarea lui Kogălniceanu, statutele de organizare a Universității, iar la 26 octombrie 1860 Al. I. Cuza a semnat decretul de înființare a ei.

Dar greutățile adevărate s-ar putea spune că abia acum încep. Politica reacționară față de școală și, în mod special, față de învățămîntul superior, a monstruoasei coaliții a frînat, pentru multă vreme, desfășurarea normală a lucrurilor.

Clădirea Universității, fost palat domnesc, era cu totul nepotrivită pentru adăpostirea facultății, a bibliotecii centrale și, pentru cîtăva vreme, și a muzeului de pictură. Nu erau încăperi pentru instalarea laboratoarelor și nici cadre corespunzătoare, la o serie de discipline.

Abia în 1898 condițiile materiale au fost îmbunătățite prin construirea actualei clădiri (numai partea în care este adăpostită astăzi Politehnica!).

Universitatea a început să funcționeze cu 94 de studenți. Numărul lor a crescut foarte încet din cauză că masele muncitoare nu aveau posibilitatea să-și trimită fiii la studii superioare. Numărul burselor era cu totul neînsemnat. O cantină cu foarte puține locuri ia ființă abia în anul 1902, iar primul cămin studențesc în 1918. Nici cantina, nici căminul nu erau corespunzătoare, din moment ce clădirile respective fuseseră destinate, inițial, pentru alte scopuri. E suficient să amintim aici, că, puțin înainte de începutul celui de-al doilea război mondial, lucrurile nu se prezentau mult mai bine. Cele două cămine, unul pentru studenți și unul pentru studente, nu corespondeau nici din punctul de vedere al capacității nici din cel al confortului, iar cantina era cu totul improprie. Ea nu avea nici instalațiile corespunzătoare de bucătărie, pentru pregătirea mesei, și nici magaziile ori sufrageria absolut necesare. Studenții mîncau într-o încăpere absolut nepotrivită care servea, în timpul liber, și ca sală de lectură. Căminul de băieți funcționa într-o fostă închisoare.

Cu toate că regimurile trecute n-au sprijinit Universitatea noastră și n-au creat, aici, condiții prielnice de studiu, noi avem mîndria să pomenim, astăzi, nume de oameni care și-au făcut un ideal din munca la catedra pe care o dețineau și au știut să învingă toate greutățile cîte le stăteau în cale. Au renunțat la confortul personal și n-au precupețit nimic pentru că erau animați de dorința sinceră de ridicare a poporului de care se simțeau legați. Cu laboratoare improvizate, sau chiar fără ele, cu biblioteci cu totul necorespunzătoare, lovindu-se de neînțelegerea oficialității ori de lipsa ei de bunăvoință, profesori ca Petre Poni, Dragomir Hurmuzescu, Grigore Cobîlcescu, Simion Bărnuțiu, Dr. Cantacuzino și alții au fost cei dintîi care au arătat că și romînii sînt capabili să desfășoare activitate științifică și să onoreze o catedră universitară.

Universitatea noastră n-a contribuit, prin adevărații ei profesori, numai la progresul științei în diversele specialități. Ea a îndeplinit un rol educativ și cetățenesc de prim ordin. Numărul profesorilor progresiști, care au luptat de pe poziții materialiste, a fost totdeauna apreciabil aici: Alexandru Philippide, și Dr. C. I. Parhon, Traian Bratu și Petre Mihăileanu, G. Ibrăileanu și Iorgu Iordan, Alexandru Xenopol și Paul Bujor, doctorul Leon și Ioan Borcea, Petre Bogdan și Al. Myller, Radu Cernătescu, Mihai Ralea, G. Călinescu, A. Oțetea, I. M. Marinescu, C. Balmuș și V. Mirza sînt numai cîțiva dintre aceia care au contribuit, la stabilirea reputației Universității din Iași, atît prin ideile înaintate pe care le-au răspîndit de la catedră cît și prin atitudinea consecvent democratică de care au dat dovadă.

Universitatea din Iași numără printre „profesorii" ei și pe unii scriitori sau oameni de cultură care n-au ținut niciodată vreo lecție și n-au semnat vreun stat de plată. Generații întregi de studenți și-au desăvîrșit pregătirea de specialitate sub emoția întîlnirilor, reale ori numai literare, cu scriitori dintre cei mai mari, care au dat un impuls nou literaturii naționale și au adus o contribuție, dintre cele mai importante, la închegarea limbii literare moderne. Numărul

tinerilor care au ales Iașul, pentru pregătirea lor în specialitate, tocmai din motivul că aici exista o atmosferă specială, prielnică studiilor literare și istorice, este foarte mare. Ei erau atrași de fosta capitală a Moldovei prin faptul că aici tradiția culturală era mai puternică decît oriunde.

De la bătrînii cornicari Grigore Ureche, Miron Costin și Ion Neculce, a căror activitate a dat strălucire nu numai istoriografiei noastre, ci și tinerei limbi literare în formație, la Dimitrie Cantemir și Nicolae Milescu, primii romîni care au dus vorba cunoscută a cronicarului „nasc și în Moldova oameni" departe peste hotarele țării, în continuare la cărturarii din prima jumătate a secolului trecut, în frunte cu Asachi și cu patruzecioptiștii care au meritul, printre altele, că au pregătit unirea celor două țări la 1859 și au adus aportul cel mai important la închegarea limbii literare moderne, toți au contribuit la crearea unor condiții deosebite pentru pregătirea viitorilor studenți de la filologie și de la istorie. Unora dintre ei le revine meritul de a fi sprijinit pe Alexandru I. Cuza la înființarea Universității noastre.

Șirul oamenilor de litere care au dat strălucire orașului nostru și au întărit o mare tradiție literară aici se completează, în a doua jumătate a secolului trecut, cu două nume ilustre : Eminescu și Creangă, iar după 1900 cu M. Sadoveanu, G. Topîrceanu, M. Codreanu și alții.

Scriitori ieșeni, care și-au desfășurat activitatea după 1900, și-au legat numele și activitatea lor de perioada de glorie a revistei «Viața Romînească» al cărei animator a fost, după cum se știe, G. Ibrăileanu, cel mai mare profesor de literatură dintre cîți a cunoscut învățămîntul romînesc. Căldura pe care o punea în expunerea problemelor, cunoașterea adîncă a lucrurilor, legătura pe care știa s-o stabilească între scriitorul de care se ocupa și epoca în care a trăit acesta, modul în care și-a însușit ideile dominante în epocă, măsura în care el corespundea aspirațiilor publicului cititor etc., toate erau expuse cu o claritate și cu o putere de convingere care dădeau impresia auditoriului că Ibrăileanu desprinde faptele respective din propria-i viață, în așa măsură știa să pună în lumină elementul fundamental în fiecare lecție.

Prin activitatea sa, G. Ibrăileanu a depășit, cu mult, obligațiile stricte care-i reveneau din deținerea unei catedre de literatură. El a înțeles, mai mult decît oricine, că turnul de fildeș în care se izolau mulți din colegii săi este cu totul dăunător. Din cauza aceasta a coborît în arenă și condeiul lui s-a transformat în armă de luptă împotriva tuturor ideilor învechite. Ibrăileanu a reușit să convingă, pe cei tineri mai cu seamă, că între munca de la catedră și cea din redacția revistei «Viața romînească» nu trebuie făcută nici un fel de deosebire, că amîndouă reprezintă un singur front apărat de aceiași luptători. În felul acesta «Viața romînească», sub influența catedrei, a putut să se mențină tot timpul la un nivel cu adevărat înalt, de ținută academică, iar catedra, sub influența «Vieții romînești» a beneficiat, în permanență, de o continuă primenire a atmosferei, de legătură cu un public larg care nu se rezuma la studenții propriu-ziși.

Munca lui Ibrăileanu a fost continuată, pe aceleași fronturi, de o serie de specialiști mai tineri în rîndul cărora trebuie pomeniți aici Octav Botez, Mihai Ralea și G. Călinescu. Toți aceștia, și împreună cu ei mulți alții, în diverse domenii de activitate, s-au folosit de coloanele revistei «Viața romînească» tocmai în vederea realizării unei legături trainice între munca pe care o desfășurau la catedră și aceea de difuzare a cuceririlor științifice în rîndul maselor

largi de cititori. Ei duceau mai departe buna tradiție a periodicelor moldovenești începînd cu «Albina romînească», «Dacia literară» și «Propășirea», prin «Romînia literară», pînă la «Contemporanul» și «Evenimentul literar».

Pe lîngă tradițiile literare glorioase ale Iașului există aici și puternice tradiții legate de studiul limbii romîne. Dacă lăsăm la o parte preocupările constante și atît de rodnice ale lui Alecu Russo, in acest domeniu, pe motivul că autorul Cugetărilor *și al* Cîntării Romîniei *era, totuși, un amator în problemă și, în același timp, un izolat, nu putem să nu subliniem rolul hotăritor pe care l-au avut în studierea limbii noastre primii cercetători autorizați în materie, cu excepția ardeleanului Timotei Cipariu. Alexandru Lambrior și H. Tiktin și-au desfășurat amîndoi activitatea în orașul nostru. Tiktin n-a rămas aici pînă la capăt, dar începutul activității sale științifice este legat de Iași. Amîndoi au fost profesori la Liceul Național care poartă, astăzi, numele marelui scriitor M. Sadoveanu. Amîndoi au luptat pentru impunerea principiului fonetic în ortografie.*

În afară de faptul că Lambrior ne-a lăsat o serie de studii legate direct de Istoria limbii romîne, cunoscute în general, de toți specialiștii[1]*), un auditor al prelegerilor sale*[2]*) a transmis posterității și problemele pe care le-a expus învățatul lingvist la Universitate*[3]*).*

Dar activitatea lui Lambrior, sporadică și așa, întrucît el nu făcea decît să suplinească pe un titular prea ocupat cu treburile politice, se curmă printr-o moarte prematură (20 noiembrie 1883) și, în modul acesta, studiul limbii romîne la Universitate devine, pentru încă o bucată de vreme, mai mult formal.

Starea aceasta de lucruri ia sfîrșit o dată cu numirea ca profesor suplinitor, la noua catedră de Istoria limbii romîne și filologia *(1892), a lui Alexandru Philippide. În anul 1896 el este numit profesor provizoriu iar, în 1899 definitiv.*

Nu avem răgazul să stăruim, aici, pe larg, asupra activității lui Philippide. Lucrul acesta a fost făcut, în două ocazii deosebite, de cel mai cunoscut elev al său, academicianul Iorgu Iordan[4]*). Nici nu putem insista asupra activității tuturor celor care au predat cursuri de limba romînă la Universitate. Ne vom opri doar, la reprezentanții de frunte ai disciplinei noastre și vom arăta numai direcțiile în care și-au îndrumat elevii și rezultatele pe care le-au obținut în activitatea lor științifică. Prezentarea noastră nu poate avea, se înțelege, decît caracterul unei schițări cu totul fugitive.*

Philippide are meritul incontestabil de a fi orientat, alături de Al. Lambrior și H. Tiktin, cercetarea științifică în domeniul lingvisticii pe un drum care avea să se dovedească foarte roditor. Dușman neîmpăcat al improvizației, exi-

---

1) Vezi D. Gafițanu, *Concepția lingvistică a lui Al. Lambrior* (în «Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" Iași», s. III, 1956, p. 35–51).

2) Ed. *Gruber !*

3) Două lecțiuni ținute la Universitatea din Iași, de Al. Lambrior (în «Contemporanul», VI, 1886–1887, p. 169–175).

4) Vezi «Viața romînească» din 15 ianuarie 1934, p. 3–20 și «Viața romînească» februarie 1960, p. 72–82. Cf. și articolul lui D. Gafițanu din «Limba romînă» nr. 3, 1959, p. 3–11, precum și „medalionul", scris tot de acest elev al lui Philippide, în volumul al doilea din lucrarea *Contribuții la istoria universității din Iași, 1860–1960*, Buc., 1960, p. 250–256.

gent pînă la extrem cu el însuși, e de la sine înțeles că pretindea aceeași exigență colaboratorilor mai tineri pe care a știut să-i îndrumeze cu o autoritate puțin obișnuită. Patriot, în cel mai frumos înțeles al cuvîntului, Philippide a transmis elevilor săi pasiunea pentru studiul limbii naționale, respectul pentru părerile altora, curajul de a spune adevărul în toate împrejurările, încrederea în forța de creație a poporului nostru.

De la apariția lucrării sale de tinerețe, Încercări asupra stării sociale a poporului romîn în trecut *(1881)*[5]*, pînă la opera monumentală,* Originea romînilor *(1923–1928), Alexandru Philippide și-a petrecut viața între Universitate și bibliotecă, descifrînd înțelesurile, ascunse de multe ori, ale rostului nostru în lume, din documentele scrise, cîte i-au putut sta la dispoziție, ca și din documentele nescrise care sînt dialectele și graiurile limbii romîne.*

În Introducere în istoria limbii și literaturii romîne *(1888), mai întîi, în* Principii de istoria limbii *(1897) după aceea, în lucrările pregătitoare pentru* Dicționarul limbii romîne *(1898–1906) ca și în studiile cu caracter polemic* Specialistul romîn *(1907) și* Un specialist romîn la Lipsca *(1909), Philippide nu face decît să-și organizeze materialul în vederea realizării unei opere de mare întindere, la care autorul a lucrat, cu mici întreruperi, aproape toată viața. Este vorba de lucrarea, pomenită deja,* Originea Romînilor, *apărută la Iași, în două volume.*

În primul volum, Philippide urmărește izvoarele istorice pentru a lămuri ce fel de populații au trăit în trecut pe pămîntul patriei noastre, care au fost relațiile dintre ele, în ce proporție a contribuit fiecare la închegarea poporului și a limbii romîne.

Al doilea volum este un studiu, de peste 800 pagini asupra istoriei sunetelor limbii romîne și a morfologiei romînești, pe baza comparației stărilor de lucruri din cele patru dialecte principale.

Prin moartea lui Alexandru Philippide (12 august 1933), este numit titular al catedrei de Limba romînă și dialectele ei academicianul Iorgu Iordan (1 martie 1934 care funcționase, pînă atunci, la catedra de Filologie romanică *(începînd cu anul 1926). El deține această catedră pînă în octombrie 1946, cînd este transferat la Universitatea din București.*

Academicianul Iordan a continuat activitatea pe care o începuse fostul său profesor încă în anul 1892 și a lărgit preocupările catedrei prin înscrierea, în planul ei de lucru, a studierii aspectelor contemporane ale limbii noastre. Philippide a îndrumat cercetările elevilor săi, în mod special, spre fazele mai vechi ale limbii romîne, întocmai ca alți colegi de specialitate din acel timp.

Academicianul Iordan a pus bazele Institutului de Filologie Romînă „Alexandru Philippide" și a condus, în vremea cît a funcționat la Universitatea noastră, revista acestui institut intitulată : «Buletinul Institutului de Filologie romînă „Alexandru Philippide"». Volumul I a apărut în 1934. În această revistă și-au publicat primele contribuții științifice o serie de tineri care s-au format sub îndrumarea directă a academicianului Iordan.

După ce, în teza de doctorat, academicianul Iordan, a tratat un subiect de istoria limbii (Diftongarea lui e și o accentuați în pozițiile ă, e, *Iași, 1920) și*

---

5) Lucrarea aceasta a fost apreciată, în mod pozitiv, de revista «Contemporanul», (I, 1881–1882, p. 781–784).

apoi a întîrziat asupra numelor de locuri (Rumänische Toponomastik, *Bonn, 1924–1926) ori asupra întregului domeniu al filologiei romanice* (Introducere în studiul limbilor romanice, *Iași, 1932), el s-a îndreptat spre cercetarea limbii romîne contemporane, domeniu în care ne-a dat o serie de lucrări dintre cele mai importante cum sînt :* Gramatica limbii romîne, *București, 1937 (apărută, în ediție nouă, la București în 1948).* Limba romînă actuală. O gramatică a greșelilor, *Iași, 1943 (ediția a doua București 1948) ;* Stilistica limbii romîne, *București, 1944.*

În anii puterii populare au fost continuate direcțiile principale ale activității academicianului Iordan. Profesorul nostru se găsește, astăzi, în fruntea cercetărilor referitoare la studiul limbii romîne și, în calitate de director al Institutului de Lingvistică din București, a condus și conduce, o serie de lucrări cu caracter colectiv. Dintre lucrările personale trebuie amintite, aici, Nume de locuri romînești în R.P.R. *(1952) ;* Limba romînă contemporană *(1954, 1956), precum și numeroasele studii referitoare la limba romînă literară, unde aportul adus de academicianul Iorgu Iordan a fost, de asemenea, deosebit de substanțial.*

La Universitatea din Iași a profesat, o bună bucată de vreme, învățatul A. D. Xenopol, cel dintîi istoric care ne-a făcut cunoscuți peste hotare. Lui i se datorește crearea unei metode științifice de cercetare în acest domeniu după cum tot el are meritul de a fi dat un impuls deosebit cercetărilor de istorie în țara noastră. A știut să depășească stadiul de publicare de documente și să deschidă un orizont filozofic cercetătorilor aplecați asupra paginilor prăfuite în care erau consemnate faptele de seamă săvîrșite de poporul nostru, în trecut. El a fost nu numai cel dintîi teoretician asupra problemelor de istorie, ci și primul romîn care a știut să se ridice la lucrări de sinteză. Și dacă nu tot ce ne-a rămas de la el mai poate fi preluat în momentul de față vina nu-i numai a lui Xenopol, ci și a vremii în care a trăit și a școlii la care s-a format. Să nu uităm că, prin cuceririle cu care clasicii marxism-leninismului au îmbogățit cultura și știința mondială, concepția asupra istoriei avea să sufere transformări de-a dreptul revoluționare.

Amintirea marilor cărturari care au profesat la catedrele de aici, a scriitorilor și îndrumătorilor literari care au visat și au creat în orașul nostru, dîndu-i o strălucire puțin obișnuită, constituie un adevărat imbold pentru tineretul entuziast venit să studieze la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza". De la an la an sînt tot mai numeroși cei atrași de monumentele în stare să vorbească, celui care nu-i prea grăbit și știe să le „citească", ori de muzeele create în ultimii ani în vechea capitală a Moldovei.

Dar tradițiile mari ale Iașului nu sînt legate numai de studiul literaturii sau al limbii romîne. Aici au fost frămîntate, cu mai multă ardoare decît în alte părți, ideile progresiste ale vremii și tot aici s-au stabilit legături, din ce în ce mai strînse, cu acțiunile de emancipare ale omului care ne veneau din Rusia veche, mai întîi, și, apoi din Uniunea Sovietică. La Iași s-au reflectat mai repede, și cu mai multă putere, ideile vestitoare ale lumii noi care s-a încălzit și a crescut sub flacăra nestinsă a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Iașul prezintă un interes deosebit pentru cei care se dedică studiului istoriei. Nicăieri nu există atîtea monumente legate de trecutul poporului romîn ca aici. De la perioada de glorie a lui Ștefan cel Mare pînă la luptele eroice ale ceferiștilor conduși de Ilie Pintilie, Iașul vorbește tuturor acelora care sînt în stare să-i descifreze „istoria", scrisă pe hîrtie ori cioplită în piatră sau în bronz.

Sub pasul trecătorului de astăzi poate fi descifrat nu numai ecoul trecerii, pe aici, al ostașilor care au înscris pagini de neuitat în istoria țării, din secolul al XIV-lea pînă în zielele noastre. ci și bucuria cu care muncitorii, țăranii și intelectualii din anii puterii populare au știut să lege o veche tradiție de preocupările de acum și să dea glas sirenelor care unesc într-o singură voință, și într-o singură forță, puterea de creație a unui popor chemat, în sfîrșit, să-și hotărască el singur soarta.

Cu toată prigoana cercurilor guvernamentale, exercitată după victoria Revoluției Socialiste din Octombrie, împotriva elementelor democrate, majoritatea profesorilor și studenților ieșeni au rămas credincioși tradițiilor progresiste ale Universității și au militat pentru apărarea culturii, împotriva fascismului, împotriva asupririi naționalităților conlocuitoare.

Majoritatea cadrelor didactice de la Universitate colaborează, intens, la revistele cu orientare democrată «Viața Romînească», «Însemnări ieșene», «Manifest» etc. Mulți fac parte din asociația „Amicii U.R.S.S." ori din Societatea studenților în litere și își exprimă, cu tot curajul, împotriva riscurilor care erau dintre cele mai mari, ideile și gîndurile pînă la capăt.

Împotriva exmatriculării unor studenți, sau a destituirii unor cadre didactice, atitudinea democratică nu a scăzut, în Universitate, ci dimpotrivă. Catedrele erau nu numai focare de cultură, ci și izvoare de energie cetățenească și atitudine democratică. Și în vreme ce fascismul se răspîndea, ca o adevărată molimă, într-o serie de țări din apusul și centrul Europei, numeroși profesori ai Universității noastre apărau pozițiile democrate cîștigate de predecesori și indicau studenților lor drumul care trebuia urmat. În această perioadă, deosebit de grea pentru educarea tineretului, Facultatea de Litere și Filozofie avînd ca decan pe Iorgu Iordan, a conferit diploma de doctor honoris causa lui Mihail Sadoveanu. Prin acest gest se recunoștea nu numai valoarea artistică și națională a operei sadoveniene, ci și atașamentul pe care marele scriitor îl dovedise față de cauza democrației. Profesorii noștri răspundeau, în modul acesta, atitudinii huliganice a unor descreierați care începuseră să pună sub interdicție literatura lui Sadoveanu, să-i adune volumele în piețele publice și să le dea foc.

Universitatea din Iași a intrat, în ultimii ani, într-o perioadă de mare înflorire. Ritmul rapid de dezvoltare a economiei, succesele tot mai mari pe care țara noastră le-a cunoscut, de la eliberare încoace, au dovedit justețea politicii pe care o duce statul democrat popular sub conducerea Partidului Muncitoresc Romîn. Reforma învățămîntului (1948) a constituit o cotitură importantă în dezvoltarea școlii care a pornit și ea pe un drum nou. Învățămîntului superior i se acordă o atenție deosebită. Universitatea din Iași s-a încadrat, cu avînt, în noua viață culturală a țării și aduce o contribuție dintre cele mai importante la creșterea intelectualității noi, devotată poporului muncitor.

Prin reforma învățămîntului, știința și cultura au devenit, într-adevăr, bunuri ale maselor celor mai largi.

Spre deosebire de trecut, cînd statul burghez dădea o atenție deosebită pregătirii juridice prin ajutorul căreia se putea menține, în continuare, starea de exploatare și de oprimare, noi acordăm, astăzi, sprijin egal tuturor specialiștilor, în funcție de necesitățile economice și culturale ale țării.

Învățămîntul de toate gradele și-a schimbat structura. Marea majoritate

a studenților provine din rîndul fiilor de muncitori și de țărani, care constituie mai bine de trei sferturi din populația țării.

Între anii 1948–1959 institutele noastre universitare au dat aproximativ 110.000 absolvenți.

A fost creat un învățămînt universitar seral care asigură legătura permanentă cu unitățile productive și, în același timp, dă un sens cu totul deosebit rolului pe care îl are universitatea în țările de tip socialist. Și aici avem, pînă în momentul de față, aproape 6.000 de absolvenți.

De la an la an a fost extinsă rețeaua de institute și facultăți și a fost mărit în mod apreciabil, numărul de locuri pentru candidații în învățămîntul superior.

Este deosebit de importantă constatarea că pe cînd în anul 1938 aveam 16 institute, cu 33 de facultăți, în patru centre universitare, în 1960 au funcționat 38 de institute, cu 93 de facultăți, în nouă centre universitare. De la an la an, crește nu numai nivelul de pregătire al studenților, ci și baza materială prin care li se asigură condiții optime de lucru. Se prevede ca, în viitorii ani, numărul bursierilor care reprezintă, astăzi, la universitatea noastră, un procentaj de 65,87 la sută, să crească în mod simțitor. Se prevede, de asemenea, ca în 1965 numărul studenților din anul întîi să fie cu 38% mai mare decît în 1959.

În toate centrele universitare din țară a fost extins spațiul de învățămînt, s-au clădit noi cămine și cantine moderne, au fost înzestrate, la nivelul cerințelor actuale, laboratoarele și bibliotecile. S-au ridicat case de cultură pentru studenți și multe grupuri sociale și complexe sportive. Fondurile alocate de partid și guvern, pentru învățămîntul superior, între anii 1951–1959, se ridică la aproape 600 milioane lei. Statul cheltuiește, pentru fiecare student, aproximativ 11.000 lei anual.

Pentru asigurarea muncii noastre, statul democrat-popular nu precupețește nimic. Niciodată nu au existat condițiile de muncă, didactică și științifică, pe care le avem astăzi. Niciodată, pînă acum, studențimea nu a fost înconjurată de mai multă dragoste și simpatie și nu i-a surîs un viitor mai liniștit. Conducerea statului nostru a pus și pune în permanență, la dispoziția ei, nu numai laboratoare și biblioteci bine înzestrate, ci și cămine confortabile și cantine moderne. În timpul vacanțelor, mulți dintre studenți sînt trimiși în stațiuni de odihnă, la munte sau la mare.

Exploatații de ieri au toate drumurile deschise spre lumină. Poporul este stăpîn pe destinele sale. Lupta lui, sub conducerea înțeleaptă a Partidului Muncitoresc Romîn, a descătușat energiile creatoare și le-a orientat pe drumul construirii socialismului în scumpa noastră patrie, Republica Populară Romînă.

G. Istrate

ASPECTE ALE MIŞCĂRII MUNCITOREŞTI DIN MOLDOVA ÎN ANII AVÎNTULUI REVOLUŢIONAR (1917—1921)

DE

V. NECULCE şi L. COPTIL

În timpul primului război mondial-imperialist, în care a fost tîrîtă ţara noastră, mizeria, foametea şi suferinţele maselor populare s-au accentuat şi mai mult. După terminarea războiului, deşi s-a mărit teritoriul Romîniei (prin unirea Transilvaniei, a Banatului, prin cotropirea Bucovinei de nord şi Basarabiei), şi puterea industrială, economia ţării se găsea într-o grea situaţie. Capitalul anglo-franco-american pătrunde tot mai mult în economia ţării noastre unde ocupă poziţii dominante înfeudînd-o intereselor trusturilor imperialiste străine. Ziarele din 1920 arată că 71,90% din capitalurile investite în industria petroliferă din ţara noastră aparţineau capitalului străin, şi numai o mică parte celui romînesc [1]). Ţara noastră era tot mai mult aservită capitalului străin. În acest sens Lenin, la începutul anului 1921, a arătat că Romînia şi Polonia erau vîndute cu amănuntul şi cu ridicata cercurilor imperialiste, că aceste ţări erau înglobate în datorii şi nu aveau cu ce să le achite [2]). Datoriile de război ale Romîniei burghezo-moşiereşti se ridicau la aproximativ 29.687.807.230 lei [3]). Producţia industrială scade simţitor. Ca urmare situaţia economică a ţării era tot mai grea. Clasele stăpînitoare din ţara noastră căutau să iasă din această situaţie prin intensificarea exploatării clasei muncitoare şi a ţărănimii muncitoare. Pauperizarea muncitorilor şi ţăranilor era tot mai accentuată. Salariile scădeau continuu, concomitent cu scumpirea într-un ritm vertiginos a mărfurilor.

Chiar din relatările unor politicieni burghezi din acea vreme rezulta că „la Galaţi foamea bate la uşă... nu există făină de păpuşoi, alimentul de bază al populaţiei, care cu nimic nu poate fi înlocuit. Nu mai vorbesc de pîine, care a devenit un articol de mare lux". Slujbaşii se plîng: „venim flămînzi şi goi la slujbă, ne mor copiii de foame. Nu putem răbda.

---

1) Constantin Georgescu, *Problema capitalurilor străine în Romînia*, Bucureşti 1933, p. 7.

2) V. I. Lenin, *Opere*, vol. 32, Ed. din 1956, p. 101—102.

3) G. Dobrovici, *La dette publique de la Roumanie*, Bucureşti 1927, p. 19.

100 pînă la 150 *lei pe lună* adică 3 lei pînă la 5 lei pe zi să mănînci, să te îmbraci, să plăteşti chiria, să ţii copii la şcoală"[4]) etc.

Datele oficiale arătau că în primele luni ale anului 1920 salariile erau de trei ori mai mari decît înainte de război, iar preţurile produselor alimentare şi îmbrăcămintei erau de 8 ori mai mari. Nu exista nici un fel de asigurare pentru cazuri de boală, pentru naştere etc., nu exista asistenţă medicală gratuită. Condiţiile de trai ale muncitorilor deveniseră mai grele ca oricînd.

Această situaţie grea era caracteristică nu numai proletariatului, ci şi ţărănimii. Situaţia proprietăţii asupra pămîntului, după cum reiese dintr-o statistică antebelică, se prezenta în felul următor : în timp ce 95,4% din proprietarii de pămînt avînd între 0,5 şi 10 ha. stăpîneau numai 40,29% din suprafaţa arabilă, 4,6% din proprietarii de pămînt cu peste 10 ha. deţineau 59,71%. Fărămiţarea mici proprietăţi şi pauperizarea ţărănimii muncitoare au continuat şi s-au accentuat după primul război mondial. Ţărănimea muncitoare nu dispunea de pămînt, el fiind în mîinile moşierimii. Sărăcia ţărănimii era accentuată şi de lipsa de vite de muncă, de unelte, de grîu; de porumb etc. Aceste greutăţi şi lipsuri au provocat extinderea unor boli groaznice ca: pelagra, tuberculoza, tifosul exantematic etc. Ca urmare a acestui fapt în Moldova într-un singur an (în 1918) au încetat din viaţă 241.720 de persoane din populaţia civilă. Toate acestea scot la iveală — aşa cum spune Lenin — „o înăsprire mai pronunţată decît cea obişnuită a sărăciei şi a mizeriei claselor asuprite"[5]).

Acest realităţi dovedeau că în economia ţării noastre domnea dezorganizarea, ruina şi haosul financiar, că sărăcia şi mizeria maselor muncitoare se accentuaseră în timp ce profiturile claselor exploatatoare creşteau în mod simţitor. Toate acestea au dus la adîncirea contradicţiilor capitalismului, adîncire care a fost baza crizei politice a regimului burghezo-moşieresc din anii 1917—1921. Criza politică s-a manifestat în primul rînd prin creşterea fără precedent a luptelor revoluţionare. In anii 1917—1921 întreaga orînduire social-politică existentă era zguduită din temelii ca urmare a ridicării unui uriaş val de lupte revoluţionare a poporului în frunte cu proletariatul.

Poziţiile politice ale claselor de la conducere erau tot mai mult zdruncinate. Clasele dominante nu mai puteau să se menţină la putere şi să conducă cu vechile metode, iar masele populare erau hotărîte să ducă lupta pînă la capăt împotriva burgheziei.

Victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie a dat un puternic impuls mişcării muncitoreşti din ţara noastră. Sub influenţa directă a Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie mişcarea muncitorească este ridicată pe o treaptă superioară. Datorită acestor condiţii obiective şi subiective se creează pe teritoriul Moldovei o adevărată situaţie revoluţionară. In aceste condiţii — în perioada 1917 — Iaşul a jucat rolul unui adevărat centru politic pentru mişcarea muncitorească. Sub influenţa Marii Revoluţii din Octombrie activitatea grupurilor revoluţionare ilegale din Moldova se intensifică. Manifestele şi celelalte materiale răspîndite în mod

---

4) **Trancu-Iaşi**, *Din activitatea mea particulară.*
5) **V. I. Lenin**, *Opere*, vol. 21, E. P. L. P. 1955, p. 202.

ilegal în Moldova de grupurile revoluţionare popularizau revoluţia socialistă din Rusia, chemau masele populare din ţara noastră să-i urmeze exemplul. Începînd din noiembrie—decembrie 1917, în activitatea grupurilor revoluţionare din Moldova se observă o orientare tot mai hotărîtă spre marxism-leninism.

Burghezia şi moşierimea din ţara noastră înspăimîntate de avîntul revoluţionar recurg la o serie de manevre ca: promisiunile privind împroprietărirea ţăranilor, tratative de pace cu Germania. În acest scop, în decembrie 1917, se semnează armistiţiul de la Focşani. Armistiţiul de la Focşani a fost încheiat pentru a împiedica avîntul revoluţionar al muncitorilor şi ţăranilor, pentru aruncarea trupelor burghezo-moşiereşti împotriva tînărului stat socialist. În scopul înăbuşirii luptelor revoluţionare şi pentru apărarea ordinii interne guvernul a retras de pe front 8 divizii şi le-a împărţit în Moldova în 8 zone, cu centrele la Iaşi, Bacău, Bîrlad, Vaslui, Botoşani, Roman, Fălticeni şi Podul Iloaei (în fiecare zonă era amplasată cîte o divizie).

Politica dusă de burghezia şi moşierimea din ţara noastră a dus la ascuţirea contradicţiilor de clasă mărind nespus de mult nemulţumirile oamenilor muncii. Clasa muncitoare şi ţărănimea şi-au manifestat solidaritatea cu tînărul stat sovietic, prin sprijinirea gărzilor roşii împotriva contrarevoluţionarilor, prin participarea activă a unor unităţi revoluţionare romîneşti la lupta armată împotriva trupelor intervenţioniste. Unităţi militare formate din soldaţi din armata romînească s-au alăturat Armatei Roşii şi au luptat alături de ea la Odesa, Poltava, Kiev şi în alte regiuni. În 1917 a luat fiinţă la Odesa sub conducerea lui Bujor şi Nicolau un comitet de acţiune, organ revoluţionar politic şi apoi un comitet militar revoluţionar romîn. Comitetul de acţiune a răspîndit în ţară şi mai des în Moldova mii de manifeste, printre care primul a fost manifestul adresat de Sovietul din Petrograd tuturor popoarelor lumii (Decretul asupra păcii). Comitetul de acţiune ţinea legătura în special cu muncitorii din Galaţi. Acest comitet a editat la Odesa ziarul «Lupta» şi prin diferite mijloace a făcut să fie distribuită în Moldova literatura revoluţionară ce ducea o campanie violentă contra regimului politic din Romînia şi pentru revoluţia socialistă [6]).

Sub conducerea elementelor revoluţionare: Bujor, Stroici, Munteanu, marinarii romîni formează pe vasele romîneşti comitete revoluţionare. Comitetele revoluţionare pun stăpînire şi preiau conducerea majorităţii vaselor flotei romîneşti. Ele înlătură pe vechii comandanţi, pun în fruntea navelor o conducere revoluţionară. Datorită activităţii comitetelor revoluţionare, au avut loc răscoale ale marinarilor şi soldaţilor romîni, care au menţinut pe catarge timp de trei luni steagul roşu. Răscoalele marinarilor şi soldaţilor au arătat că burghezia şi moşierimea nu au putut să izoleze armata de lupta poporului. Lenin a arătat că „văpaia insurecţiei proletare a cuprins Finlanda, flăcările s-au extins şi asupra Romîniei" [7]).

Simultan cu luptele revoluţionare din armată, au loc mari lupte gre-

6) Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., fd. nr. 1, dosar 2793.

7) V. I. Lenin, *Opere*, vol. 27, E. S. P. L. P. 1955, p. 45.

viste cu un pronunțat caracter politic. În luna martie 1918 la Atelierele C.F.R. Nicolina Iași, are loc o grevă care durează peste trei săptămîni. Cu greviștii s-au solidarizat muncitorii de la Pirotehnie, de la uzinele „Haug", „Wolf" din București etc., întreprinderi care lucrau armament de război și care erau evacuate în Moldova. Greva de la Nicolina a influențat mișcarea muncitorească din restul Moldovei. Astfel au loc greve ale muncitorilor de la C.F.R. la Pașcani și Galați. Ulterior se alătură acestor greve muncitorii întreprinderilor militare și de la docurile din Galați.

Ca urmare a faptului că traiul lor devenise insuportabil, au loc în luna mai o serie de greve parțiale ale ceferiștilor și muncitorilor de la întreprinderile militare din Moldova. Numai la Iași de exemplu, în luna mai au fost înregistrate greve în zilele de 4, 14 și 25 mai 1918 [8]) ale lucrătorilor de la C.F.R. La Hîrlău de asemenea situația muncitorilor era grea, salariile nu le ajungeau nici pentru cele necesare traiului. La 28 mai 1918 muncitorii din gara Hîrlău au declarat grevă [9]). În august 1918, au loc o serie de greve la Galați și Bîrlad, care au îngreuiat operațiile militare antisovietice.

Grevele muncitorilor moldoveni din martie—august 1918 au impus încetarea militarizării întreprinderilor și a „mobilizării pe loc", precum și recunoașterea organizațiilor muncitorești. „Muncitorii au desființat cu de la sine putere legile de război care interziceau organizarea în sindicate. În afară de cele arătate, muncitorii au obținut o oarecare mărire a salariilor și o îmbunătățire a aprovizionării. Muncitorii tipografi de la Iași au impus ca ziua de lucru să fie de 8 ore. Ca urmare a nenumăratelor greve în lunile mai—iunie 1918 în Moldova a reînceput activitatea legală a organizațiilor muncitorești" [10]). În iulie 1918 a avut loc Congresul regional al mișcării socialiste și sindicale din Moldova. Lucrările și rezoluțiile acestui congres au fost pătrunse (deși elementele oportuniste au încercat să slăbească influența tot mai crescîndă a grupurilor comuniste) de spirit revoluționar, de revendicări ca: reducerea zilei de lucru, libertatea presei și a întrunirilor. Curentul sindical devine și în Moldova ca și în întreaga țară tot mai puternic. Se înființează o serie de sindicate la Iași, Huși etc. care caută de la bun început să îmbine revendicările economice cu cele politice, să fie mai combative.

În condițiile avîntului mișcării muncitorești, al creșterii influenței elementelor revoluționare, elementele socialiste de dreapta se opuneau înființării unui partid unic în întreaga țară. În ziarul «Scînteia» din 17 august 1919, este demascat cunoscutul act de slugarnică dezaprobare a manifestărilor revoluționare de către o serie de elemente oportuniste din Iași ca: Sion, Ghelerter, Gheler [11]).

Comuniștii — se arată în articol — au în această situație datoria de a veghea ca nu cumva criza din partid să se rezolve în favoarea elemente-

8) Arhivele Statului—Iaşi, dosar nr. 6024—Tribunalul militar Iaşi.

9) Arhivele Statului—Iaşi, dosar nr. 1838.

10) Institutul de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. M. R.—Lecții în ajutorul celor ce studiază Istoria P. M. R., Ed. pol. 1960, p. 146.

11) Al. Nicolau, *Datoria Partidului Socialist din Rominia*, «Scînteia» din 17 august 1919.

lor reformiste din interiorul partidului şi a intrigilor burgheze din afară. Partidul, se subliniază în presă, trebuie să renunţe la programul de compromis al Internaţionalei a II-a, devenită galbenă, şi să adere la Internaţionala a III-a comunistă în jurul căreia se află toată vigoarea, gîndirea şi revoluţionarismul proletariatului din lumea întreagă.

„Este o datorie de onoare pentru Partidul Social-Democrat de a părăsi Internaţionala a II-a ajunsă un instrument în mîinile burgheziei internaţionale, care vrea să pună forţa organizată a clasei muncitoare în serviciul întăririi statului burghez. Aderarea la Internaţionala a III-a ar fi însemnat că partidul şi-ar fi însuşit platforma comunistă a unui organ de conducere a proletariatului internaţional, şi ca urmare ar fi inaugurat tactica revoluţionară intransigentă pentru înfăptuirea scopului său final — instituirea socialistă a Sovietelor de muncitori şi ţărani. A rămîne în afară de rîndurile Internaţionalei a III-a ar însemna pentru partidul clasei muncitoare din Romînia, izolarea sa completă de lupta cea mare începută, sub cutele steagului roş de la Moscova, de proletariatul mondial" [12]).

Are loc în această perioadă răspîndirea tot mai largă a învăţăturii marxist-leniniste. Elementele revoluţionare luptau împotriva curentului reformist care căuta pe toate căile să slăbească avîntul mişcării muncitoreşti, să o subordoneze intereselor burgheziei şi să o transforme într-o remorcă a ei. Se intensifică organizarea de grupuri comuniste în cît mai multe oraşe din Moldova: Iaşi, Galaţi, Bîrlad etc. şi se desfăşoară o intensă muncă în sînul partidului socialist pentru cucerirea majorităţii membrilor de partea ideilor marxist-leniniste.

Atitudinea oportunistă a unor elemente social-democrate a stîrnit vii proteste din partea multor membri de rînd ai partidului. De exemplu — într-un document denumit „Jos masca", semnat de Partidul socialist-comunist revoluţionar şi sindicatele muncitoreşti din Galaţi-Brăila, se scria: „Punînd mîna pe gazeta mişcării socialiste din Bucureşti (e vorba de oportuniştii din conducerea partidului socialist) vor să producă zăpăceală în spirite, propovăduind întoarcerea înapoi către social-democraţia adormitoare şi trădătoare", iar mai departe continua: „Muncitorimea din Galaţi şi Brăila ţine pururea sus steagul socialismului comunist revoluţionar" [13]).

Clasa muncitoare lupta cu tot mai multă hotărîre pentru crearea unui partid marxist-leninist. Muncitorii, în lupta pentru crearea partidului comunist, au legat tot mai mult acţiunile politice cu cele ideologice, de demascare a oportuniştilor, care se împotriveau şi împiedicau lupta de făurire a partidului comunist. Pe plan ideologic, un rol important în intensificarea mişcării muncitoreşti l-a avut presa revoluţionară răspîndită în întreaga Moldovă şi în special în localităţile: Iaşi, Roman, Podul Iloaiei, Galaţi etc. Tot mai mulţi muncitori din Iaşi, Roman, Piatra Neamţ etc. aderă la mişcarea revoluţionară, ridicîndu-se împotriva politicii re-

12) Al. Nicolau, ***Datoria Partidului Socialist Romîn*** **(articol din ziarul «Scînteia» din 17 august 1919).**

13) Al. Nicolau, ***Republica socială,*** **nr. 824 din februarie 1919.**

gimului burghezo-moșieresc, împotriva exploatării și asupririi capitaliste și moșierești [14]).

Paralel cu grevele și întrunirile muncitorilor, cu mișcarea muncitorească, au loc lupte ale țărănimii pentru pămînt în întreaga Moldovă și în special în fostele județe: Iași, Suceava, Roman, Bîrlad etc. Țăranii au intrat cu forța pe pămînturile moșierești, împărțindu-le.

Grupurile comuniste, muncitorii înaintați, răspîndeau în sînul țărănimii muncitoare manifeste revoluționare, prin care țăranii erau îndemnați să lupte cu hotărîre pentru dobîndirea drepturilor și libertăților, pentru eliberarea de exploatare [15]).

Au loc mișcări revoluționare în rîndurile armatei. In vara anului 1919 a fost pregătită o răscoală a flotei dunărene, care în ultima clipă a fost trădată. La Galați, 24 de marinari au fost judecați pentru încercarea de a organiza un complot revoluționar.

Luptele muncitorești, țărănești și ostășești din 1919 au înregistrat o serie de succese. Trebuie subliniat faptul că neexistînd încă un partid revoluționar, în stare să conducă mișcarea muncitorească, aceste lupte din 1919 nu au putut duce la victoria definitivă a proletariatului în țara noastră. Partidul Social-Democrat nu era capabil să stea în fruntea mișcării muncitorești, să conducă măreţele acțiuni ale muncitorilor și țăranilor. In timp ce clasa muncitoare era lipsită de un detașament de avangardă, înarmat cu învățătura marxist-leninistă, clasele conducătoare au reușit să asigure o conducere centralizată pe întreaga țară. De aceea tot mai mult se impune cu necesitate obiectivă crearea partidului comunist. Intregul proces al dezvoltării mișcării muncitorești arătase poporului muncitor că, fără un partid comunist, nu este posibilă răsturnarea regimului burghezo-moșieresc în țara noastră, instaurarea dictaturii proletariatului și construirea unei vieți fericite, lipsită de exploatare.

Mișcarea muncitorească creștea și se extindea, masele muncitoare deveneau tot mai conștiente și mai combative. In 1920, mișcarea grevistă crește în intensitate.

In luna ianuarie 1920, a avut loc o grevă generală a tipografilor din Iași. Greva a continuat mai multe zile și muncitorii erau deciși să reziste pînă la primirea revendicărilor formulate [16]).

Concomitent cu greva tipografilor, are loc greva de la fabrica „Textila" din Iași. Luptătorii refuză să intre la lucru — pînă la satisfacerea completă a cererilor lor. In luna februarie, muncitorii de la fabrica de postav din Buhuși au declarat grevă. Condițiile grele de muncă au determinat pe muncitori să înainteze un memoriu de revendicări. Neprimind nici un răspuns, 1400 de muncitori au declarat grevă. Muncitorii de la fabrica de postav din Buhuși, ca și cei din întreaga țară, primeau salarii de mizerie [17]).

La 17 februarie 1920 a avut loc greva de la fabrica „Textila" Copou.

---

14) Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. M. R., fd. nr. 1, dosar nr. 2793.
15) Ibidem, fond nr. 8, dosar nr. 1594.
16) Ziarul «Socialismul» din 28 ianuarie 1920.
17) Ziarul «Socialismul» din 5 februarie 1920.

Un grup de lucrători şi lucrătoare cu un drapel roşu au trecut la Clubul din str. Ghica Vodă Nr. 32, intonînd cîntece revoluţionare.

Elementele înaintate ale sindicatelor din Iaşi s-au adunat în sala din Ghica Vodă, cerînd muncitorilor să manifesteze pe străzi, la primărie şi la regie împotriva patronilor, îndemnîndu-i la revoluţie şi cerînd aderarea la Internaţionala a III-a [18]).

Autorităţile oraşului Iaşi, pentru a împiedica răspîndirea ideilor revoluţionare, lansează un apel către societăţile romîneşti, prin care le cer să manifesteze contra mişcării muncitoreşti [19]). În ciuda acestei diversiuni a conducerii oraşului Iaşi, muncitorii frecventau tot mai mult Clubul din str. Ghica Vodă nr. 32 — unde exista o atmosferă de îndemn la revoluţie, la comunism, de creare a partidului comunist şi de afiliere la Internaţionala a III-a. În această perioadă şi o serie de intelectuali, în frunte cu Constantinescu-Iaşi, au luptat pentru răspîndirea marxism-leninismului în Moldova, pentru crearea unui partid comunist, fapt pentru care autorităţile locale cereau să se ia măsuri aspre împotriva acestui profesor şi scoaterea lui din învăţămînt [20]).

Pînă în vara anului 1920, aproape toate organizaţiile socialiste locale votaseră moţiuni prin care cereau Consiliului general să afilieze partidul la Internaţionala Comunistă şi să convoace un congres care să consfinţească crearea partidului comunist. Consiliul general al partidelor socialiste, alcătuit în cea mai mare parte din centrişti şi din social-democraţi de dreapta, nepronunţîndu-se pe faţă împotriva transformării partidului socialist în partid comunist, afirma că această chestiune poate fi rezolvată numai prin convocarea unui congres, dar în acelaşi timp tergiversa convocarea lui, căutînd să împiedice în felul acesta crearea partidului comunist. Sub presiunea militanţilor revoluţionari, Consiliul general este obligat însă, în aprilie 1920, să anunţe în mod oficial ruperea cu Internaţionala a II-a. Datorită luptei intense dusă de aripa de stînga a partidului socialist, conducerea partidului a fost obligată să trimită o delegaţie care să asiste ca observatori la Congresul al II-lea al Internaţionalei Comuniste din iulie 1920 [21]).

În vara anului 1920, au loc o serie de greve la Iaşi: la fabrica „Textila" Copou, la fabricile de la Holboca, la Paşcani, Piatra Neamţ, la Atelierele C.F.R. Bacău, la Botoşani etc. În ziua de 27 iunie 1920, fiind înlăturaţi doi lucrători de la Depoul de maşini C.F.R., 25 de muncitori au declarat grevă de solidaritate, care a ţinut o zi întreagă [22]). La Tecuci a apărut în luna iulie o broşură intitulată *In preajma revoluţiei*, cu conţinut comunist, revoluţionar. În luna august 1920 au loc greve la

18) Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. fd. nr. 1, dosar nr. 18.

19) Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. M. R., dosar nr. 8, fila 46.

20) Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., fd. 8, dosar nr. 1594, fila 96.

21) Institutul de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. M. R. Lecţii în ajutorul celor ce studiază Istoria P. M. R., ed. pol. 1960, p. 175.

22) Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. M. R., fd. 8, dosar nr. 776.

fabrica „Ţesătura" Iaşi şi la fabrica de sticlărie „Lespezi" din judeţul Suceava. În materiale se arată că „spiritele vremii sînt mai agitate printre socialiştii roşii, care ţin întruniri de protest contra regimului şi a stării actuale de lucruri, îndemnînd populaţia la revoltă, pentru a se introna acelaşi fel de guvernămînt ca şi în Rusia"[23]). Spiritul revoluţionar creşte tot mai mult. Astfel, frămîntările muncitoreşti şi mişcările greviste continuă în întreaga Moldovă, au loc întruniri de protest şi greve la Piatra Neamţ, Roman şi în alte oraşe ale Moldovei. La Iaşi, lucrătorii frînari, acari, conductori şi şefi de tren, înscrişi în sindicatul naţional, au luat hotărîrea de a se înscrie în sindicatul roşu. La Roman, tot în acest interval de timp, a avut loc o grevă a brutarilor[24]).

Numărul mare de greve din vara şi toamna anului 1920 demonstrează că mişcările muncitoreşti au din ce în ce mai mult un caracter politic, fiind îndreptate împotriva autorităţilor locale ale regimului burghezo-moşieresc.

În ziua de 30 septembrie 1920 toţi muncitorii din Iaşi, atît cei care lucrau în atelierele şi întreprinderile statului, cît şi cei din fabricile şi întreprinderile particulare au declarat o grevă de solidarizare cu muncitorii de la C.F.R. şi R.M.S., cerînd guvernului şi autorităţilor locale să rezolve cît mai urgent revendicările formulate de aceştia. S-a protestat vehement faţă de refuzul guvernului de a rezolva revendicările juste ale muncitorilor şi s-a arătat hotărîrea muncitorilor de a face o grevă generală în toată ţara, în care să lupte pentru cauza lor pînă la sînge (aceasta a spus-o un muncitor de la Atelierele C.F.R. Nicolina, adresîndu-se către armată şi poliţie). Apoi muncitorii s-au îndreptat din nou spre sediul sindicatului, manifestînd şi cîntînd pe străzi cîntece revoluţionare, printre care şi Internaţionala. În ziua următoare grevei generale de solidarizare, avînd loc o puternică ciocnire între muncitorii de la Regie şi armată, greviştii au convocat în ziua de 3 octombrie o întrunire de protest în sala cinematografului „Elisabeta" la care au participat circa 1000 de muncitori de la toate fabricile şi întreprinderile din Iaşi. Alături de muncitorii care au luat cuvîntul demascînd politica de reprimare şi teroare dusă de regimul burghezo-moşieresc faţă de muncitori, a vorbit şi profesorul Constantinescu-Iaşi. În zilele următoare declară grevă muncitorii de la întreprinderile C.F.R. şi de la Regie[25]).

Ca urmare a intensificării exploatării de către capitalişti, muncitorii din Iaşi, Bacău, Piatra Neamţ, în frunte cu grupurile revoluţionare, se ridică în număr tot mai mare la luptă împotriva regimului burghezo-moşieresc. Lupta muncitorilor capătă un caracter din ce în ce mai violent, ca răspuns la mijloacele folosite de burghezie şi moşierime pentru înăbuşirea mişcării muncitoreşti, care pentru a reprima lupta muncitorilor recurge tot mai mult la forţa armată. Au fost luate, de asemenea, măsuri de rechiziţionare şi mobilizare a greviştilor, precum şi a celor negrevişti care au răspuns ordinelor de mobilizare. Autorităţile au dat ordin ca să-i

23) Ibidem, dosar nr. 1957, fila 161.
24) Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. M. R., fd. 8, dosar nr. 776.
25) Ibidem, fd. nr. 8, dosar 1597, fila 90.

ridice cu forța pe acei muncitori care nu s-au prezentat la serviciu. Cei care nu s-au supus ordinului de mobilizare au fost ridicați cu forța. In Bacău au fost ridicați din 100 de greviști 41 de muncitori[26]). Numărul mare de greve și demonstrațiile muncitorești erau în amploare și culminează cu greva generală.

Izbucnirea grevei generale din 20 octombrie 1920 în întreaga țară (deci și în Moldova) a fost urmarea grelei situații economice a muncitorilor și a hotărîrii de luptă a muncitorilor de a se opune măsurilor represive ale guvernului — starea de asediu, evacuările forțate din sediile muncitorești, înmulțirea arestărilor, teroarea politică etc.

Din documentele tribunalului Vaslui din 1920, rezultă că în lunile septembrie și octombrie 1920, la Vaslui au avut loc o serie de întruniri ale muncitorilor de la C.F.R. și că s-au găsit diferite broșuri și un manifest la Clubul Socialist Internațional.

In manifest se arată că: „Muncitorii, ca producători, sînt plătiți cu salarii de foame, ca cetățeni, împovărați cu biruri înzecite, lăsați fără lumină, străzi, apă, în noroi și mizerie". Se subliniază în același manifest că: „nu se mai poate acorda nici o încredere șarlatanilor de la guvern, nu mai e posibilă nici o așteptare. Lupta hotărîtă poate da singură scăpare din condițiile mizerabile de viață".

Este scos în relief rolul muncitorilor în lupta împotriva exploatatorilor — arătîndu-se că: numai muncitorii sînt „singurii chemați să chezășuiască acestui popor libertățile de care are nevoie și drepturile pentru care s-a jertfit".

Manifestul, chemînd pe toți muncitorii la greva generală, arată că aceasta va fi o „grevă cum încă n-a știut-o și n-a simțit-o clasa stăpînitoare pînă acum. Prin lupta hotărîtă și cu prețul oricăror jertfe sîntem gata să cucerim dreptul la viață. Pregătiți-vă la primul semnal la datorie, la primul strigăt de alarmă la posturi. Pornim la luptă cu credința că avem o lume de cîștigat".

Din același document rezultă că au fost găsite asupra luptătorilor greviști de la Vaslui o serie de materiale editate în scopul propagării învățăturii marxist-leniniste (broșuri intitulate *1 Mai, Teoria lui Marx, Munca salariată și capital* și *Marxism-leninism)*, precum și un drapel roșu[27]).

La Iași, în seara zilei de 18 octombrie 1920, au fost convocați toți membrii din comitetele fiecărei bresle și delegații din atelierele speciale pentru a lua cunoștință despre situația grevei generale, despre situația în care se găsea țara după război și cum suferă muncitorimea din cauza scumpetei.

Vorbitorii au subliniat că statul patron este cel dintîi care nu vrea să recunoască nevoile muncitorilor și nu răspunde la cererea lor dreaptă. Elementele revoluționare au arătat că muncitorii în timpul grevei generale trebuie să dea dovadă de hotărîre și de voință de fier — pentru a învinge, și să explice în fabrici cauzele care determină greva generală.

---

26) Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. M. R., fd. nr. 8, dosar 776, fila 69.

27) Arhivele Statului din Iași—dosar nr. 263/1920 Tribunalul militar Vaslui.

Cu ocazia grevei generale, la Iaşi a apărut un manifest „către cetăţenii cinstiţi ai Iaşului" semnat de muncitorimea din organizaţiile socialiste din Iaşi.

În acest manifest se arată suferinţele la care au fost supuşi muncitorii de către toate guvernele care s-au perindat la cîrma ţării de la terminarea războiului şi pînă în 1920 şi cheamă pe toţi muncitorii cinstiţi să lupte împotriva capitaliştilor, să participe la greva generală.

„Muncitorimea secătuită şi istovită după un război de doi ani de zile s-a întors în uzine şi fabrici pentru ca prin muncă cinstită să-şi cîştige existenţa". Însă patronii şi stăpînii de la cîrma ţării, deprinşi să se îmbogăţească peste noapte, au dat muncitorilor un salariu de mizerie şi foame.

Se arată mai departe că făgăduinţele din timpul războiului neîndeplinite, pe de o parte, mizeria de după război, pe de altă parte, au împins pe muncitori la organizare şi la luptă pentru a-şi asigura un trai omenesc. Dar ori de cîte ori muncitorii au căutat prin greve şi lupte să obţină revendicările lor drepte, tot de atîtea ori stăpînii lacomi le-au răspuns cu gloanţe, cu bătaie şi cu alte chinuri.

Rezultatul demersurilor făcute la toate ministerele, deşi s-a recunoscut justeţea lor, n-a fost altul decît cenzura şi starea de asediu, militarizarea fabricilor, schingiuirea muncitorilor, foamea şi mizeria în casele lipsite de lumină şi de aer ale muncitorilor, în mahalalele pline de praf şi noroi, uitaţi de acei care trăgeau toate foloasele de pe urma muncii lor. În schimb, miniştrii, cămătarii şi zarafii din ţara romînească au subscris la bănci capitaluri de milioane. Tîlharii militari şi civili au frustrat bunurile statului obţinute prin munca poporului, au acaparat totul numai pentru ei. [28]).

Sub presiunea grevei, capitaliştii au fost pe alocuri nevoiţi să satisfacă unele revendicări ale muncitorilor. Burghezia romînă, avînd sprijinul efectiv din partea social-democraţiei şi ajutorul imperialismului străin, a întreprins o cruntă represiune şi — cu toată rezistenţa hotărîtă a muncitorilor — greva generală din octombrie 1920 a fost înăbuşită. Sediile muncitoreşti au fost sigilate, iar fruntaşii grevei şi muncitorii revoluţionari au fost arestaţi. „În Iaşi au fost arestaţi peste 4500 de muncitori şi maltrataţi îngrozitor" [29]). La fel la Bacău, Piatra Neamţ şi în alte oraşe din Moldova (ca şi în întreaga ţară), muncitorii au fost arestaţi şi maltrataţi. Social-democraţii au trădat cu josnicie greva generală a muncitorilor. Pentru a o înăbuşi, social-democraţii trădători au lansat lozinca dezorganizatoare. „În timpul grevei, toată lumea să stea acasă, nu se face nici o manifestaţie".

În timpul desfăşurării grevei, conducerea ei, în urma arestărilor efectuate în rîndurile muncitorilor înaintaţi, şi în primul rînd al comuniştilor, a fost preluată de către elementele oportuniste, elemente duşmane. Această situaţie a făcut posibilă înfrîngerea grevei de către regimul burghezo-moşieresc.

---

28) **Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. M. R., fd. nr. 8, dosar nr. 1957, filele 86 şi 87.**

29) **Clara Cuşnir-Mihailovici,** ***Despre situaţia revoluţionară din Romînia în perioada 1918—1920,*** **E. S. P. L. P. 1918, p. 102.**

Politica dusă de guvern, atitudinea oportunistă a şefilor social-democraţi au făcut ca greva generală din octombrie 1920 să fie înfrîntă.

Dar cu toate că greva generală a fost înfrîntă, experienţa ei a arătat că proletariatului din ţara noastră pentru a ieşi victorios îi trebuie un partid comunist, care să fie capabil să-l conducă în marile bătălii de clasă împotriva burgheziei şi moşierimii. In manifestul ilegal tipărit în luna decembrie 1920 şi semnat de „Comitetul central al grupurilor comuniste din partidul socialist", care se închegase, se arăta necesitatea transformării partidului socialist într-un puternic partid politic comunist, afiliat la Internaţionala a III-a comunistă"[30]). În acelaşi manifest se subliniază că greva generală şi urmările ei ne arată că muncitorimea trebuie să rupă cu sistemul vechi. Însăşi lupta pentru reforme mici şi imediate nu se mai poate da decît prin lupte deschise contra burgheziei, prin acţiuni de masă, prin demonstraţii, prin mişcări de stradă"[31]).

Elementele muncitoreşti înaintate, comuniştii, ocupîndu-se de cauzele înfrîngerii grevei generale, au arătat în alt manifest editat tot în toamna anului 1920, că: „Dacă guvernul a fost în stare să dezlănţuie această teroare contra noastră, dacă greva generală nu s-a putut termina cu cîştig, vina este a noastră. Din cauză că ne-a lipsit curajul, am fost blînzi, prea blînzi, partidul nostru a rămas un partid de paie, fără program, fără tactică, fără disciplină, fără puterea de a da educaţie revoluţionară marilor mase de muncitori"[32]).

Greva generală a dovedit că proletariatul este o forţă politică puternică. Ea a arătat necesitatea imediată a luptei pentru un partid de tip nou. Invăţămintele grevei generale au constituit o premisă importantă în dezvoltarea mişcării muncitoreşti, în lupta pentru crearea partidului marxist-leninist.

Greva generală din 1920 a scos în relief în toată puterea cuvîntului situaţia revoluţionară din Moldova şi din întreaga ţară; greva generală a constituit punctul culminant al luptelor muncitoreşti de masă sub influenţa Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie. Ea a constituit un moment important în lupta pentru crearea partidului comunist.

După greva generală, grupurile comuniste au continuat lupta cu şi mai multă forţă pentru crearea partidului comunist şi au trecut la o serie de acţiuni practice pentru pregătirea nemijlocită a creării partidului comunist. Ca rezultat al acestei munci, tot mai multe secţii ale partidului socialist aderă la ideea afilierii la Internaţionala Comunistă. Problema centrală care se punea în faţa grupurilor comuniste, în faţa proletariatului, era de a lupta pentru transformarea partidului socialist în partid comunist. In acest scop se duce lupta pentru întărirea şi înfiinţarea de noi grupuri comuniste. Ele începeau să cuprindă un număr din ce în ce mai mare de oameni şi să influenţeze nenumărate organizaţii ale partidului socialist.

Astfel în Moldova exista o puternică mişcare revoluţionară ilegală;

30) Documente din istoria P. C. R. 1917—1922, vol. I, Ed. pentru literatura politică 1953, p. 234—237.
31) Ibidem, p. 236.
32) Ibidem, p. 234.

existau cinci grupuri comuniste și patru grupuri în formație la data de 25 aprilie 1921 [33]). Creșterea aripii revoluționare, a cărei nucleu îl constituiau grupurile comuniste în partidul socialist și în afara lui, a permis ca sub conducerea Comitetului central comunist, să se ducă o intensă activitate propagandistică : să se editeze și să se răspîndească zeci de mii de manifeste, broșuri legale și ilegale etc. De exemplu în luna ianuarie 1921, în garnizoana Iași, brigada specială de siguranță, în urma unei informațiuni, a făcut o percheziție la laboratorul de chimie al Universității „Al. I. Cuza" din Iași unde a găsit aproape 100 de manifeste intitulate „Un strigăt de druere" [34]).

Într-o telegramă a prefectului poliției Iași din 1921 se arată de asemenea că s-au găsit manifeste în Iași prin care se îndemna la revoluție și la pace cu Uniunea Sovietică [35]).

Un rol important în lupta pentru crearea partidului marxist-leninist al clasei muncitoare din țara noastră l-a avut consfătuirea pe țară a grupurilor comuniste din noiembrie 1920.

Ea a contribuit la clarificarea în lumina învățăturii marxist-leniniste, a sarcinilor imediate care stăteau în acea perioadă în fața mișcării muncitorești. La consfătuire s-a menționat că numai un partid comunist va putea conduce clasa muncitoare în lupta împotriva regimului burghezo-moșieresc, pentru instaurarea dictaturii proletariatului. Consfătuirea a cerut comuniștilor să lupte în toate secțiile partidului socialist pentru atragerea membrilor partidului de partea învățăturii marxist-leniniste, ca în felul acesta să se impună convocarea congresului partidului și să ceară transformarea partidului socialist în partid comunist. Consfătuirea a menționat că curățirea partidului de elementele oportuniste va duce la întărirea mișcării muncitorești, va înlătura obstacolele care împiedică crearea partidului comunist [36]).

În vederea conducerii activității revoluționare din întreaga țară a fost ales Comitetul central al grupurilor comuniste (numit apoi în mod curent Comitetul central comunist).

În luna ianuarie, elementele reformiste din conducerea centrală a mișcării muncitorești au convocat Consiliul general al partidului socialist și al sindicatelor, cu scopul de a lua măsuri îndreptate împotriva aripii revoluționare, care se pronunța pentru crearea partidului comunist. Comitetul central comunist, printr-un manifest adresat secțiilor partidului socialist, a demascat această manevră a elementelor oportuniste [37]) luînd măsuri pentru ca ședința Consiliului general să fie transformată într-un for care să ia hotărîri pe linia luptei pentru crearea partidului comunist.

Dezbaterile ședinței Consiliului general au avut loc în zilele de 30 ianuarie — 3 februarie 1921 și au reflectat faptul că : „în sînul partidului

33) Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. M. R., fd 8, dosar nr. 1929.

34) Ibidem, fd. 8, dosar nr. 776, fila 15.

35) Ibidem, fd. 8, dosar 1929.

36) Documente din istoria P. C. R. 1917—1922, E. S. P. L. P. 1956, ed. a II-a, p. 221—240.

37) Documente din istoria P. C. R. 1917—1922, E. S. P. L. P. 1956, ed. a II-a, p. 268—272.

socialist... grupurile comuniste cîştigă teren în favoarea afilierii la Internaţionala Comunistă, reuşind să înfrîngă tezele oportuniste şi reformiste ale reprezentanţilor curentului socialist de dreapta şi a curentului centrist, revoluţionar în vorbe şi trădător în fapte"[38]). La şedinţa Consiliului general toţi delegaţii prezenţi s-au declarat de acord cu convocarea Congresului pentru ziua de 8 mai 1921. Comuniştii au propus o moţiune care aproba principiile Internaţionalei Comuniste şi trasa Consiliului general sarcina de a milita pentru ca apropiatul congres al partidului socialist să decidă transformarea partidului socialist în partid comunist. Acţiunea propusă de comunişti a întrunit o majoritate zdrobitoare de voturi.

Un alt moment important în lupta pentru crearea partidului comunist îl constituie conferinţa tuturor grupurilor comuniste din Romînia care s-a ţinut la Iaşi în 3—6 martie 1921. La conferinţă au participat reprezentanţi ai grupurilor comuniste din toate regiunile ţării.

Conferinţa s-a deschis sub preşedinţia de onoare a doi comunişti care zăceau în ocnele sîngeroase ale reacţiunii romîne. Au fost prezentate rapoartele delegaţiilor diferitelor organizaţii. Din rapoarte se poate constata că mişcarea comunistă din ţara noastră a făcut progrese, că reacţiunea este în toate regiunile ţării la fel.

Scopul conferinţei a fost de a discuta problema unirii tuturor organizaţiilor comuniste din ţară.

Conferinţa a subliniat că nu s-au depus suficiente eforturi pentru unirea şi subordonarea tuturor comuniştilor din mişcarea legală ca: fracţiunea parlamentară, Comitetul executiv etc., că nu s-a depus o activitate susţinută în rîndurile ţăranilor şi soldaţilor.

Toţi delegaţii au susţinut necesitatea creării imediate a unui partid comunist unic, centralizat, care să îndrumeze proletariatul şi ţărănimea muncitoare pe drumul revoluţiei. Formarea unui partid unic, pentru toată Romînia se arată în discuţii la conferinţă, a devenit de mult o necesitate şi s-ar fi realizat de mult, dacă mişcarea comunistă n-ar fi primit lovitura din vara anului 1920, cînd elementele cele mai bune ale organizaţiilor comuniste au fost arestate în frunte cu Alexandru Constantinescu.

Era nevoie de un partid comunist — singurul în stare să impună disciplina, să conducă lupta clasei muncitoare pentru instaurarea dictaturii proletariatului. Conferinţa a manifestat un viu interes pentru Congresul Partidului Socialist din Romînia din mai 1921. Toate grupurile comuniste au fost unanime în a declara că sînt gata să dea tot sprijinul concret şi să ajute Partidului Socialist să intre pe drumul trasat de Internaţionala Comunistă. Delegaţii la conferinţă au votat o rezoluţie prin care se arăta că luînd cunoştinţă de statutele şi rezoluţiile celui de-al doilea Congres al Internaţionalei Comuniste şi de cele 21 de condiţii, reînnoiesc afilierea lor şi salută Internaţionala Comunistă, ca pe singura şi adevărata conducătoare a proletariatului revoluţionar.

Conferinţa a trimis un salut eroicului popor sovietic, care a apărat statul socialist de criminala intervenţie a celor 14 state capitaliste.

Conferinţa din martie de la Iaşi a trasat tuturor comuniştilor sarcina

38) **Gh. Gheorghiu-Dej**, ***Articole şi cuvîntări*, E. S. P. L. P., 1956, ed. a IV-a, p. 367.**

de a desfăşura o activitate politică intensă, care să contribuie la intrarea în rîndurile aripii stîngi a partidelor socialiste, a tuturor aderenţilor Internaţionalei a III-a şi de a activiza toţi membrii în lupta pentru convocarea Congresului menit să înfiinţeze partidul comunist şi să înfăptuiască afilierea la Internaţionala a III-a Comunistă. Ordinea de zi a Congresului a fost fixată în ziua de 17 martie 1921 de către consiliul comun, la care au participat reprezentanţi ai partidului socialist şi ai Consiliului general al sindicatelor din Romînia, şi a fost publicată în ajunul congresului, la 7 mai («Socialismul» nr. 83 din 7 mai 1921).

Pe baza programului dat de şedinţa Consiliului general al partidului socialist şi al sindicatelor din Romînia care a avut loc între 30 ianuarie şi 3 februarie 1921, aripa revoluţionară, grupurile comuniste au asigurat convocarea congresului pentru ziua de 8 mai 1921, la care a fost creat Partidul Comunist din ţara noastră. Crearea P.C.R. a constituit o victorie istorică a marxism-leninismului asupra oportunismului şi reformismului în mişcarea muncitorească din ţara noastră. Crearea P.C.R. a ridicat pe o treaptă superioară lupta muncitorilor şi ţăranilor muncitori împotriva regimului burghezo-moşieresc, pentru răsturnarea lui şi instaurarea dictaturii proletariatului [39]).

Oamenii muncii din ţara noastră, din momentul înfiinţării partidului marxist-leninist, au căpătat un stat major revoluţionar puternic, capabil să conducă cu fermitate şi competenţă lupta clasei muncitoare in alianţă cu ţărănimea muncitoare pentru lichidarea exploatării omului de către om, pentru răsturnarea capitalismului şi instaurarea unei noi orînduiri lipsită de exploatare, socialismul.

P.C.R. a fost de la bun început singurul detaşament de avangardă al clasei muncitoare. Avînd la bază învăţătura marxist-leninistă şi experienţa P.C.U.S. el a condus masele de oameni ai muncii pe drumul luptei împotriva burgheziei şi moşierimii, pentru desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice şi pentru instaurarea dictaturii proletariatului.

Partidul clasei muncitoare a condus şi conduce cu înţelepciune poporul nostru muncitor pe drumul socialismului.

În documentele Congresului al III-lea al P.M.R., care constituie un eveniment de importanţă deosebită în viaţa poporului nostru, se arată că socialismul a învins în patria noastră şi că „înfăptuirea prevederilor planului de 6 ani, — prima etapă a programului de perspectivă, a cărui schiţă a fost întocmită în ultimii 2 ani, va deschide în faţa poporului nostru noi orizonturi şi mai luminoase: desăvîrşirea construcţiei socialiste şi perspectiva trecerii treptate la construirea comunismului [40]).

39) **Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. M. R.**

40) **Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport la Congresul al III-lea al P. M. R.*, p. 78.**

ИЗ БОРЬБЫ РАБОЧЕГО КЛАССА МОЛДОВЫ В ГОДЫ РЕВОЛЮЦИОННОГО ПОДЪЕМА (1917–1921 гг.)

Краткое содержание

В первой части статьи освещается общее экономическое и политихеское положение нашей страны после первой мировой войны. Затем авторы специально останавливаются на изучении положения рабочего класса Молдовы. Кроме того, в работе показывается тот исключительный подъём рабочего движения в Молдове, рост которого объясняется нéпосредственным влиянием Великой Октябрьской Социалистической Революции.

Особенно подчёркивается в статье роль коммунистических ячеек в мобилизации рабочих на борьбу против буржуазно-помещичьего строя.

Более подробно исследуются в работе следующие вопросы: общая забастовка, происходившая в октябре 1920 г., мартовская конфетенция 1921 г., упорная борьба коммунистических ячеек и значение создания Румынской Коммунистической Партии.

QUELQUES ASPECTS DE LA LUTTE DE LA CLASSE OUVRIÈRE DE MOLDAVIE PENDANT L'ESSOR DU MOUVEMENT OUVRIER (1917 – 1921)

Résumé

Le travail présente premièrement quelques aspects de la situation économique et politique, en général, de notre pays après la première guerre mondiale et en particulier de la Moldavie, ainsi que des aspects de la situation difficile dans laquelle se trouvait la classe ouvrière. Ensuite, le travail met en relief l'essor vigoureux du mouvement ouvrier de Moldavie, sous l'influence directe de la Grande Révolution Socialiste d'Octobre.

Les auteurs relèvent spécialement le rôle des groupes communistes dans l'action de mobiliser les ouvriers dans la lutte contre le régime bourgeois-agrarien.

Enfin, le travail s'occupe plus amplement de la grève générale d'octobre 1920, de la conférence de mars 1921, de la lutte acharnée menée par les groupes communistes et de l'importance de la création du Parti Communiste Roumain.

GRAMATICA LUI RADU TEMPEA

DE

G. ISTRATE

Împotriva tuturor exagerărilor de care pot fi acuzați latiniștii, ei au meritul de a fi cei dintîi care s-au gîndit la alcătuirea de gramatici și dicționare. Au perseverat în această direcție și au stimulat cercetarea filologică.

Prin activitatea lor, foarte susținută, ei au menținut interesul pentru studiul gramaticii și al lexicologiei și au influențat, vreme aproximativ de o sută de ani, pe toți cei care s-au lăsat atrași de aceste preocupări, indiferent de școala căreia aparțineau.

Deschizătorul de drumuri, și în această direcție, este Samuil Micu, autorul celei dintîi gramatici tipărite, creatorul ortografiei latinești care se va menține, în diferite cercuri, pînă după 1900, cel dintîi romîn care caută să stabilească mai multe legi fonetice privitoare la transformările suferite de o serie de sunete, în trecerea lor de la latină la limba romînă.

Scrisă în latinește (*Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*) cartea lui Micu a apărut la 1780, la Viena, cu o prefață de Gh. Șincai, și a avut meritul că a scos în evidență originea latină a limbii noastre, origine contestată, pînă atunci, de o serie de istorici străini.

Această gramatică a fost republicată, de G. Șincai, la 1805, cu unele modificări:

„Ediția din 1805 se deosebește de cea din 1780 mai mult în privința ortografică. Pe *a* îl scrie cu *á*, iar pe *ă* cu *a*; pe *i* îl însemnă cu *â, ê, î*; diftongul „oa" îl scrie cu *oa*, nu cu *o*" [1]).

Tot de la Ionașcu aflăm că în locul pronumelui *eu* apare, în ediția din 1805, *io, mene* este înlocuit cu *mine*. In schimb, în locul acuzativului *pe noi*, apare arhaicul *pre noi*. Șincai scrie *sînt, iești, e, sîntem, sînteți, sînt*, forme populare în care principiul ortografic pare să fie cel fonetic, în locul latinismelor *sent, ești, e, sentem, senteți, sent*, din prima ediție a lui Micu.

Pînă la 1780 n-am avut decît gramatici manuscrise și ele dovedesc existența preocupărilor respective, în țările noastre. Se citează, de obicei,

---

1) **Romulus Ionașcu**, ***Gramaticii romîni. Tratat istoric despre evoluțiunea studiului gramaticei limbii de la 1757 pînă astăzi***, **Iași, Institutul de arte grafice N. V. Ștefăniu et Co., 1914, p. 57.**

o asemenea gramatică datind din septembrie 1757, provenită de la Dimitrie Eustatie Brașoveanul[2]), ori aceea a lui Macarie[3]) alcătuită cam în același timp. Acestea au fost considerate, pînă acuma, drept cele mai vechi încercări de gramatici. Se pare, însă, că s-au descoperit, în vremea din urmă, și altele, anterioare celor pomenite. E vorba, bineînțeles, tot de lucrări în manuscris care se păstrează în Biblioteca Academiei R.P.R.

Toate gramaticile pomenite, precum și multe altele, despre care va fi vorba, au fost descrise în lucrarea, deja citată, a lui Romulus Ionașcu. Unele dintre ele au atras și atenția altor cercetători, pe care îi vom pomeni, de asemenea, acolo unde va fi cazul.

Cartea lui Ionașcu este și rară și învechită. Autorul face mai mult o descriere rezumativă a fiecărei gramatici, insistă asupra terminologiei, fără a ne da, peste tot, o imagine completă a acesteia, arată în ce măsură unii autori mai vechi i-au influențat pe cei care au venit după dînșii.

O probă evidentă asupra caracterului „învechit" al cărții lui Ionașcu găsim în studiul recent, al unui cercetător tînăr, asupra preocupărilor gramaticale ale lui I. Budai-Deleanu, publicat în *Omagiu lui Iorgu Iordan*[4]), p. 333:

> „Cît de puțină atenție s-a acordat acestui aspect al operei lingvistice a scriitorului, ca și întregii opere dealtfel, ne-o demonstrează aventura filologică a lui R. Ionașcu care, citind titlul manuscrisului *Temeiurilor*......, a confundat pe ш cu *M*, pe *E* cu *O* și fără să mai continue silabisirea, a obținut în loc de *Temeiurile gramaticii romînești, — Memoriile gramaticii romînești*".

O privire istorică a dezvoltării gramaticii la noi ne-a dat, în ultima vreme, academicianul Iorgu Iordan, în a doua ediție a cărții sale *Limba romînă contemporană*, București, Editura Ministerului Invățămîntului, 1956, p. 749—783. Capitolul acesta nu este, în intenția academicianului Iordan, decît o completare, istorică, la manualul său de gramatică descriptivă. Din cauza aceasta, autorul nu se oprește decît la momentele mai importante din istoria gramaticii romînești, la acele care au determinat anumite curente și care, deci, au dominat concepția uneia sau mai multor generații de specialiști, „numai asupra acelor lucrări gramaticale romînești (relativ puține la număr) care prezintă un interes deosebit privite din punctul de vedere istoric sau din acela al nivelului științific atins de disciplina noastră în momentul de față" (p. 749).

Prima gramatică romînească, tipărită (în limba latină, cum am spus), nu se găsește în bibliotecile din Iași[5]). Din această cauză va trebui să

---

2) Romulus Ionaşcu, *op. cit.*, p. 6—11. Cf. şi Iosif Pervain, *Dimitrie Eustatievici* («Studia Universitatum Victor Babeş et Bolyai». Tomus III, nr. 6, series IV, fasciculus 1, p. 27—47.

3) Romulus Ionaşcu, *op. cit.*, p. 11—16.

4) Ion Gheţie, *Prima gramatică romînească modernă*, volumul omagial citat, p. 333—343.

5) Nu se găseşte nici ediţia a doua de la 1805, îngrijită de Gheorghe Şincai. În ultima clipă sînt informat că Biblioteca Universităţii a achiziţionat un exemplar din ediţia I, dar n-am mai avut răgazul să-l utilizez în vederea unor concluzii pentru acest studiu.

mă rezum numai la spusele altora despre dînsa și să nu pot face aprecieri personale decît în măsura în care ar trebui corectate o serie de afirmații ale celor care s-au ocupat de această carte.

În *Introducere la Istoria Filologiei Romîne,* București 1895, Lazăr Șăineanu caracterizează în felul următor activitatea lui Samuil Micu și a Școlii Ardelene:

„A trecut un secol, de cînd părintele Samuil Klain de la Sad și Marele Vistier al Principatului Valahiei, Ianache Văcărescul, publicară, la scurte intervale și independent unul de altul, primele lucrări gramaticale asupra limbii romîne. Anii 1780 și 1787, cînd apărură «Elementele limbii daco-romîne» și «Observațiile asupra Gramaticii romînești» sînt date memorabile în istoria filologiei romîne.

Din primul moment se accentuează un mod de a vedea fundamental diferit în cercetarea materialelor limbii și această divergență se perpetuă în timp de un secol, constituind o barieră neînvinsă între două direcțiuni gramaticale extreme.

Una se afirmă mai întîi cu zgomot, reușește mulțumită unor apucături erudite, a cîștiga o parte inteligentă a națiunii și, tocmai în momentul cînd ajunge singură dominantă, sucombă lăsînd puține urme durabile. Cealaltă, cu o înfățișare mai modestă, trece la început aproape neobservată, se continuă în tăcere cu Eliad și Golescu, apoi, disprețuită cîtva timp, revine iarăși la onoare; prezentul îi aparține și e sigură de viitor.

Pe cînd Văcărescu, observator conștiincios, se mărginește la înregistrarea obiectivă a faptelor lingvistice, călăuzindu-se de uzul, ce-l consideră ca unicul criteriu în materie de limbă; Klain și urmașii lui introduc în filologia romînă principiul subiectivismului, împrospătînd procederile (sic!) analogiștilor antici și adoptînd ideile filozofice ale secolului al XVIII-lea despre caracterul artificial al graiului.

Acest mod de a vedea unilateral justifica în aparență orice inovațiune. Gramaticul, din simplu observator, devenea legislatorul suprem al limbii, ce o putea reforma după placul sau vederile sale. De aici o tendință sistematică de ameliorări din ce în ce mai radicale: cu cît gramaticul poseda mai multă erudițiune, cu atît mai îndrăzneață devenea opera-i de transformare lingvistică. Lucrul ajunse acolo, încît evoluțiunea finală nu mai recunoaște punctul de plecare: lipsindu-i în cele din urmă orice măsură și înlăturînd cu dinadinsul orice sprijin temeinic, clădirea, ridicată după vederi subiective, rămase planînd în vid și se spulberă la prima ciocnire cu realitatea", (p. 1—2).

Pentru Samuil Micu limba romînă nu-i decît o corupțiune a limbii latine. El susține că prin stricarea unui cuvînt latin se poate obține forma corespunzătoare, acelui cuvînt, din limba noastră.

Ideea de bază a etimologiștilor, care constă în apropierea cît mai mare a formei cuvintelor romînești, de forma lor latinească, apare cu totul clară la Micu. El era atît de convins că se găsește pe drumul cel adevărat, încît nu-și dădea seama că această metodă poate duce la ruperea limbii noastre în două, poate ușura crearea unei limbi artificiale, neînțeleasă de popor.

Micu, întocmai ca majoritatea latiniștilor, n-a înțeles că la baza limbii

noastre stă latina populară, nu cea clasică. Apropierea sistematică, a limbii romîne, de aceasta din urmă, raportarea formelor noastre la cele corespunzătoare din latina clasică nu făcea decît să accentueze greșeala în care alunecase Micu.

Strădaniile lui au fost, în mare parte, zădărnicite din cauza sistemului ortografic pe care l-a creat, bazat, în prea mare măsură, pe principiul etimologic. Așa cum au arătat unii specialiști mai vechi, tendințele pronunțat latiniste ale lui Micu, și, bineînțeles, ale urmașilor săi au îngreuiat mult înțelegerea textelor respective.

„Sunetele *ă* și *î* le înlătură din scris, dînd totdeauna vocalele corespunzătoare din latină: scrie astfel: *camp, pane, barbat, fen,* în loc de *cîmp, pîne, bărbat, fîn.* Cu privire la consoane urmează același sistem, căutînd să redea felul de scriere din latină: de aceea îl vedem introducînd forme ca *glaçie, cauall, claue, rogacione, eli* etc., în loc de *ghiață, cal, cheie, rugăciune, ei,* pentru ca, firește, originea latină a lor să pară mai evidentă. Reforma ortografică era deci preocuparea lui de frunte și ea pleca de la credința că limba noastră trebuie să-și reia aspectul latin prin felul cum e scrisă, revenind la caracterul ei original". (Ovid Densusianu, *Lit. rom. modernă,* 1925, p. 32).

Elementele lui Micu au, totuși, meritul de a fi pus în circulație o sumă de idei, de a fi atras atenția, străinilor, asupra limbii și poporului nostru. Influența lor nu a fost numai imediată (cum se vede din *Istoria Daciei transalpine,* a lui Sulzer, Viena 1781, II, 154 urm., din *Gramatica* lui Molnar, Viena[6]), din *Gramatica* lui Radu Tempea, Sibiu, 1797 etc.), ci și de lungă durată. Am arătat, deja, că ortografia lui Micu stă la baza celor mai multe dintre sisteme, pînă după 1900.

Se justifică, așadar, întru totul afirmația academicianului Iordan:

„Cu toate lipsurile ei, gramatica lui Micu trebuie socotită ca o realizare vrednică de atenție, și nu numai pentru vremea în care a apărut. Pe lîngă faptul că este prima gramatică tipărită a limbii noastre, ea are meritul de a fi servit multor străini, cunoscători ai limbii latine, să învețe romînește și mai ales să-și dea seama de originea latină a limbii romîne"[7]).

Cu toate greșelile săvîrșite de Micu, el are meritul de a fi stabilit primele legi fonetice în limba romînă. Să ne oprim la cîteva, după cartea pomenită a lui Romulus Ionașcu, p. 18—19, și după D. Macrea, *Lingviști și filologi romîni,* București, 1959, p. 28: *A* neaccentuat *ă: capra > capră.*

A, e, i, înainte de *n, mb, mp.,* se fac în î: *pane, camp, amblu, coperement, imperat > pine, cimp, îmblu, coperemint, împărat.*

E și *o* accentuați se prefac în *ea* și *oa,* cînd în silaba următoare se află *a* sau *e,* de exemplu *porta, mortem, sorte > poartă, moarte, soarte.*

E accentuat, înaintea lui *n,* se schimbă în *i,* dacă în silaba următoare se află *e* sau *i,* de exemplu *bene, cuvente, dentem > bine, cuvinte, dinte.*

---

6) Nu trebuie uitat nici Friedrich Diez, cu *Grammatik der romanischen Sprachen* (1836—1843), care se conduce, în primul rînd, după cartea lui Micu.

7) *Op. cit.*, p. 751.

O accentuat, urmat de *n, mp, mb,* s-a prefăcut în *u,* de exemplu *montem > munte.*

O neaccentuat, în aceeași situație, s-a prefăcut în *u,* de exemplu *compar, dominica > cumpăr, duminecă.*

G și *c,* înainte de *e* și *i,* se prefac în ***gi, ci***: *cruce, cine, legi, geme.*

L, între două vocale, s-a prefăcut în *r* : *mola > moară.*

L, urmat de *i,* plus altă vocală, s-a înmuiat și apoi s-a schimbat în *i* : *liepure, muliere, filiu > iepure, muiere, fiu.*

T, urmat de *i,* plus *o* accentuat, s-a prefăcut în *ci* : *rogacione, inclinacione > rugăciune, închinăciune. Ct, cs, gn > pt, ps, mn* : *lactem > lapte* ; *coxa > coapsă* ; *lignum > lemn.*

T, d și *s,* înaintea lui iod, se transformă în *ț, z, ș* : *tibi > ție* ; *dies > zi* ; *resină > rășină. Cl* și *gl* se transformă în *chi, ghi* : *clavem > cheie* ; *glacies > ghiață.*

Am reprodus numai legile fonetice mai cunoscute și acceptate, în general, de toată lumea. Pe lîngă acestea mai avem și altele, dar nu mai insist asupra lor.

Ideile lui Micu, referitoare la limba noastră și mai ales la ortografie, au fost răspîndite și prin intermediul celei dintîi cărți romînești tipărite cu litere latine (*Carte de rogacioni,* 1779) a cărei a doua ediție, amplificată, avea să apară la 1801, la Sibiu, sub titlul *Acathist sau carte cu múlte rugatsuni pentru evlaviea fiesteqvarui crestin.*

Introducerea ediției din 1801, a acestei cărți, prezintă o valoare deosebită fiindcă aici și-a exprimat, Micu, ultimul său punct de vedere asupra ortografiei. Dar atît din cauza caracterului nefilologic al cărții, cît și din motivul că tendințele latiniste se accentuează pe măsură ce ne îndepărtăm de apariția primelor lucrări care stau la baza „Școlii Ardelene", admiratorii și urmașii lui Micu s-au condus tot după cele afirmate în *Elementele*... de la 1780. Va fi contribuit la aceasta, poate, și faptul că sistemul ortografic de la 1780 a fost popularizat, înainte de 1801, prin gramaticile lui I. Molnar și Radu Tempea, eventual prin lucrările unor străini care, la rîndu-le, nu mai puteau renunța la *ceea* ce au afirmat în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea. Pentru aceștia din urmă, problema se pune și în alt mod : neștiind romînește, ei nu aveau posibilitatea să ia cunoștință de modificările produse, între timp, în concepția lui Micu-Șincai.

În introducerea cărții de la 1801, Micu se arată mai conciliant decît la 1779, 1780. El introduce diftognul *oa,* în locul lui *ó (noastre,* nu *nóstre!),* renunță, în general, la consoanele duble și recomandă să se scrie *an,* nu *ann* ; le păstrează doar acolo unde este nevoie, ca, prin ajutorul lor, să atragă atenția asupra pronunțării vocalei precedente : *pannura (= pănură), vennin* (nu *vănin!*), *inn* (nu *în!*). Sînt introduse semne speciale pentru ș (= *shi*), și ț (= *tzi*). Autorul întrebuințează și unii termeni slavonești, neîntîlniți în prima ediție a cărții : *slovă* (alături de literă), *glas* (alături de son), *glasnică* (în loc de vocală).

Spre deosebire de gramatica lui Văcărescu, alcătuită independent de *Elementele* lui Micu-Șincai, Radu Tempea s-a inspirat atît din acestea cît și din manualul lui Molnar (Morariu), *Deutsch-Walachische Sprachlehre*..., Wien 1788. Molnar însuși era influențat, la rîndu-i, de

cartea lui Micu-Şincai, aşa cum au arătat Romulus Ionaşcu[8]), Giorge Pascu[9], Ovid Densusianu[10]) etc.

Că Micu, Molnar şi Văcărescu l-au influenţat pe Tempea, în alcătuirea *Gramaticii* sale, nu mai încape nici o îndoială. Toţi trei sînt citaţi în *Cuvîntare înainte* şi din fiecare putem urmări măcar cîte o idee trecută în lucrarea lui Tempea. Marea asemănare între *Gramatica*[11]) de la 1797 şi modelele sale latiniste a fost deja subliniată, în mai multe rînduri, începînd cu primii ani ai secolului al XIX-lea pînă în vremea din urmă. S-a insistat mai puţin asupra rolului pe care l-a putut avea Ienăchiţă Văcărescu asupra elaborării *Gramaticii* lui Tempea. De aceea cred necesar să pun, aici, faţă în faţă cele două definiţii ale lui Văcărescu (una în proză şi alta în versuri!), cu cea pe care o găsim la Tempea:

„Gramatica este meşteşugul cuvîntului care arată construcţiul sau syndaxis, adecă alcătuirea părţilor cuvîntului, şi ortografia cu care să poată neştine a scriere bine şi meşteşugeşte" (p. 1)[12]).

---

8) „În prefaţă Morariu aminteşte de *Gramatica* lui Micu lăudînd-o. Spune că a lăsat la o parte toate cercetările istorice etimologice, deoarece acestea trebuie să figureze mai mult în o gramatică amănunţită, ştiinţifică, decît în o gramatică populară". (*Gramaticii romîni*, p. 43), „Fondul gramaticii este luat aproape întreg de la Micu, cu cîteva excepţiuni. . ." (p. 44). În capitolul referitor la fonetică. . . „reproduce unele din legile fonetice descoperite de Micu, fără a face comparaţie cu limba latină. La declinări, pînă şi substantivele date ca exemple (*tată, cîne, domn* etc.) de declinat sînt luate după Micu" (p. 44). „La numerale pe lîngă cele cardinale, ordinale, multiplicative, mai are şi numerale colective (o *păreche*, o *duzină*, un *sfert*). De aici încolo urmează în totul pe Micu" (p. 44). „La adverbele citate de Micu (p. 55—56) mai adaugă adverbiile de cantitate (mult puţin, atîta, destul de prisosit), *adverbiile calităţii* (cu voie, nebucuros, dinadins, cu bine, neplăcut), *adverbiile de intensitate* (încet, înfricoşat, aşa, mai bine, de abia)" (p. 45). Sintaxa de asemenea e luată întocmai după Micu împreună cu exemple cu tot" (p. 45).

9) În *Istoria literaturii romîne din secolul XVIII*. III, *Epoca lui Clain, Şincai şi Maior* Iaşi 1927, p. 26, Giorge Pascu susţine, nici mai mult nici mai puţin, că Molnar a transpus, în nemţeşte, cartea lui Micu-Şincai. Cf. şi pagina 31, unde sînt reproduse cuvintele lui Gheorghe Şincai din prefaţa celei de-a doua ediţii a *Elementelor* (1805): „După opt ani, adică la anul 1788, Domnul Ioan Molnar de Müllerscheim, revăzînd aceeaşi gramatică a noastră (de la 1870) şi completînd-o a tipărit-o la Viena în limbile nemţească şi romînească". Giorge Pascu consideră această lucrare drept a doua ediţie a *Elementelor* lui Micu-Şincai, iar ediţia, scoasă numai de Gheorghe Şincai, la 1805, ar fi, după el, a treia: „Această ediţie este în realitate a treia, a doua fiind *Deutsch-valachische Sprachlehre*, publicată de Molnar la Viena în 1788", (p. 31). Nu putem stărui prea mult asupra acestui amănunt, dar trebuie spus că punctul de vedere al lui Pascu nu poate fi împărtăşit.

10) Cfr. *Literatura romînă modernă* I, Bucureşti 1925, p. 70: „. . . gramatică întocmită după planul celei a lui Micu şi Şincai (cu inovaţii de scriere ca *ae* pentru *i*, *dsch* pentru *ge*, *tsch* pentru *ce* etc.) şi avînd mai mult un scop practic".

Pe lîngă caracterul „popular" al gramaticii lui Molnar (v. Romulus Ionaşcu, p. 43) sau, după expresia lui Densusianu, „practic" acest manual se mai deosebeşte de cel al lui Micu—Şincai şi prin altceva. În primul rînd, ortografia lui Molnar are un caracter pronunţat fonetic, faţă de cea a lui Micu-Şincai. Gramatica sa e completată de un dicţionar german-romîn. Nu trebuie neglijat faptul că Molnar pune, înaintea lui Paul Iorgovici, problema neologismului şi a terminologiei ştiinţifice, şi preţuieşte, într-o măsură cu totul apreciabilă pentru vremea lui, limba populară.

11) *Gramatică romînească* alcătuită de Radu Tempea directorul şcólelor neounite naţionaliceşti prin marele prinţipat al Ardealului, Sibiu, 1797.

12) *Observaţii sau băgări dă seamă asupra regulelor şi orînduelelor gramaticii romîneşti adunate acum întîi dă* Dumnealui Ienache Văcărescu. . ."

Definiția oceasta este reluată, în poezie, la p. 167—170:

Gramatica este meșteșugul ce-arat' alcătuire
Și toți printr-însa pot afla veri ce povățuire.
Ș-a scrie încă într-ales cu reguli arătate,
Pă toți învață d-ale ști fără greșală toate.
Și versuri înmeșteșugite arată d-a să face,
Siliți-vă a o-nvăța sau faceți cum vă place.

Definiția lui Tempea (p. 195) pleacă, cu siguranță, de la primele două versuri reproduse din *Observațiile*... lui Văcărescu:

Gramatica e meșteșug ce arat alcătuire,
Și prin trînsa pot afla toți povățuire .

Cu toate că Tempea se bazează, în primul rînd, pe *Elementele* lui Micu-Șincai, cum am arătat deja, în privința terminologiei, pe care nu i-o puteau pune la îndemînă latiniștii precedenți din moment ce n-au scris în romînește, el continuă stări de lucruri mai vechi și menține, în mare măsură, terminologia de origine slavă, curentă în epoca respectivă. Cred că nu greșim cînd afirmăm că Tempea a fost influențat, aici, în primul rînd, de gramatica lui Văcărescu.

El se folosește, pretutindeni, de *slovă* (p. 2, 48, 50, 53, 57, 82, 177, 194, 197, 199, 200, 205, 206, 208, 209, 211) și niciodată de cuvîntul latinesc corespunzător, *literă*. Spune *glasnică* (p. 3, 63, 197, 199, 201, 205, 206, 207, 208, 210, 211, 212) și *glăsuitoare* (p. 3) vocalei și *neglasnică* (p. 3, 29, 30, 61, 62, 164, 197, 198, 200, 201, 205, 206, 207, 208), consoanei. Alături de latinescul *silabă* (p. 2, 4, 55, 63, 64, 87, 128, 164, 198, 205, 206, 207, 208, 209, 210), apare și *slovenire*, cu același sens: „din glasnice și neglasnice să naște *syllaba* sau *slovenirea*; adecă: cînd o slovă glasnică să împreună cu una sau cu mai multe neglasnice răspunzîndu-se deodată să numește syllabă: adecă: *ac, arc, trag*“ (p. 4).

De asemenea, întîlnim, la Tempea, și termenul *slog*. „Grăirea să cuprinde din cuvinte, cuvintele din *syllabe* sau *sloguri, slogurile* din *slove*“ (p. 2, 208); „De dreaptă întrebuințarea slovelor în scrisoarea syllabelor (adecă *slogurilor*) și cuvintelor“ (p. 194).

Autorul explică în felul următor, termenul în discuție:

„Numele *slog* este nume sîrbesc, care la scurtata prosodie în bucvare s-au obicinuit a să pune, însă romînește curat să numește syllabă, trăgîndu-să de la maica limbii noastre, unde să zice *sillaba*“ (p. 2).

Alături de *cuvîntul* latinesc apare și *vorba* slavă. Confuzia noțiunilor denumite cu acești termeni nu trebuie pusă numai pe socoteala lui Tempea, ci pe a epocii însăși. În adevăr, nu trebuie să uităm că, în această vreme, *cuvîntul* are pe lîngă înțelesul lui de astăzi și pe acela de propoziție. Alături de exemple ca:

„Din syllabe să face cuvîntul care este dintru una sau mai multe syllabe alcătuit, precum din syllaba *ta* și *tăl* se naște cuvîntul *tatăl* (p. 4), în care substantivul în discuție are sensul de azi [13]), avem și altele unde se vede, bine, că el are sens de propoziție. Vorbind despre „trebu-

13) Cf. și p. 2, 7, 194.

ințarea slovelor mari", Tempea indică, pe lîngă alte cazuri, și pe acela în care literele mari se folosesc „după fieștecare cuvînt, adecă: *Cinstiți pre toți oamenii*" (p. 196). Aici cuvîntul este sinonim cu propoziția, cum se poate vedea și din exemplul subliniat. Tot așa *vorba* este cînd parte de vorbire (p. 6), cînd propoziție:

„Din cuvinte să face *vorba*, care este din mai multe cuvinte alcătuită"[14]. Pentru acest de-al doilea sens, al lui *vorbă*, Tempea se mai folosește de *construcție* (v. pag. indicate în nota imediat precedentă) și de *întocmirea vorbii* (p. 176, 177).

Pe lîngă terminologia de origine slavă, pe care vom vedea că o folosește pe scară mai largă Văcărescu, în *Gramatica* lui Radu Tempea întîlnim și cuvinte grecești, curente în epocă, dintre care unele ni s-au păstrat, întocmai, pînă în momentul de față, altele au căpătat alt înțeles, eventual altă formă. Deși e vorba, în general, de termeni curenți, ne vom opri la cîțiva dintre ei atît pentru a vedea cum îi definește autorul, cît și pentru a marca, în istoria gramaticii romînești apariția lor[15]. Sîntem într-o perioadă în care se pun bazele terminologiei științifice în limba noastră și n-ar fi potrivit să trecem cu vederea tocmai peste cea referitoare la gramatică și limbă.

După ce autorul stabilește, chiar la pagina 1, definiția gramaticii:

„măiestria a pricepe limba romînească, a scrie, și a grăi bine, să numește *gramatică*, sau învățătura *grăirii*", el explică termenul în felul următor:

„Gramatică sau Γραμματϊκη este nume grecesc care să trage de la Γραμμα ce să zice slovă, iară τεΧνη 'măestrie'; așa dară atît cît măiestria grăirii, sau a vorbirii".

„Diftongus[16]) este cuvînt grecesc, alcătuit din δϊο 'duo' și φτογγος 'glăsuitoare', adecă: δϊοφτογγοσ 'duoglăsuitoare' sau glasnice" (p. 3).

În loc de *morfologie* autorul nostru se servește de *etimologie* (p. 5, 6), termen menținut pînă după începutul secolului al XX-lea. Ion Slavici, spre exemplu, își subîntitulează primul volum din *Gramatica limbii romîne* (București, Minerva, 1914), singurul apărut, de fapt, *Etimologia.*

Tempea o definește în felul următor:

„Numele *etimologhia* este cuvînt grecesc, alcătuit din το ετυμον ce ce zice chiar ivire a unuia lucru și λογοσ cuvînt" (p. 5).

„*Syntaxis* vine de la συντασεϊν ce să zice alcătuirea laolaltă" (p. 5).

„*Syntaxis* este cuvînt grecesc care însemnează alcătuirea cuvintelor osebite laolaltă cu bună întocmire" (p. 172).

„*Ortografia* (care vine de la cuvîntul grecesc ορτοσ drept și γραφη scrisoare), este o învățătură, a scrie cuvintele drept, și cele scrise bine a le răspunde, a le despărți, și prin cuviincioasele semne a le osebi" (p. 194).

---

14) Cf. și p. 176, 177, 179, 181, 183—184, 216.

15) Ne referim, se înțelege, la „apariția" acestor termeni în lucrările scrise în limba romînă. Unii dintre ei au existat, fără îndoială, și mai înainte și au fost întrebuințați cu siguranță în școlile grecești din țările noastre.

16) La plural, *diftonghi* (p. 207).

Frecvența terminologiei slave și grecești este foarte scăzută în raport cu cea de origine latină. Conducîndu-se după Micu-Șincai, în ale căror *Elemente* el nu întîlnea decît terminologia cu care operau latinii, Tempea n-a făcut, în cele mai multe cazuri, decît să o transpună pe aceasta în limba romînă. În calitatea lui de latinist, și anume de latinist care cel dintîi scrie o gramatică în limba noastră, Tempea va folosi multe cuvinte care nu se vor putea impune, vor rămîne ca simple încercări curioase.

Pentru a nu se îndepărta, prea tare, de modelele latinești pe care le avea în față, el indică, în paranteză, în toate cazurile, și cuvîntul latinesc corespunzător celui romînesc. Procedeul se impunea, fără îndoială, și din motivul că unii dintre termenii științifici folosiți de Tempea erau întrebuințați, acuma, pentru prima dată, în limba romînă scrisă.

Tendința latinizantă este vizibilă, la Tempea, în special în terminologie. Altfel gramatica sa este alcătuită pe baza limbii vorbite, pe care o folosește la tot pasul [17]).

Fiind printre primii care sînt puși în situația de a mînui o terminologie proprie limbii noastre, Tempea recurge, adesea, la forme foarte puțin deosebite de cele latinești. Deși cunoștea gramatica lui Văcărescu, pe care o și citează, se vede că amestecul terminologiei de origini diferite din *Observațiile...* cărturarului muntean l-a derutat, într-o oarecare măsură, și l-a făcut să nu o întrebuințeze decît cu mare rezervă.

Lucrul acesta nu rezultă, direct, din *Gramatica* lui Tempea, dar îl putem desprinde din următorul citat, în care autorul explică traducerea fiecărui termen în latinește pentru ușurința învățării limbii latine de către cei care ar fi înclinați să facă acest lucru:

„...fiindcă la fieșcare parte și cap al acestei gramatici, am adăogat și *terminurile latinești*, ca cînd ar începe orice romîn a învăța limba latinească mai bine și mai cu lesnire să pótă pricepe, și învăța" (f. 5).

Nu încape nici o îndoială că în această explicație se ascunde, de fapt, tendința autorului de a apropia, cît mai mult, limba noastră de limba latină, de a merge pe un drum pe care îl străbătuse, înaintea lui, Samuil Micu.

Influența directă, a lui Micu asupra lui Tempea, se desprinde din rîndurile imediat următoare celor citate mai sus:

„Nici să te miri iubite cetitorule căci am schimbat sau scurtat unele cuvinte, care pînă acum într-alt chip s-au răspuns, căci în originalul limbii nóstre mai întîi așa s-au răspuns, trăgîndu-să de la latin, în l: d: pildă: *sore* (latin: *sol*) în loc de *sóare, omeni,* (lat. *homines*) nu *oameni, duo* (lat. *duo*) nu *doao*, și alt: (f. 5).

Aspectul cît mai apropiat al cuvintelor romînești de cel pe care îl aveau ele în limba latină cît și, mai ales, reluarea aproape a acelorași

17) Faptul acesta nu trebuie să surprindă pe nimeni. Să nu uităm că toți latiniștii din secolul al XVIII-lea, precum și cei din primele decenii ale secolului următor, sînt puternic influențați de aspectul vorbit al limbii noastre. Studierea amănunțită a elementelor populare, întîlnite în operele primilor latiniști, ar putea duce la concluzii interesante care ar schimba, măcar parțial, părerile curente asupra rolului pe care l-au avut acești cărturari, nu numai în dezvoltarea culturii romînești, ci și în formarea limbii noastre literare.

exemple, ne indică influența incontestabilă a lui Micu asupra lui Tempea.

Substantivul și adjectivul sînt înglobate în categoria mare a *numelor*.

„Numele este cuvîntul care însemnează o persónă, sau un lucru, sau felíul unui lucru, și priimește la sine articul; adecă: *om, tată, mînă, cal, bun* și primind la sine articul să face: *omu-l, tată-l, mînă-a, calu-l, bunu-l*.

Numele sînt de duo feluri, adecă: *starnice (substantiva)* sau *mutarnice (adjectiva)*.

Numele *starnic* este care nici *crește*, nici *scade*, ci pururea asemenea prin sine, și în sine fără de mutare stă: *om, lemn, carte, apă, pîine*" (p. 16).

Despre *numele starnic* ni se vorbește la paginile 10, 16, 17, 174, 178, 179, 190, 193, iar despre cel *mutarnic* la paginile 16, 17, 174, 175, 185, 190, 193.

În cadrul substantivului, autorul distinge *nume însușite* (sau osebite!) prin care trebuie să înțelegem substantivele proprii (p. 17, 175, 195 [18])), nume de *obște* (apelative propriu-zise, substantive comune, p. 17), *nume cuprinzător*, substantive colective (17—18), *numele neamului*, nume proprii de popoare (18), „*numele țării* sau *a patriei și a moșiei*, adecă a locului unde este, ca: *ardelean, muntean, moldovean, roman*" (18). Pentru diminutiv, Tempea se folosește de termenul *nume micșorător* [19]), (18). El spune *creștere* derivării cu sufixe augumentative și *scădere* celei cu sufixe diminutivale (63—64).

Dacă nu uităm că diminutivul este nume micșorător constatăm o atitudine consecventă, la Tempea, în folosirea terminologiei de specialitate.

Referindu-ne, acuma, la adjectiv constatăm, mai întîi, că autorul definește comparația în felul următor:

„Comparația este un cuvînt care însemnează alăturarea unui lucru cu altul, ca să știe cu cît este unul mai mare, mai mic, mai mult, sau mai puțin în ceva lucru decît altul" (p. 64).

El insistă asupra faptului că numai adjectivele se pot compara:

„A să comparălui; adecă: să crească sau să scază să pót numai numele cele mutarnice, iară cele starnice nu, că omul (care este nume starnic) totdeauna este om, și poate să fie mai mare, mai tare, mai bun, mai rău, mai înțelept, mai prost, iară nu mai om. Așa lemnul tótdeauna este lémn, și póate să fie mai móale sau mai vîrtós, mai grós sau mai supțire, iar nu mai lémn" (p. 64—65).

Gradele de comparație sînt numite *treptele comparației* (p. 75).

„Cea dintîi să chiamă *pozitiv* sau *temeialnică*, pentru că este temeiul celorlalte" (p. 75); „cea de a duoa se chiamă *comparativ* sau *alăturătoare*, pentru că alăturîndu-se un nume cu alt nume, sau un lucru, cu alt lucru intră sau scade întru acel lucru pentru care faci alăturare" (p. 75); „cea de a treia treaptă să zice *superlativ* sau *covîrșitoare* pentru că sau în creștere sau în scădere covîrșaște, cît ori mai mult ori mai puțin nu póate să fie și aceasta să face cînd înaintea numelui mutarnic

---

18) El cunoaște, totuși, și termenul *nume proprii* (p. 24, 175, 195).

19) Explicat, în paranteză, prin Nomen Diminutivum!

să pune *prea*[20]), *foarte* sau *cu totul;* adecă: *prea bun, cu totul bun, foarte bun, foarte mare, prea mare, prea mic*" (p. 76).

Să se observe că Tempea nu înregistrează, aici, nici superlativul relativ, format cu *cel mai,* nici pe cel absolut, de nuanță populară, întîlnit mai ales în Transilvania, format cu ajutorul lui *tare.*

La pagina 6, unde ni se înșiră *părțile vorbii* (adică ale *vorbirii*!) autorul nu pomenește nimic despre numeral:

„Vorba în limba romînească, precum și în cea grecească și talienească, are noao părți: adecă: *articulul, numele, pronumele, verbumul, partițipiumul, prepoziția, adverbiumul, coniucția* și *interiecția*".

E adevărat că la pagina 96 el vorbește de *numerii* din limba noastră, pentru care distinge mai multe categorii și anume:

temeinice 'cardinale' (96, 97—100)
rînduitoare 'ordinale' (96, 100—101)
numărătoare 'număralia' (96, 101)
înmulțitoare 'multiplicative' (96, 101)
potrivitoare 'proporționalia' (96, 101).

Nici Budai-Deleanu nu înregistrează, printre părțile vorbirii, numeralul[21]). Spre deosebire de Tempea, și de alți autori contemporani, autorul Țiganiadei nu vorbește nici de *articol.*

După spusele lui Gheție (p. 337) „Numeralul nu e tratat nicăieri, nici în *Fundamenta...,* nici în *Temeiuri...* Singura mențiune a acestei părți de cuvînt o găsim în comentariul *Țiganiadei*[22]), unde autorul notează că *prim* e *adiectivă numerală*".

Tempea vorbește, în schimb, întocmai ca alți numeroși autori de gramatici de un *partițipium,* numit în altă parte *partițipia* (p. 185).

Articulul, pe care îl mai întîlnim și la paginile 7, 8, 172, 173 etc., este numit și *încheietură* (p. 7).

El este *hotărîtor* (8, 12, 173, 174, 175, 177, 179, 180, 181) sau *nehotărîtor* (8, 172). Articolul *hotărîtor* este, după Tempea, *l, le, a, oa, ea.*

Pronumele (p. 10, 77), cu varianta *pronumenul* (p. 21, 77) este de mai multe feluri și anume:

personal sau fățesc (77, 78—80, 191).
posesiv sau stăpînitor (77, 81—83, 175)
demonstrativ sau arătător (78, 84—87, 175). La p. 27, 28 și 174 este numit numai *arătătornic* și *arătător,* bineînțeles ca determinative ale lui *pronume.*
interogativ sau întrebător (78, 88—90)
relativ sau răducător (78, 90—92)
impropriu sau neînsușit 'nehotărît' (78, 92—95)
rețiproc (81).

Din prima categorie a pronumelor *(personale sau fățești!)* rezultă

---

20) În procedeul de formare a superlativului constatăm atît iufluențe culte cît și populare. *Prea,* pe care îl întîlnim, în mod exclusiv la Molnar (*Deutsch-Walachische Sprachlehre,* Viena, 1788, p. 107), nu poate fi decît popular.

21) I. Gheție, lucrarea citată, *Omagiu Iordan,* p. 336.

22) Cfr. *Țiganiada* III, strofa 77, notă.

că *persoanei* (gramaticale), pe care autorul o întrebuințează o singură dată (p. 159), i se spune și *față* (p. 87, 102, 103, 159 etc.).

Chiar acolo unde apare *persoană*, termenul nu e singur ci însoțit de sinonimul, mai frecvent atunci: „a treia *persoană* sau *față*".

Întrebuințarea ultimului iese cu deosebire în evidență la verb, în special la p. 107, unde citim:

Tot numărul are trei *fețe*, la care se deosibesc gramaticește unile de altile, adecă:

În numărul singuratec:
fața dintîi *eu*
fața a duoa *tu*
fața a treia *el*.
În numărul multoratec:
fața dintîi *noi*
fața a duoa *voi*
fața a treia *ei*.

Verbumul sau *verbul* (6, 58, 102, 180), plural *verburi* (150, 155, 183) este numit și *grai*, plural graiuri (156, 183), după cum pentru ideea de *timp* (103), autorul se servește și de *vreme* (102). În loc de *mod*, pe care îl întîlnim rar (103) apare mai ales *chip* (103):

chipul *arătării* 'indicativ' (103, 109),
„ *poruncirii* 'imperativ' (103, 111, 182),
„ *poftirii* 'optativ' (104, 111),
„ *împreunării* 'conjuctiv' (104, 111),
„ *nehotărîrii* 'infinitiv' (104, 113).

Ca și în cazul numeralului, pe care am văzut că autorul nu-l trece printre părțile vorbirii, cînd le înșiră, la pagina 6, vedem și aici cum Tempea nu vorbește decît de cinci *chipuri* ale verbului, dintre cele opt. În altă parte, însă, le întîlnim și pe celelalte, fără cea mai mică explicație, pierdute printre *timpuri* sau *„vremi"*. Într-adevăr apare și *partițipia* (113, 118, 123, 141, 149) cu varianta *partițipium* (129, 134)
și *supinum* (113, 118, 123)
ori *supinul* (129, 134, 141, 148)
și *gerundia* (114, 118, 123, 129, 134, 142, 149).

Abia la sfîrșitul capitolului despre verb (p. 159—160), autorul revine asupra *partițipiei* și ne dă cîteva indicații, potrivite pentru fixarea punctului său de vedere, asupra acestui lucru.

Tempea vorbește de *verb lucrător* (activ, tranzitiv, p. 102, 184), de *verb pătimitor* 'pasiv' (p. 102), de *verburi pasive* (150, 155) care nu sînt, în realitate, decît verbe reflexive, de *verb neutru* (102, 155), *verb deponent* (103, 156), ori de verb *nefățesc* 'impersonal' (156). De asemenea, ne vorbește de *verburi regulare* 'regulate' (107), de *verb ajutător* (108, 109, 188) sau de *verb hotărît* (186).

„Verburile neutre sînt care nu să pot face passive, căci nu sînt nici lucrătore, nici pătimitore, ne arătînd un lucru cáre să mi să pótă face de altul, adecă nu pot să zic *eu mă șed*, ci eu *șed, stau, fug* și altele" (155).

„Verburile deponénte sînt; care în limba latinească să apleacă și sînt numai pătimitóre, adecă passive, iară în limba romînească tot ca

cele lucrătóre, adecă: *urmez* (secvor), *vorbesc* (locvor), *întrebuințez* (utor) și altele" (156).

„Sînt unile graiuri, cărora nu li să pun înainte *eu, tu, el* și au numai a tréa persónă a numărului, singuratéc prin tóte timpurile chipurilor arătării și pentru aceea să numesc *nefățéști* (impersonalia), unile sînt *lucrătóre* (active), altele *pătimitóre* (passive) (156).

Numărul singular este numit *singuratec* (8, 9, 11, 14, 15), iar pluralul *multoratec* (8, 9, 10, 11, 14, 15) și, mai rar, *numărul îmulțirii* (35) [23]).

Tempea distinge numai două genuri (8, 19), *fămeiesc* și *bărbătesc*, pe care le mai numește și *feliul* (bărbătesc sau fămeiesc) (p. 61, 62, 63, 83, 99, 180) [24]).

Cazul este numit *cădere*.

„*Căderi* (casus) la romîni sînt numai patru, și acelea numai în articuli, și în pronume au loc, căci numele totdeauna nemișcat rămîne, însă fiindcă în muma limbii noastre latinească sînt șase căderi, și noi aicea punem șase. Iară căderi să zic, pentru că acuma așa, acuma altmintrelea cad și să zic, adecă:

Căderea întîi arată lucrul, adecă: *omul*.

Căderea a duoa arată a cui, adecă: *omului*.

Căderea a treia arată cui, adecă: *omului*.

Căderea a patra arată pă cine, adecă: *pre om*.

Căderea a cincea arată cu cine grăiesc eu, adecă: *omule*.

Căderea a șasea arată de la cine, adecă: *de la om* (p. 7) [25]).

În locul verbului *declina* avem, la Tempea, *apleca*, 9, 21, 22, 23, 26, 29, 85, 86, 89, 92, 99). Tot *apleca* apare și în locul verbului *conjuga* (102, 105, 107, 108, 124, 125, 126, 129).

Pentru declinare avem *aplecare* (9, 11, 14, 15, 21, 24, 79, 84) și, foarte rar, *declinație* (21).

Adverbiumul (6), plural *adverbii* (163—169) are mai multe subdiviziuni și anume: *adverbii din firea sa* (lat.: primitiva) (163, 165) [26]).

adverbii trăgătoare (derivativa) (163) [27]),
adverbii arătătoare locului (165—166),
adverbiile vremii (166),
adverbiile rîndului (166—167),
adverbiile cîtimii 'cantitate' (167),
adverbiile feliului 'calitate' (167),
adverbiile lăsării și îmulțirii (167),
adverbiile întrebării (168),
adverbiile afirmăluirii sau a tăgăduirii (168),

---

23) I. Budai-Deleanu se va folosi de *multoreț* (*multureț*) și respectiv, *singureț* (I. Gheție, *lucr. cit.*, p. 340).

24) Budai-Deleanu este cel dintîi lingvist romîn care vorbește despre genul *neutru* (sau de *niciun*) și amintește absența acestei categorii din gramaticile anterioare. (*Omagiu lui Iorgu Iordan*, p. 336).

25) Despre cădere cfr. și paginile 9, 176, 177, 181, 183, 187.

26) Forma latinească explică fără nici o greutate termenul de *adverbe primitive*, întîlnit la I. Budai-Deleanu (v. I. Gheție, *lucr. cit.*, p. 337).

27) La Budai-Deleanu: *adverbe purcegătoare* sau *izvoreațe* (Id. *ibid.*, 336).

adverbiile înoirii (168),
alte chipuri de adverbii (168).

Prepoziția (6, 100, 161—163, 179, 184, 185, 186, 189, 190, 191, 192, 193) este definită în felul următor:

„*Prepozițiile* să zic *puneri înainte* pentru că să pun înaintea numelui cu care să unesc, și nu să apleacă, unindu-se cu numele, cum este: *întru* început era cuvîntul la dumnezeu. Aicea este prepoziția *întru*, și s-au pus înainte de *început*, altă prepoziție *la*, și s-au pus înainte de Dumnezeu, cu care nume să unește" (p. 161).

Coniuncția (6, 169, 180), numită și *grai legător* (aici grai are sens de *parte de vorbire*, cuvînt!) are următoarea definiție:

„*Coniuncțiile* (sau *graiurile legătoare*) sînt graiuri neschimbătoare, care leagă la olaltă sau împreună graiuri singure, încheeturi sau perioduri întregi" (p. 169).

La aceeași pagină găsim următoarea „*Însemnare:* Coniuncțiile nu sînt alta fără adverbii, însă pricina căci poartă nume osebit, este numai pentru aceea, căci să întrebuințează la legăturile, și laolaltă împreunările graiurilor și a încheeturilor".

Coniuncțiile sînt de mai multe feluri și anume:
care iau la sine chipul arătării (169),
care iau la sine chipul împreunării (170),
copulative (170),
disiunctive (170),
adversative (170),
causales (170).

Interiecția sau *graiul simțitor* (6, 171) este și ea de mai multe feluri:
interiecții ale rugării și îndemnării (171),
interiecții minunătoare (171),
interiecții văierătoare (171),
interiecții mulțămitoare (172),
„mai sînt și altele" (172).

În *Gramatica* lui Tempea sînt prezente, deopotrivă, influența latinistă exercitată, în primul rînd, prin *Elementele* lui Micu, și cea a graiurilor populare care pleacă de la Văcărescu. Conducîndu-se după amîndoi acești autori de gramatici, Tempea reprezintă, de fapt, o poziție intermediară.

Să vedem cîteva dintre trăsăturile latinizante ale *Gramaticii* lui Tempea.

Cred că trebuie să începem cu traducerea întregii terminologii gramaticale în limba latină. Lucrul acesta dovedește, pe de o parte, influența lui Micu iar, pe de altă parte, nesiguranța folosirii limbii romîne într-un domeniu atît de nou.

Aspectul fonetic al unor termeni este foarte apropiat de cel latinesc: *syllabă, diftongus, verbumul, adverbiumul, coniuncția, interiecția partițippiumul* (și *partițipia!*), *pronumenul* (alături de *pronumele!*), *supinum, gerundia.*

Deși susține că în limba romînă există numai patru *căderi* (= cazuri!), autorul include în paradigmele respective și *ablativul* (= căderea a șasea!) și explică această atitudine în felul următor:

„...fiindcă în muma limbii noastre latinească sînt șase căderi, și noi aicea punem șase" (p. 7).

La fel procedează Tempea și în cadrul verbului cînd, plecînd de la situația din limba latină, crede că poate vorbi și în limba noastră de *verbe deponente* (p. 156).

Uneori autorul merge mai departe și explică, prin optica latinistă, de ce un cuvînt apare ortografiat într-o formă deosebită de cea în care se pronunță acesta. Un astfel de procedeu folosește Tempea în cazul numeralului *duoi, duo*:

„Precum au fost obicinuit pînă acum a să scrie *doi* sau *doao*, nu au fost bine, ci după rînduială trebuie să se scrie *duoi*, sau *duo*, căce să trage de la muma limbii noastre latinești, *duo*" (p. 97) [28]).

Aceleiași tendințe de a apropia, cît mai mult, limba noastră de limba latină, i se supune Tempea și atunci cînd pledează pentru ortografieri ca *portăm, jocăm*, în locul lui *purtăm, jucăm* (p. 127), pentru *ieau*, în locul lui *iau* (p. 128—129) ori pentru formele verbale *văd, șed, cad, rămîn, vin, țin*, în locul lui *văz, șez, caz, rămîi, pui, viiu, țiiu* (p. 135) [29]). In sfîrșit, tot o tendință etimologistă îl face să afirme că „nu este bine" să se spună *durmit*, în loc de *dormit* (p. 149).

Nu poate fi invocată influența latinistă în cazul confuziilor de gen cînd, adică, substantive ca *rîu, curcubeu* sînt considerate ca fiind masculine, adică *bărbătești*, după expresia lui Tempea, și nu neutre (p. 19). Explicația acestui fapt trebuie căutată în concepția autorului asupra genurilor, în limba romînă. Din moment ce el nu admite decît două, așa cum am văzut (*bărbătesc și fămeiesc!*) e de la sine înțeles că toate cuvintele aparținînd celui de-al treilea gen vor fi înglobate, de Tempea, la acestea.

Influența limbii vorbite, în Gramatica lui Tempea, se exercită sub altă formă decît cea latinească și lucrul acesta se explică ușor. Din moment ce terminologia în limba națională era atît de săracă și, în același timp, exclusiv, de nuanță cărturărească, cel puțin în domeniul nostru, elemente populare apar, doar, în scrisul autorului, în categoria unor exemple pentru care n-a găsit material în gramaticile anterioare etc.

Scriindu-și Gramatica într-o perioadă în care limba literară modernă abia își găsise calea pe care avea s-o străbată și date fiind preocupările autorului de a distinge vorbirea diferiților romîni, în funcție de influențele străine exercitate asupra fiecărei provincii, este de așteptat ca în scrisul său să întîlnim, în primul rînd, particularități lingvistice proprii graiurilor de acasă ale autorului [30]). Ne găsim, doar, într-o epocă în care nu se poate vorbi încă de unitatea limbii noastre literare; originea locală a cărturarilor este trădată, la tot pasul, de lucrările scrise ale acestora, de particularitățile regionale incluse în scrierile lor.

---

28) În conformitate cu acest principiu, autorul va scrie *duo puncturi*, în loc de *două* puncte, (p. 196 și 214), tot așa *duo* (p. 7, 16, 75 etc. . .).

29) Ideea aceasta va trece, mai tîrziu, la I. Heliade Rădulescu.

30) Constatarea aceasta rămîne valabilă și pentru alți contemporani ai lui Tempea care s-au ocupat de gramatică. Mă gîndesc, în primul rînd, la Paul Iorgovici în scrisul căruia găsim destul de multe trăsături proprii graiului bănățean.

Sub aspect fonetic întîlnim *tinărel* (18) ; *cătran* (38) ; *măidan* (38) ; *pă* 'pe' (37, 50, 53, 57, 136) ; *surț* (44) ; *uspăț* (44) ; *verș-verșuri* (45) ; *geolgi* (48) ; *jucăreie* (numai pluralul *jucărei!*) (48) ; *mușinoi* (47) ; *grăunț* (44) ; *Sibii* (189) ; *titulă* 'titlu' (195) ; (limba) *talienească* (6, 7); *dirept* (2) ; *durmi* (149) ; (în preajma) *căsii* (162).

Din punct de vedere morfologic trebuie remarcate forme ca *mînzi* (plur.) (35), *obrazuri* (35), *ocoluri* (36) și chiar *gătejuri* (35) dacă, într-adevăr, acesta din urmă nu prezintă un simplu aspect ortografic, fără valoare reală în limbă. Aceeași observație pentru *biciuri* (pluralul lui bici!) (45).

Autorul indică, pentru pluralul unor substantive de felul lui *car, hotar, izvor,* numai formele *cară, hotară, izvoară* (p. 39), considerate ca singurele existente. Se știe că încă din secolul al XIX-lea ele au pierdut locul din limba literară și nu mai au decît o întrebuințare regională. Tot aici trebuie pomenite formele verbale ca a *compărălui* 'compara' (64, 65, 160), *usc, uști, uscă* (126), *greblu* 'greblez' (126). *mîncă* 'mănîncă' (179) (alături de *mănînc, mănînci,* 181, 187), ori *lucru, iern, împreun,* alături de *lucrez, iernez, împreunez* (128).

Poate tot regionalism, și nu arhaism, trebuie considerat, la Tempea, și verbul *custa* (126) deși n-ar fi exclusă inci influența latinistă.

O situație aparte prezintă o serie de substantive terminate la singular în *ău* și la plural în * auă*[31]). Radu Tempea este, după cît se pare, cel dintîi care se oprește asupra lor :

„Iară cele ce să sfîrșăsc în *ău* sau *ou,* în numărul multoratec să mută în *ao,* adecă : *părău-părao, mingălău-mîngălao, vălău-vălao, tulău, călău, fercălău, ou*[32]), *lepedeu, hinteu, năcrăvălău, țircălău, herestrău, hărșău, hurduzău, zărgălău*" (p. 42—43).

Influența graiurilor populare nu se mărginește numai la „exemplele" pe care le pune în discuție Tempea. Numeroase alte cuvinte sau fonetisme, din această categorie, întîlnim în expunerea propriu-zisă a autorului, în „limba" pe care o folosește el însuși : *bute* („dă-mi vin din *bute*") (186) ; *ciuhă* (59) ; *cloțan* (38) ; *cotoc* 'motan' (36), alături de *cotoi* (62) ; *glajă* (55) ; *lesne* (180) ; *muiere* (13, 25) ; *sînt, sîntem, sînteți, sînt* (109) ; *tistie* 'dregătorie' (195)[33]).

În sfîrșit, graiurile ardelenești și bănățene vor fi impus în scrisul lui Tempea derivate feminine, pe baza masculinelor corespunzătoare, ca : *grecoaie, lupoaie, turcoaie, ursoaie,* în locul obișnuitelor *grecoaică, lupoaică, turcoaică, ursoaică* din limba literară și din alte graiuri. Formele

31) Nu poate fi vorba de o generalizare a acestor forme de plural, la toate cuvintele citate, dovadă că Tempea însuși indică numai singularul, la cele mai multe dintre ele. Pe de altă parte unele dintre ele se integrează în categoria respectivă numai sub aspectul terminației de singular. În sfîrșit, mai trebuie spus că Tempea pune într-o singură categorie substantive ca *părău, mîngălău, hîrșău* etc., cu *hinteu, lepedeu* etc. ceea ce constituie, evident, o nepotrivire din punctul de vedere al limbii de astăzi, cînd nu toate aceste cuvinte merg împreună, sub aspectul formării pluralului.

32) Trecerea lui *ou* în această categorie, ne îndreptățește să credem, cu V. Arvinte, că răspîndirea terminației de plural în discuție, inovația propriu-zisă, a putut pleca tocmai de la acest cuvînt (cf. «SCL» X, 1959, p. 229 urm.).

33) Cuvîntul este explicat de Tempea însuși : „adecă diregătorie".

de la Tempea, proprii graiurilor ardeleneşti, trebuie explicate prin analogie după *găzdoaie,* întîlnit numai în Transilvania, fără o variantă în *-oaică* şi menţionat de Tempea însuşi printre exemplele de care ne ocupăm (p. 62) [34]).

ГРАММАТИКА РАДУ ТЕМПЯ

Краткое содержание

Данная работа являются попыткой определить место, занимаемое грамматикой Раду Темпя среди других трудов, посвященных изучению румынского языка.

Вышедшая в Сибиу в 1797 году, эта книга занимает промежуточное положение между грамматикой Самуила Мику и Г. Шинкай, напечатанной в 1780 году на латинском языке, и грамматикой Вэкэреску, опубликованной в 1787 году. Кроме влияния первой грамматики, как в отношении орфографии, так и в отношении приводимых в ней примеров, на ней сказалось также и влияние грамматики Вэкэреску. Так, например, при определении грамматики Раду Темпя использовал определение, данное его предшественником, из книги которого была взята также нелатинская терминология (*slovă* вместо *literă*, *glasnică*, *glăsuitoare* вместо *vocală* и т. д.).

Автор данной работы не считает, конечно, грамматику Вэкэреску единственным источником, из которого Темпя мог позаимствовать нелатинскую терминологию. При этом он имеет в виду неопубликованные учебники, которыми пользовались преподаватели школ в 18 веке и которые также могли оказать известное влияние на автора исследуемой грамматики. Некоторые из этих грамматик сохраняются и теперь в крупных библиотеках нашей страны, в первую очередь в библиотеке Румынской Народной Республики.

Исходя из того, что грамматическая терминология еще не была достаточно изучена, автор пытается всесторонне осветить этот вопрос. Он отмечает, что на ряду с славянскими и греческими терминами, бывшими в большом употреблении в тот период, Темпя использует довольно часто латинскую грамматическую терминологию, приспосабливая ее к румынскому языку. В ряде случаев он прибегает к калькам, которые, однако, в румынском языке не сохранились. В основном, терминология, которой пользовался Темпя, является теперь устаревшей, несмотря на то, что она еще широко употреблялась в некоторых грамматиках первой половины девятнадцатого века.

Далее отмечается влияние народного языка, которое наблюдается в книге Темпя. Незначительно это влияние сказалось на терминологии, которая еще лишь начинала складываться, и в большей мере оно заметно в языке автора, в парадигмах, в некоторых формах множественного числа имен существительных и т. д.

---

34) Că, în graiurile din Transilvania, este vorba de o preferinţă pentru derivatele în *-oaie*, în locul celor în *-oaică*, se poate proba şi cu *lupoaie* (în locul lui lupoaică!) din *Ţiganiada* lui I. Budai-Deleanu (XII, 83, 84, 85 n). Cf. de asemenea, „jocul" de copii, pe cre îl cunosc din părţile Năsăudului: Urs, *ursoaie*, Lup, *lupoaie*, Piripui de *iepuroaie.*

В заключении, автор данного исследования подчеркивает сильное влияние книжной речи, которое объясняется отчасти тем, что Темпя был первым латинистом, написавшим грамматику румынского языка, а также не менее сильное влияние народной речи. Это свидетельствует о том, что язык народа наложил свой отпечаток даже на деятельность ученых, находившихся под сильным влиянием латинского течения, и что эти учения ткже внесли свой значительный вклад в формирование современного литературного языка.

LA GRAMMAIRE DE RADU TEMPEA

Résumé

L'auteur de ce travail fixe la place qu'occupe la *Grammaire* de Radu Tempea dans l'étude de la langue roumaine. Parue à Sibiu, en 1797, elle se situe entre la *Grammaire* de Samuil Micu et Gheorghe Sincai, publiée en latin, en 1780, et celle de Văcărescu, en 1787. Tributaire, en bonne partie, à la première, aussi bien dans l'orthographe que dans les exemples qu'elle donne, elle se ressent également de l'influence de la *Grammaire* de Văcărescu. Ainsi, par exemple, c'est d'après cette dernière que s'oriente Tempea dans sa définition de la grammaire; et c'est toujours là son point de depart dans l'emploi de la terminologie non-latine (*slovă* pour *lettre, glasnică* et *glăsuitoare* pour *voyelle, neglasnică* pour *consonne* etc.). L'auteur de l'étude n'attribue pas cette terminologie non-latine seulement à l'influence exercée par Văcărescu sur Tempea. Il n'exclut pas une influence des manuels manuscrits, dont se servaient les professeurs dans les écoles, pendant la deuxième moitié du XVIII-e siècle; certains sont parvenus même jusqu'à nous ot on les conserve dans les grandes bibliothèques du pays, tout d'abord dans celle de l'Académie de la République Populaire Roumaine.

En partant, de l'idée que la terminologie grammaticale n'a pas encore été étudiée chez nous dans toute son ampleur, l'auteur insiste particulièrement sur ce problème. Il constate qu'à côté des termes slaves et grecs, courants à l'époque, Tempea traduit souvent la terminologie grammaticale du latin. Il a recours assez rarement aux calques qui n'ont pu se maintenir dans notre langue. En général, la terminologie utilisée par Tempea est aujourd'hui périmée, bien que, en grande partie, elle ait servi encore à certains auteur de grammaires de la première moitié du XIX-e siècle.

Enfin, une autre idée sur laquelle l'auteur insiste c'est celle de l'influence de la langue populaire sur celle de Tempea. Il va de soi que cette influence s'exerce assez peu sur la terminologie de spécialité, qui alors était à peine en train de se former, mais elle est présente partout, dans la manière de s'exprimer de Tempea, dans les paradigmes qu'il nous présente, dans les formes de pluriel de certains noms etc. On y constate donc une forte influence de caractère savant, explicable entre autres, par le fait que Tempea est le premier latinisant qui écrive une grammaire en roumain, et une influence aussi forte de caractère populaire, **d'où** il résulte que la langue du peuple a dit résolument son mot, même dans l'activité des intellectuels latinisants et que ceux-ci ont apporté une contribution importante à la formation de la langue littéraire moderne.

INFLUENȚA CRONICILOR ÎN LIMBA „SCENELOR ISTORICE" ALE LUI A. I. ODOBESCU

DE

AL. ANDRIESCU

Personalitate artistică deosebită, în multe privințe, de a lui Costache Negruzzi, Alexandru Odobescu și-a legat numele indisolubil de prozatorul moldovean prin acele *Scene istorice din cronicile romînești, Mihnea-Vodă cel Rău* și *Doamna Chiajna*. După cum arată acad. Tudor Vianu în studiul introductiv al ultimei ediții din operele lui Odobescu [1]), *Alexandru Odobescu pașoptist și umanist*, pe *„Scenele istorice* se întemeiază partea cea mai întinsă a reputației literare a lui Odobescu" (p. 20). Acestea, după mărturisirea modestă a scriitorului, plin de admirație pentru opera lui Negruzzi, au ca model nuvela *Alexandru Lăpușneanul* : „După titlul și după cuprinderea acestui mic volum, fieșcine va vedea c-am avut drept model frumoasa nuvelă istorică a domnului C. Negruzzi asupra lui Alexandru Lăpușneanu. Ca orice imitație, încercările mele sînt negreșit cu mult mai prejos de acel mic cap d-operă ; în lipsa talentului, m-am silit cel puțin să păstrez, pre cît s-a putut, formele și limba *Letopisițelor* naționale cu care, în dreptate, se poate lăuda mai vîrtos țara Moldovei ; să adun datine, numiri și cuvinte bătrînești, spre a colora aceste două episoduri culese din cronicele vechi". *(Prefața la ediția a II-a,* 1860, p. 97). Filiația mărturisită a acestor *Scene istorice* cu nuvela lui Negruzzi este, fără îndoială, importantă. Importanța ei nu depășește, însă, istoria literară. Pentru ceea ce urmărim noi, prezintă, în schimb, un interes deosebit, precizarea minuțioasă a surselor limbii acestor scrieri : cronicile și folclorul. Scriitorul indică cu grijă, în notele din subsol, izvoarele. Sînt citați, fără alte amănunte : Constantin Căpitanul [2]), cronicarul anonim publicat în «Magazin istoric pentru Dacia»,

---

1) A. I. Odobescu, *Opere*, 2 vol., ediție îngrijită de acad. Tudor Vianu, E.S.P.L.A., 1955. În continuare toate citatele vor fi date după această ediție.

2) *Istoriile domnilor Țării Rom'nești scrise de Constantin Căpitanul,* «Magazin istoric pentru Dacia» tomul I, Buc, 1845. Cercetările mai noi au arătat că autorul acestei cronici este Radu Popescu. Cf. N. Cartojan, *Istoria literaturii romîne vechi*, vol. III, Buc., 1945, p. 250.

tom. IV[3]), Grigore Ureche, Miron Costin[4]), Dimitrie Cantemir, Șincai, fără să-i mai pomenim pe străini. Reținem faptul că Odobescu, întocmai ca Negruzzi, care a arătat practic acest lucru în *Alexandru Lăpușneanul*, socotește că povestirea istorică își culege materialul de limbă și din folclor, nu numai din cronicile menționate. Odobescu trebuie așezat, așadar, și în ceea ce privește limba literară, în descendența «Daciei literare», alături de ceilalți scriitori ai generației de la 1848. Poate fi invocată în acest sens și lupta sa împotriva latinismului. Garabet Ibrăileanu în *Spiritul critic în cultura romînească* și recent Tudor Vianu, în studiul citat, au subliniat „pașoptismul" lui Odobescu: „Dezvoltînd teme istorice și folosind, în acest scop, vechile cronici și folclorul, Odobescu îmbogățește seria narațiunilor și poemelor istorice, create în spiritul programului «Daciei literare». Scriitor democrat și patriot, Odobescu se alătură astfel lui Negruzzi, Alecsandri, Bolintineanu și multor alți scriitori ai rodnicei perioade din jurul anului 1848" (Tudor Vianu, *op. cit.*, p. 26).

Materialul de limbă preluat de Odobescu de la cronicari în povestirile sale istorice este foarte divers și depășește zona de influență a cronicilor și perioadelor istorice care prezintă interesul cel mai mare din punctul de vedere al conținutului.

În nuvela *Mihnea-Vodă cel Rău* scriitorul folosește atît *Letopisețul cantacuzinesc*, atribuit lui Stoica Ludescu, de unde sînt luate unele elemente de bază în alcătuirea țesăturii epice, cît și cronica lui Radu Popescu, partea atribuită greșit, deși cu anumite rezerve, de redactorii «Magazinului istoric pentru Dacia» lui Constantin Căpitanul. Cronica lui Stoica Ludescu oferea, în unele privințe, un material de fapte mai potrivit pentru o povestire romantică în paginile referitoare la domnia lui Mihnea vodă. Radu Popescu trece mai ușor peste o serie de amănunte pitorești, înainte și după mazilirea lui Mihnea, asupra cărora se oprise cu un interes deosebit, și chiar cu oarecare naivitate, Stoica Ludescu: nu mai menționează convorbirea dintre domn și Stoica în privința palatului, reduce la minimum peripețiile fugii lui Mircea, fiul lui Mihnea, de la Cotmeana etc. Cronicarul Bălenilor este, în schimb, mai învățat decît Stoica Ludescu, „bătrîna slugă" a Cantacuzineștilor. Limba cronicii sale este mai bogată și dispune chiar de o anume frumusețe și energie care o fac superioară aceleia din cronica logofătului cantacuzinesc. Această cronică putea mai ușor oferi, așadar, un model de limbă veche, cu posibilități mai largi de valorificare artistică, unui scriitor modern și vom vedea, la locul potrivit, ce a reținut Odobescu din paginile ei.

Cele două cronici amintite formează izvoarele de bază ale nuvelei *Mihnea-Vodă cel Rău*. Ele vor fi folosite și în *Doamna Chiajna*, raportul de greutate stabilindu-se, de data aceasta, în favoarea cronicii lui Radu Popescu. Pe lîngă aceste două izvoare, mai trebuie menționate ca

---

3) **Referirea lui Odobescu trimite la compilația lui Stoica Ludescu, *Istoria Țierei Romînești de cînd au descălicat rom'nii* publicată fără numele autorului în «Magazin istoric pentru Dacia», tomurile IV și V, 1847.**

4) **Consultați de Odobescu în ediția lui M. Kogălniceanu, *Letopisețele Țărei Moldovei*, Iași, 1845–1852.**

surse posibile de îmbogăţire a limbii celor două povestiri şi cu deosebire a nuvelei *Doamna Chiajna*, cronicile brîncoveneşti. Ne referim la cronica lui Radu Greceanu, care merge cu povestirea, în partea publicată în «Magazin istoric pentru Dacia», pînă la 1700 [5]) şi la *Cronica anonimă* [6]).

Scriitorul a putut folosi, dintre cronicile brîncoveneşti, şi cronica lui Radu Popescu, partea publicată sub acest nume în «Magazin istoric pentru Dacia», adică cea care cuprinde perioada Brîncoveanu—Mavrocordat, pînă la 1729, anul morţii cronicarului [7]). Pentru a realiza „culoarea" acelor timpuri îndepărtate, scriitorul nu şi-a limitat documentarea numai la izvoarele care-l informau asupra secolului al XVI-lea. De aceea ne credem îndreptăţiţi să afirmăm că limba povestirilor istorice ale lui Odobescu are izvoare, mai evidente sau mai ascunse, în toate aceste scrieri, la care trebuie adăugate şi marile cronici moldoveneşti. O anumită strălucire orientală în lexic, căutată uneori cu prea multă insistenţă de Odobescu, se explică tocmai prin faptul că scriitorul s-a bazat atît de mult, uneori prea mult, pe izvoare din secolul al XVIII-lea, care povestesc evenimente trăite de autori. De altfel cuvîntul oriental apare în cronică şi cînd este vorba de cele mai îndepărtate perioade istorice, aşa fel încît poţi citi cuvîntul *paşă* pentru *guvernator* pe vremea romanilor. Bineînţeles că nu se poate vorbi de astfel de nepotriviri în limba povestirilor istorice ale lui Odobescu. In general, *Scenele istorice* trebuie considerat ca o încercare reuşită de reconstituire, la limita extremă permisă de literatură, a limbii romîne aşa cum se înfăţişa ea din secolul al XVI-lea, către sfîrşit mai ales, cînd influenţa turcească şi grecească era în creştere, pînă în secolul al XVIII-lea, cînd aceste influenţe ajung la apogeu, fără o intenţie bine subliniată de a încerca o diferenţiere între caracteristicile limbii romîne în secolul al XVI-lea şi cele aduse de evoluţia ulterioară în decurs de aproape două secole. De altfel scriitorul nici nu era obligat să reconstituie limba veche cu rigoarea filologului şi problema a fost iscată numai de Odobescu, care a ambiţionat să facă totuşi lucrul acesta. Aşa a ajuns la excesele cunoscute, care se fac simţite, din fericire, numai în lexicul oriental (includem aici şi cuvintele neogreceşti pătrunse în aceleaşi condiţii de dependenţă turcească) din nuvela *Doamna Chiajna*, cules cu grijă din cronicile secolului al XVII-lea şi al XVIII-lea.

Din sursele pe care ne-am străduit să le precizăm mai sus, Odobescu a selectat, ajutat şi de o bună cunoaştere a graiului viu, un material bogat, nu numai lexical, ci şi fonetic, morfologic şi sintactic, deschizînd după C. Negruzzi, un drum şi mai larg limbii vechilor cronici în stilul beletristic. Să vedem, în continuare, ce fapte de limbă vechi, uneori şi populare, i-au oprit atenţia scriitorului, determinîndu-l să încerce valorificarea lor artistică în cele două nuvele.

Fonetica. În evocarea trecutului ocupă un loc destul de însemnat

5) ***Istoria Ţării Romîneşti, de la 1689-1700 de marele logofăt Radul Greceanu,*** **«Magazin istoric pentru Dacia», Tomul II, Buc., 1846.**

6) ***Istoria Ţierii Romîneşti de la anul 1689 încoace, continuată de un anonim.*** **«Magazin istoric pentru Dacia», tomul V, Buc., 1847.**

7) ***Cronica Ţerii Rom'neşti*** **de Radu Popescu, «Magazin istoric pentru Dacia» tomul IV, Buc., 1847.**

și fonetismul arhaic, mai ales la Odobescu, care încearcă să păstreze și sub acest aspect limba cronicarilor. Vom intîlni, de aceea, în povestirile sale istorice arhaisme fonetice ca: *răsipite* (99), *răsipi* (100); *rădica* (99); *coprindea* (99); *blăstem* (101); *fiiul* (99); *Sibiiu* (116); *direapta* (100); *preste* (101); *pre* alături de *pe* (134); *priimește* (102); *hrăpitorilor, pohtesc* (102); *jăfuiască* (102); *trămite* (103); *sîntul* (103); *pacinică* (100); *obicinuită* (104); *sehastru* (112); *svat* (114); *respîndesc* (119); *reminea* (124); *strimtoare* (142); *strimtă* (144); *bilșugul* (117); *îmbilșugată* (143) — (vechi și *bivșug*, sau *bișug* forme neîntrebuințate de Odobescu, care o preferă pe cea citată din cauza susținerii ei populare) [8]; *protivnică* (102); *anin* „arin" (143), variantă mai apropiată, după Ovid Densusianu, de forma latinească *anninus* [9]). Printre variantele arhaice trebuie notată și forma etimologică *poclon* (< vsl. poklonŭ), p. 156 sau *nezdrăvănie* (137), în care este refăcută forma originară *ne+zdravăn+ie*.

Rămîne să fie clarificată acum problema unor fonetisme frecvente în cronicile moldovenești, moștenite de autorii lor din graiul natal. Se poate vorbi deci, în fonetică, de o influență a cronicilor moldovenești în *Scenele istorice* ale lui Odobescu? Sînt o serie de fapte, în afara admirației mărturisite față de cronicarii moldoveni, care pledează pentru această influență: rostirea dură a unor consoane: *roșală* (129); *țăl* (130); închiderea lui *e* neac. > *i*: *prietin* (101); *galbine* (143); *judicătorii* (120); *capetile* (146); *clopotile* (123). Amintim că aceste fonetisme se întîlnesc și în copiile muntenești ale cronicii lui Grigore Ureche. Tot în această categorie încadrăm și forme ca: *părete* (100) pentru *perete; păreche* (137) pentru *pereche, răpezire* (113) pentru *repezire, răpede* (115) pentru *repede; răpaosul* (139) pentru repaosul; *invălită* (144) alături de *invelită* (144) etc., în care, după labiale și după *r*, apare *ă* în loc de *e*. Pentru o influență moldovenească în fonetica *Scenelor* pledează și prezența formelor fără *i* în cuvinte care nu se rostesc astfel în Muntenia: *cînii* (100). Lectura letopisețelor moldovenești și modelul moldovenesc urmat, nuvela lui C. Negruzzi, credem că sînt factori care nu pot fi trecuți cu vederea în explicarea prezenței unor fonetisme de felul celor citate în nuvelele lui Odobescu. Trebuie să avem în vedere, în afară de aceasta, și faptul că graiul moldovenesc, mai îndepărtat din punct de vedere fonetic de aspectul actual al limbii literare, este simțit implicit cu posibilități de arhaizare mai pronunțate. De altfel unele fonetisme, considerate în mod obișnuit ca „moldovenești", aveau în limba veche și chiar în secolul al XIX-lea o arie de circulație mai largă, pentru că le întîlnim, ca fapte de limbă curente, și la unii scriitori munteni, fără să mai poată fi vorba de vreo intenție de a da textului un aer învechit ca la Odobescu.

8) Varianta *bilșug* o întîlnim, de pildă, în *Cronica Țerii Romînești* de Radu Popescu, «Magazin istoric pentru Dacia», tomul IV, Buc., 1847, p. 107.

9) *Histoire de la langue roumaine*, t. I, Paris, 1901, p. 119. De altfel etimologia cuvîntului, care trebuie raportat obligatoriu la lat. *alnus* (cf. *Dicționarul Academiei*) este încă neclarificată. Pentru discuția noastră este importantă doar puterea lui de a arhaiza textul, ca și atîtea alte elemente populare. Aceasta justifică tratarea cuvîntului în cadrul influenței vechi, strîns legată de cea populară.

Adăugăm, pentru susținerea afirmației că Odobescu a folosit material fonetic și din cronicile moldovenești, faptul că unele capitole din cele două povestiri istorice se întemeiază pe aceste izvoare. Deosebit de semnificativ, din punctul acesta de vedere, ni se pare capitolul IV din *Doamna Chiajna*, în care este folosită, pe larg, cronica vornicului Ureche, capitolele referitoare la domnia lui Ion vodă „ce-i zic Armeanul". Bineînțeles că vorbirea pronunțat moldovenească a vornicului Dumbravă în dialog nu trebuie pusă pe socoteala influenței cronicărești, pentru că ea rezultă din intenția scriitorului de a localiza.

S-a putut observa că multe din exemplele citate în prima categorie, ca și cele din urmă, se mai găsesc astăzi în graiurile teritoriale, în Muntenia sau în Moldova. Aceasta nu le împiedică să servească foarte bine nevoile datării, din cauză că circulau în textele vechi, într-o perioadă foarte lungă, în care normele obligatorii astăzi nu erau fixate sau nu erau respectate cu strictețe. În felul acesta particularitățile populare muntenești, reprezentate în *Scenele istorice* prin exemple ca : *dupe* (99) ; *d-oparte* (101) ; *p-a Basarabeștilor* (101) ; *să cază* (101) ; *să vînză* (115) ; *deșchideți* (148), exemple frecvente și în cronicile muntenești și chiar moldovenești (iotacizarea), pot evoca, cu succes, trecutul. Unele fonetisme, chiar și din cele citate, trebuie puse în legătură și cu oscilațiile existente încă în limba literară din vremea cînd și-a scris Odobescu povestirile.

Raportînd particularitățile fonetice arhaice, în care, după cum am văzut, trebuie încadrate și unele cu suport popular pînă astăzi, din cele două nuvele ale lui Odobescu, la situația acelorași elemente în povestirile istorice ale lui C. Negruzzi, constatăm numărul lor mult mai ridicat la autorul lui *Mihnea Vodă cel Rău*. Evocarea trecutului îi prilejuiește lui Odobescu, după cum vom vedea cercetînd și alte sectoare ale limbii din cele două povestiri, o reconstituire adeseori amănunțită a unor aspecte de limbă vechi. În această muncă de reconstituire a trecutului, pe plan literar, Odobescu dovedește pasiune de istoric dar și de filolog.

Morfologia. În privința structurii gramaticale nu putem menționa un număr prea mare de forme vechi la Odobescu. Surprinde mai degrabă frecvența ridicată a unora din acestea. Reținem forma *copaci* la singular ; pluralul în *-e ; inimele* (108), *aripe* (136), *ramure* (144) și în *-uri : suspinuri* (101), *trataturi* (116), *druguri* (132) ; forma articulată a numelor de persoană masculine : *Radul* (118), *Basarabul* (114) ; așezarea articolului masculin *lui* la sfîrșitul numelor de persoană la genitiv-dativ : *Neagului* (109), năprasnica silnicie *a Ciobanului* (124), sînul *Radului* (128), *pieptul Radului* (140) ; declinarea numelor de persoană masculine terminate în *-a, -ea* ca cele feminine : trupul Mircii vodă (121), fiul *Dracii* armașului din Mănăști (103) ; articularea dublă la genitiv-dativ : *Dracii armașului ;* genitiv-dativul *țărei* (133), *inimei* (140) ; pronumele relativ *care* articulat *carele* (103), pe *carii* (124) ; pronumele nehotărît *ceva* transcris cu particule de întărire *-și* : *cevași* (108) ; *voi* pentru *vreau* (109) ; boierii *sta* pentru *stăteau* (103) ; forma unică *au* și pentru singular și pentru plural : *s-au pristăvit* (101) pentru *s-a pristăvit ; se dete* (păstrat popular) pentru *se dădu* (102) ; *să pas* (141) pentru *să pășesc ; să n-aibi* (152) pentru *să n-ai ;* imperativul *păsați-vă :* „Păsați-vă

în cale! N-avem aici loc de găzduit" (p. 148); infinitivul lung cu valoare verbală: *gata a se amestecare* (150); reflexivul *se încearcă* pentru *încearcă:* „în zadar se încearcă a-și urma silnicile-i lucrări" (134); *încaile,* „măcar", răspîndit și popular: „Acum, încaile, prindeți la inimă" (p. 123).

Dintre toate părțile de vorbire, după cum s-a putut observa, verbul este reprezentat cu cele mai multe exemple. Tot aici ar putea fi adăugate și numeroasele cazuri de topică veche a auxiliarului: *păstra-vei* (134); *fi-vor* (148); *înduratu-te-ai* (151) etc. sau o formă ca *ieșise,* pentru acordul pluralului, în loc de *ieșiseră:* „Mircea și Stoica încă nu *ieșise* din a lor amorțeală" (115). Multe din formele citate, la morfologia verbului în primul rînd, își găseau un suport puternic pînă astăzi în graiuri. Ca de obicei, scriitorul le preferă față de cele ieșite definitiv de multă vreme din vorbire. În rîndul formelor arhaice propriu-zise, adică fără susținere populară temeinică, mai rare, intră și infinitivul lung cu valoare verbală. Întrebuințarea lui era in descreștere chiar în cronicile consultate de Odobescu. Apariția infinitivului lung în textul lui Odobescu trebuie pusă în legătură cu urmărirea de către scriitor, uneori foarte strînsă, a cronicii lui Grigore Ureche în finalul nuvelei *Doamna Chiajna.* Cercetarea comparativă a celor două texte, urmînd chiar trimiterea scriitorului în josul paginii, este edificatoare. *Textul lui Odobescu:* „...iar aceștia [cazacii], cum îs războinici și-n veci gata de *a se amestecare* în tot felul de vrăjbi și de sfădiri, se adunară o mie două sute de oameni și veniră la dînsul" (p. 150). *Textul lui Ureche:* „Iară cazacii, cum și sînt ei gata *de a să amestecare* la toate, neîntrebîndu, s-au strîns 1.200 de oameni și au venit și la Ion Vodă" [10]).

Cele cîteva particularități morfologice vechi pe care le-am semnalat, uneori repetate cu insistență în text, nu pot conduce la ideea unei arhaizări excesive, cu toate că și în această privință poate fi remarcată la Odobescu o rigoare, neîntîlnită la alți scriitori, de a reconstitui cu fidelitate limba veche, așa cum trebuie să se fi vorbit ea aproximativ în vremea cînd au trăit eroii celor două nuvele. Limba cronicilor este „studiată" cu grijă de nuvelist și din punct de vedere gramatical, după cum vom vedea și în capitolul următor.

Sintaxa. În sintaxa cronicarilor pot fi distinse două linii principale de evoluție: una în direcția apropierii de limba vie și alta cărturărească, afirmată mai ales în unele modele sintactice latinești. În povestirile istorice ale lui Costache Negruzzi influența stilului cronicăresc în sintaxă se face simțită mai ales în direcția moștenirii populare. Aici găsim elementele predominante, ca mai tîrziu la Mihail Sadoveanu. Din punctul acesta de vedere la Odobescu întîlnim o situație deosebită. Scriitorul cultivă și în *Scenele istorice* cunoscutul său stil periodic, care nu trebuie pus, neapărat, în legătură cu influența cronicilor nici măcar în povestirile istorice. Elemente de „stil scriptic", care se afirmă în mînuirea unor construcții sintactice complexe, dar nu întotdeauna bine stăpînite, întîlnim și la cronicari. Acumularea retorică nu lipsește din aceste construcții întinse. La Odobescu trebuie să avem în vedere, în special, formația sa de

10) Grigore **Ureche**, *Letopisețul Țării Moldovei*, E.S.P.L.A., 1955, p. 186.

om de știință în analiza construcțiilor sintactice dezvoltate, a perioadelor amplificate de numeroase determinări. În alcătuirea lor se vădește un mare talent de scriitor, stăpîn pe o „gîndire complexă și nuanțată“, după cum ne atrage atenția acad. Tudor Vianu în studiul *Observații asupra limbii și stilului lui A. I. Odobescu*, vol. I din *Contribuții la Istoria limbii romîne literare în secolul al XIX-lea* [11]). Ce a putut să moștenească Odobescu, în cazul particular al *Scenelor istorice* de care ne ocupăm, pe linia aceasta a stilului scriptic, reflectat în frază, de la autorii de cronici? Întorsăturile retorice transmise la cronicari din cărțile de istorie consultate, mai evidente în cuvîntările pe care le rostesc, cu diferite ocazii, personajele, dar și anumite elemente retorice sau numai sentențioase, prezente în cronici datorită contactului acestora cu literatura religioasă, trebuie menționate în primul rînd. Acestea sînt, de fapt, cele două surse livrești care au dat rezultate sigure în sintaxa cronicarilor, alături de izvorul popular, foarte puternic la toți, mai evident la Grigore Ureche sau Ion Neculce. Credem că' este evidentă sursa cronicărească a unor construcții din acest discurs rostit de cel mai bătrîn boier din delegația care-l anunța pe Mihnea că a fost ales domn: „Ani mulți întru noroc și fericire urăm măriii tale! aflatu-ți-vei din zvonul și jalea obștii că s-au pristăvit fericitul domn și bun creștin Radu-vodă, iar norodul, cerînd cu o glăsuire ca să-i fii măria ta sprijin și părinte, boierii țării te-au ales ca să urmezi răposatului în domnie și pe noi, supusele măriii-tale slugi, ne-au trămis ca să te rugăm din partea tutulor îndeobște, să priimești volnic și bucuros această sarcină. Deci fie-ți, doamne, milă de moșie și nu o lăsa în prada hrăpitorilor care de toate părțile pohtesc la dîns ca să o strice și să o jăfuiască. La măria ta aleargă toți cu nădejdea, ca puiii la cloșcă. Nu-i lepăda; îndură-te, doamne, de pămîntenii măriii tale și le deschide aripă de apărare!“ (p. 101—102). Formulele de urare și de adresare, inversiunile, exclamația, comparațiile populare, ca să nu mai vorbim de fonetismele și cuvintele vechi sau cu un sens vechi, apropie mult aceste fraze de cronică. Să nu uităm, în afară de aceasta, frecvența ridicată a frazelor introduse cu *deci* în sintaxa cronicarilor [12]). În fragmentul citat avem și un astfel de exemplu. Altădată sursa alocuțiunii trebuie căutată, în ultimă analiză, în literatura religioasă, transmisă însă, în nuvelele lui Odobescu, tot prin mijlocirea cronicii. „Cînd cuparul îi aduse potirul de aur din care bea domnii, și cînd păhărniceii dreseră pe la toți prin pahare, Mihnea se sculă, închină drept mulțumită pentru darul și mila dumnezeiască și rosti, cu glas întristat, un cuvînt în care arătă cum că „toate sînt trecătoare pe pămînt: tinerețe, pricopseală, sănătate, frumusețe și slavă, toate daruri ale proniei; cum că se scutură ca frunzele toate bunurile cîte ni le dăruiește pentru o zi milostivirea cerească; dar mai vîrtos cum n-or să fie zadarnice și amăgitoare averile și bogățiile care le agonisim noi muritorii și care ne vin de la zadarnica omenire?“ (p. 107). Reținem, din fragmentul citat, amestecul vorbirii directe cu cea indirectă și o anumită stîngăcie simulată în mînuirea elementelor de legătură ale frazei (repetarea lui *cum că* și

11) Cap. *Construcțiile*, p. 122-128.
12) Cf. Iorgu Iordan, *Introducere* la ediția E.S.P.L.A., 1955, p. 63.

abandonarea acestei legături pentru conjuncția *dar),* încît avem impresia că ne aflăm în fața unui anacolut, construcție frecventă în cronici.

Influența sintactică a cronicilor se desfășoară la Odobescu mai ales în direcția înzestrării sale naturale, ca sprijin în tendința, generală în scrierile sale, de a construi fraza amplă. Bineînțeles că de la cronică la nuvelele sale istorice se petrece un proces substanțial de clarificare a frazei, oricîte determinări ar încărca-o, ca în acest exemplu: „Printre oamenii pe cari firea i-a lipsit de ale trupului desăvîrșiri sînt unii cari, prețuind încă din vîrsta copilăriei starea lor neasemuită cu a celorlalți oameni și de toți batjocorită, se hrănesc cu o nepregetată ciudă, c-o adîncă zăcașie care în veci le ține mintea veghează și le pornește sufletul la viclenii și la răutăți; alții iar, mai zăbavnici poate în agerimea duhului, sînt de tineri cuprinși d-o tainică melancolie, d-o îndoioasă sfială, care mai adesea se cumpănesc cu o minte dreaptă și sănătoasă cu un suflet compătimitor, cu o inimă miloasă" (p. 227—228). Fraza aceasta amintește de cronică prin unele inversiuni (*de toți batjocorită* pentru *batjocorită de toți, nepregetată ciudă* pentru *ciudă nepregetată),* prin cîteva expresii și cuvinte arhaice și prin determinările care amplifică conținutul ei moralizator. Ne referim în primul rînd la cele introduse cu pronumele relativ *care,* din finalul celor două părți ale perioadei. Dispunerea simetrică [13]) a membrelor perioadei, în care scriitorul excelează întotdeauna, este în afara influenței cronicilor. În realizarea ei, Odobescu dovedește nu numai talent, dar și cunoștințe de compoziție pe care nu le aveau cronicarii.

Vom observa în *Scenele istorice* ale lui Odobescu și fraze compuse din propoziții principale juxtapuse, așa cum am întîlnit, mergînd pe linia influenței populare și la cronicari: — „Ei! feții mei — le zise Mihnea — să trăiți! bună treabă mi-ați lucrat voi aicea; toate-s trainice și curate; păreții spoiți; pe jos e așternut năsip neted și mărunt; buțile stau bine înțepenite pe chezașii lor; tocitorile sînt așezate frumos pe căpătîie. Acum să vă vedem și vinurile! Ia trăgeți-mi încoa cîte o cinzeacă de la cep". (p. 110); „De atunci înainte tiranul, lepădînd orice văl de fățărnicie, începu a face răutățile pe față. Pe boieri îi omora; avuțiile le lua; soțiile și fiicele le necinstea; dăjdii multe punea asupra țării" (p. 110—111). Astfel de construcții paratactice, pe care nu le vom întîlni în pasajele descriptive, poartă pecetea unei oralități la care scriitorul nu va recurge de multe ori. Așa cum a arătat acad. T. Vianu, „hipotaxa este instrumentul lui sintactic" [14]).

În legătură cu ultima frază citată, în care sînt înfățișate, în propoziții principale juxtapuse, cruzimile lui Mihnea, ținem să facem cîteva considerații mai largi, cu scopul de a releva mai pregnant felul în care folosește scriitorul materialul de limbă din cronici. Ca și în alte situații vom proceda comparativ. Scriitorul folosește în fraza amintită cele două izvoare de bază: cronica lui Stoica Ludescu și cronica lui Radu Popescu. Să le urmărim în ambele variante, știind că Radu Popescu pornește, pentru perioada respectivă, de la cronicarul Cantacuzinilor. *Stoica Ludescu:*

---

13) Vezi paragraful *Simetria,* art. cit. al acad. T. Vianu, p. 124.
14) *Op. cit.,* p. 127.

„Şi prinse pre toţi boiarii cei mari şi aleşi, şi-i munci cu multe munci şi cumplite şi le luă toată avuţia şi se culca cu toate jupâneasele featele lor înaintea ochilor lor" («Mag. ist.», t. IV, p. 243). *Radu Popescu*: „...boiarii îi omora, îi muncea, avuţiile le lua, cu jupâneasele, cu featele lor se culca, dăjdii multe punea asupra ţării" («Mag. ist.», t. 1, p. 112). Se poate observa cu uşurinţă că Odobescu, care avea posibilitatea să se informeze mai pe larg în cronica lui Stoica Ludescu asupra „muncilor" la care-şi supunea Mihnea boierii [15]) este cucerit de stilul lapidar şi energic al lui Radu Popescu. Stoica Ludescu este mai plîngăreţ şi mai cucernic şi adoptă un ton apologetic faţă de Basarabeştii înrudiţi cu Cantacuzineştii sub protecţia cărora se afla cronicarul. Odobescu, păstrînd poziţia netă, în favoarea Basarabeştilor, din cronica lui Stoica Ludescu, pe linia conţinutului, va fi influenţat mai mult de fraza cu mişcare sigură a cronicarului partidei rivale, dispus, în schimb, oricînd, sfidînd adevărul istoric, să procedeze la „dibace micşurări", cum spune Iorga [16]), chiar cînd este vorba de familiile înrudite cu Cantacuzineştii şi nu direct de aceştia.

Scriitorul foloseşte, ca şi cronicarul şi, fără îndoială, urmînd modelul oferit de Negruzzi în *Alexandru Lăpuşneanul*, parimia populară, adeseori într-o formă prelucrată: „Astfel trăia la culmea puterii şi a măririi familia răposatului Dracea armaşul şi nu prevedea groapa ce sta căscată dinainte-i [17]) astfel şi lupul, cu puii săi pustiază codrii fără d-a bănui laţul ce-i va înstruna într-o zi pe toţi" (111). În astfel de fraze, care amintesc şi de stilul cărţilor bisericeşti, credem că sursa cea mai evidentă trebuie căutată în cronica lui Stoica Ludescu, mereu dispus să ţină lecţii de morală creştină. Depăşindu-l pe cronicar, scriitorul strecoară învăţătura mai mult la adăpostul înţelepciunii populare. Mai amintim că al treilea capitol al nuvelei *Mihnea-Vodă cel Rău* are ca motto zicala: „Fuga e ruşinoasă... dar e sănătoasă" (111).

Am constatat şi cu prilejul discutării construcţiilor hipotactice din sintaxa lui Odobescu cîteva schimbări în ordinea firească a cuvintelor. Nu putem vorbi, în general, de complicaţii topice prea numeroase, în care s-ar putea identifica modelele din cronici, în frazele scriitorului. Cîteva însă, merită să fie menţionate: verbul plasat la sfîrşitul frazei: „... pentru mine ceasul acesta e mai presus de cîte aievea mintea-mi a visat!" (p. 141); aşezarea adjectivului posesiv înaintea substantivului pe care îl determină [18]). „Acesta e cel mai mic *al meu* fecior, Dragomir (105); din *a lor amorţeală* (115); *al lor singe* (115); *a lor răzbunare* (118). Preferinţa pentru antepunerea determinantului este ilustrată şi de folosirea frecventă a adjectivului înaintea substantivului: *groaznică şi cumplită boală* (102); *asprele plecări* (117); *acea semeaţă şi groaznică strigare* (119); *şi cu viclene jurăminte* (121); *nebiruită sfială* (131). Deşi limba

15) Vezi urmarea la citatul de mai sus, p. 243 pînă la 245, «Mag ist.», IV.

16) *Istoria literaturii romîneşti*, vol. I, ediţia a II-a. Buc., 1925, p. 355.

17) Să se compare fraza aceasta cu următoarea din cronica lui Stoica Ludescu: „Ear el în toate zilele săpa groapa şi cugeta cum va face să piarză şi neamul lor" («Mag. ist.», IV, p. 244).

18) Locul adjectivului posesiv putea fi discutat şi la morfologie. Am grupat aici toate problemele privitoare la topică.

romînă nu cunoaște nici pînă astăzi reguli fixe în această privință, locul adjectivului fiind hotărît, de cele mai multe ori, numai de anumite stări afective, uzul ilustrat de exemplele de mai sus este simțit învechit, pentru că este răspîndit în literatura religioasă și istorică, în care, după cum se știe, și adverbul *foarte* cunoaște o topică specială.

Fără să mai intrăm în amănunte, menționăm, în încheierea considerațiilor asupra sintaxei din cele două nuvele ale lui Odobescu, privite din punctul de vedere al influenței cronicilor, cîteva construcții care apar îndepărtate de uzul actual, amintind pe acela din textele vechi sau din graiuri. De cele mai multe ori este vorba de frecvența și de uzul particular al unor conjuncții, adverbe, mai rar alte părți de vorbire, cu valori sintactice diferite, ca elemente de legătură în frază: *și—de*: „Apoi seara se aprindeau prin piețe focuri mari de paie *și* zicea mereu tubalhanaua turcească *de* juca norodul; *și* uneori slujitorii slobozeau în mijlocul gloatei cîte o vulpe cu coada muiată în păcură aprinsă, *de* fugea lumea încotro putea *și* muierile speriate se îmbrînceau și alergau țipînd; iar bărbații, slobozind mereu pistoalele și desfundînd buțile de vin, chiuiau *și* benchetuiau și se veseleau cu cîntările cimpoaielor și cobuzelor muntenești *și* cu diblele lăutărești" (138); „Nu știu *de* sînt alți oameni mai dedați cu fericea..." (141); *ci*: „*ci* nu vă zăteniți din gustare" (107); *unde*: „Mihnea răspunse pe scurt că-i pare rău *unde* nu se pot înțelege d-a dreptul" (104); *cît*: „*Cît* ajunse în Ardeal (...) gîndul cel d-întîi al domnului mazilit fu să strîngă o adunătură de oameni cu simbrii" (116); *ce*; „...o femeie cam trupeșă, *ce* nu-i puteai zice nici tînără nici frumoasă" (100); „Pehlivanii arapi și hindii, *ce*-i adusese din țara turcească, făcură și ei feluri de nezdrăvănii și de jocuri minunate și nevăzute locurilor noastre" (137). Sursa ultimei fraze este tot în cronica lui Radu Popescu: „Adus-au pelivani de cei ce joacă pre funii, și de alte lucruri, («Mag. ist.», I, 351—352).

Sintaxa celor două nuvele ale lui Odobescu, menținînd legătura cu limba vie, cum ne-o dovedesc și unele din construcțiile citate mai înainte și chiar folosirea unor sentințe populare, se încarcă cu anumite elemente retorice specifice cronicarilor, moștenite de aceștia din literatura religioasă și din scrierile istorice consultate. Fraza se dezvoltă, în felul acesta, dar nu-și pierde echilibrul. Scriitorul evoluează, prin urmare, și în povestirea istorică, unde se putea face simțită cu ușurință oralitatea populară în sintaxă, ca mai tîrziu la Sadoveanu, tot în cadrul „stilului scriptic" despre care a fost vorba și în altă parte. Pătrunderea unor elemente de esență populară în construcțiile culte, arhaizate cu pricepere de acest prozator atît de stăpîn pe frază în toată întinderea ei, cu folosirea chibzuită a unor modele din cronică, șterge impresia de artificial, de limbă confecționată, pe cale de a se ivi din cauza solicitării prea insistente, în unele pasaje, a arhaismelor, după cum vom vedea îndată.

Lexicul. Documentarea minuțioasă făcută cu răbdarea și știința istoricului, l-a determinat pe Odobescu să folosească numeroase cuvinte care numesc ranguri, funcții și obiecte din acea vreme. Atent la ceea ce se numește „culoare locală" se dovedise și Costache Negruzzi în *Alexandru Lăpușneanul*. Prozatorul moldovean nu și-a făcut, însă, niciodată, din zugrăvirea ei un scop în sine. Din această cauză, deosebirile, în ceea ce pri-

veşte folosirea lexicului arhaic, de la un scriitor la celălalt, nu sînt numai de ordin cantitativ pentru că angajează valoarea artistică.

Termeni legaţi de condiţiile vieţii materiale.

Autorul nuvelelor *Mihnea vodă* şi *Doamna Chiajna* a realizat „culoarea epocii" ca un istoric. Am cita, pentru ilustrarea celor spuse, descrierea minuţioasă a caselor domneşti din Bucureşti, cu toate odăile, sălile, acareturile şi dependinţele. Numai această descrierea arheologică foarte întinsă, pe care n-o mai reproducem (p. 131—132) aduce o recoltă de termeni ca *becerie* „încăpere boltită care servea de bucătărie la curtea domnească"; *cuinie* (culnie) „bucătărie"; *pitărie* „încăperea în care se făcea pîinea"; *jicniţă* „grînar", „hambar de grîne"; *zaharea* „aprovizionarea pentru hrana palatului şi a oştirii cu alimente, provizie alimentară"; *saie* „adăpost pentru vite"; *zalhana* „măcelărie"; *spătărie* „cămara spătarului", „camera de arme unde era şi scaunul domnului"; *sacnasiu* „balcon închis din toate părţile din care femeile palatului priveau afară"; *başcă* „încăpere boltită şi dosnică", „beci"; *hazna* „tezaur"; *horă* „încăpere spaţioasă la curtea domnească, servind ca sală de aşteptare sau ca loc de petrecere". N-am mai pomenit nimic de explicaţiile amănunţite pe care le dă scriitorul în legătură cu destinaţia precisă a unor încăperi ca: *chilii, săli, cămări, odăi,* orînduite în *caturi*, ţinînd seama de faptul că aceste cuvinte sînt cunoscute şi astăzi. Cu aceeaşi atenţie scriitorul zugrăveşte îmbrăcămintea mirilor ţarigrădeni: Stamatie Paleologul şi Andronic Cantacuzenul, p. 135—136). Cel dintîi poartă „*fustanelă* fîlfîindă şi strînsă la mijloc, cămaşă de *filaliu* largă-n mîneci şi cusută cu *bibiluri, colciaci* şi *cepchen de filendreş* stacojiu numa-n fir şi mărgăritare, fesul la o parte, *iminei* mici şi roşii, ş-apoi la brîu două pistoale ghintuite, lucrate în Veneţia, numai cu sîrmă de argint şi cu sideturi şi o *pală de taban* cu apele negre pe tăiş şi cu mîner de pietre scumpe". Cantacuzenul, ginerele mărunt şi gîrbovit, alesul Chiajnei pentru fiica sa Ancuţa, se arată după îmbrăcăminte a fi „unul din nalţii dregători ai bisericei bizantine; în cap purta naltul *calpac* de *hirşie* fumurie cu fund de *serasir;* pe dînsul avea o hlamidă de *sevai* roşu cusută cu palme de fir pe poale şi încinsă d-a curmezişul, pe sub subţiori, cu un lat brîu sau *omofor,* semănat cu *matostaturi* în *şatrange;* iar d-asupra, o largă mantie de *buhur* alb cu *ceaprazuri* de aur şi îmblănită cu jder, căci d-atunci începuse *kazakliii* să aducă în Ţarigrad scumpele *blănuri de mosc*". Cuvintele acestea necesită, de asemenea, o glosare specială pe care o şi face Odobescu în notele ediţiei din 1894 a *Scenelor istorice* [19]): *fustanelă* = fustă de pînză, creaţă şi scurtă, purtată de arnăuţi; *bibil* = un fel de dantelă lucrată cu acul; *colceaci* = ghete cu carîmbul nalt, care se încheie cu copci; *cepchen* = vestă scurtă cu mîneci despicate care se purta peste jiletcă; *filendreş* = catifea flamandă; *calpac* = căciulă mare, sferică, purtată de inalţii demnitari ai porţii şi de domni; *hirşie* = blană de miel de astrahan; *serasir* = stofă de beteală ţesută brocart de aur; *sevai* = stofă de mătase şi fir; *omofor* = patrahirul arhiepiscopal; *şatrange* = pătrate ornamentale; *buhur* = stofă fină, caş-

19) **Vezi nota la Glosarul alcătuit de Tudor Vianu la ediţia de care ne folosim (vol. II, p. 339). Noi urmăm acest glosar care se bazează pe notele lui Odobescu.**

mir; *ceapraz* = găitan, brandenburg, fireț; *kazaklîu* = negustor care aduce din Rusia blănuri prețioase. Nu mai puțin împodobiți sînt *ienicerii, spahiii* și *ciohodarii* împărătești care-i însoțesc pe țarigrădeni, iar darurile pe care aceștia le descarcă de pe catîri sporesc și mai mult mirarea norodului. Scriitorul imaginează o scenă de basm oriental, în care revarsă, ca dintr-un corn al abundenței, bogățiile curții otomane, numite cu aceeași precizie încît ai impresia că prozatorul a cedat din nou locul omului de știință preocupat să numească cu termenul potrivit fiecare obiect: „ici se vedeau sipeturi de sidef, pline cu *gheordane*, cu cercei, cu *lefturi* de *smaragduri*, de *balașuri* de rubini, de *zamfiri*; pline cu paftale de aur și de *matostat*, cu coloane și cu *sponciuri* de mărgean și de mărgăritare, cu *surguciuri* de briliant; mai colo *boccealîcuri* de stofă cu așternuturi de *agabaniu*, cu primenele de borangic și de *filaliu* cusute cu *bibiluri*, cu *gevrele* și cu brînișoare de beteală, cu *feregele* și *binișuri* de *buhur*, de *cănăvăț* și de *sevai*, cu blănuri de șder, de rîs și de *samur*, cu *gearuri* și cu *taclituri* turcești; mai dincolo lăzi cu *covoare de Ispahan*, cu oglinzi de Veneția, cu *buhurdaruri* pline de scumpe *miresme din Hegias*, cu apărători de pene, cu *felegene* de smalt, cu *zarafuri* de sîrmă, cu *tipsii*, *lighene* și *ibrice* de argint, cu *cohale* de *cleștar de munte*, cu linguri de fildeș săpat și cu felurite alte bogății, care de prin toate țările le aduceau venețienii, armenii și ebreii în Țarigrad" (p. 136). Fraza este compusă, de fapt, numai dintr-o bogată enumerare de stofe și podoabe: *gherdane* = brățări salbe; *lefturi* = medalioane și bănuți de salbe; *balaș* = piatră scumpă, de culoare roșie, bătînd în vînăt; *zamfir* = safir; *surguci* = copcă și peniță formată din pietre scumpe care se punea la căciulile boierești sau domnești; *boccealîc* = învelitoare, legătură cu așternuturi; *agabaniu* = pînză foarte subțire de bumbac, stofă scumpă țesută cu argint; *gevrea* = batistă cusută cu mătăsuri și fireturi; *feregea* = haină lungă și largă purtată de femei în Orient; *biniș* = manta mare pe care o purtau boierii și soțiile lor; *cănăvăț* = stofă grea și luxoasă; *sevai* = stofă grea și scumpă de mătase și fir; *gear* = șal foarte fin, de India; *taclit* = stofă de lînă servind ca învelitoare, cingătoare de stofă, vărgată, legată peste mijloc sau la cap; *buhurdar* = vas de afumat cu mirodenii; *felegean* = ceașcă fără mîner; *zaraf* = păhăruș în gura căruia se așeza *felegeanul*; *cohal* = cupă fără picior. N-am notat aici cuvintele care ni s-au părut cunoscute. Trebuie să facem mențiunea, în afară de aceasta, că de multe ori sensul cuvîntului este precizat de autor în context, dacă nu se recurge la nota în josul paginii.

Se pune întrebarea, în ce măsură lexicul acesta, în majoritatea cazurilor de origine turcă, eventual neogreacă, urmează modele oferite de cronicari? In cronici se întîlnesc numeroase scene de fast oriental. Inscăunările, alaiurile domnești sau turcești [20]), nunțile fiilor și fiicelor de domn sînt cele mai frecvente prilejuri. Cîteodată relatarea este săracă: „Insă cîte trebuia la o nuntă domnească, nemică n-au lipsit" (139) [21]) notează Miron Costin despre nunta domniței Ruxanda cu Timuș; „după

20) **Descriind un alai domnesc, Odobescu trimite în notă la Miron Costin (p. 104).**
21) **Ediția P. P. Panaitescu, Fundația pentru literatură și artă.**

acel Radu beizadea dîndu-și pre fii-sa [Stanca, fiica lui Brîncoveanu] cu cinste și cu mare pompă nuntă au făcut, strîngîndu-se toată boierimea țării și venind soli de la Moldova și dintr-alte părți mai vîrtos" (*Anonimul brîncovenesc*, p. 35)[22]). În continuare este prezentat un oaspete țarigrădean, „dragomanul cel mare al împărăției". Același anonim notează despre nunta Mariei, fiica lui Brîncoveanu, cu Constantin Vodă Duca: „iar și veselie ce s-au făcut în Iași, la Moldova, cum spun cei de au fost cîte una cu anevoie este a să povesti" (p. 56). Ion Neculce, tînăr postelnic pe acea vreme, după cum ne informează, va descrie în letopisețul său, cu simțul lui pentru culoare, mai pe larg, această petrecere domnească, făcînd loc și unor elemente lexicale a căror origine cronicărească la Odobescu încercăm s-o demonstrăm aici. Tot de la cronicarul moldovean avem și acel cunoscut portret satiric al lui Dumitrașcuvodă Cantacuzino, grec țarigrădean. Podoabele orientale cu care domnul o copleșește pe Anița, pe care „o purta cu sălbi de galbeni și cu haine de *șahmarand*, cu *șlic* de *sobol* și cu multe odoară împodobită" (166), trebuie să fi reținut atenția lui Odobescu, care avea, după cum am arătat, multă admirație pentru cronicarii moldoveni. Nu avem pretenția să stabilim izvoarele unor scene și tablouri ca cele citate din povestirile istorice ale lui Odobescu în cronica lui Ion Neculce. Am arătat, în altă parte, că izvoarele principale se găsesc în cronicile muntenești, din care scriitorul își extrage țesătura faptelor. Credem însă că în cronica moldoveanului Neculce, Odobescu a găsit un îndemn prețios în notarea, adeseori cu cuvîntul oriental, a unor amănunte peste care alți cronicari trec. De altfel modelul din cronică urmat de Odobescu în zugrăvirea nunților celor două fiice ale Doamnei Chiajna, precizat de autor, se află tot în *Istoriile domnilor Țării Rumînești*: nunta Catrinei, fiica lui Duca vodă, cu Ștefan, fiul lui Radu vodă. Scriitorul urmărește cu multă fidelitate, în descrierea „nezdrăvăniilor" unor „pelivani arapi și hindii", textul lui Radu Popescu, reproducînd cuvinte din cronică: „adusese și un pelivan hindiu harap, care făcea jocuri minunate și nevăzute pe locurile noastre" («Mag. ist.», I, p. 352). Cu toată prudența, pentru că Odobescu nu indică niciodată această sursă, deși îi citează pe Grigore Ureche și Miron Costin, amintim că această nuntă, pe care o va descrie mai tîrziu și Sadoveanu în Zodia Cancerului, este povestită, într-o pagină din cele mai frumoase din literatura veche, și de Ion Neculce[23]). Mai mult, din cronica sa rezultă, mai clar decît din aceea a lui Radu Popescu, caracterul convențional al acestei căsătorii, pe care fiica domnului, întocmai ca Ancuța din nuvela lui Odobescu, n-o dorea, „fiind feciorul Radului-vodă grozav la față".

La fel de bine reprezentat în nuvelele lui Odobescu este și lexicul arhaic din alte sectoare, chiar dacă nu vom mai putea semnala enumerări atît de bogate ca în fragmentele citate. Repartizați în tot cuprinsul celor două nuvele, deși numeroși, acești termeni nu mai creează impresia de aglomerare în aceeași măsură ca cei menționați în prima categorie (descrierea interioarelor, haine, podoabe).

---

22) Ediția întocmită de Const. Grecescu, Editura științifică, Buc., 1959.
23) Ediția citată, p. 193–194.

Stat, administrație, viață socială:[24]), *aprod* (104); *arhonta* (131); *ban* (190); *boiarin* (146); *brăslaș* (123); *cămărășel* (107); *cluciar* (124); *cocon* (122); *cocoană* (130); *comis mare* (105); *copil de casă* (104); *cupar* (107); *divan* (129); *dragoman* (130); *firman* (147); *gelep* (123); *haraci* (128); *hatișerif* (128); *hrisov* (134); *ispravnic* (146); *jupaniță* (101); *lipcan* (104); *logofăt mare* (106); *mazil* (117); *a mazili, mazilit* (116); *medelnicer* (107); *moșie* „țară" (101); *manzup* (130); *jupan* (146); *padișah* (126); *păhărnicel* (107); *pitac* (134); *postelnic* (103); *raia* (130); *rumîn* (144); *scutelnic* (104); *spătar* (118); *surghiun* (149); *vecini*: termenul este explicat de Odobescu în notă — *„Așa se chemau* sătenii robi în *vechime*; *vel* (128); *vistier* (146); *vizir* (120); *vornic* (104).

Față de termenii din prima categorie, observăm la cei din a doua o îmbogățire a limbilor de origine. Termenii turcești și grecești se alătură fondului slav sau chiar latin. De aceea unii dintre dînșii, deși foarte vechi, nu sînt simțiți ca străini. Foarte răspîndiți în literatura veche, ei fac parte dintr-un fond comun în proza de inspirație istorică, cu excepția cîtorva turcisme care, din punctul acesta de vedere, s-ar putea alătura primei categorii. Odobescu se deosebește de alți scriitori care cultivă genul prin încercarea pe care o face, în cele două nuvele, de a da viață literară și unor termeni prea legați de epocile dispărute.

Armata (grade militare și arme): *armaș*[25]) (99); *armășel* (104); *beșliu* (125); *buzdugan* (102); *capudan-pașa* „marele amiral" (139); *călăraș* (102); *crucile de pedestrași* (127); *dorobanț* (104); *ferentar* (104); *fustaș* (108) „ostaș care păzea cu fușta (sau sulița) la intrarea camerei domnești"; *gloată* (99); *grumăjer de zale* (100); *hanger* (127); *haramini levinți* (112) „tîlhari, ostași nedisciplinați"; *harță* (157); *ianicer* (131); *iatagan* (100); *jungher* (100); *lefegiu* (104); *ordie* (136); *oaste pedestră* (122); *palicar* (135); *panduri* (122); *pilc* (111); *pușcă* (103); *roșiori* (126); *satir* (100); *săneață* (100); *sărdar* (126); *seraschcer* (129); *simeni* (104); *singeac* (104); *spahiu* (127); *spată* (103); *stol de adunătură* (126); *șătrar* (132); *tui* (100); *vătaș* (104); *vînători* (112) etc.

În utilizarea acestor termeni, scriitorul se dovedește cîteodată la fel de minuțios ca și cu cei din prima categorie. Organizarea unui *alai* îl preocupă la fel de mult ca și descrierea încăperilor sau vesmintelor personajelor. „Culoarea istorică" apare aici îngroșată cu o vădită tendință de prezentare aproape științifică a „scenei". Iată un exemplu cît se poate de concludent din nuvela *Mihnea-Vodă cel Rău*, fragmentul referitor la înscăunarea voievodului, pe care nu-l cităm în întregime: „În cap mergeau, ca să le deschidă drumul, *dorobanții* cu gîrbace și *vînătorii* de plai și de Olt cu lungi *sănețe*; în urma lor veneau *roșiorii* și *verzișorii* călări, despărțiți în *căpitănii*, fiecare cu steagul ei, purtînd mintene roșii

24) **Pentru că mulți din acești termeni sînt înregistrați de acad. Tudor Vianu în studiul citat, am renunțat, pentru evitarea unor repetiții, să-i mai prezentăm sub formă de glosar.**

25) **Funcția militară era, de multe ori, și administrativă. Această mențiune este valabilă și pentru alți termeni citați.**

și verzi; apoi caii domnești, acoperiți cu grele *harșale* de fir și de mătăsuri; îndată dupe aceștia Mihnea, însoțit de patru viteji *ferentari* cu lăncile poleite-n vîrf și la mînere, și urmat de boierii de taină cu *vătașii, aprozii, armășeii* și *lipcanii* lor. Apoi urmau *copiii din casă*, toți feciori de boieri, îmbrăcați cu *șavanele* și *cobanițe* de felurite stofe scumpe, avînd mari podoabe și *fotaze* la cai; ei și cu *aprozii* purtau *sîngeacul* sau steagul cel mare și două *tuiuri* turcești date de la împărăție. Dupe dînșii veneau *lefegiii* cu haine galbene, *simenii* și *scutelnicii pedeștri*; apoi *gloata* boierilor *mazili* și *boiernașilor*, iar la sfîrșitul tutulor *cetelor*, o grămădire amestecată de slugi boierești, de orășeni, de neguțători și de săteni" (p. 104).

Deși le depășește in multe privințe, ca bogăție și varietate în primul rînd, printre sursele prime ale acestui vocabular trebuie menționate tot scrierile vechilor cronicari. Atît în cronica lui Stoica Ludescu, cît și în cronica lui Radu Popescu se găsesc detalii, asupra cărora alți cronicari se opresc mai puțin, cu privire la organizarea militară și chiar cu privire la îmbrăcămintea oslașilor. În ambele cronici se povestesc, cu multe amănunte, tulburările seimenilor și dorobanților sub Matei Basarab și urmașul său, Constantin vodă [26]), cu tot tratamentul avantajos de care se bucurau, dăruiți de aceștia, după cum spune Radu Popescu in limbajul său colorat, cu „lefi" și „cu postave fieștecăruia după obrazul lui" [27]). Dacă Stoica Ludescu are, ca de obicei, pentru perioada aceasta, amănunte mai numeroase ca Radu Popescu asupra tulburărilor acestor „slujitori", ultimul mulțumindu-se să rezume cele spuse de cronicarul Cantacuzinilor, în schimb de acolo de unde povestitorul se afirmă ca martor ocular, amănuntele, odată cu doza de subiectivitate, sporesc. Iată încîntarea vădită cu care descrie cronicarul oastea lui Grigore Ghica: „care strîngîndu-și den toate *breslele călărașii, dorobanții, roșii, visternicei, postelnicei, stolnicei, vornicei, păhărnicei*, le-au făcut *steaguri* și le-au dat tuturor *sulițe văruite* și cu *prapure* feliuri, feliuri, fieștecare după breasla lor, și au făcut oaste frumoasă, atîta cît mergînd și făcînd *halai* înaintea împăratului, s-au mirat și împăratul și toți turcii de oști ce avea Grigorie vodă frumoase" (p. 370). Din astfel de însemnări ale vechilor cronici, la care scriitorul adaugă știința lui înaltă de cercetător al trecutului, s-a născut lexicul variat al celor două „scene istorice", la lectura cărora, după opinia acad. G. Călinescu, „plăcerea cititorului este de ordin stilistic" [28]) mai ales. Pentru zugrăvirea unor obiceiuri ale timpului, Odobescu se folosește de scrierea lui Cantemir *Descriptio Moldaviae*, culege terminologie tehnică din *Puterea armată și arta militară de la intemeierea Principatului Valahiei pînă acum*, 1844 și, fără îndoială, cunoaște și literatura de ceremonial atît de bogată în perioada de culme a influenței grecești. Bazat pe astfel de surse, care veneau să împlinească ceea ce-i oferea lectura atentă a cronicilor, scriitorul realizează un limbaj potrivit pentru povestirea istorică, uneori excesiv, dar niciodată lipsit de culoare și de farmecul epocii.

---

26) **Vezi cronica lui Stoica Ludescu «Mag. ist.», t. IV, 1847, p. 327 - 341 și cronica lui Radu Popescu, «Mag. ist.», 1845, p. 290—315.**

27) **«Mag. ist.», t. I, p. 290—315.**

28) ***Istoria literaturii romîne de la origini pînă in prezent*, Fundații, 1941, p. 306.**

Biserica: arhontărie (112) „arhondaric"; *blagoslovenie* (105); *blagoslovi* (112); *bogonisi*: un „biet călugăr bogonisea pe sloveneşte" (100); *mir* (102); *obştescul sfîrşit* (112); *omofor* (103); *otirnie* (113), „utrenie"; *pleoapă* (122), „capacul sicriului" (comp. cuvîntul *plehupă* <bg. pohlupka „capac") din cronica lui Stoica Ludescu, «Mg. ist.», t. IV, p. 255); *pogribanie* (125); *preastol* (103); *pristăvire* (122); *trapezărie* (113). Adăugăm şi expresia *tebè boga hvalin!* (103) „pe tine doamne te lăudăm". Pentru Ardeal sînt de semnalat şi termenii *bărat*, „preot catolic", şi *organ*, „orgă": „cîntările latineşti ale *băratului* şi răsunetului măreţ al *organului*" (119). Sursa celor mai mulţi termeni din această categorie trebuie căutată în primul rînd în cronica lui Stoica Ludescu, care, transcriind viaţa sfîntului Nifon, dovedeşte pasiune hagiografică în dauna purităţii istorice a letopiseţului.

Termeni din sectoare diverse: carte (109); *conac* (113); *conăci* (138); *eunuh* (129); *gheaur* (129); (de) *iznoavă* (116); *leat* (99); *masala* (106); „făclie"; *năslire* (128) „dorinţă"; *oblici* (126); *paucă* (103) „ţambal"; *pehlivan* (137); *pisanie* (110); *prostatic* (118); *sarai* (145); *tubalhana* (138); *zaharica* (106); *zavistie* (127); *zăcăşie* (127); *zăticni* (113) etc.

Adăugăm la sfîrşit şi cîţiva termeni, aparţinînd tuturor sectoarelor de care ne-am ocupat, folosiţi de scriitor *cu sensul lor originar, arhaic: a căzni*, „a tortura": „pe slujitorii şi pe preoţii lor *îi căzni*" (110); *închina*: „ar fi *închinat* ţara" (103); *învîrtejire*, „întoarcere": „să-mi faci *carte* către Barbu şi poruncă de *învîrtejire* Neagului (109); *a munci* „a tortura": „îi bîntuia şi-i *muncea* cu răutate" (121); *se petrecuse* „trecuse": „cu aceste întîmplări *se petrecuse* cîtăva vreme" (146); *sărman* „orfan" (122); *a strica* „a distruge", „a omorî": „ca să o *strice* [ţara] şi să o jăfuiască" (102), „să nu *stricaţi* pe nimeni" (113); *ticăit* „nenorocit": „*ticăiţii* călători ajunseră în cetate, doborîţi cu totul de osteneală şi de feluritele încercări ale acestei groaznice nopţi" (114); *tiptil* „deghizat": „un om *tiptil*" (107); *voie vegheată* „bunăvoinţă": „dar un lucru, mai ales, întoarce spre dînsul *voia vegheată* a sultanului" (140—150).

Fără a fi epuizat bogatul izvor al lexicului vechi din cele două povestiri istorice putem afirma, pe baza materialului prezentat, că Odobescu s-a străduit, cu toată priceperea lui de pasionat cercetător al trecutului, să dea viaţă artistică cuvintelor vechi pe care le întîlnea în izvoare, în cronicile ţării în primul rînd. Acestea apar, cu precădere, în descrierea ceremoniilor, costumelor, clădirilor şi încăperilor. Naivitatea cronicarului, care se miră bătrîneşte de fastul oriental de la curte, este depăşită de severitatea omului de ştiinţă, care o descrie minuţios şi detaşat. Reconstituirea istorică şi arheologică îl conduce pe scriitor la un fel de reconstituire lingvistică, excesul fiind — şi într-un caz şi în celălalt — evident într-o operă literară. Cele două compuneri nu se sting, ca opere de artă, din această cauză. Ele capătă, aşa cum s-a arătat şi cum a intenţionat autorul, o anumită savoare stilistică cu ajutorul acestor elemente.

În zugrăvirea relaţiilor sociale din acea vreme, aici aflîndu-se miezul rezistent al acestor nuvele, scriitorul s-a servit, sprijinit pe cronică,

de mijloacele lingvistice arătate. Analiza lor ne permite să conchidem că Odobescu are, pentru dezvoltarea limbii artistice romînești, și meritul, pe lîngă altele, de a fi contribuit, alături de Costache Negruzzi, la adincirea unui drum nou al nuvelei istorice în ceea ce privește mijloacele de expresie. Acesta își are punctul de plecare în vechile cronici. Costache Negruzzi a fructificat cronica mai ales în latura legăturilor cu limba vie, iar Odobescu a dezvoltat-o mai ales în latura stilului scriptic [29]), în care intră atît construcțiile sintactice întinse, perioadele ramificate, cît și enumerările, susținute pe lexicul epocii, la fel de bogate.

•

ВЛИЯНИЕ ЛЕТОПИСЕЙ НА ЯЗЫК „ИСТОРИЧЕСКИХ ПОВЕСТЕЙ" А. И. ОДОБЕСКУ

Краткое содержание

Автор повестей *Михня Водэ чел Рэу* и *Доамна Киажна*, имея образцом известную повесть *Александру Лэпушняну* писателя К. Негруцци, в отличие от молдавского писателя, использует больше элементы языка древних летописей. Это влияние проявдяется в фонетике, морфологии и синтаксисе, а еще сильнее в лексике. Древние элементы всегда неразрывно сочетаются с народными. Богатые языковые явления, имевшие своим источником летописи и устное народное поэтическое творчество, показывают, что и с точки зрения литературного языка Ал. Одобеску является продолжателем литературного течения, возглавляемого журналом «Дачия литерарэ».

Автор данной работы ставит своей целбю показать, на основе представленного языкового материала, в каком направлении Одобеску развил румынский литературный язык, исходя из языка летописей.

L'INFLUENCE DES ANCIENNES CHRONIQUES DANS LA LANGUE DES „SCÈNES HISTORIQUES" DE A. I. ODOBESCO

Résumé

Ayant pris pour modèle la célèbre nouvelle de C. Negruzzi *Alexandru Lăpușneanul*, l'auteur des nouvelles à sujets historiques *Mihnea Vodă cel Rău* et *Doamna Chiajna* tâche de s'approprier, avec bien plus de fidélité que l'écrivain moldave, la langue des anciennes chroniques. Cette influence est visible dans la phonétique, la morphologie, la syntaxe, mais surtout dans le lexique. Les éléments anciens avoisinent partout, dans les nouvelles de Odobesco, avec les éléments populaires que l'on ne saurait en séparer. Les abondants faits linguistiques sélectés par l'écrivain aux deux principales sources : les chroniques et le folklore nous permettent de situer Odobesco, sous l'aspect de la langue littéraire, encore parmi les successeurs de la «Dacia literară», à côté des écrivains de la génération de 1848.

A l'aide du matériel linguistique étudié, l'auteur se propose de marquer le sens de développement qu'Odobesco a imprimé, en partant des chroniques, à la langue roumaine artistique.

29) Întrebuințăm termenul cu accepția dată de acad. T. Vianu în studiile citate.

OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA LOGICĂ ȘI GRAMATICĂ, PE BAZA OPEREI LUI I. CREANGĂ — *AMINTIRI DIN COPILĂRIE*

DE

V. FLOREA

Gramaticile vorbesc adesea, teoretic, despre legătura ce există între logică și gramatică. Între gîndire și limbă este un raport dialectic de necontestat. Dialectica acestui raport se manifestă pe de o parte prin concordanța deplină dintre limbă și gîndire, pe de alta, prin contradicțiile, nepotrivirile dintre aceste două.

Concordanța are un caracter general, dată fiind relația strictă dintre limbă și gîndire, contradicțiile sînt cazuri particulare, explicabile prin aceea că gîndirea este unică, într-un anumit sens, iar limba, ca formă, are variate posibilități de exprimare. Sau, uneori, nu exprimă în modul cel mai fericit conținutul.

Analiza sintactică este instrumentul cel mai fin și sigur de a pătrunde în această conexiune, abstractă la prima vedere, dintre limbă și gîndire. Ea constată concordanțele și contradicțiile, în ultimul caz pune de acord forma cu fondul în scopul unei analize gramaticale juste.

Nu ne vom opri asupra „identității" dintre logică și gramatică, lucru foarte ușor de constatat, ci asupra „dezacordului" dintre ele. Practic, gramaticile vorbesc în acest sens de subiect logic, în opoziție cu acela gramatical și de propoziții care nu sînt judecăți. La acestea s-ar putea adăuga dativul posesiv cu rol de atribut, complementul de agent și complementul sociativ, complementele gramaticale fiind logic subiecte — de aici și terminologia distinctă față de categoria complementului indirect din care fac parte etc. Analiza sintactică scoate la iveală multe și variate situații de acest fel. De pildă: „...căci ei bat, *cît bat* (e vorba de cîinii lui Trăsnea — n.n.) și de la o vreme te părăsesc și se duc". După formă *cît bat* este o propoziție, care, însă, nu răspunde nici unei întrebări gramaticale, felul ei fiind greu de precizat pentru că în realitate nu este propoziție. *Cît bat* nu spune nimic decît dacă este considerată fie ca mijloc de indicare a acțiunii durative *a bate,* din prima propoziție, fie că este înlocuită cu adverbul *un timp, o vreme* (în ciuda faptului că aceeași idee este reluată în propoziția imediată) — acestea fiind echivalentele logice ale propoziției. *Cît bat* este o falsă propoziție, în

prima interpretare, nu are rol sintactic, în a doua, este complement circumstațial de timp. Într-o altă formulare: *cît bat* (cîinii) stai pe loc! *cit bat* este propoziție. Același conținut poate fi redat în forme diferite, pe de o parte, pe de alta, aceeași formă corespunde unor conținuturi diferite. A analiza o parte de propoziție, o propoziție, frază, numai din punctul de vedere al formei, înseamnă a face o analiză în sine. A nu ține seama că raporturile sintactice reflectă raporturile de pe planul gîndirii, ar fi un nonsens, o contradicție între teoria gramaticală și aplicarea ei.

Limba caută să fie cît mai expresivă. Alături de sensul concret noțiunile dezvoltă și unul abstract. *„Și n-am închis ochii nici cît ai scăpăra din amînar;“* propoziția *nici cît ai scăpăra din amînar* nu are scopul să facă o comparație. Creangă vrea să spună că n-a închis ochii deloc (sau absolut deloc). Într-o asemenea construcție, inițial, *nici cît ai scăpăra de amînar,* avea valoarea unei comparații, cu timpul însă, printr-un proces de abstractizare, comparația s-a transformat în metaforă, propoziția servind la exprimarea unei noțiuni, cu funcție de complement circumstanțial. La fel se întîmplă și cu fraza: „Așa eram eu la vîrsta cea fericită și așa cred că au fost toți copiii, *de cînd e lumea asta și pămîntul...“* Ultima propoziție înlocuiește complementul circumstanțial de timp *de totdeauna, (de foarte multă vreme),* vorbitorul nevoind să stabilească nici o relație cu momentul apariției lumii și pămîntului. Dacă analizăm propoziția respectivă, ca și pe cealaltă anterioară, observăm că nu poate fi stabilită valoarea sintactică a părților ei, pentru că acestea *împreună* sînt o unitate sintactică. Noțiunea de *totdeauna* este redată prin sensul ei figurat, care rezultă din îmbinarea cuvintelor în propoziție, lucru de care trebuie să ținem seama.

(Tot așa cum propoziția *cît e lumea și pămîntul* într-un ex. ca: nu vine *cît e lumea și pămîntul* joacă același rol de expresie-noțiune: *nu* vine *cît e lumea și pămîntul,* însemnînd nu mai vine în vecii vecilor, (niciodată); folosirea propoziției are, fără îndoială, mai multă expresivitate).

În aceeași situație sînt toate propozițiile consecutive, modale, cu valoare de superlativ, însemnînd *foarte, grozav, îngrozitor* etc. ..., noțiunile acestea reieșind din sensul figurat al propozițiilor care le suplinesc: „...leneș *de n-are pereche“,* „face o hodorogeală și un tărăboi, *de-ți ie auzul“,* „...cîntă aliluia și Doamne miluiește, popa prinde pește *de te scot din casă“,* „...și vă croiesc *de vă merg peticile“.* Propozițiile respective, formal consecutive, îndeplinesc rolul unor complemente circumstanțiale de mod, spre deosebire de consecutivele propriu-zise de felul: „Și asta în toate zilele de cîte două — trei ori, *de-ți vine cîteodată să-i coșești în bătaie...“.*

În: „Dar cînd auzeam de legănat copilul, *nu știu cum* îmi venea, căci tocmai pe mine căzuse păcatul să fiu mai mare între frați“, *nu știu cum* poate fi luată drept propoziție — disocierea cuvintelor care-i aparțin duce la diformarea înțelesului: *nu știu cum îmi venea* înseamnă *îmi venea într-un anumit fel (rău, nu tocmai bine)* sau mai simplu *nu-mi convenea.* Din respect pentru mamă, cum se vede mai jos în text și pretutindeni, vorbitorul evită formularea categorică obiectivă, *nu știu cum* întrunind evaziv sensul lexical al circumstanțialului de mod, cît și ati-

tudinea aceluia care vorbește. Că *nu știu cum* se prezintă în această situație ca o unitate semantică și sintactică, o dovedește aceeași formă, în care afectivitatea nu mai este prezentă: *nu știu cum să fac* — aici interpretarea este cu totul alta în funcție de „mișcarea" gîndirii.

Uneori propozițiile țin locul unui complement direct. În sfîrșit, facem noi *ce facem*"..., „...mîncăm *ce mîncăm*"..., „...măcar să zică cine *ce-a zice*". Propozițiile *ce facem, ce mîncăm, ce-a zice* înseamnă în toate cazurile *ceva,* complement direct.

Și complementul indirect se poate găsi în aceeași împrejurare: „Oșlobanu, prost, prost, dar să nu-l atingă cineva *cu cît e negru sub unghie*". Propoziția din urmă nu permite a fi analizată decît luată *în totalitatea ei* de complement indirect, în forma: ...dar să nu-l atingă cineva *cu nimic.* Altfel, *cu cît e negru sub unghie* nu ne-ar comunica gîndirea aceluia care vorbește, ci altceva.

În „Și găsim un mijloc, *nu se poate mai nimerit*"..., după verbele predicative sînt două propoziții. Dar componentele propoziției *nu se poate mai nimerit* sînt imposibil de analizat, propoziția *în întregimea* ei fiind un atribut. La origine construcția va fi fost: și găsim un mijloc (așa de bun) (încît sau cum) nu se poate (altul) mai nimerit. Propoziția consecutivă și-a pierdut nuanța de consecuție, asimilîndu-și nuanța modală a adjectivului de dinaintea ei, pe care-l înlocuiește, în virtutea minimului de efort, propoziția devenind atribut. Consecuția a rămas doar în ideea de superlativ a acestui atribut: și găsim un mijloc, *nu se poate mai nimerit* avînd sensul de: și găsim un mijloc foarte nimerit (cel mai nimerit mijloc).

Propozițiile subiective și predicative au o situație specială; chiar dacă în realitate ele nu ar fi propoziții, în ultima instanță sînt considerate sintactic subiecte sau predicate — (împreună cu verbul copulativ) — ale unei propoziții și nu propoziții de sine stătătoare. Prin urmare nu poate fi vorba de vreo contradicție, cum se vede din: „Și de-acum înainte, ducă-se din partea mea *cine știe*..." (din *Harap Alb*) și fraza, care nu-i aparține lui Creangă: *cine știe cîștigă.* În ambele condiții *cine știe* are funcție de subiect. În prima exprimare însă ea nu reprezintă o propoziție, ci o noțiune: ducă-se din partea mea *oricine,* în a doua, calitatea ei de propoziție subiectivă nu poate fi contestată, deși în ultima instanță în mod forțat *cine știe* poate fi înlocuit cu *știutorul.* (Dar să ne gîndim la exemple mai convingătoare, care să ilustreze a doua posibilitate: „Că dă, e păcat *să rămîi fără leac de învățătură*..., Cînd vuia în sobă tăciunele aprins, care se zice că *face a vînt și vreme rea*"...).

Posibilitatea de a reda noțiunea *oricine* printr-o propoziție, pe lîngă cauzele cunoscute, se mai datorește și etimonului, în latină, pronumele nehotărît fiind reprezentat adesea de un pronume alături de o formă verbală: quivis, quaevis, quidvis = orice vrei, quilibet, quaelibet, quidlibet = oricine-ți place etc.

În „...căci venea cu fuga iarmarocul de Folticeni, care acela, este, *ce este*", *ce este* nu are sens decît alcătuind alături de *este,* de dinainte, predicatul nominal al propoziției *care acela este ce este* (adică *cel mai important), ce este* echivalînd cu un adjectiv, fie și la gradul superlativ.

Trebuie remarcat faptul că între subiectivă și predicativă există o

deosebire atit gramaticală cît și logică. Subiectiva, în orice situație, se prezintă ca subiect prin ea însăși, fără ajutorul unei părți din propoziția de care depinde. Predicativa nu are această independență, ea complinind un verb nepredicativ, avînd valența logică și gramaticală, a unei singure noțiuni, prin excelență adjectiv, nume predicativ. Adică, dacă subiectiva valorează uneori ca propoziție, alteori ca noțiune, predicativa, în cele din urmă, numai ca noțiune. Faptul se ilustrează prin exemple date și prin oricare altele — și prin terminologia de „propoziție predicativă" care, dacă nu s-ar menține paralela cu „propoziție subiectivă", ar trebui să fie înlocuită cu aceea de „propoziție — nume predicativ" pentru ca să corespundă realității.

Faptele de mai sus trebuie puse în comparație cu locuțiunile substantivale, adjectivale, verbale etc. Semantic și sintactic între propozițiile aparente și locuțiuni este o identitate perfectă: și unele și altele exprimă noțiuni prin grupuri de cuvinte echivalente cu o unitate sintactică. Numai că locuțiunile, ca unități sintactice sînt subiecte, predicate, atribute, complemente și nu propoziții ca în cazul nostru. Dacă locuțiunile nu contravin analizei gramaticale, astfel de propoziții contravin; în aparență sînt propoziții, în esență, noțiuni. Aceste propoziții-„noțiuni" sînt considerate gramatical propoziții, ca și comunicările propriu-zise — cu funcția sintactică respectivă. Spre deosebire de propozițiile autentice, însă, aceste propoziții — „noțiuni" (care scot la iveală potența de abstracție și sinteză a limbii), ca și locuțiunile, nu pot fi analizate sintactic în părțile constituante, ci ca un întreg — logic și gramatical. Acest tratament sintactic deosebit rezultă din valoarea logică diferită a celor două feluri de propoziții. A ignora gîndirea care stă la baza limbii, ca mijloc de expresie a gîndirii, înseamnă a cădea în formalism.

Se întîmplă și fenomenul invers: propoziții logice nu sînt și propoziții gramaticale. „Atunci noi *la fugă,* băieți..." și „Iar el *zvîrr!* cu o scurtătură în urma noastră"... sînt comunicări la fel ca și propozițiile gramaticale cu predicat propriu-zis, substantivul cu prepoziție și interjecția avînd valori predicative. (Și vocativul, în afară de apelativ, poate să țină locul unei comunicări: Ioane! Ioane! poate să însemne, după împrejurări: vino, ajută-mă!; ce bine sau ce rău îmi pare!; bine că te-am găsit!; nu mă așteptam la asta! etc., după cum Doamne, Doamne! poate însemna o gamă întreagă de idei și sentimente: nu știu ce să fac, m-am săturat, mă tem, sînt fericită! mă minunez! ș.a.m.d.).

De aceea asemenea exemple sînt considerate propoziții, în analiza gramaticală și pe drept cuvînt. Dacă în acest caz nu se ține seama numai de formă, ci de conținutul exprimat de ea, nimic nu ne împiedică să fim consecvenți în aplicarea acestui principiu, de la caz la caz, în chip creator și nu mecanic.

Tot propoziții sînt de fapt și unele aparente părți de propoziție: *cu gîndul* în contextul: *Cu gîndul că n-ai să vii,* am plecat, reprezintă o propoziție subordonată (exemplul ne aparține, V. F.).

Asemănătoare ca aspect cu fraza anterioară sînt și acestea: „Ș-o luăm noi de la popa Oșlobanu, tocmai din capul satului din sus, *cu gînd* să umblăm tot satul", și „Mă abat pe la tei, *cu gîndul* să prind pupăza, căci aveam grozavă ciudă pe dînsa". De data aceasta cu *gînd* și *cu gîndul*

sînt conjuncții subordonatoare, întrebuințate în locul lui *în scopul, ca să*, fiind mai sugestive.

Uneori vorbitorul își exprimă gîndirea în mai puține cuvinte decît ar trebui pentru ca între logică și gramatică să fie un echilibru perfect: „. . .; văru-meu Ion Mogorogea, cu vătrarul subsuoară se punea de pricină că nu ură". În zădar vom referi pe *cu vătrarul subsuoară* la *văru-meu* sau la *se punea de pricină*. Partea de propoziție în discuție nu este dependentă de propoziția în care este intercalată, ci are rol de complement circumstanțial pe lîngă verbul *a sta* din propoziția atributivă neexprimată: văru-meu Ion Mogorogea, *care sta cu vătrarul subsuoară*, se punea de pricină...". Cu toate că gramatical exprimarea nu este completă, logica nu suferă în acest caz. Prin uzul îndelungat al limbii, vorbitorii ajung să subînțeleagă conținutul pe care, forma, din comoditate, nu-l mai exprimă, de aceea comunicarea deplină se realizează. Așa sînt numeroase construcții cît și propoziții de felul lui: *foc!* Aceasta comunică un conținut foarte bogat printr-un singur cuvînt. Experiența socială produce adesea asupra limbii un proces de simplificare a formei.

La dezarmonia dintre logică și gramatică intervin adeseori alături de brevilocvență și altele. În: „Și cînd colo mă vede *tologit* cu pielea goală pe năsip, cît mi ți-i gliganul; apoi *în picioare*, ținînd la urechi cîte o lespegioară fierbinte...", *tologit* și *în picioare* nu sînt nici circumstanțiale de mod pe lîngă *vede*, nici atribute pe lîngă pronumele mă (vede) — asemenea interpretări nu rezistă. *Tologit* și *în picioare* nu sînt complemente ale verbului *a vedea* și totuși este între ele o legătură ușor de sesizat și anume că *tologit* și *în picioare* fac parte dintr-o propoziție dependentă de *a vedea*, neexprimată însă, în felul: Și cînd colo, (mă) vede că stau *tologit* cu pielea goală pe năsip... apoi (că stau) *în picioare*... Acum rolul de complemente circumstanțiale în propoziția dependentă de *vede*, apare vizibil. De ce am făcut transformarea așa și nu altfel? Cum poate să urmeze după *a vedea* o completivă directă, în situația cînd există deja un complement direct *mă* (vede)? Apropierea cu aceeași construcție, dintr-o frază comunicată complet, clarifică lucrurile: „Și cînd m-a văzut bunica *în ce hal mă aflam*... cît pe ce să se prăpădească plîngînd". Propoziția *în ce hal mă aflam* este completivă directă corespunzînd întru totul propoziției eliptice din fraza comentată înainte. În asemenea ocazie trebuie să ținem seama de exprimarea pleonastică a pronumelor în limba noastră. Aceasta dă posibilitatea vorbitorului să anticipeze într-o propoziție, ceea ce ar trebui să spună în următoarea. Pronumele în acuzativ ar trebui să îndeplinească rolul de complemente directe, în realitate, aici, ele sînt lipsite de funcții sintactice, întărind doar pronumele din propoziția următoare lor (exprimate sau subînțelese). De data aceasta, formei nu-i corespunde un conținut propriu-zis, ea întărește un alt conținut, subliniind o anumită atitudine din partea aceluia care vorbește, adică, exprimă un altfel de conținut decît acela obișnuit. În loc de: Și cînd *m-a* văzut bunica în ce hal *mă* aflam! s-ar putea spune, fără pagubă: Și cînd a văzut bunica în ce hal *mă* aflam... Prin analogie cu pronumele situația s-a extins și asupra substantivelor: „...și văd pe *mama* cum se dă în vînt după trebi...", în loc de *și văd cum* (sau *că) mama se dă în vînt după trebi.* Cauza constă nu numai în putința

exprimării pleonastice a pronumelor și de aici și aceea a substantivului. Pentru vorbitor este uneori mai importantă persoana, ființa, lucrul despre care spune ceva decît ceea ce vrea să spună despre acestea și de aici anticiparea lor, fie prin pronume, fie prin substantiv.

Constatările de mai sus ne duc cu gîndul — cu riscul lipsei de sistematizare a observațiilor — la situația analogică într-un fel al particulelor gramaticale, lipsite și ele de valoare sintactică, contribuind doar la sensul general al unei propoziții, fraze: „Ara! *d-apoi* aveți la știință că vă prea întreceți cu dediochiul". *Apoi* nu mai este decît morfologic adverb, sintactic, nu are funcția acestuia, ci arată pur și simplu atitudinea de neîngăduință a mamei față de isprăvile copiilor. În: „Și *unde* nu ne trezim într-o bună dimineață plini ciucur de rîie căprească", particula *unde* mai păstrează ceva din conținutul adverbului *deodată,* care putea fi folosit în locul particulei. Vorbitorul însă a simțit că nu e suficientă această redare obiectivă a situației în care se afla și a recurs la particula cu valoare dinamică, subliniind așa atitudinea sa de surprindere și lipsă de adeziune. Adică a comunicat mai mult decît ar fi putut-o face prin întrebuințarea adverbului *deodată.* Deși gramatical particulele, fiind lipsite de funcții sintactice, sînt neanalizabile, ele sînt logice în sensul unei comunicări depline din punct de vedere obiectiv și subiectiv. Limba, avînd în vedere această realizare deplină a comunicării, printr-un proces de abstractizare, golește cuvintele de conținutul obiectiv, acordîndu-le o valoare nouă, afectivă, care îmbogățește comunicarea, aceasta constituind un progres.

Sub același raport trebuie privită și interjecția. În cazul cînd acesta nu are posibilitatea de a denumi noțiuni, ea împlinește sensul comunicării prin caracterul său emoțional, afectiv: „Ei, ei! ce-i de făcut Ioane?". Ca și la particule logica și gramatica nu se împacă, interjecția avînd corespondent logic, un sens, dar nu și valori sintactice. Comunicarea însă cîștigă în plenitudinea ei (afirmația este valabilă numai pentru interjecțiile care exprimă stări fizice și psihice. Cele voliționale nu mai „semnalează" nici un fel de conținut, ele apropiindu-se de vocative: — „Nu-i rău, *măi* Ștefane, să știe și băietul tău o leacă de carte..." : — „Ia tăceți, *bre*...") În aceeași ordine de idei poate fi obiectiv de discuție și vocativul. În cazul cînd el nu ține locul unei propoziții, cum am văzut, ci este simplu apelativ: „Ție, *omule*..., așa ți-i a zice..." vocativului nu-i corespunde un conținut, nici obiectiv, nici subiectiv și nu stabilește nici un raport sintactic, — între logică și gramatică fiind o perfectă armonie. (Existența și necesitatea vocativului sînt legate de actul vorbirii pentru indicarea persoanei căreia i se adresează vorbitorul, în felul acesta, aducîndu-se precizie, claritate, comunicării. Dovadă că vocativul aduce servicii, în înțelesul acesta, este însăși menținerea sa îndelungată în uzul limbii. (Apariția vocativului trebuie pusă în legătură cu aceea a comunicării între oameni. Așa se explică vechimea lui la fel cu a nominativului, figurînd ca un „caz al chemării" ca un alt aspect al nominativului în gramaticile celor mai vechi limbi. Vocativul pentru substantivele neînsuflețite este o creație ulterioară, analogică. Obiectiv vorbind, acest vocativ este ilogic, subiectiv, însă existența lui este motivată).

Observații interesante din punct de vedere logic și gramatical pot fi

făcute și asupra raporturilor dintre propoziții. Aceeași nepotrivire între formă și conținut se manifestă în chip diferit: „Toată ziulica bate prundurile *in loc* să pască cei cîrlani și să-mi deie ajutor la trebi" — propozițiile sînt principale, *in loc* substituindu-se aici unei conjuncții coordonatoare negative: *și nu* paște cei cîrlani *și nu*-mi dă ajutor la trebi.

O principală se poate înfățișa sub forma unei secundare, în felul: „ori mai în grabă *lua* funingenă de la gura sobei, *zicînd*... Gerunziul nu lămurește predicatul principalei ca fiind circumstanțial de timp. În realitate ambele acțiuni au loc simultan: *lua*... și *zicea, zicînd* nearătînd timpul în care se face acțiunea *lua*. (La fel: „și-mi bătea din pumni, *poreclindu*-mă Ion Torcalău", *poreclind* este propoziție gerunzială — principală).

Și secundarele, la o vedere superficială, pot fi luate drept principale, după formă: *„Incă una-două de aiestea,* și ne scot oamenii afară ca pe niște lăieși". În afară de punctuație nu este o altă posibilitate de discernere. Gîndirea este însă aceasta: *Dacă mai facem încă una-două de aiestea,* ne scot oamenii din sat afară..., rezultînd calitatea de ipotetică a primei propoziții. În „Știu că doar nu-s babe *să chirotească din picioare*" ultima propoziție este circumstanțială consecutivă, chiar dacă prin aspect nu spune lucrul acesta dintr-o dată.

Cînd o secundară se supune la mai multe interpretări, aceasta se datorește fie vorbitorului, care a avut în conștiință nuanțele de gîndire respective, fie că limba nu întotdeauna este o haină potrivită.

Tot aici ne-am putea referi la propozițiile secundare, identice aparent dar cu funcții sintactice distincte; întrucît acestea sînt lucruri prea bine cunoscute, nu mai insistăm asupra lor.

Aceste abateri de la logică trebuie privite, în general, ca modalități diferite de comunicare și în special, ca variație a mijloacelor de expresie din partea scriitorului, conștient de aceasta.

Merită a fi luate în discuție, în chip deosebit, propozițiile incidente. După atitudinea pe care vorbitorul o are față de o comunicare, distingem două aspecte: obiectiv și subiectiv. Așa cum obiectivitatea, în această accepție, poate fi redată prin propoziții independente sau subordonate, tot așa, elementul subiectiv din comunicare poate lua aceleași forme. Incidentele se prezintă fie ca principale fie ca secundare, în ultima postură impunîndu-se observațiile necesare. Cîteva exemple ilustrează cele două alternative: „Așa ne duceam băieții și fetele unii la alții cu lucru, ca să ne luăm de urît, *ceea ce la țară se cheamă șezătoare și se face mai mult noaptea, lucrînd fiecare al său...*", „...și din astă pricină, răutăcioasa de Măriuca Săvucului, care *drept să vă spun* nu-mi era urîtă, făcea adeseori în ciuda mea...", „Și *după cum am cinstea a vă spune,* multă vorbă s-a făcut între tata și mama pentru mine"; incidentele independente nu au nevoie de comentarii. *După cum am cinstea a vă spune,* introdusă cu conjuncția subordonatoare, nu este o circumstanțială de mod, cum s-ar părea, nu lămurește cealaltă propoziție și nu depinde de ea, ca și în cazul: „În sfîrșit, *ca să nu-mi uit vorba,* toată noaptea... m-am frămîntat..." unde *ca să nu-mi uit vorba* de asemenea nu este o subordonată ci o independentă. Subordonarea formală trebuie înțeleasă aici ca o legătură stabilită de vorbitor și simțită de el ca atare în de-

cursul vorbirii — unitară pentru el din punctul de vedere al comunicării, dar nu și pentru noi, care trebuie să sesizăm planurile deosebite pe care stau, sintactic, propozițiile.

După exemplele date de *Gramatica limbii romîne,* volumul al II-lea, Edit. Acad. R.P.R., 1954, 259, s-ar părea că incidentele pot fi subordonate și logic : „În zadar, *ca s-o mai cate,* tu trimiți în lume crainic. Nimeni n-a afla locașul unde ea s-ascunde tainic“ (Eminescu), „Și toți, *cînd grăiau acum cu căpitanul,* luau poziție de drepți“. (Camilar, N. I. 53), susținîndu-se că propozițiile, subliniate și de noi, sînt circumstanțiale (prima, de scop, a doua, temporală) — care pot fi incidente. Prin topica lor și prin faptul că, formal vorbind, propozițiile în discuție, ar putea lipsi din frază, se apropie de incidente. Spunem formal pentru că în realitate prezența acestor propoziții subordonate este necesară prin raportul de scop, respectiv de timp, pe care îl exprimă — numai în felul acesta realizîndu-se o comunicare deplină. Propozițiile: *ca s-o mai cate* și *cînd grăiau acum cu căpitanul* nu sînt deci incidente.

Spre deosebire de incidentele cu caracter obiectiv (explicații, paranteze), care pot să apară și ca propoziții dependente, incidentele care exprimă un afect, întotdeauna se prezintă ca independente. De data aceasta, cum e și firesc, vorbitorul simte trecerea de la comunicarea obiectivă la cea subiectivă, și această trecere de la idee la sentiment este marcată sintactic prin incidente principale „rupte“ complet de celelalte propoziții. Astfel ele concordă gramatical și logic : „Și numai așa se putea liniști biata mamă de răul nostru, *biată să fie de păcate!*“, „A murit sărmanul înainte de vreme înecat cu pronumele conjunctive, *peritu-le-ar fi numele să le piară, că au mîncat juvaier de flăcău*“ și „Știu eu, să nu crezi că doarme Smaranda, *dormire-ai somnul cel de veci să dormi!*“

În situația incidenței pot fi uneori mai multe propoziții : „Cît pe ce era să ne ologească boaita cea îndrăcită, *vede-l-am dus pe năsălie la biserica Sfîntului Dumitru de sub cetate, unde slujește : curat Ucigă-l crucea l-a colăcit să vie să-și facă budihacea casă la noi în sat. Ferească Dumnezeu să fie preoții noștri așa, că nu te-ai mai înfrupta cu ninica de la biserică, în vecii vecilor.* Și pînă-l mai menim noi pe popă, pînă-l mai boscorodim, amurgește bine“. Dacă între incidente și restul frazei nu pot fi stabilite legături sintactice, din motivele cunoscute, nu se poate face abstracție însă de raportul ce există între propozițiile incidente înseși, ele urmînd a fi analizate sintactic și nu luate în bloc, ca incidente — pe motivul că sînt comunicări — subiective — dar comunicări. Altfel ar însemna să tratăm incidentele ca pe vocative. Între acestea există asemănarea că se comportă independent (pentru incidente oarecum independent) față de fraza din care fac parte, dar nu poate fi vorba de o identitate funcțională. (Vocativele — apelative nu intră în discuție. Vocativele — propoziții nu au nici o legătură cu altfel de propoziții și nici între ele înseși. Pentru că vocativele de felul acesta exprimă în așa fel conținutul încît ele nu mai au nevoie de complinirí logice și nu pot avea, prin forța lucrurilor, nici complinirí gramaticale, fiind întotdeauna propoziții independente — vezi ex. date anterior).

După atîtea contradicții dintre limbă și gîndire semnalate în *Amintiri,* s-ar putea crede că aducem vreun prejudiciu autorului, ceea ce ar fi

absurd, sau, că noi vorbitorii, trebuie să fim atenţi să nu „comitem", vreo nepotrivire între logică şi gramatică. În realitate asemenea decalaje sînt inevitabile şi chiar necesare pentru progresul limbii. Între limbă şi gîndire este o legătură indisolubilă în sensul că limba este expresia nemijlocită a gîndirii. Contradicţiile dintre ele sînt aceleaşi care se manifestă în genere între formă şi conţinut — între limbă privită gramatical şi logică, în cazul nostru. Altfel spus unitatea dialectică dintre limbă şi gîndire se realizează în varietatea acestor contradicţii dintre formă şi conţinut. În afară de aceasta limba exteriorizează nu numai gîndirea ci şi sentimentele omeneşti, acestea influenţînd asupra ei „stricînd" ordinea logică obiectivă (să ne amintim printre altele şi de topica afectivă care se opune aceleia logice).

Dacă limba operelor cu caracter ştiinţific poate întruchipa corelaţia perfectă dintre logică şi gramatică, limba operelor literare şi limba vorbită, după cum am văzut, nu poate respecta această condiţie. De aici nu rezultă o piedică în comunicare, dimpotrivă, bogăţia, varietatea şi precizia comunicării.

Contradicţiile de felul acelora discutate relevă aşadar „căutările" scriitorului de a folosi o limbă cît mai expresivă, mai evocatoare, mai plastică, pentru a se realiza pe planul comunicării cît mai deplin, obiectiv şi subiectiv. La această deplinătate au contribuit gîndirea, imaginaţia, simţirea poporului, cu care I. Creangă s-a identificat, acestea putînd fi exprimate numai prin minunatele şi nesecatele posibilităţi ale limbii populare.

Contradicţiile dintre limbă şi gîndire sînt o dovadă de dezvoltare, de îmbogăţire a limbii, de perfectare continuă a funcţiei sale de comunicare şi nu o latură negativă a ei. Putem spune, fără a face vreo statistică specială, că în perioada de început a oricărei limbi asemenea contradicţii vor fi fiind neînsemnate, pentru ca în decursul timpului ele să oglindească procesul continuu de prelucrare a limbii, o etapă superioară în dezvoltarea acesteia, în strînsă legătură cu aceea a societăţii.

Aceste observaţii izvorîte din analiza gramaticală a operei lui Creangă pot fi îmbogăţite şi completate cu prisosinţă.

ЗАМЕЧАНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНО ЛОГИКИ И ГРАММАТИКИ НА ОСНОВЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ И. КРЯНГЭ „ВОСПОМИНАНИЯ ДЕТСТВА"

Краткое содержание

Данная статья ставит своей целью осветить противоречия между формой и содержанием, то-есть между языком и мышлением. Эти противоречия прежде всего зависят от того, что одно и то же содержание может быть выражено в самых различных формах. Они могут происходить также и из синтаксической эволюции лингвистических конструкций, их образного смысла и реже от их этимологии.

Очень многие противоречия объясняются аффективностью, поскольку язык не только средство выражения мыслей, но и средство выражения человеческих чувств.

Связь между мышлением и языком рассматривается с помощью анализа как части предложения, так и предложений различных типов, причем, особое внимание обращается на инцидентность.

Противоречия между логикой и грамматикой, обнаруженные на примерах языка произведения Крянгэ, свидетельствует об обогащении и усоврешенствовании способов выражения в языке, художественного мастерства молдавского писателя.

В заключение следует сказать, что диалектическая связь между языком и мышлением выражается через многообразие противоречий между формой и содержанием, противоречий, которые являются основой развития всякого языка.

OBSERVATIONS SUR LA LOGIQUE ET LA GRAMMAIRE DANS L'OEUVRE DE ION CREANGĂ „SOUVENIRS D'ENFANCE“

Résumé

L'article a le but de mettre en lumière les apparentes contradictions entre la forme et le contenu, respectivement entre la langue et la pensée. Ces contradictions sont dues, en général, à la posibilité de rendre le même contenu d'idées sous diverses formes. Elle sont provoquées aussi par l'évolution sémantique de quelques constructions linguistiques, par le sens figuré de ces dernières, plus rarement, aussi par l'étymon.

Un grand nombre de ces „discordances“ trouvent leur explication dans l'affectivité, la langue servant à exprimer non seulement la pensée, mais aussi leş sentiments de l'homme.

On poursuit la liaison entre la langue et la pensée, en tenant compte des éléments de la proposition, ainsi que des divers types de propositions; on insiste particulièrement sur les propositions incidentes.

Les contradictions entre la logique et la grammaire, relevée dans l'oeuvre de Creangă, constituent une preuve de l'enrichissement et du perfectionnement des moyens d'expression de la langue, de la „maîtrise artistique“ de l'ecrivain moldave.

En conclusion, l'unité dialectique entre la langue et la pensée se réalise par la variété de ces contradictions entre la forme et le contenu — contradictions nécessaires au progrès de toute langue.

CEHOV ȘI PROBLEMELE LIMBII

DE

A. VRACIU

La 29 ianuarie 1960 întreaga omenire progresistă a sărbătorit o sută de ani de la nașterea marelui scriitor clasic rus Anton Pavlovici Cehov, a cărui operă ocupă un loc de frunte în istoria literaturii universale.

În schițele, nuvelele, povestirile și dramele sale acest remarcabil artist ne-a zugrăvit un tablou vast și veridic al vieții din Rusia prerevoluționară, biciuind fără milă crunta realitate a vremii în care a trăit și luînd apărarea celor oropsiți. Iată cum, prin glasul doctorului Koroliov, personaj din povestirea *Un caz din practică*, înfățișează Cehov capitalismul și exploatarea, exprimîndu-și protestul său legitim împotriva asupririi și a nedreptăților sociale: „O mie cinci sute sau două mii de muncitori trudesc fără hodină, într-un aer nesănătos, duc o viață de mizerie și nu se trezesc din acest vis urît decît din cînd în cînd la circiumă. Vreo sută de inși supraveghează munca și viața lor și această sută de inși nu fac altceva decît să toarne amenzi și ocări și să comită tot felul de nedreptăți...". Militari, nobili, moșieri, baroni, conți, fabricanți, negustori, burghezi, meseriași, funcționari, polițiști, fețe bisericești, intelectuali și alți exponenți ai societății ruse de la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea sînt prinși în pana ascuțită a satirei cehoviene mai ales pentru viața banală, trivială și vulgară în care se complac. Am putea chiar spune că demascarea trivialității și a meschinăriei constituie tema principală a satirei lui A. P .Cehov [1]). Această caracteristică a unei bune părți din creația scriitorului a fost bine surprinsă de A. M. Gorki care, vorbind despre Cehov, releva că „...nimeni înaintea lui n-a știut să înfățișeze oamenilor într-un mod atît de necruțător de veridic tabloul sumbru al vieții lor în haosul posomorît al platitudinii burgheze" [2]). Numai poporul truditor, reprezentanții intelectualității demo-

---

1) Cf. și В. А. Ковалев и Л. М. Розенблум, Язык персонажей А. П. Чехова как средство обличения пошлости и хамелеонства, «Русский язык в школе», № 1,1960, p. 9.

2) М. Горький, Собрание сочинений в тридцати томах, vol. 5 Moscova, 1950, p. 428. Traducerea ne aparține.

crate și copiii nu fac parte din lumea aceasta imensă de oameni de prisos, meschini și triviali[3]).

Trebuie să recunoaștem că Cehov n-a indicat căile care duc spre o viață nouă, dar întreaga lui creație întărea în oamenii înaintați ai epocii convingerea că numai prin luptă se va putea ajunge la o schimbare radicală a situației existente[4]). De aceea, Gorki era îndreptățit să afirme că A. P. Cehov „deștepta conștiința și intelectul cititorului, formînd la acesta năzuința de a răsturna viața“[5]). „Drama lui cea mare, — spunea Eusebiu Camilar într-un articol consacrat centenarului nașterii lui Cehov, — stă în neorientarea către mișcarea proletariatului, dar cu ce forță a pregătit arta lui, drumul către revoluție!“[6]). Ca o prevestire a acesteia răsună cuvintele doctorului Koroiiov, eroul povestirii *Un caz din practică*: „Noi, generația noastră, ne frămîntăm, discutăm mult și căutăm mereu să stabilim dacă avem sau nu dreptate. Ce frumoasă o să fie viața peste vreo cincizeci de ani și ce păcat că n-o s-o mai apucăm...“ Într-adevăr, Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a adus popoarelor din Rusia eliberarea de sub jugul sălbatic al exploatării țariste și a creat condițiile necesare unei vieți luminoase și fericite pentru toți oamenii muncii.

Ca toți marii artiști ai cuvîntului, A. P. Cehov a acordat o atenție deosebită problemelor limbii, atît pe plan teoretic, cît și practic. Este, credem, unanim recunoscut însemnatul rol jucat de scriitor în dezvoltarea limbii ruse literare[7]). Măiestria lui în mînuirea procedeelor de limbă și stil au stîrnit admirația unor scriitori ca Lev Tolstoi, N. Leskov, A. Kuprin, V. Korolenko, M. Gorki, V. Maiakovski, M. Șolohov, K. Fedin ș.a. În legătură cu aceasta, A. M. Gorki scria: „Ca stilist, Cehov este neîntrecut, și viitorul istoric al literaturii, vorbind de evoluția limbii ruse, va spune că limba aceasta au creat-o Pușkin, Turgheniev și Cehov“[8]).

A. P. Cehov scrie într-o perioadă cînd în literatura nobilimii și a burgheziei cultivarea limbii era în vădită descreștere. În revistele burghezo-liberale și liberalo-narodnice, pe scena teatrelor „imperiale“ se înrădăcinaseră retorismul, frazeologia abstractă, șabloanele, un limbaj rudimentar, naturalist. În același timp, pe arena vieții literare își făceau

---

3) În privința creației lui A. P. Cehov, vezi culegerea de articole Творчество А.П. Чехова, Ed. de Stat pentru literatură pedagogică, 1956 și monografia lui В. Ермилов, Антон Павлович Чехов, 1860–1904, ed. a II-a, Moscova, 1949 (în prezent autorul pregătește o nouă ediție). Vezi și traducerea romînească *Anton Pavlovici Cehov*, publicată în Editura „Cartea Rusă“, 1954.

4) Cf. și Н. В. Кокольцев, В. В. Литвинов, Русская литература, ediția a V-a, Moscova, 1959, p. 161 și 189.

5) Traducerea noastră.

6) «Romînia liberă», nr. 4752 (24 ianuarie 1960).

7) De aceea, ne miră faptul că А. И. Ефимов, în История русского литературного языка, ed. a III-a, Moscova, 1957, nu pomenește nimic despre locul lui A. P. Cehov în istoria limbii ruse literare.

8) М. Горький — А. Чехов, Переписка. Статьи. Высказывания, Moscova, 1951, p. 124 sau А. М. Горький, Собрание сочинений в тридцати томах, vol. 23, Moscova, 1953, p. 316. Traducerea proprie. Vezi și traducerea romînească a culegerii Gorki — Cehov — *Scrisori. Articole. Extrase.* Editura „Cartea Rusă“, București, 1954.

apariţia curentele decadente şi simboliste, ai căror reprezentanţi cultivau tendinţele spre artificii lingvistice, barocul, stilul afectat, preferinţa spre cuvinte şi imagini obscure, un ermetism voit şi o lipsă de claritate in stilul poetic care, adeseori, ar fi putut rivaliza cu unele mostre ale futurismului din secolul al XX-lea.

În aceste condiţii Cehov se impune ca un continuator demn de măreţele tradiţii promovate de Puşkin, Turgheniev şi Tolstoi în lupta lor pentru cultivarea limbii ruse literare. Apărînd corectitudinea, puritatea şi eleganţa limbii, A. P. Cehov chema la luptă împotriva artificiilor prin care unii credeau că se realizează limbajul distins (acestor pretenţii scriitorul le opunea simplitatea realistă şi exactitatea stilului), la luptă neobosită împotriva rutinei, militînd pentru căutarea celor mai noi, mai concise şi mai eficiente forme de expresie a pasiunilor şi emoţiilor umane, a afectivităţii cu ajutorul mijloacelor oferite de limba literară a epocii.

Trebuie să menţionăm de la început că Cehov n-a scris articole speciale despre limbă şi stil, dar numeroasele opinii exprimate de el în aceste probleme alcătuiesc un sistem bine închegat.

Părerile sale despre limbă Cehov şi le-a expus în scrisorile adresate fratelui său, Alexandru, precum şi în corespondenţa purtată cu scriitorii contemporani (formaţi sau în devenire), care-i trimiteau manuscrisele cu rugămintea ca autorul să-şi spună părerea în legătură cu conţinutul şi forma lor. Un loc aparte îl ocupă aprecierile lui A. P. Cehov asupra scrierilor tînărului Gorki, aprecieri cuprinse atît în scrisorile lui Cehov către A. M. Gorki, cît şi în memoriile păstrate de creatorul realismului socialist cu privire la sărbătorit [9]).

Considerate în ansamblu, opiniile lui A. P. Cehov despre limbă ne dau posibilitatea să definim poziţia scriitorului realist, luptător pe două fronturi : pe de o parte, împotriva naturalismului în limbă, iar pe de alta, împotriva preţiozităţii stilului. Ele relevă, de asemenea, exigenţele lui Cehov — artistul — faţă de limba operei beletristice, ca element al formei [10]).

Preocupările manifestate de scriitor faţă de problemele limbii şi ale stilului sînt variate şi multilaterale. Astfel, A. P. Cehov şi-a exprimat opiniile sale, judicioase şi valabile şi astăzi, în chestiuni ca :

1. raportul dintre limbă şi cultură ;
2. limba ca unealtă a gîndirii ;
3. limba literaturii, care, fireşte, ocupă la el un loc central. Dintre chestiunile ce se încadrează aici subliniem :

a) problemele măiestriei lingvistice a scriitorului ;
b) exigenţele faţă de limba operei artistice ;
c) limba ca mijloc de caracterizare a personajelor ;
d) puritatea limbii literare, claritatea şi exactitatea expresiei ;
e) conciziunea ;
f) atitudinea faţă de vulgarisme ;

---

9) Cît priveşte părerile lui Anton Pavlovici Cehov în legătură cu creaţia artistică, vezi *A. P. Cehov despre munca literară* (traducere din limba rusă), Editura „Cartea rusă", Bucureşti, 1957.

10) În problema limbii literaturii artistice, vezi monografia acad. B. B. Виноградов, О языке художественной литературы, Moscova, 1959.

g) împotriva caracterului pseudo-popular al limbajului;
h) problema provincialismelor și a dialectismelor;
i) stilul cancelaristic;
j) folosirea cuvintelor străine ori rare;
k) împotriva cuvintelor clișeu sau a construcțiilor monotone și artificiale;
l) muzicalitatea cuvîntului și a frazei;
m) particularitățile lingvistice ale diferitelor genuri literare;
n) limba operelor dramatice;
o) munca scriitorului asupra limbii operei de artă;
4. atenția față de aspectul vorbit al limbii;
5. limba criticii literare;
6. limba operelor științifice;
7. simplificarea ortografiei ruse;
8. studiul limbilor străine[11]).

11) **În legătură cu părerile lui A. P. Cehov despre limbă și stil și realizarea lor în opera scriitorului, vezi și:** В. В. Гурбанов, О мастерстве диалога Чехова, «Русский язык в школе» 1939, nr. 1, p. 22—30 — Id., О стиле А. П. Чехова, «Литературная учёба», 1940, nr. 2, p. 30—52. — О синтаксисе прозы А. П. Чехова, «Русский язык в школе», 1941, nr. 2, p. 36—40. — Б. Яголин, Природа в творчестве Чехова, «Литературная учёба», 1940, 1, p. 31—40. — И. Страхов, Внутренняя речь в изображении А. П. Чехова, «Научный бюллетень Ленинградского государственного университета», 1946, nr. 10, p. 44—46. — П. Г. Стрелков, О речевых стилях в пьесе А. П. Чехова „Вишнёвый сад", «Известия Академии Наук СССР. Отделение литературы и языка», 1951, fasc. 2, p. 136—152. — В. А Мамонов, Высказывания А. П. Чехова о языке, «Русс.ий язык в школе», 1951, nr. 6, p. 9—16. — Л. Мышковская, Художественное мастерство Чехова—новеллиста, «Октябрь», 1953, nr. 2, p. 153—165. — М. Орлов, Язык Чехова (к пятидесятилетию со дня смерти писателя), «Октябрь», Chișinău, 1954, nr, 4, p. 65—71. — Н. М. Шанский, О языке и слоге рассказов А. П. Чехова, «Русский язык в школе», 1954, nr. 4, p. 9—15, — В. А. Ковалёв и Л. М. Розенблум, Речевые характеристики основных персонажей пьесы А. П. Чехова „Вишнёвый сад", ibidem, p. 16—22. — В. В. Литвинов, Изучение языка произведений А. П. Чехова в IX классе, ibidem, p. 23—29. — Н. В. Трунев, О языке письма Ваньки Жукова (по рассказу А. П. Чехова „Ванька"), ibidem, p. 30—32. — Н. И. Бражник, Изучение языка пьесы А. П. Чехова „Вишнёвый сад", «Литература в школе», 1954, nr. 3, p. 45—52. — В. В. Гурбанов, Орфография как стилистический приём в рассказах А. П. Чехова, «Ученые записки Краснодарского педагогического института», fasc. 13, 1955, p. 117—127. — А. Г. Стрелков, Работа Чехова над языком своих прозведений, «Вопросы языкознания», 1955, nr. 1, p. 42—59. — Н. П. Люлько, Язык и стиль драматургии А. П. Чехова «Изучение языка писателя» (culegere de articole) Leningrad, 1957, p. 157—198. — И. И. Блинов, А. П. Чехов и живое слово, «Ученые записки Московского государственного педагогического института им. В. И. Ленина», vol. cxxxii, fasc. 8, 1958, p. 35—44. — А. Чудаков, Стиль и язык рассказа Чехова „Ионыч", «Русский язык в школе», 1959, nr. 1, p. 64—69. — Е. М. Галкина Федорук, О языке А. П. Чехова, «Русский язык в школе», 1960 nr. 1, p. 2—9. — В. А. Ковалёв и Л. М. Розенблум, Язык персонажей А. П. Чехова как средство обличения пошлости и хамелеонства, ibidem, p. 9—15. — Н. Н. Кохтев, Работа А. П. Чехова над текстом рассказа „Толстый и тонкий", ibidem, p. 15—17. — А. П. Чудаков, Язык и стиль рассказа А. П. Чехова „Толстый и тонкий", ibidem, p. 18—21. — Д. Е. Горелик, О языковом мастерстве А. П. Чехова в рассказе „Злоумышленник", ibidem, p. 22—24. — К. С. Горбачевич, Работа А. П. Чехова над языком прозы, ibidem, p. 24—28. — С. А. Копорский, О стиле рассказа А. П. Чехова „Хирургия", ibidem, p. 29—31. — Н. С. Валгина, Использование фразеологических средств языка в ранних рассказах А. П. Чехова, ibidem, p. 35—38. — И. А. Белчиков и Е. Л. Карпов, Наблюдения над стилем авторского повествования в рассказах А. П. Чехова, ibidem, p. 39—43. — С. Е. Шаталов, Комические имена как элемент юмо-

Într-o scrisoare adresată la 12 octombrie 1892 ziaristului Mihail Osipovici Menşikov (1859—1919) în legătură cu articolul *Despre lectură*, publicat de acesta în «Cărţile săptămînii» (1892, nr. 10, oct.), A. P. Cehov, după ce relevă unele calităţi, şi anume faptul că articolul este interesant, scris inteligent şi convingător, scoate în evidenţă şi lacune serioase. El arată că: „Dumneavoastră acordaţi foarte puţin spaţiu naturii limbii. Or, este important ca cititorul dvs. să ştie de ce un sălbatic sau un alienat foloseşte o sută — două sute de cuvinte, în timp ce Shakespeare utiliza zeci de mii". Cehov nu este de acord nici cu afirmaţia lui Menşikov, după care, „cum e limba, aşa e şi gradul de cultură al unui popor". Cu alte cuvinte, ar rezulta, de aici că, cu cît e mai bogată limba, cu atît e mai înaintată civilizaţia unui neam de oameni. Dimpotrivă, spune A. P. Cehov, raportul este invers: „cu cît cultura e mai înaltă, cu atît e mai bogată limba". În continuare, scriitorul precizează că: „Numărul cuvintelor şi al grupelor de cuvinte se află în cea mai strictă dependenţă de suma impresiilor şi a reprezentărilor: fără acestea din urmă nu pot exista nici noţiuni, nici definiţii şi în consecinţă, nici prilejuri de îmbogăţire a limbii" [12]).

Din aceste indicaţii ale scriitorului putem trage concluzii cu privire la modul materialist în care interpretează el relaţia existentă între limbă şi cultură, ca şi asupra limbii privită ca mijloc de exteriorizare a gîndirii.

Spuneam mai sus că în înţelegerea problemelor de limbă Cehov continuă tradiţiile literaturii clasice ruse. Adăugăm aici că în măiestria sa el nu numai că a atins simplitatea puşkiniană a limbii, dar a cizelat-o şi mai mult, valorificînd tot ceea ce a fost creat mai de preţ începînd cu Puşkin şi terminînd cu finele veacului trecut.

Cehov a avut de învăţat multe de la premergătorii şi contemporanii săi, tot scriitori de mîna întîi: Puşkin, Lermontov, Turgheniev, Tolstoi, Korolenko ş.a.

O foarte mare importanţă acorda el iscusinţei artistului în mînuirea limbii. În concepţia lui, cine nu are limbaj propriu, stil individual, oricît s-ar strădui, niciodată nu va putea deveni scriitor. Cehov însuşi poseda, în cel mai înalt grad, ceea ce considera inerent artistului de valoare.

În rîndul opiniilor lui A. P. Cehov despre limbă şi stil distingem cîteva exigenţe fundamentale:

1. simplitatea şi expresivitatea;
2. conciziunea;
3. puritatea şi exactitatea aspectului semantic al limbii;
4. muzicalitatea şi eufonia limbajului [13]).

Exigenţa formulată de Cehov încă la începutul activităţii sale lite-

---

ристического стиля А. П. Чехова, ibidem, p. 43—47. — В. П. Вомперский, Повторы как прием создания речевых характеристик персонажей в рассказах А. П. Чехова, ibidem, p. 47—51.

12) Citatele le dăm după crestomaţiile: Русские писатели о языке (XVIII—XXвв.) (sub redacţia lui B. V. Tomaşevski şi I. D. Levin), Leningrad, 1954 şi Русские писатели о языке (sub redacţia lui A. M Dokusov), Leningrad, 1954. Traducerea pasajelor de faţă, ca şi a celor ce urmează, ne aparţine.

13) Pentru discuţia care urmează, vezi şi N. P. Liulko, *op. cit.*, p. 158—170, al cărui material l-am folosit.

rare — „Limba trebuie să fie simplă și elegantă" — devine principală și determinantă nu numai pentru el, ci și pentru toți scriitorii progresişti din etapa următoare. A scrie simplu, după părerea lui, înseamnă a renunța la șablon, la general, la stilul bombastic, baroc, într-un cuvînt, la tot ceea ce reține și obosește atenția cititorului. Simplitatea și expresivitatea se realizează prin cele mai obișnuite fraze, ca, de exemplu, зашло солнце „soarele apuse", стало темно „se întunecă", пошёл дождь „se porni pe ploaie".

Simplitatea limbii este absolut necesară, după Cehov, în descrierea naturii. „În descrierile din natură, culoarea și expresivitatea — spunea el — se dobîndesc numai prin simplitate". Numai în felul acesta ne putem pătrunde de frumusețea și expresivitatea priveliștilor. Notăm că asemenea observații scriitorul le făcea pe marginea unor nuvele ale tînărului Gorki, în care perceperea tablourilor din natură era întunecată de expresii prea încărcate. Referindu-se la părerile lui A. P. Cehov ca maestru al peisagisticii, M. Semanova scrie: „În mărturisirile lui descoperim și personalitatea cehoviană și sfaturi utile pentru orice scriitor realist: descrierile din natură să nu fie încărcate cu detalii, să nu se facă abuz de comparații între natură și om, să se evite retorismul, monotonia" [14]).

Trebuie să observăm că Cehov, în prima decadă a creației sale literare (a doua jumătate a deceniului al VIII-lea), adeseori folosește, în descrierea naturii, metoda antropomorfismului. Procedeul constituia pe atunci o inovație. Cu timpul însă el capătă o largă răspîndire, devenind banal, ceea ce face ca autorul, în ultimele sale opere, să nu-l mai utilizeze. De aceea, Cehov nu mai acceptă acum expresii de tipul море дышит „marea respiră (răsuflă)", небо глядит „cerul privește", степь нежится stepa se răsfață (se alintă),„(„în soare"),природа шепчет, говорит,грустит „natura șoptește, grăiește, se-ntristează" etc. Asimilările acestea între natură și om fac descrierile monotone, uneori dulcege sau neclare. Море не смеется, не плачет, оно шумит, плещется, сверкает„Marea, — — spune Cehov, — nu rîde, nu plînge, ea se agită, plescăie, scapără".

După părerea lui A. P. Cehov, expresiile devenite clișeu și-au pierdut simplitatea. În acest sens scriitorul citează exemple ca: заходящее солнце „soarele care scapătă", купаясь в водах темневшего моря „scăldîndu-se în valurile mării care se întunecase", заливало багровым золотом „revărsa aur purpuriu", precum și descrierile din natură, unde apar constant сумерки „crepuscul", цвет свинца „culoarea plumbului", серебристость тополей „argintiul plopilor" ș.a.

În descrierile naturii trebuie luate, potrivit concepției lui Cehov, detalii neînsemnate, dar grupate în așa fel, încît, după lectura operei, să-ți răsară în față tabloul exact al priveliștii dinafară.

Fidel principiului de bază al simplității limbii, Cehov evită încărcarea frazei cu epitete, comparații sau metafore inutile. Adevărata expresivitate se realizează prin întrebuințarea celor mai necesare epitete. În opera lui Cehov, atunci cînd apar, epitetele sînt, de regulă, redate printr-un cuvînt obișnuit, care nu distrage atenția cititorului, nu-l obligă

---

14) M. Semanova, Studiu introductiv la volumul *A. P. Cehov despre munca literară*, Editura „Cartea rusă", București, 1957, p. 9.

la eforturi pentru a şi-l reprezenta. Întrucît, după remarca scriitorului, „beletristica trebuie să aibă efect imediat, de secundă", epitetul se cere bine ales, chiar din rîndul celor mai uzuale cuvinte. Ivan Bunin relatează că Cehov considera superbă descrierea mării într-un caiet de elev: „Marea era mare" (în ruseşte „Море было большое").

Exigenţa privind simplitatea epitetului nu însemna în viziunea lui Cehov renunţarea la mijloacele expresive ale limbajului. El însuşi ştie să folosească cu rară măiestrie comparaţiile şi epitetele: simplitatea şi claritatea lor sînt rezultatul unei trude îndelungate a autorului asupra limbii operelor sale.

Jocul de cuvinte, stilul baroc distrug, după A. P. Cehov, simplitatea limbii, reţin atenţia cititorului şi-l obosesc. Ca atare, trebuie evitate.

Exigenţa cu privire la simplitatea şi accesibilitatea expresiei se împleteşte la Cehov cu respectarea eleganţei. Eleganţa nu înseamnă, în concepţia autorului, facilitate, rafinament ori preţiozitate. Stilul rafinat constituie, în fond, un tip de manifestare a şablonului, căci presupune utilizarea unui cerc restrîns de mijloace lingvistice şi o manieră de baroc a expresiilor. Din aceleaşi motive, scriitorul nu admite folosirea substantivelor derivate cu sufixele diminutivale: птички „păsărele", звёздочки „steluţe", цветочки „floricele".

Tot în prima perioadă a activităţii sale literare A. P. Cehov, în afară de cerinţa cu privire la simplitatea limbii, mai elaborează şi un al doilea principiu fundamental în creaţia artistică: conciziunea. „Conciziunea este soră bună cu talentul". Laconismul reprezintă una din trăsăturile esenţiale ale manierei lui scriitoriceşti. Prin aceasta Cehov insuflă cititorului o percepere activă a operei. Explicaţiile autorului sînt inutile. Personajele trebuie să ne relateze totul. Greşeala scriitorilor începători stă în faptul că se străduiesc să-l introducă pe cititor în nuvelă, recurgînd pentru aceasta la pagini de prisos.

O atenţie deosebită acorda Cehov prelucrării minuţioase a începutului şi finalului nuvelelor. „După mine, — spunea el, — odată nuvela scrisă, trebuie suprimat începutul şi sfîrşitul. Aici noi, beletriştii, minţim cel mai mult... Şi mai concis, cît mai concis cu putinţă trebuie povestit".

Continuînd o tradiţie ilustrată de Puşkin, Belinski şi Turgheniev, Cehov a luptat pentru puritatea limbii ruse, împotriva invaziei cuvintelor străine, inutile, a elementelor dialectale şi a expresiilor vulgare. Scriitorul admitea, ce-i drept, folosirea unor neologisme, dar numai în cazul cînd acestea erau absolut indispensabile în caracterizarea personajelor. Nu le accepta însă în descrieri.

Justă este atitudinea lui A. P. Cehov şi în problema provincialismelor. Corectitudinea, după el, nu privează limba de spiritul ei popular. Acelaşi lucru se cuvine spus şi în ceea ce priveşte cuvintele inventate. În acest sens Cehov dă ca exemplu pe Gogol şi Tolstoi din a căror operă reiese că respectarea corectitudinii limbajului nu înseamnă îndepărtare de caracterul lui popular. Cît a locuit la Taganrog, Cehov a asimilat un număr apreciabil de provincialisme, pe care însă le evită. Ele nu apar în creaţia scriitorului.

Cît priveşte vocabularul profesional, acesta era admis de autor, ca şi neologismele, numai în vorbirea personajelor, nu şi în descrieri.

Lexicul tehnic nu trebuie să constituie însă în limbajul eroilor elemente exterioare, vide, ci să decurgă din caracterul personajelor, din structura lor intimă, din interior. Numai cu această rezervă Cehov era pentru introducerea, în opera literară, a elementelor specifice vocabularului profesional, care, după cum se știe, este una din ramificațiile sociale ale limbii.

Luptînd pentru puritatea limbii ruse, scriitorul era împotriva cuvintelor din stilul familiar ori vulgar. De asemenea, el recomanda evitarea elementelor lexicale care și-au pierdut valoarea stilistică, expresivitatea. Aceeași atitudine față de cuvintele învechite. Trebuie arătat aici că Cehov era foarte atent la schimbările survenite în viața limbii. El sesiza modificările, dezvoltarea și perfecționarea graiului omenesc. Scriitorul observă cum, treptat, în chiar limitele generației sale, din vorbire sînt eliminate cuvinte care pînă nu de mult erau socotite absolut indispensabile.

O mare importanță atribuia Cehov întrebuințării corecte, exacte a cuvintelor.

El îi sfătuia pe scriitori să se ferească de repetarea aceluiași cuvînt, deoarece cuvintele care se repetă prea des nu numai că distrug muzicalitatea frazei, dar slăbesc efectul emoțional, afectiv asupra cititorului. Astfel, scriitorului Dimitrii Vasilievici Grigorovici (1822—1899) îi reproșează că repetarea frecventă a cuvîntului **холод**, într-o nuvelă a acestuia, anihilează imediat sentimentul frigului la om.

Un rol cu totul important acorda Cehov muzicalității limbii. Frazele lui constituie un indiciu în acest sens. Cercetători ca N. Sretenski, V. Talankin, A. Derman, N. Liulko ș.a. au arătat că fraza preferată de Cehov e destinată spre a fi cîntată : ea nu-i amplă, dar niciodată nu e trunchiată. Ritmul caracteristic amintește de versul alb. Cehov folosește adeseori structura trimembră (trei atribute, trei complemente, trei circumstanțiale, trei predicate). De exemplu : **Ему (Коровину) хотелось чего-то гигантского, необъятного, поражающего** „Ar fi vrut ceva *gigantic, nemărginit, uimitor*". **Тощий, бледный, страшный Редька закрыл глаза** *„Slab, palid, îngrozit* Redka închise ochii". *(Viața mea)*. **Небольшого роста, бледная, тощая, так что ключицы видно; глаза широко раскрытые, темные, умные** *„Mică la stat, palidă, slabă,* încît i se vedeau claviculele; ochii larg *deschiși, întunecați, inteligenți", (Călugărul negru)*. **Выражение теперь холодное, безразличное, рассеянное** „Fața-i acum *rece, indiferentă, absentă" (O poveste plicticoasă)*.

Aceeași structură trimembră apare și la personajele din dramaturgia cehoviană. De pildă, A s t r o v **...Да и сама по себе жизнь скучна, глупа, грязна** „Și-apoi, în fond, viața ca atare e *plictisitoare, stupidă, murdară" (Unchiul Vania)*.

V o i n i ț k i... **а теперь работает одна Соня, а я сплю, ем, пью** „...acum muncește numai Sonea, iar eu *dorm, mănînc, beau" (Unchiul Vania)*.

T u z e n b a c h: **У меня страстная жажда жизни, борьбы, труда** „Am o sete grozavă de *viață*, de *luptă*, de *muncă" (Trei surori)*.

I r i n a: **Мне уже двадцать четвертый год, работаю уже давно, и мозг высох, похудела, подурнела, постарела, и ничего-ничего, ника-**

кого удовлетворения „Am de-acuma douăzeci şi patru de ani, muncesc de mult, mi-am stors creierii, *am slăbit, m-am prostit, am îmbătrînit,* şi nimic-nimic, nici o satisfacţie“ *(Trei surori)* [15]).

Una din particularităţile procesului de creaţie al lui Cehov o constituie, fără îndoială, alegerea extrem de scrupuloasă a ultimelor cuvinte în funcţie de sonoritatea lor, ceea ce contribuie la desăvîrşirea muzicală a propoziţiei.

O mare atenţie acorda Cehov semnelor de punctuaţie, pe care le asemuia cu notele muzicale ce însoţesc lectura textului scris. Nu-i plăcea abundenţa interjecţiilor, a semnelor exclamării, punctelor de suspensie, semnelor citării ori cratimei. „Ghilimelele — spune Cehov — sînt folosite de două soiuri de scriitori: timizi şi netalentaţi. Primii se tem de cutezanţa şi originalitatea lor, ceilalţi (de felul lui Nefedov [16]), în parte Boborîkin [17])), luînd un cuvînt oarecare în ghilimele, vor prin asta să spună: priveşte, cititorule, ce cuvînt original, temerar şi nou am născocit eu“ !

Cehov considera că arta scriitorului constă în munca pe care acesta o depune în procesul de perfectare a frazelor. Pentru ca fraza să fie probantă, sonoră, simplă şi expresivă, artistul trebuie s-o cizeleze cu multă migală. Înainte de a o aşterne pe hîrtie, ea trebuie, după Cehov, frămîntată în minte două zile. Scriitorul are datoria să-şi finiseze fără cruţare opera, travaliu meticulos şi dificil, dar absolut necesar. Cehov însuşi ne oferă un exemplu concludent de muncă asiduă de şlefuire a limbii operelor sale [18]).

Cu activitatea lui Anton Pavlovici Cehov se încheie o epocă importantă din istoria literaturii ruse — epoca realismului critic. Acest scriitor genial este preţuit în zilele noastre atît pentru critica nimicitoare îndreptată împotriva vechii orînduiri, cît şi pentru profunzimea şi fineţea cu care ştie să oglindească nuanţele cele mai subtile ale sentimentelor omeneşti. Alături de inovaţiile introduse de Cehov în domeniul peisagisticii, al nuvelisticii şi dramaturgiei, inovaţii care reprezintă o etapă importantă în dezvoltarea literaturii ruse şi universale, preocupările lui de limbă şi stil, ca şi realizarea lor în opera scriitorului, ocupă un loc tot aşa de însemnat în creaţia acestui artist de valoare.

---

15) Pentru exemple, vezi şi N. P. Liulko, *op. cit.*, p. 168.

16) Nefedov Filip Diomidovici (1848-1902), scriitor şi etnograf.

17) Boborîkin Petr Dimitrievici (1836-1922).

18) În acest sens vezi studiul lui P. G. Strelkov, în «Вопросы языкознания» 1955, nr. 1, p. 42—59 şi articolul semnat de N. N. Kohtev, în «Русский язык в школе», 1960, nr. 1, p. 15—17.

ЧЕХОВ И ВОПРОСЫ ЯЗЫКА

Краткое содержание

Данная статья представляет собою обработанный текст доклада, прочитанного автором на торжественном заседании, организованном 25 января 1960 г. в Ясском университете им. „А. И. Кузы" по случаю столетия со дня рождения великого русского писателя Антона Павловича Чехова. В работе рассматриваются как высказывания Чехова о языке художественных произведений, так и некоторые особенности языка и стиля его рассказов и, отчасти, пьес.

TCHÉKHOV ET LES PROBLÈMES DE LA LANGUE LITTÉRAIRE

Résumé

Le présent article reproduit le texte révisé de la communication tenue à l'occasion de la session scientifique organisée à l'Université de Jassy le 29 janvier 1960, session consacrée au centenaire de la naissance de Tchékhov. On y discute les opinions de l'écrivain sur la langue des oeuvres littéraires, aussi bien que certaines particularités de ses propres ouvrages.

CONCEPȚIA MARXIST-LENINISTĂ DESPRE ISTORIA LITERARĂ ȘI ESENȚA EI: PRINCIPIUL PARTINIC

DE

AL. DIMA

Vechile direcții ale istoriei literare burgheze au fost numeroase, variate și contradictorii reflectînd multiplele motive ale aceleiași concepții idealiste fundamentale în serviciul poziției de clasă respective. Pozitivismul, îndeosebi, în floare în a doua jumătate a secolului trecut și cu tentacule ce nu încetează a se întinde pînă în zilele noastre, a făurit baze insistente cercetărilor de istorie literară despre care vorbim. În primul rînd a fost încurajată direcția *arhivistică* prin care istoria literară a devenit un vast depozit de fapte literare, opere, biografii, bibliografii etc. Vînarea amănuntului și cultivarea lui pînă la sațietate, dilatarea importanței lui și tehnica izolării ostentative au înnămolit adesea chiar și rezultatele pozitive ale unei astfel de cercetări. S-a adăugat apoi critica restituirii textelor originale, operație foarte utilă de altfel, dar care absorbea exclusiv pe cercetători înecîndu-i în tehnicitate, după care urmau — în unele cazuri — laborioase investigații cu privire la paternitatea operelor cu autori îndoielnici, tendință ce acoperea de asemenea, pînă la uitare, obiectivele mai largi și mai profunde ale istoriei literare.

Pozitivismul a determinat, mai departe, dezvoltarea amplă a criticii surselor și influențelor, inundînd cîmpul disciplinei cu savante cercetări comparatiste menite a reduce aproape epuizator originea operelor la diverse modele străine, bucurîndu-se parcă ostentativ de îngustarea contribuției originale a scriitorilor.

Toate aceste variate procedee ale investigației burgheze aveau un caracter precumpănitor descriptiv și cu toate că, adesea, rezultatele lor au fost utile ca stadiu preliminar al adevăratei cercetări științifice, ele au îndepărtat — în mod vădit — pe istoricii literari de la țelurile esențiale și ultime ale preocupării lor.

Alte direcții ale vechii istorii literare burgheze și-au propus însă depășirea poziției descriptive propriu-zise spre unele încercări explicative. Așa au procedat, de pildă, reprezentanții metodei biografice sau psihologice de tipul celei a lui Sainte-Beuve și ai metodei sociologice pozitiviste sau darwiniști de tipul lui Taine sau Brunetière. Descrierea

propriu-zisă a faptelor a început să fie însoțită de cercetarea naturalistă a „cauzelor" lor. Taine avea să expună, în mod caracteristic, concepția după cum urmează: „Metoda modernă pe care caut s-o urmez și care începe a se introduce în toate științele morale consistă în a privi operele umane și în special operele de artă ca fapte și produse cărora trebuie să li se determine caracterele și să li se caute cauzele: nimic mai mult" (Hippolyte Taine: *Philosophie de l'Art,* vol. I, 1904, p. 12).

„Cauzele", după el „momentul, mediul și rasa", după alții tot felul de ipoteze fără o bază reală, nu duceau însă la explicații luminoase și convingătoare. Erau doar variate încercări unilaterale care se opuneau deseori reciproc și care creau impresia haosului și nesiguranței. De aci vechea criză a istoriei literare burgheze „explicative", de aci neîncrederea fundamentală în eficacitatea acestor metode.

Noua istorie literară, cu adevărat științifică, cea care a fost făurită pe bazele ideologiei clasei muncitoare, nu a respins — firește — cu totul roadele cercetării anterioare. Ea a preluat și aci — în mod critic — moștenirea istoriei literare a trecutului, reținînd vastul material de fapte și date absolut necesare științei literare, recunoscînd meritele indiscutabile ale criticii textologice, și uneori, și pe cele ale determinării izvoarelor și influențelor, cu toate imperfecțiunile și excesele metodei respective. Ceea ce a respins însă frontal noua orientare a disciplinei a fost, desigur, poziția ideologică retrogradă a istoriei literare burgheze, înnămolirea ei în factologie și descripție, ignorarea determinantelor sociale adevărate ale fenomenului literar, rămînerea la suprafață în ce privește cauzele.

Istoria literară marxist-leninistă a adus cu sine o nouă concepție despre lume și despre fenomenul literar, o concepție revoluționară așa cum este materialismul dialectic și istoric prin esența lui. S-a realizat astfel un salt calitativ evident pe care rîndurile ce vor urma, își propun să-l expliciteze în linii generale.

Mai întîi trebuie însă spus și subliniat, încă o dată, că urmele vechii metode sînt încă operante și astăzi și, că mai ales, tendința arhivistică se face resimțită uneori în paginile periodicelor noastre care după ce publică astfel de manifestări se văd — ele însele — nevoite a le combate, observînd — de pildă — atît de just cu Silvian Iosifescu că ne trebuie desigur „arhivă, dar nu numai arhivă" («Gazeta literară», 1958, nr. 18).

Noua metodă a istoriei literare marxiste s-a constituit nu numai prin contribuția teoretică evidentă a clasicilor, ci și prin numeroasele lor aplicații concrete. Diferitele lor lucrări filozofice, economice, istorice, corespondența lor, în sfîrșit, conține — după cum se știe — dese referințe cu privire la scriitorii trecutului sau la marile epoci ale istoriei literare.

Marx și Engels au vorbit astfel despre arta și literatura statelor despotice orientale, despre societatea antică și oglindirea ei în poemele homerice, despre tragedia lui Eschil, despre literatura latină și Horațiu, despre Lucrețiu și Lucian, apoi, trecînd la evul mediu și la Renaștere, s-au referit la poezia daneză din prima perioadă a feudalității, la lirica trubadurilor, la romanța spaniolă, la prerenașterea din Franța de sud,

la epoca Renașterii însăși pe care au caracterizat-o în unele din cele mai sugestive pagini ale lor, la Dante și Calderon, la Cervantes și Shakespeare; din secolul al XVII-lea s-au oprit la Burton și la Rochefoucauld, din semeața epocă luministă la Daniel de **Foë,** la Diderot, la Lessing, la Klopstock și Vico, apoi din romantism la Chateaubriand, W. Scott, Byron și Shelley, Lamartine și Victor Hugo etc., apoi în cadrul „mizeriei germane" la Goethe și Schiller, dintre realiștii francezi la Balzac mai cu seamă, fără a neglija însă nici literatura rusă din cuprinsul căreia au citat și comentat *Cîntecul lui Igor,* pe Derjavin și Pușkin, pe Cernîșevski, Dobroliubov și Flerovski. Și nu am înșiruit aci decît o parte din fenomenele literare pe care clasicii le-au pomenit și analizat.

Lenin la rîndu-i, în alte condiții economico-sociale și politice, a aruncat priviri adînc scrutătoare asupra lui Herzen, Belinski, Cernîșevski, Saltîkov-Scedrin, Lev Tolstoi, Maxim Gorki, Maiakovski, Upton Sinclair, Henry Barbusse sau Taras Sevscenko, oferind istoriei și criticii literare pagini devenite cu adevărat clasice.

Toate aceste referiri, uneori doar incidentale și concise, alteori mai dezvoltate, cuprind rodnice indicații metodologice și sugerează profunde îndrumări ce completează armonios observările și deducțiile teoretice care construiesc noua concepție marxist-leninistă despre istoria literară.

La baza teoriei disciplinei noastre stă, desigur, considerația pentru marile valori ale trecutului. Lenin a caracterizat astfel uriașa strădanie a lui Marx cu privire la moștenirea culturală: „Marx a prelucrat în mod critic tot ce a fost creat de societatea omenească, nelăsînd nici un punct să scape atenției sale. El a prelucrat, a supus criticii, a verificat prin mișcarea muncitorească tot ce a fost creat de gîndirea omenească și a tras concluziile pe care nu le-au putut trage oamenii îngrădiți de limitele burgheze sau legați de prejudecățile burgheze" (*Lenin despre literatură,* 1949, p. 191). Lenin, combătînd apoi ruperea culturii proletare de vasta evoluție a culturii universale, a afirmat de mai multe ori — cu fermitate și căldură — prețuirea sa pentru „tot ce era mai de preț în dezvoltarea de mai bine de două mii de ani a gîndirii și culturii umane", socotită drept bază a noii culturi „cu adevărat proletare". Ca ramură specifică a culturii, literatura ne dăruiește și ea numeroase și valoroase contribuții la opera de construire a prezentului.

Istoria literară marxist-leninistă nu cultivă, prin urmare, în nici un fel paseismul, așa cum se înfățișau multe din cercetările vechi; nu e expresia unei simple curiozități ce și-ar propune dezgroparea unui trecut socotit defunct pentru totdeauna, ci alcătuiește un factor educativ de primul rang, menit să sprijine — cu forțele lui proprii și cu specificul lui — opera de făurire a culturii clasei muncitoare.

Atitudinea antipaseistă a noii istorii literare nu se manifestă, însă, numai prin transformarea trecutului în factor viu influențînd prezentul, prin așezarea glorioaselor opere înaintate ale epocilor dispărute la baza dezvoltării literaturii actuale și prin încadrarea trecutului în marșul triumfal al întregii evoluții literare. Însăși tematica disciplinei e afectată de această concepție întrucît, de fapt, istoria literară nu se mai îndreaptă astăzi exclusiv spre îndepărtatele perioade ale trecutului și numai spre ele, proclamînd necesitatea unei „distanțe" cît mai lungi față de trecut

cu scopul de a crea o prudentă perspectivă de valorificare în timp. Istoria literară marxist-leninistă urcă pe treptele cele mai apropiate ale actualității călcînd — de multe ori — hotarele prea rigid demarcate ale criticii literare. Cine ar putea studia, de pildă, pe marii noștri clasici în viață — pe maestrul Mihail Sadoveanu sau pe Tudor Arghezi — numai în cadrul istoriei literare în sens vechi sau numai în cel strict al criticii literare propriu-zise — referindu-se, în prima ipostază doar la operele dinaintea lui 1944 și în cea de-a doua doar la cele de după această dată ?

Istoria marxist-leninistă a literaturii e concepută, de pildă, de către cercetarea sovietică și ca o istorie contemporană, ca un studiu foarte atent al prezentului în perspectiva generală a trecutului înaintat. De aceea au apărut istorii ale literaturii sovietice mergînd pînă în zilele noastre și s-au purtat discuții cu privire la cercetarea istorică a actualității literare ca, de exemplu, spre a cita doar un singur studiu ilustrativ — articolul semnat de A. Metcenko, A. Dementiev și G. Leonidze *Pentru o profundă elaborare a istoriei literare,* (în «Komunist», 1956, nr. 12) și care se ocupă exclusiv de problemele realismului socialist.

Față de concepția simplistă despre trecut și fenomenul literar a principalelor direcții ale istoriei literare burgheze, noua metodă încadrîndu-se materialismului dialectic și istoric privește apoi faptele printr-o prizmă realistă deosebit de complexă. Fenomenele literare — curente, școli, personalități, opere — sînt analizate ca aspect al suprastructurii și introduse în suplul sistem dialectic al relațiilor cu toate celelalte forme suprastructurale și împreună cu acestea în raportările reciproce dintre suprastructură și bază care determină — în ultimă instanță — manifestările ideologice. Istoria literară devine astfel o disciplină socială larg cuprinzătoare care urmărește fenomenul literar de-a lungul orînduirilor și principalelor lor perioade, descriindu-le și explicîndu-le în cadrul vastelor și complicatelor relații de care vorbeam. Numai în acest fel istoria literară dobîndește un caracter științific cercetîndu-și obiectul propriu pe toate fețele și în cuprinsul condițiilor istorice, economico-sociale respective. Înțelegem, în această lumină, semnificația reală a saltului calitativ pe care-l ilustrează concepția marxist-leninistă despre istoria literară în raport cu mecanicismul și unilateralitatea diferitelor concepții burgheze.

Reflectînd schimbările din bază, raporturile dintre clase, trecutul literar nu se mai prezintă cercetătorului ca o succesiune uniliniară de fapte, de opere și autori, de curente și școli literare, ca un „torent unic“, omogen, amestec anarhic și indiferent de poziții ideologice diferite. Determinînd suprastructura, baza îi imprimă opozițiile ei lăuntrice în orînduirile fundate pe clase antagoniste și fenomenele literare se separă și ele potrivit direcției pe care o reprezintă. Istoria literară se găsește astfel în fața unor serii distincte de fapte pe care — oricît de camuflat le-ar afla — e datoare să le distingă și să le descrie. Lenin, mergînd pe urmele lui Marx și Engels, a subliniat — cu mare tărie — existența permanentă a două linii fundamentale care se ascund uneori chiar sub masca celor mai abile formulări și terminologii. El a arătat încă din 1915 că în cadrul fiecărei culturi naționale se cuprind de fapt două culturi naționale una a claselor exploatatoare, cealaltă a celor asuprite și că fiecare dintre acestea au o concepție fundamentală deosebită, cu răsfrîngeri literare de același

fel. Poziția materialistă și cea idealistă în filozofie, metoda realistă și antirealistă în istoria literară, reprezintă — după cum se știe — opoziția fundamentală pe care cercetătorii trebuie s-o aibă în vedere în mod permanent. Istoria literară și științifică devine astfel expunerea necurmatelor lupte dintre realism și antirealism cu adaosul imediat că istoricul literar nu are misiunea unei așa-numite descrieri imparțiale, centrale, obiectiviste de tipul lui Taine, de pildă, care sub influența, printre altele, a științelor naturii scria: „să expun fapte și să vă arăt cum s-au produs aceste fapte... Astfel înțeleasă știința nu proscrie și nici nu iartă; ea constată și explică" (*Philosophie de l'Art,* vol. I, 1904, p. 12) sau „se procedează ca în botanică unde cercetătorul studiază cu egal interes cînd portocalul și laurul, cînd bradul și mesteacănul" (*op. cit.,* p. 13). Faptele umane, fenomenele literare care sînt și ele astfel de fapte, nu pot fi privite însă cu aceeași indiferență ca portocalul sau bradul, ca laurul sau mesteacănul. Cercetătorul are, față de ele, altfel de atitudini, fiindcă aceste fapte sînt creații umane exprimînd o inimă, o gîndire, o concepție de clasă despre lume pe care el o poate admite sau nu. În felul acesta se impune și istoricului literar principiul literaturii de clasă pentru care Marx și Engels au luptat o jumătate de veac și pe care l-a elaborat apoi Lenin cu profunzime și vigoare, în forma lui cea mai înaltă, în cea a partinității.

Principiul partinității alcătuiește și pentru istoria literară esența, sîmburele generator și norma ei fundamentală. Părăsind cu totul obiectivismul burghez, atitudinea aparent neutrală recomandată de vechea istorie literară, uneori o adevărată contabilitate dublă a valorilor și nonvalorilor — noua concepție marxist-leninistă își însușește principiul partinității ca pe o axă directoare. El se înfățișează ca o consecință inevitabilă a materialismului istoric însuși care stă la baza orientării generale a clasei muncitoare, ceea ce a arătat mai de mult Lenin: „Materialismul presupune, ca să zicem așa, spiritul partinic obligînd ca la orice apreciere a evenimentului să se adopte deschis și pe față punctul de vedere al unui anumit grup social" (*Conținutul economic al narodnicismului și critica lui în cartea lui Struve,* p. 78).

Istoricul literar, are prin urmare, de urmărit cele două linii în luptă cu accentuarea hotărîtă a celei care reprezintă curentele, școlile, operele și pe scriitori legați de păturile asuprite, de năzuințele progresiste ale maselor care s-au recunoscut în scrierile lor. Ea va scoate în relief conținutul ideologic al acestor fenomene și le va aprecia în lumina epocii istorice respective, aducîndu-și astfel tributul pe de o parte adevărului, pe de alta creînd implicit — așa cum am mai observat odată — un important instrument educativ util construirii socialismului.

Dată fiind însemnătatea fundamentală a principiului partinității nu ne poate mira faptul că revizionismul și-a îndreptat atacurile vehemente și împotriva lui, vizînd consecințe împlinite și pentru istoria literară. În primul rînd ne vom referi la concepția revizionistă a lui Georg Lukacs, după care partinitatea, explicit și combativ afirmată, nu-și are rostul odată ce funcționează de la sine o așa-numită „partinitate obiectivă" cuprinsă în realitatea însăși a faptelor și care se impune implicit, cu voie sau fără voie, cercetătorului. O astfel de opinie duce la concluzia că feno-

menele literare, privite în evoluția lor în timp, dezvăluie ele singure o astfel de „partinitate obiectivă" pe care cercetătorul urmează doar s-o înregistreze de la sine. Dar atunci, după această teorie a partinității implicite, oricare istoric literar ar trebui să devină partinic în mod spontan, fără a ni se preciza însă pe ce anume poziție ar trebui să se situeze. Este evident că ne aflăm în fața unei escamotări abile a principiului partinității, atitudine care trebuie refuzată frontal.

Un al doilea „argument" revizionist îndreptat împotriva partinității cu aplicație la istoria literară e cel care prezintă principiul ca împiedicînd libertatea de gîndire a istoricului literar și impunîndu-i să trădeze așa-numita obiectivitate a cercetătorului. Se știe însă ce se înțelege în genere prin această ipocrită libertate preconizată de fapt de istoricii literari burghezi, care ar dori să cufunde fenomenele literare în acel „torent unic" de care vorbeam mai sus și pe care să-l canalizeze apoi, pînă la urmă, în propriul lor interes, arătîndu-și camuflat simpatiile de clasă.

Care sînt, însă, formele concrete în care se învestmîntă principiul partinității în studiile și cercetările de istorie literară?

În primul rînd, principiul partinității se manifestă prin atenția accentuată pe care o arată operelor cu un conținut ideologic înaintat, indiferent de epoca creației lor și de orînduirea din care fac parte. Trebuie adăugat însă că anume perioade ale istoriei literare sînt preferate față de altele, tocmai pentru că, în cuprinsul acestora, elementele progresiste apar cu mai mult relief și în cantitate mai mare. Așa se explică, de pildă, preferința pentru operele Renașterii, pentru Shakespeare, Cervantes sau Rabelais, pentru luminism prin Diderot, J. J. Rousseau, Beaumarchais, Lessing și Herder, pentru romantismul progresist prin Victor Hugo, Heine, Byron și Shelley, pentru realismul critic prin Balzac și Stendhal, prin Flaubert și Zola, prin Dickens și Thackeray, prin Gogol și Lev Tolstoi etc. sau, mai ales, pentru marile lucrări ale realismului socialist de la Gorki la Șolohov, de la Maiakovski la Surkov. De asemenea, cercetătorii literaturii noastre studiază precumpănitor tradițiile progresiste ale scrisului epocilor trecute. Difuziunea unor astfel de valori, în toate țările socialiste, și comentarea lor istoric literară, deosebit de amplă, exprimă cu limpezime manifestarea principiului partinic în forma lui cea mai vădită.

Un alt obiectiv al istoriei literare pe linia aplicării partinității se referă apoi la un nou fel de critică a restituirii. De data aceasta nu mai e vorba, ca în cazul istoriei literare burgheze, pur și simplu de refacerea textologică a operelor, indiferent de conținutul lor ideologic sau de forma lor artistică. Se pune acum problema mai vastă și mai complexă a prezentării adecvate a operelor trecutului care au fost deformate intenționat de editorii burghezi și comentate tendențios de aceștia. Iată — de pildă — la noi cazul lui Mihai Eminescu, prezentat trunchiat de Titu Maiorescu fără bogăția postumelor pe care le-a înfățișat abia astăzi un cercetător pasionat de adevăr ca Perpessicius. Un Eminescu, dacă nu aproape nou, cel puțin cu mult mai complex decît cel pe care-l cunoșteam mai înainte, mai viguros ca luptător social, cu arme poetice mai variate și mai eficace, a apărut deodată în fața noastră. Istoria literară a reabilitat apoi, în ultimul deceniu, mișcarea cultural-literară a «Contemporanului», cufundat

în adîncă uitare de vechea cercetare burgheză, și chiar dacă s-a ajuns cu acest prilej la unele exagerări, înlăturate de altfel mai tîrziu, meritul reliefării unui important curent progresist nu e — prin aceasta — mai mic. De asemenea se datorește tot aplicării principiului partinității prezentarea operei lui Th. D. Neculuță sau a celei lui Al. Sahia, spre a nu cita decît exemplele cele mai elocvente.

În sfîrșit, o altă modalitate a manifestării partinității e respingerea de către cercetarea istoric-literară a unor tendințe accentuat antirealiste din cuprinsul diferitelor epoci literare. Așa de pildă, deși s-au comis destule erori cu privire la scriitorii dintre cele două războaie ca, de pildă, cele referitoare la Matei I. Caragiale sau I. Minulescu, unii cercetători au știut să prezinte în adevărata lor lumină poezia mistică a lui Lucian Blaga sau ermetismul lui I. Barbu ale căror înrîuriri n-au încetat să se exercite dăunător uneori pînă în ultimul timp.

Nu trebuie să trecem cu vederea nici unele abateri ce exprimă o greșită aplicare a principiului partinic sau chiar ignorarea lui totală. Un adevărat error fundamentalis l-a alcătuit desigur în primul rînd, îmbrățișarea necritică a valorilor trecutului, elogiate aproape fără limită în unele cercetări literare, ca de pildă cele privitoare la Delavrancea, apărute în ultima vreme. Evidentele calități ale acestui scriitor de seamă au fost hiperbolizate, deficiențele ignorate sau minimalizate, portretul ideologic și artistic idealizat. Dar s-a putut parcurge și calea întoarsă a exagerării limitelor, a dilatării insistente a defectelor în așa fel încît studiul dedicat reconsiderării unui scriitor devenea de fapt o adevărată operație de executare stridentă a lui, așa cum s-a întîmplat, de pildă, aceluiași mai sus citat Delavrancea într-o cronică din «Contemporanul» (1958, nr. 13).

Împotriva spiritului partinic în istoria literară mai operează uneori încă tendința insistenței asupra metodei descriptive, a detalierii factologice pînă la amănunte nesemnificative; a accentuării faptelor biografice fără înrîurire asupra operei. Exemple de acest fel sînt la îndemîna tuturor și ele au fost citate de numeroase ori în discuțiile literare din ultimul timp.

O greșită aplicare a spiritului partinic s-a produs apoi prin consecințele dăunătoare ale cultului personalității, relevat și lichidat la cel de-al XX-lea congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Și în domeniul istoriei literare se credea că sînt valabile ideologic și artistic doar operele elaborate de anumiți mari scriitori, ceea ce a putut duce la manifestările unui dogmatism tipic combătut, cu drept cuvînt, ulterior.

Unii dintre marii creatori ai curentelor literare din trecut, dar și din actualitate — au fost socotiți ca modele unice, exclusive, demne numai ele de a fi urmate cu fidelitate. Ei au devenit un fel de capete ale unor serii istorice construite, în fond, pe baza cultului personalității, ceea ce a trebuit să îngusteze artificial cîmpul creației originale a celorlalți scriitori.

Dar cultul personalității ar fi putut abate istoria literară către una din modalitățile ei pe care le combătuse încă de pe vremea lui Belinski. E vorba anume de transformarea istoriei literare într-o galerie de statui, într-o succesiune de monografii izolate între ele, menite să ignoreze relațiile dintre scriitori, gruparea lor în curente sau școli, solidaritatea lor cu spiritul colectiv al epocii respective. Firește, nu intenționăm să respingem

frontal metoda monografiilor, dar nu putem accepta nici utilizarea ei exclusivă în cadrul unui tratat de istorie literară. Concepția lui Belinski rămîne și astăzi valabilă, întrucît el recomanda, cu pătrundere, îmbinarea măiestrită a tratării generale a evoluției literare cu studiul monografic, menit a aprofunda capodoperele și personalitățile reprezentative ale dezvoltării istorice.

Am mai putea pomeni, în sfîrșit, printre abaterile de la adevăratul spiritul partinic, aplicarea lui artificială și formală în acele studii care după ce insistă îndelung asupra cadrului economico-social al epocii abandonează legătură directă cu opera și nu dovedesc capacitatea explicării dialectice suple și adecvate a scriitorului și operelor tratate.

Istoria noastră literară, istoria marxist-leninistă a literaturii, a izbutit totuși — în cei 15 ani de la eliberare — să-și demonstreze valoarea prin contribuția efectivă pe care a adus-o editării scriitorilor înaintați ai trecutului. Tabloul moștenirii literare s-a îmbogățit astfel sensibil în acest răstimp, și numai pentru ultimii cinci ani putem reține 535 de titluri de lucrări reeditate și reconsiderate. Ediții cu bogat aparat critic, prefețe substanțiale cu note și bibliografii, cîteva monografii literare de toată lumea cunoscute, numeroase studii în laborioasă pregătire culminînd cu tratatul în elaborare al istoriei literaturii romîne. dovedesc că istoria noastră literară a pornit pe un drum rodnic pe baza principiului partinității. Acesta îi va asigura succesul în măsura în care va fi aplicat cu fermitate și consecvență.

МАРКСИСТСКО-ЛЕНИНСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ ИСТОРИИ ЛИТЕРАТУРЫ И ЕЁ СУЩНОСТИ: ПРИНЦИП ПАРТИЙНОСТИ

Краткое содержание

В этой обобщающей статье автор излагает в общих чертах марксистско-ленинскую теорию истории литературы в отличии от основных буржуазных взглядов. Он резко критикует различные проявления позитивизма, дошедшие до предела, которые превратили историю литературы в архив широко описанных фактов, недостаточно убедительно объяснённых.

Далее, в статье показывается существенный вклад классиков марксизма-ленинизма в научное обоснование истории литературы: как прямые методологические указания, так и некоторые их конкретные исследования. Автор подчёркивает значение теории классиков о литературном явлении, входящем в систему надстроечных явлений, и отношения его к базису. Таким образом, подчёркивается сущность самой концепции: принцип партийности. В статье указываются способы применения этого принципа в истории литературы и опровергаются всякие попытки ревизионизма устранить этот принцип.

LA CONCEPTION MARXISTE-LÉNINISTE SUR L'HISTOIRE LITTÉRAIRE ET SON ESSENCE : L'ESPRIT DE PARTI

Résumé

Dans cette étude de synthèse, l'auteur expose les grandes lignes de la théorie marxiste-léniniste de l'histoire littéraire, en l'opposant aux principales conceptions bourgeoises. Il critique en particulier les positivistes qui ont abouti à des excès et ont transformé l'histoire en une sorte d'archive de faits, amplement décrits, mais sans fournir des explications plausibles.

L'étude présente ensuite les contributions essentielles des classiques marxistes-léninistes à la fondation scientifique de l'histoire littéraire, tant par des indications de méthode que par des recherches pratiques.

On relève l'importance de l'introduction du phénomène littéraire dans le système des relations de la superstructure et de la base économique et on met en relief le point central de cette conception: l'esprit de parti.

La recherche expose les modalités d'application de ce principe dans le domaine de l'histoire et combat les diverses tentatives révisionnistes.

PRINCIPALELE TRĂSĂTURI ALE FOLCLORULUI MUNCITORESC

DE

V. ADĂSCĂLIȚEI

Înțelegerea esenței dialectice a creației folclorice constituie garanția principală a unei juste interpretări pe care o poate căpăta arta populară contemporană.

După părerea noastră, pentru ca cercetările asupra fenomenului folcloric contemporan să fie într-adevăr încununate de succes, se simte nevoia rezolvării în prealabil a principalelor probleme teoretice ridicate de folclorul muncitoresc. Justificarea acestei teze stă în faptul că pe scara evoluției creației populare, folclorul muncitoresc are o apariție relativ recentă, apariție urmată de o dezvoltare pe care cunoscînd-o, am putea dispune de mai multe elemente necesare în vederea elucidării problemelor creației populare contemporane. Nu poate fi neglijat faptul că —în special în condițiile trecerii de la capitalism la socialism, în condițiile revoluției culturale socialiste — rolul de hegemon al proletariatului se resimte vădit și în direcția formării unei noi conștiințe artistice a maselor populare.

Abordarea chestiunilor teoretice ale folclorului muncitoresc este deci utilă din mai multe considerente, iar un aspect care trebuie discutat chiar de la început este cel al raporturilor existente între așa-numitul folclor urban sau orășenesc și folclorul muncitoresc. Identificarea celor două noțiuni este complet greșită și convine teoreticienilor care-și propun să servească interesele folcloristicii burgheze, idealiste.

Între folclorul orășenesc și folclorul muncitoresc este exclusă orice încercare de a strecura semnele egalității. Pentru că folclorul muncitoresc, chiar dacă în cele mai multe cazuri ne apare ca un produs artistic urban, nu acoperă întreaga sferă a noțiunii de folclor orășenesc. Dacă analizăm orașul capitalist — de pildă — constatăm că în cadrul acestuia, clasele și categoriile sociale de cultură folclorică, ori care consumă folclor, sînt mai multe. Numericește, primul loc este ocupat de masa proletariatului, de clasa muncitoare. Dar nici mica burghezie nu este izolată de viața folclorică, ci consumă și chiar produce unele specii literare, muzicale, coregrafice, integrate în arta populară. În faza sa incipientă de existență, însăși burghezia — lipsită încă de o cultură de clasă, proprie — se află în strînse relații cu creația populară pe care a cunoscut-o exclusiv, cîtă vreme nu se diferențiase de mase.

Chiar dacă repertoriul folcloric al acestor diverse clase și categorii sociale, caracteristice structurii social-economice a orașului capitalist, se identifică în multe din părțile sale, pe planul sensului său ideologic, diferențierile sînt deosebit de pregnante. Să luăm, în acest scop, cîntecul despre haiducul Tunsu, despre a cărui formă populară și despre al cărui conținut protestatar ne vorbește marea majoritate a variantelor, oprindu-ne la aspectul în care ne este prezentat de colecția lui Anton Pann, exponent al concepțiilor de clasă burgheze și al moralei feudale din al doilea sfert al veacului al XIX-lea. Finalul variantei lui Anton Pann sună astfel: „Multe rele a făcut / Dar în timp lung n-a ținut; / Dumnezeu nu l-a răbdat, / Curînd în cursă l-a dat, / Cu moarte l-a pedepsit / Viața rău și-a sfîrșit" [1]).

Folclorul muncitoresc reprezintă, sub raport ideologic, oglinda conștiinței sociale a acestei clase. Cum nivelul acesteia este deosebit de la o etapă la alta a existenței clasei muncitoare, însuși conținutul creației folclorice muncitorești — și de aici, forma pe care aceasta o va îmbrățișa — ne apare în mod diferențiat de la o epocă la alta. Etapele mari care pot fi distinse în evoluția folclorului muncitoresc nu sînt hotărnicite numai de trecerea de la o orînduire la alta. Transformarea proletariatului, dintr-o clasă în sine, într-o clasă pentru sine, marchează o cu totul nouă cultură folclorică, despre esența căreia vom relata mai încolo. Fără îndoială că victoria revoluției socialiste aduce în istoria folclorului muncitoresc o altă etapă însoțită de specificul său.

Deosebind deci existența a trei mari perioade caracteristice evoluției folclorului muncitoresc, vom urmări să creionăm trăsăturile fiecăreia dintre acestea.

Procesul de formare a proletariatului, început în condițiile perimării societății feudale, ne arată că, în general, primii muncitori au fost recrutați din țăranii deposedați de pămînt. Acest adevăr demonstrat cu argumente istorice, economice etc. este confirmat o dată în plus de creația folclorică muncitorească din prima fază de existență a acestei clase. Într-adevăr, folclorul muncitoresc, la început, apare într-o organică legătură cu folclorul țărănesc de care poate fi deosebit doar prin tematica nouă pe care o atacă. De pildă, este ușor de observat că versuri ca:

„Vai de copilul străin!
Că muncește la stăpîn
Și slujește cu dreptate
Și îmblă și zi și noapte
Ie sîmbrie-a treia parte" [2])

ilustrează relații de producție de tip capitalist.

Ar fi însă deosebit de greșit să ne imaginăm că în perioada sa incipientă, proletariatul dispunea doar de cîteva piese folclorice, deoarece el consuma și întregul bagaj cultural al țărănimii. Numai așa se explică de ce conținutul ideologic al folclorului muncitoresc, din prima fază de exis-

1) Gh. Ciobanu observă acest fapt în prefața la *Anton Pann, Cîntece de lume*, Buc., 1955 p. 35—37.

2) Apud C. I. Gulian, *Sensul vieții în folclorul romînesc*, Buc., 1947, p. 68.

tență a acestei clase, este caracterizat prin perspectivă analitică socială limitată. Sesizînd acest aspect, folcloristul sovietic I. V. Cicerov sublinia că: „Ideologia mic-burgheză a țăranului care a devenit un semiproletar al satului și care apoi este nevoit să caute în oraș mijloace de existență, a determinat limitarea conținutului ideologic al unor asemenea opere, caracterul protestului însuși, lipsit de perspectivă în demascări" [3]).

Organica legătură dintre folclorul țărănesc și cel muncitoresc s-a păstrat vreme îndelungată și s-a sudat mai ales prin elementele pozitive tradiționale, preluate și dezvoltate creator în noile condiții. Uneori s-au păstrat și elemente aparținînd tradiției negative însă acest lucru s-a petrecut numai în mai mică măsură și mai ales în cea dintîi etapă a folclorului muncitoresc.

Observînd cîteva amănunte asupra vieții culturale dintr-o fabrică burgheză, Gh. Vrabie — printre multe afirmații eronate — arată că „lucrătorii în cuprinsul fabricii duc în aspectul ei sărbătoresc — de jocuri, cîntece etc., viața strămoșească rurală" [4]). Și Mihai Pop arăta în 1938 că legătura dintre folclorul tradițional și cel muncitoresc nu exclude permanentizarea elementelor pozitive. O reprezentativă echipă de *călușari*, prezentă la un concurs internațional de dansuri populare, era alcătuită din muncitori ceferiști și țărani din Argeș [5]).

Trebuie subliniat însă faptul că unele produse folclorice muncitorești își au izvorul în creația populară orășenească din timpul feudalismului. Breslașii, calfele acestora, au creat și consumat atît elemente folclorice concepute în stilul țărănesc cît și unele elemente dictate de specificul existenței lor. Mai ales în privința statornicirii unor ritualuri (ca sărbătorirea obținerii rangului de lucrător calificat etc.) această preluare poate fi ușor demonstrată. În cazul concret al folclorului romînesc, deși lipsesc studiile în această direcție, nu poate exista totuși nici o îndoială.

Interesante sînt constatările care ne arată că, încă de la începuturile existenței sale, folclorul muncitoresc se cristalizează în majoritatea genurilor și speciilor deja existente. Întrucît folcloristica romînească veche a trecut intenționat peste faptele privind subiectul discutat de noi, vom utiliza argumente furnizate de cercetători care au avut în vedere realitatea folclorică din alte țări. În folclorul rus, Bajov [6]) identifică zicători și proverbe specific muncitorești, cum ar fi de exemplu următoarele piese culese dintr-o fabrică de icoane capitalistă: „Coronița domnului scînteiază frumos dar eu nu văd; am obosit de muncă" și „Cine lucrează pentru dumnezeu? Noi, pentru antreprenorul Avdatov". A. A. Kaiev constată existența unor cîntece și poezii muncitorești datînd de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea, consemnînd fapte legate de viața și lupta muncitorilor și mi-

3) I.V. Cicerov, *Cîntecele și versurile proletariatului în perioada mișcării revoluționare muncitorești de masă (1890—1907)*, în *Creația poetică populară rusă*, (*Materiale pentru studierea concepțiilor social-politice ale poporului*), p. 150—195.

4) Gh. Vrabie, *Folklorul. Obiect. Principii. Metodă.* Buc., 1947, p. 65—66.

5) Mihai Pop, *Călușarii romînilor la Londra și realitatea folclorică a Bucureștilor*, în «Sociologie romînească», III, 1938, p. 561—564.

6) Bajov, *Pe drumul principal al creației orale*, în «Russkaia litteratura», 7 sept. 1949 (TIFB, 172, 3).

nerilor din industriile siberiene [7]). Acelaşi autor găseşte că în Urali au circulat minunate basme muncitoreşti [8]).

Trebuie spus că aspectul relativ unitar al folclorului muncitoresc cu cel ţărănesc, caracteristică de bază a primei faze din existenţa creaţiei muncitoreşti, cu timpul îşi pierde din pondere însă în nici un caz nu dispare. În condiţiile capitalismului, satul procură mereu mînă de lucru oraşului, asigurînd prin aceasta comunitatea culturală folclorică a unor clase sociale cu poziţie social-economică relativ identică, iar în condiţiile socialismului legătura de care vorbim este hotărîtor realizată şi menţinută pe baza unor factori noi, conştienţi, asupra cărora vom insista mai tîrziu.

În istoria mişcării muncitoreşti, revoluţiile burgheze au reprezentat treptele de bază ale şcolii proletariatului în ce priveşte lupta de clasă şi formele adecvate utilizabile. Dar revoluţiile burgheze au contribuit substanţial şi la creşterea conştinţei de clasă a muncitorilor. Fără îndoială că această creştere nu se putea realiza în măsura în care a fost determinată de răspîndirea socialismului ştiinţific, atunci cînd aceasta a devenit posibilă.

Participarea proletariatului la insurecţia armată a făcut ca o specie folclorică nouă să-i caracterizeze acestuia cultura literar-artistică. Este vorba de cîntecul revoluţionar.

Într-adevăr, cîntecul revoluţionar ad-hoc creat a însoţit principalele momente din viaţa de luptă a clasei muncitoare. Friedrich Engels [9]) remarca unele amănunte în legătură cu existenţa acestuia, cu specificul lui. Referindu-se la perioada chartistă din Anglia, el arăta că : „Au fost multe cîntecele chartiste, dar astăzi ele nu mai sînt de găsit... au fost de mult uitate ; de altfel, această poezie nu valora cine ştie ce... În general vorbind, poezia revoluţionară din trecut, cu excepţia Marseillezei, provoacă numai rareori o impresie revoluţionară într-o perioadă mai nouă, deoarece pentru a impresiona masele ea trebuia să reflecte şi prejudiciile oamenilor din acea vreme. Din această cauză, fleacuri religioase se găsesc chiar şi la chartişti". Oprindu-ne asupra fiecăreia din indicaţiile date de Engels, putem sublinia cîteva din trăsăturile principale ale cîntecului revoluţionar din primele lupte ale clasei muncitoare. Pentru că, aşa cum vom vedea, ulterior — o dată cu radicalizarea conştiinţei proletare — trăsăturile sale dominante vor fi altele.

Caracteristicile cîntecului revoluţionar din primele momente ale cultivării sale sînt deci :

— relativ îngusta sa viabilitate, determinată de fenomenul social concret care-i imprimă anumite particularităţi şi-l fac greu adaptabil la atmosfera specifică altor fenomene sociale. (Este vorba de lipsa premiselor universalităţii).

— aspectul manifest fără de care cîntecul revoluţionar n-ar mai fi revoluţionar şi datorită căruia — de obicei — este revoluţionar o perioadă limitată de timp, dat fiind faptul că sarcinile revoluţiei nu pot fi aceleaşi în toate etapele sale.

7) **A. A. Kaiev**, ***Folclorul rus***, **Moscova, 1949, p. 218.**
8) *Ibidem*, p. 223.
9) **Marx şi Engels**, ***Opere***, **XXVII, p. 467—468 (ediţia rusă).**

— relativ insuficienta realizare artistică determinată de mai mulţi factori, dintre care reţinem însă circulaţia restrînsă în timp şi spaţiu, circulaţie care asigură de obicei folclorizarea şi prin aceasta reduce ponderea contribuţiei colective la actul realizării artistice. (Tot în această ordine de idei se ridică şi problema particularităţilor curente în cazul viabilităţii elementelor folclorice rezultate de pe urma intervenţiei active. Asupra acestei chestiuni vom insista însă mai încolo). Trebuie precizat însă un lucru : în marea majoritate a cazurilor, cîntecul revoluţionar muncitoresc — însuşit şi de alte categorii sociale — ne apare ca un bun folcloric, autorii săi fiind daţi uitării; textul său literar îmbrăţişînd nenumărate variante (chiar cînd este vorba de „Marseilleza") ; circulaţia făcîndu-se oral ; contribuţia colectivităţii la elaborarea sa fiind evidentă etc.

Aşadar cîntecul revoluţionar muncitoresc a existat şi continuă să existe, înregistrînd deosebiri esenţiale de la etapă la etapă. Apărut în condiţiile revoluţiilor burgheze şi burghezo-democratice, el se înfăţişează peste tot înregistrînd anumite particularităţi. Referindu-se la prima lui fază, folcloristul francez Pierre Brochon [10]) realizează o prezentare convingătoare a aspectelor sale din perioada patruzecioptistă şi accentuează caracterul lui folcloric.

Este de remarcat faptul că în prima sa fază de existenţă, cîntecul muncitoresc revoluţionar — ca în general folclorul epocii — este anonim, în marea majoritate a cazurilor, oral şi în mare măsură colectiv prin însuşi momentul creaţiei. Ulterior, aceste trăsături vor apărea în postură esenţial schimbată, fiind vorba mai mult de produse artistice folclorizate, a căror stare primară era totalmente cultă.

Insuşi V. I. Lenin a scris două articole consacrate problemei importanţei cîntecului revoluţionar, pentru propagarea socialismului [11]). Marele dascăl al proletariatului remarca universalitatea unora din piesele discutate (*Internaţionala* lui Eugène Pottier). Observînd *Cîntecele şi poeziile proletariatului* (n.n. rus) *în timpul mişcărilor revoluţionare dintre anii 1890—1907* [12]), un colectiv de folclorişti sovietici (V. I. Cicerov, S. D. Magid şi P. G. Şiriavoi), „a scos în chip deosebit în evidenţă rolul pe care l-a avut presa ileagală de partid şi mai cu seamă «Pravda», în răspîndirea cîntecelor revoluţionare" [13]).

Aşadar într-o perioadă cînd nivelul conştiinţei sociale a proletariatului a sporit considerabil, ca urmare a activităţii organizate desfăşurată de partidele muncitoreşti marxiste şi apoi marxist-leniniste, cîntecul revoluţionar are o înfăţişare cu totul nouă. Esenţa sa ideologică este de această dată alta. Factorului spontan i se substituie factorul conştient.

Unii cercetători au accentuat în mod deosebit asupra creării unor elemente tradiţionale în folclorul muncitoresc. De exemplu, André Varagnac [14] (parizian) s-a ocupat un timp de greve şi a urmărit modalitatea

---

10) **B r o c h o n** Pierre, *La chanson populaire française. Le pamphlet du pauvre. Du socialisme utopique à la Révolution de 1848*, Paris, 1957, p. 208.
11) *V. I. Lenin despre cultură*, E.P.L.P., Buc., 1957.
12) Vezi volumul *Russkoe narodnoe poeticeskoe tvorcestvo*. Trudî Instituta Etnografii. AN SSSR, XX, Moskva, 1953, p. 150—195.
13) M. **P o p**, *V. I. Cicerov*, în «Revista de folclor», 1, 1958, p. 90.
14) André **V a r a g n a c**, *Définition du folklore*, Paris, 1938, p. 48.

de transmitere a experienței acumulate, de la o generație la alta, pe baza unor factori de natură folclorică — în special ceremoniali. — Bineînțeles că identificarea ceremonialului grevei cu aspectele festive tradiționale, constituia o poziție greșită a autorului, izvorîtă din limitele sale de clasă. (În al său *Proiect de chestionar asupra folclorului grevelor* [15]), Varagnac găsea prilejul să formuleze întrebări ca următoarea: „Comment se sont organisées ensuite ces petites fêtes?").

Pentru a înțelege însă mai bine ceea ce reprezintă elementul nou în dezvoltarea folclorului muncitoresc din această etapă, este util să vedem situația de ansamblu a culturii de care dispune această clasă socială. În nici un caz nu poate fi admisă o comparație de egalitate între condițiile de dezvoltare culturală pe care le-a avut la îndemînă țărănimea și cele de care s-a putut folosi muncitorimea. Mediul urban, capitalist, cu toate privațiunile pe care le-a impus proletariatului, nu l-a putut obliga pe acesta în mod absolut, să nu citească însușindu-și bunurile progresiste ale culturii scrise, să nu învețe ceea ce putea fi învățat prin intermediul cinematografiei, să nu-și însușească un repertoriu muzical mai larg, să treacă nepăsător pe lîngă atîtea și atîtea importante fapte care au contribuit la lărgirea cadrului cunoștințelor sale. Mai mult decît atît, muncind în întreprinderi care, mai mult sau mai puțin, își bazau procesul de producție pe o tehnică avansată, pe o tehnică rezultată de pe urma ultimelor descoperiri științifice, proletarii au devenit inși cu o concepție materialistă despre viață și societate. Din folclorul lor au exclus ceea ce ținea de domeniul învechitelor forme de conștiință socială. Francezul Arnold Van Gennep remarca în 1943 că „faptul esențial este că în munca industrială bazată pe științele matematice, mecanice și fizico-chimice, el (n.n. muncitorul) nu mai poate să facă apel la magie ori la raționamente analoge" [16]).

Din toate aceste motive, speciile folclorice tradiționale nu pot să fie cultivate în folclorul muncitoresc în totalitatea lor. Nici măcar genurile folclorice tradiționale nu pot fi toate reluate. Creațiile epice de amploare lipsesc în folclorul muncitoresc, datorită noilor condiții de viață (timpul limitat de care dispun proletarii în vederea cultivării cîntecului și versului, în producția capitalistă) și datorită noilor concepții. Marx și Engels au insistat de mai multe ori asupra acestui aspect. Iată una din observațiile lor: „Oare concepția asupra naturii și asupra relațiilor sociale, care stă la baza fanteziei grecești și de aceea și a artei grecești, este posibilă o dată cu existența mașinilor textile, căilor ferate, locomotivelor și telegrafelor electrice? Ce poate Vulcan împotriva lui Roberts and Co., Jupiter împotriva paratrăsnetului și Hermes împotriva Creditului Mobiliar! Orice mitologie învinge, subordonează și formează forțele naturii în imaginație și cu ajutorul imaginației, ea dispare o dată cu dominația efectivă asupra acestor forțe ale naturii" [17]).

Această nouă stare de lucruri a schimbat deci configurația generală a culturii folclorice muncitorești, a modificat volumul acesteia. Se reduce

---

15) «Revue de folklore français et colonial», t. VII, 1936, p. 130.

16) Arnold Van Gennep, *Manuel du folklore français contemporain*, tome I, part. I, Paris, 1943, p. 56.

17) Marx și Engels, *Opere*, vol. XII, p. I, p. 200 (ed. rusă).

considerabil numărul pieselor din vechiul folclor țărănesc, utilizate de muncitori. Apar elemente noi și prețioase care prin conținutul lor încep (chiar dacă inițial într-o măsură puțin sensibilă) să influențeze concepția de viață a altor clase și categorii sociale, cultura celorlalți creatori și consumatori de folclor care alcătuiesc masele populare.

În mod deosebit este necesară sublinierea raporturilor ce se stabilesc între cultura folclorică literar-muzicală muncitorească și literatura și muzica de proveniență cultă. Referindu-se la creația folclorică rusă și sovietică, cercetătorul A. N. Lozanov făcea următoarea constatare: „În anii pregătirii și înfăptuirii primei revoluții ruse și în deceniul care a precedat revoluția din octombrie, poezia orală a poporului a suferit influența literaturii progresiste“ [18]). „În mediul țărănesc și mai ales în cel muncitoresc, începe să pătrundă literatura clasică mai ales sub forma poeziilor și a cîntecelor. Aceste poezii se învață, se transcriu și se transmit din gură în gură... Mai ales creația orală a muncitorilor se distinge prin influența poeziei intelectualilor revoluționari democrați“ [19]). Influența operelor literare culte progresiste asupra folclorului muncitoresc ori integrarea lor directă și totală uneori, în acesta, face ca problemele formei și conținutului creației artistice muncitorești să fie acum substanțial noi. Forma tradițională folclorică rezistă mai puțin, în timp ce conținutul operelor respective este deosebit de evoluat.

Această stare de lucruri a făcut ca unii cercetători să vorbească chiar de un proces „de ștergerea granițelor dintre literatură și folclor“ [20]), concluzie mult prea pripită, după părerea noastră.

Într-adevăr, o dată cu creșterea nivelului conștiinței de clasă a proletariatului, chiar în condițiile capitalismului, cultura clasei muncitoare se consolidează după legi noi. Sînt frecvent întîlnite unele atribute care țin neapărat de creația folclorică, cum ar fi: oralitatea, anonimatul, caracterul colectiv (bineînțeles, cu modificările de conținut impuse de evoluția social-culturală generală). Dar sînt tot mai frecvent întîlnite și unele atribute ori aspecte care caracterizează mai ales literatura cultă, scrisă. (Unele cîntece revoluționare circulă prin intermediul gazetelor muncitorești etc. Astfel de exemple găsim chiar în folclorul nostru muncitoresc și putem cita: Doina hașului etc.) [21]).

Rolul partidelor comuniste și muncitorești, al marxism-leninismului, în formarea noii culturi a clasei muncitoare este deosebit de evident. Universalitatea socialismului științific, universalitatea sarcinilor revoluționare ale proletariatului sînt factori care influențează asupra fizionomiei culturii clasei muncitoare, inclusiv asupra fizionomiei folclorului acesteia. Principiul internaționalismului proletar este aplicat prin însușirea unor bunuri care din punct de vedere al conținutului lor sînt universal vala-

---

18) A. N. Lozanov, *Problemele periodizării creației poetice populare ruse din sec. XVIII, pînă în ajunul Marelui Octombrie n folklorul rus.* Materiale și cercetări. Ed. Acad. de Șt. U.R.S.S., vol. I, (1956), p. 39—49. Trad. 725 I, FB, 14.

19) *Ibidem,* p. 8.

20) G. Samarin, *Despre unitatea folclorului cu literatura,* în «Voprosî literaturî», 12, 1959, p. 166—173. (Trad. I.F.B., 719).

21) *Doine, cîntece, strigături,* E.S.P.L.A., 1957, p. 178.

bile. Astfel, unele elemente de cultură proletară devin folclorice (*Internaționala* etc.).

Un fapt însă trebuie subliniat în plus: preluarea conștientă a unor bunuri culte, selectarea lor activă, folclorizarea lor dirijată, sînt deja factori care subliniază necesitatea rezolvării următoarei probleme: ce aparține în acest caz literaturii culte, ce aparține folclorului și ce aparține culturii de masă? Dar asupra acestor întrebări vom mai reveni atunci cînd vom lua în discuție trăsăturile celei de-a treia faze deosebită de noi în dezvoltarea folclorului muncitoresc.

Credem că pe baza sublinierilor de pînă acum este posibil să rezumăm caracterele folclorului muncitoresc în cea de-a doua fază a existenței sale: legat prin mii de fire (sub raportul conținutului, ca și sub cel al formei) de literatura cultă, progresistă, se dezvoltă conștient și nu spontan, ca o consecință firească a nivelului înalt de conștiință socială, atins de clasa care il promovează. Intreține tot mai lejere relații cu folclorul țărănesc pe care îl depășește ca conținut, dar nu-l egalează în privința formei, circulația petrecîndu-se mai ales pe alte căi decît cea orală, iar contribuția colectivității remarcîndu-se în special în privința acceptării unui produs oarecare, decît în privința permanentei lui șlefuiri. Universalitatea poziției de clasă a proletariatului, creează toate condițiile necesare universalității unor motive folclorice muncitorești. Opoziția dintre folclorul muncitoresc al acestei etape — din punctul de vedere al conținutului său de clasă — și cultura scrisă a claselor exploatatoare este deosebit de pregnantă.

Victoria revoluției proletare în domeniul culturii aduce modificări structurale. Prin crearea culturii socialiste, ea exclude continuitatea existenței culturilor de clasă opuse. Folclorul, ca bun artistic al maselor populare, nu se mai află în poziție contradictorie față de cultura nouă, socialistă. Noile raporturi stabilite între folclorul literar şi literatura cultă, scrisă — socialistă, sînt determinate de trăsăturile fundamental schimbate care însoțesc cele două calități discutate.

Caracterizarea esențialelor prefaceri care însoțesc folclorul în perioada de după victoria revoluției socialiste, solicită neîndoios preocupări deosebite. Ceea ce vom încerca noi să realizăm este doar o sumară schiță orientativă, corespunzătoare mai mult unui repertoriu de probleme decît unei liste de rezolvări.

Intr-adevăr, folclorul muncitoresc, după victoria revoluției socialiste, cuprinde două laturi: tradițională și nouă. In latura sa tradițională se includ toate acele elemente vechi (din fazele anterioare) care se mai păstrează încă atunci cînd reprezintă un bagaj cultural, pozitiv. Mai sînt cîntate imnurile revoluționare de valoare documentară, mai sînt folosite elementele valoroase comune folclorului țărănesc etc.

Pînă la însușirea unei culturi diferențiate de cea folclorică, muncitorii creează încă numeroase bunuri folclorice. I. V. Krupeanskaia, în legătură cu această stare de fapt, observa că tematica noilor cîntece o ocupă „întrecerile socialiste care cuprind toate verigile producției, toate

păturile societății socialiste. Cei care prin diverse fapte frînează construirea socialismului sînt satirizați"[22]).

Statul muncitoresc-țărănesc, dictatura proletariatului eliberează și descătușează pe muncitori nu numai de exploatare, ci și de ignoranță, de neștiință. Bunurile culturale progresiste își îndeplinesc acum rostul pentru care au fost create, se bucură de o reală răspîndire. Literatura cultă, pictura, muzica, sculptura, coregrafia, teatrul — în formele cele mai evoluate pe care le-au atins — devin parte integrantă a culturii maselor populare. Ele dezvoltă crealor esența pozitivă a culturii folclorice, realizîndu-se astfel un proces de valorificare activă a creației populare. La rîndul său, creația populară continuă să apară cristalizîndu-se în realizări adînc influențate de noua stare de lucruri. Conținutul și forma artistică a bunurilor culturale nou create de masele populare se îndepărtează de elementele tradiționale. Vechile trăsături caracteristice folclorului iau înfățișări noi.

Situația generală a folclorului țărănesc nou creat este deplin comparabilă cu cea avută de folclorul muncitoresc în cea de-a doua fază de existență, deosebită de noi.

După victoria revoluției socialiste, folclorul muncitoresc — ca întreaga cultură a maselor populare — se apropie în mod deosebit de literatura, muzica, coregrafia cultă. Această situație face să apară o nouă noțiune, cea a „culturii de masă". In folcloristica sovietică, V. Anikin, în 1959, arăta în legătură cu această chestiune că: „cercetătorii trebuie să rezolve următoarea problemă: această formă a creației de masă va avea o dezvoltare ulterioară sau ea este doar o mărturie a trecerii culturii noastre artistice de masă pe o treaptă superioară de dezvoltare"[23]). După părerea noastră, observația aceluiași cercetător, Anikin, potrivit căreia „să incluzi toate producțiile creației populare de masă în folclor, este la fel de imposibil ca și considerarea tuturor acestor producții drept creație literară pură"[24]), este deosebit de judicioasă și pornește de la constatarea că esența culturii de masă este deosebită față de cea a folclorului sau a culturii nepopulare.

De remarcat că în această perioadă, clasa muncitoare consumă mai ales bunuri ale culturii de masă. In același timp, ea tinde spre un proces de intelectualizare. In ce privește bunurile folclorice propriu-zise — cum arătam și mai sus — acestea continuă să fie folosite și uneori chiar nou create; deși într-o proporție mai scăzută, ori într-o modalitate esențial schimbată (adaptate, prelucrate). Faptul că muncitorii au acum un ridicat nivel cultural face ca bunurile folclorice să constituie o parte din repertoriul lor cultural, prețuită și păstrată conștient.

Spuneam la început că este utilă clarificarea problemelor folclorului muncitoresc, deoarece prin analogie pot fi rezolvate și unele aspecte generale ale căilor de evoluție urmate de cultura folclorică a altor clase și categorii sociale.

---

22) I. V. Krupeanskaia, *Creația de cîntece populare în perioada de după război*, în «Sovetskaia etnografia», III (1951), p. 64—85.

23) V. Anikin, *Aspecte ale creației de masă contemporane a folclorului*, în «Voprosî literaturî», nr. 12, 1959, p. 158—165 (trad I.F.B., 720, p. 7).

24) *Ibidem*, p. 2.

Departe de a pune măcar în discuție toate chestiunile teoretice principale în legătură cu creația folclorică muncitorească, socotim totuși utilă orice intervenție, dat fiind faptul că observațiile făcute pînă în prezent sînt deosebit de puține.

ГЛАВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАБОЧЕГО ФОЛЬКЛОРА

Краткое содержание

Говоря о главных теоретических особенностях рабочего фольклора, автор пытается установить некоторые характерные этапы его развития, а именно, три основных этапа: 1). от зарождения пролетариата до превращения его из класса в себе в класс для себя, 2). от формирования революционного сознания рабочего класса до победы социалистической революции, 3). послереволюционное развитие рабочего фольклора.

Особенности народного творчества каждого из этих этапов подчеркиваются в статье следующим образом:

Рабочий фольклор осуждствляется на основе древних фольклорных произведений подмастерий и ремесленников средневекого города, а также на основе народного сельского творчества, сохранявшегося и развивавшегося органически благодаря тому, что большинство рабочих, перешедших при капитализме в городскую среду, было крестъянского происхождения. Это доказывает, что рабочие, помимо создания собственного фольклора, пользуются также крестьянским фольклором. Новое народное творчество характеризируется тем, что его новое содержание, соответствующее общественно-экономическому положению рабочего класса, сохраняет некоторые древние фольклорные формы (виды, жанры). Появляются и новые виды народного творчества как, например, революционная песня. Идеологическое значение фольклора данного периода не отличается коренным образом от предыдущих этапов, потому что лишь теперь происходит выяснение общественно-политических задач пролетариата.

Второй этап начинается при превращении пролетариата из класса в себе в класс для себя и характеризируется всё большим освоением принципов научного социализма. Из древнего фольклора были устранены отжившие отрицательные смысловые элементы. (Суеверия, ереси теряют довериа после того, как рабочие капиталистического производства стали понимать законы естественных наук — физики, химии, математики). Растёт объем передовых, фольклоризированных художественных произведений, освоенных по всем характерным особенностям фольклора. Коренным образом изменяется идеологическое содержание революционной песни, которая получает всеобщее распространение. Эпический стихотворный жандр не соответствует требованиям рабочего фольклора, а в особенности возможностям его развития, потому что у рабочих мало свободного времени. Таким образом равновесие между фольклорными жанрами и видами изменяется.

Победа социалистической революции приводит к тому, что, вообще,

фольклор перестаёт быть элементом антагонической культуры эксплуатирующих классов.

Лишь социалистическая культура оценивает прогрессивные элементы народного творчества и передаёт массам положительные духовные достояния, до сих пор не доступные им. Появляется новая конкретная форма культуры, определенная обобщением духовных достояний человечества, а именно, массовая культура. Это влияет на объём нового народного творчества, которое растёт качественно и убывает количественно.

Изучению данного процесса следует уделить особое внимание и основывать его на внимательном наблюдении конкретных форм последующего фольклорного проявления.

LES PRINCIPAUX TRAITS DU FOLKLORE OUVRIER

Résumé

Dans cet article on discute les principaux aspects théoriques du folklore ouvrier, en essayant d'établir les étapes caractéristiques de son développement : 1) de la formation du prolétariat jusqu'à sa transformation d'une classe en soi en une classe pour soi ; 2) du moment **où** la conscience révolutionnaire de la classe ouvrière est déjà cristallisée jusqu'à la révolution socialiste et 3) après la victoire de la révolution socialiste.

Chaque étape du développement du folklore présente certains traits caractéristiques que l'on doit souligner.

A la base du folklore ouvrier se trouvent les anciennes productions folkloriques rurales, qui ont pénétré et se sont développées grâce à l'origine paysanne de la majorité des ouvriers que le capitalisme a transplantés dans les villes. Le folklore ouvrier contient donc des éléments du folklore paysan. Ce qui caractérise ces productions c'est le contenu nouveau correspondant à la situation sociale et économique de la classe ouvrière, exprimé dans certaines formes folkloriques anciennes.

Signalons aussi l'apparition de nouveaux genres comme, par exemple, le chant révolutionnaire. La valeur idéologique du folklore de cette première période n'est pas trop grande, car le processus de clarification des charges sociales et politiques du prolétariat n'est qu'à son début.

La seconde étape marquée par la transformation du prolétariat d'une classe en soi en une classe pour soi se caractérise par la pénétration de plus en plus large des principes du socialisme scientifique. On élimine de l'ancien folklore ce qui a vieilli, ce qui a un sens négatif. Les superstitions perdent leur crédit, du moment **où** les ouvriers, engagés dans la production capitaliste, commencent à connaître les lois de la nature (physiques, chimiques, mathématiques).

Le nombre des oeuvres littéraires progressistes, qui passent dans le folklore, s'accroît. Le contenu idéologique du chant révolutionnaire devient de plus en plus radical ayant une circulation générale. Les épopées et les poèmes sont moins cultivés, parce que le temps pour les créations artistiques des ouvriers est de plus en plus réduit. Donc, l'équilibre entre les genres folkloriques est modifié.

Après la victoire de la Révolution Socialiste le folklore ne représente plus un élément de culture antagoniste par rapport à la culture des classes exploiteuses. La culture socialiste (unique) valorifie les éléments positifs de la création populaire et transfère aux masses les biens spirituels positifs autrefois inaccessibles. Une nouvelle forme, concrète d'existence de la culture apparaît, déterminée par la généralisation des conquêtes spirituelles de l'humanité, la culture de masse. Celle-ci influence le volume de la nouvelle création folklorique, en l'augmentant qualitativement et en le réduisant quantitativement. Ce processus devra être étudié en se basant sur l'observation attentive des formes concrètes de manifestation folklorique ultérieur.

ASPECTE DIN ARTA DE TRADUCĂTOR A LUI MIHAIL SADOVEANU

1. TRADUCERILE DIN MAUPASSANT ȘI PRIMELE TRADUCERI DIN TURGHENIEV

DE

EM. LEVIȚCHI

Cercetătorii în domeniul criticii literare precum și lingviștii s-au ocupat — și nu fără dreptate — de operele lui Mihail Sadoveanu, găsind în ele confirmarea și concretizarea unui șir de probleme strîns legate de dezvoltarea limbii noastre literare, de evoluția și perspectivele literaturii naționale. A rămas în umbră, însă, unul din aspectele creației literare a scriitorului și anume activitatea sa de traducător.

In comunicarea de față vom încerca să precizăm principiile pe care se sprijină Mihail Sadoveanu în traduceri și să ilustrăm prin cîteva exemple felul în care înțelege să rezolve dificultățile izvorîte din specificul gîndirii și exprimării a două popoare ce se deosebesc prin dezvoltarea lor de-a lungul veacurilor, prin obiceiuri și limbă.

Mihail Sadoveanu s-a ocupat de traduceri încă din anul 1900, cînd a publicat, sub semnătura Ilie Pușcașu, prima versiune a cărții lui Turgheniev: *Записки Охотника.* In 1909 apare o nouă ediție a acelorași povestiri, traduse ca și cele dintîi din limba franceză. Traducerea lor direct din limba rusă a fost făcută în 1946. Toate aceste ediții sînt incomplete (9 povestiri). Abia în 1954 cartea *Записки Охотника* este tradusă în întregime (25 povestiri).

Mihail Sadoveanu a mai tradus: în 1907 din Maupassant — *Povestiri alese;* în 1910 din Taine: *Despre natura operei de artă; Despre producerea operei de artă;* în 1915 din A. Russo: *Piatra Teiului; Iașii în 1840;* și în sfîrșit, în colaborare cu alții, din Wilhelm Kempf: *Caravana,* în 1931.

Din această înșirare a traducerilor se precizează cercul de interese ale scriitorului, afinitățile sale. Notăm pe de o parte preocupările pentru problemele teoretice cu caracter istorico-filozofic care urmăresc să pună în lumină fenomenul literar în generalitatea lui, iar pe de altă parte preferința pentru scriitorii în a căror opere se dezvăluie cu o simplitate

impresionantă dramatismul vieții omenești, înăbușită de vitregia unor vremi nedrepte și vibrează puternic sentimentul dragostei pentru natură, pentru viață. Turgheniev și Maupassant, iar alături de ei A. Russo, cîntărețul Moldovei, pentru care Mihail Sadoveanu a simțit întotdeauna o dragoste înduioșată.

Criticul literar ar putea releva numeroase consonanțe între nuvelele lui Maupassant, povestirile lui Turgheniev și istorisirile scriitorului romîn. Nu este aceasta intenția noastră. Am vrea să subliniem orientarea fără greș a lui Mihail Sadoveanu spre conflictele psihologice cu grave rezonanțe sociale și preferințele sale pentru artiștii care știu să simtă freamătul viu al naturii, s-o cuprindă în tablouri ample — imagini vii ale unei țări, cu specificul ei, cu oamenii și mai ales omul simplu din popor.

Așadar, activitatea literară a lui Mihail Sadoveanu împletește, aproape din primii ani, creația originală cu traducerile.

În articolul său *Cîteva observații despre limba și arta literară a lui Mihail Sadoveanu* [1]) academicianul T. Vianu face următoarea observație cu privire la primii ani de activitate literară a scriitorului romîn: „Caracteristica începuturilor sale este siguranța lor aproape deplină. Citind primele sale narațiuni, întîmpinăm ecouri ale creației literare anterioare, dar nici o dibuire, nici o stîngăcie [...]. După 50 de ani și mai bine de activitate literară, creațiile maestrului, mai grele de gînduri, purtînd întipărirea experiențelor adunate în lungul răstimp, au totuși prospețimea primelor înfloriri".

Observația aceasta este valabilă nu numai pentru operele originale, ci și pentru traduceri.

„Orice traducere — spune Turgheniev — este destinată în primul rînd celor ce nu cunosc originalul. Traducătorul nu va urmări să dea cunoscătorilor prilejul de a aprecia felul în care a tradus cutare vers, cutare expresie. Munca sa e destinată maselor. Iar masa cititorilor este impresionată numai de ceea ce-i în adevăr frumos, numai de ceea ce-i scris cu talent; talent, dar creator, iată ce i se cere traducătorului. Cea mai riguroasă probitate nu poate fi deajuns în acest caz. Cu cîtă probitate conștiincioasă reproduce viața un daghereotip! Și totuși un portret bun nu este, oare, de mii de ori mai frumos și mai aproape de realitate decît orice daghereotip?" [2]). (Notăm printre altele, că Turgheniev a fost el insuși traducător, și dintre cei mai valoroși. Jurnalul fraților Goncourt (ed. def. Paris, Flammarion, vol. V, p. 152) menționează că la una din reuniunile obișnuite, în casa lui Flaubert, Turgheniev a tradus și interpretat două din operele de tinerețe ale lui Goethe. Cităm: „Dans cette traduction, **où** Tourguéneff cherche à nous donner la jeune vie du monde naissant, palpitant dans les phrases, je suis frappé de la familiarité, en même temps que de la hardiesse de l'expression. Les grandes, les originales oeuvres, dans quelque langue qu'elles existent, n'ont jamais été écrites en style académique". În corespondența lui Flaubert (ed. Conard, 1929, vol. VIII, p. 17) găsim mențiunea: „Tourgue-

---

1) «Limba romînă» Nr. 5, 1955, p. 11.

2) **Т у р г е н е в, Полное собрание сочинений, том I, стр. 260—261, 1883.**

nell commence aujourd'hui à traduire le troisième conte. Il paraîtra en français dès qu'il sera paru en russe").

Mihail Sadoveanu îmbină în traducerile sale probitatea, în sensul ei cel mai larg, cu măiestria artistică. Respectînd specificul limbii romîne, el a știut să dea întotdeauna versiunea cea mai potrivită a originalului, așa cum ar fi scris-o autorul respectiv, dacă ar fi fost romîn. Citind traducerile menționate, nu le percepem ca traduceri și urmărim fără efort, prin claritatea transparentă a frazei, desfășurarea conținutului.

Cercetătorul atent își dă seama, însă, că această claritate și simplitate, această naturalețǎ, sînt rezultatul unui proces îndelungat de analiză a operei respective, a conținutului ei, a specificului realizării artistice, și de selectare a mijloacelor pe care le oferă limba romînă pentru traducerea fidelă a tuturor valorilor originalului, într-un ansamblu armonios. Acest studiu prealabil, efectuat cu toată seriozitatea și cu o adîncă înțelegere a problemelor de limbă și literatură ni se pare deosebit de important. Am avut prilejul, de mai multe ori, să constatăm că greșelile cele mai grave dintr-un șir de traduceri — atît recente cît și mai vechi — se datoresc neglijării acestei condiții absolut necesare pentru realizarea unei traduceri bune. Traducătorul nu are dreptul să falsifice conținutul de idei, nici specificul concretizării acestuia. Și nu are dreptul, pe de altă parte, să neglijeze normele limbii în care traduce. Neajunsurile multor tălmăciri romînești nu se reduc la mici greșeli în traducerea unui cuvînt izolat, a unei expresii sau fraze. Autorii lor distrug specificul național al operei, specificul gîndirii și stilului din original. Nu e de mirare că publicul romînesc nu-l cunoaște pe Nekrasov, nu simte farmecul operei sale. Nu e de mirare că poemul dramatic *Rusalka* de Pușkin, prezentat publicului nostru în versiunea lui I. Costin, n-a atras atenția. Puțini traducători își dau seama de dificultățile pe care le prezintă munca lor, puțini au înțeles că echilibrarea judicioasă a unor cerințe contradictorii se poate realiza numai atunci cînd traducătorul stăpînește în întregime materialul în fața căruia se află, pentru a-i găsi forma cea mai potrivită.

Nu sînt necesare investigațiile bio- și bibliografice pentru a afirma cu toată certitudinea existența unei faze de documentare în munca de traducător a lui Mihail Sadoveanu (indiferent dacă a lucrat singur sau în colaborare cu alții, dacă a tradus direct după original sau a folosit o versiune nestilizată). Acestei faze i se adaugă trăirea fenomenelor, în plan afectiv, în planul emoției artistice. Și aici intervine în înțelegerea fenomenului literar personalitatea puternică și originală a scriitorului romîn, caracterizată cu deosebită subtiiitate de T. Vianu, atît în *Arta prozatorilor romîni*, unde se oprește în special asupra lirismului lui Sadoveanu, cît și în articolul menționat din «Limba romînă». Cităm un fragment din acest articol: „Urmașul lui Alecsandri și Eminescu este el însuși un mare poet original. Organizația lui nervoasă și morală este dintre cele mai sensibile și mai adînci. Ochiul vede, urechea aude, toate simțurile lui vibrează" (p. 11).

Acestor însușiri prețioase li se mai adaugă una, pe care o socotim deosebit de importantă atît pentru creația originală, cît și pentru traduceri și anume: înțelegerea adîncă a importanței cuvîntului ca reflec-

tare fidelă a gîndirii. De aici, căutarea cuvîntului celui mai precis, mai nuanțat, mai bogat în rezonanțe.

Dacă ne referim la atitudinea lui Mihail Sadoveanu față de traduceri, trebuie să subliniem că măiestria transpunerilor sale — în care conținutul de idei și specificul formei rămîn neștirbite — se datoresc, înainte de toate, perceperii operei de artă ca unitate perfectă a conținutului și formei artistice. De aici și înțelegerea noțiunii de fidelitate. În ciuda afirmațiilor unui șir de teoreticieni, opere intraductibile nu există. Acei ce admit ideea de intraductibil pornesc de la detaliu, neglijînd întregul. Dacă, însă, acest detaliu, care nu poate fi tradus întocmai, îl raportăm la ansamblul operei, stabilind relația dintre parte și întreg, atunci vom găsi și mijloacele de transpunere cele mai potrivite. Ele nu vor coincide, poate, cu originalul, din punct de vedere formal, dar vor fi pe deplin valabile sub aspect funcțional. În lucrarea sa *Introducere în teoria traducerii* (Moscova, 1953) A. V. Fedorov arată că „intraductibile sînt numai acele elemente izolate ale limbii originalului, care prezintă abateri de la normele generale ale limbii, adică numai elementele dialectale și acele cuvinte din jargoanele sociale care au un pronunțat colorit local sau social". Funcția lor de localizare dispare în traducere. Însă limba dispune de mijloace variate, care pot crea pentru aceste cuvinte dacă nu funcții identice, cel puțin asemănătoare, raportîndu-le la limba comună întregului popor, la ansamblul operei. Sînt numeroase cazurile, cînd traducătorul, foarte fidel în ceea ce privește detaliul, falsifică originalul ca unitate, tocmai din dorința de a fi cît mai credincios.

Mihail Sadoveanu rezolvă numeroasele dificultăți ale traducerii, urmărind prezentarea fidelă a originalului, considerat în ansamblul lui, și folosind întreaga bogăție a limbii romîne.

Între anii 1907—1915 operele lui Maupassant capătă o răspîndire destul de largă la noi, ceea ce se poate observa din numeroasele traduceri apărute în această perioadă. Cele mai multe sînt stîngace și lipsite de culoare. Se remarcă totuși traducerile lui Emil Gîrleanu (*O viață*, 1908), N. Beldiceanu (*Cei dintîi fulgi*, 1901), G. Ibrăileanu (*Bel-Ami*) și mai ales nuvelele traduse de M. Sadoveanu.

Pentru a ne da seama de valoarea traducerii lui Sadoveanu e deajuns să ne oprim la prima nuvelă *Le champ d'oliviers* care oferă cercetătorului un material bogat și variat. Alegerea aceasta ne permite de altfel să comparăm versiunea analizată cu alte două versiuni, apărute mai tîrziu, una de M. Carp [3]), cealaltă fără menționarea traducătorului [4]).

Ne atrage luarea aminte în primul rînd titlul, cu semnificație mult mai largă decît simpla fixare a locului unde se desfășoară drama abatelui Vilbois, figura centrală a nuvelei. Scoborîtor dintr-o veche familie picardă, regalistă și religioasă, el renunță la cariera de magistrat pentru care se pregătea și se face preot, în urma unei adînci decepții sentimen-

3) *Livada de măslini.* Trad. de M. Carp, Buc. (Biblioteca Dimineața, Nr. 4—5).
4) *Nuvele...* Buc. 1908 Biblioteca Universală, Nr. 14).

tale. Fire cinstită, dar primitivă și violentă, abatele e un preot cu vederi strîmte, dar bun pentru credincioșii săi. In liniștea vieții de țară, în credința simplă și naivă el și-a găsit echilibrul. Dar trecutul irupe în viața tihnită a preotului și se răzbună cumplit, punîndu-l pe abate față în față cu fiul său, făptură mîrșavă, cu instincte criminale. Ingrozit, preotul își curmă viața.

Ce rost are în această dramă grădina măslinilor? Chiar de la început, peisajul sobru, abia schițat, întovărășește pașii abatelui prin lumina estivală spre suferința ce-l pîndește:

„Era o seară de iulie. Soarele scînteietor sta gata să atingă creasta horbotată a dealurilor depărtate, așternea pieziș pe drumul alb, îngropat sub un strat de praf, umbra nesfîrșită a preotului, al cărui tricorn uriaș alerga pe cîmpul învecinat ca o pată întunecată, ce sărea pe toate trunchiurile de măslini întîlnite în cale, apoi cădea la pămînt și se tîra printre copaci" (vers. Sad. p. 10).

Jocul acesta de lumini și umbre nu este un simplu efect artistic plăcut ochiului, ci o prevenire simbolică a celor ce se vor desfășura în planul vieții omenești reale.

Un al doilea fragment zugrăvește locuința abatelui „vărgată, hăcuită, tăiată în bucăți de ramurile și frunzele măslinilor care erau plantați în grădina aceea fără îngrăditură, în care ea părea că crescuse ca o ciupercă de Provența".

Semnificația acestor tablouri ni se dezvăluie mai tîrziu, după întîlnirea dintre tată și fiu, cînd pentru a treia oară grădina măslinilor, cufundată în răceala amurgului, intervine ca prevestire simbolică a durerii: „Abatele se-nfioră și ridicînd deodată ochii, cu mișcarea obișnuită preoților, zări împrejurul său cutremurîndu-se pe cer frunzișul mărunt, albicios al copacului sfînt, care adăpostise în umbra-i subțirică cea mai mare durere și singura clipă de șovăială a lui Crist. O rugă scurtă izvorî din deznădejdea lui..." (p. 29). Acestui tablou îi urmează scena în care fiul își dezvăluie cu cinism mîrșăviile săvîrșite și cele plănuite.

Peste deznodămîntul tragic se așterne întunericul. „In mijlocul grădinii măslinilor, coliba zugrăvită trandafiriu se făcuse nevăzută, în întunecimea adîncă și mută" (Notăm în treacăt procedeul, atît de frecvent în operele lui Sadoveanu însuși, de a zugrăvi sau reliefa stările sufletești prin intermediul peisajului: căsuța trandafirie care dispare reliefează năruirea credinței, distrugerea morală a omului). Bucuria tihnită s-a destrămat. In fața suferinței omul s-a răzvrătit, respingînd-o, măturînd-o din calea sa și nimicindu-se pe sine însuși.

Pentru cei ce rămîn în viață, pentru mulțimea poporănilor neștiutori, grădina măslinilor se conturează în lumina galbenă a felinarelor ca o viziune de infern, ca o damnațiune:

„Indată începură a alerga lumini pe fața pămîntului, printre copaci, venind spre ea (spre căsuță). Pe iarba arsă se plimbau lungi lumini galbene; sub strălucirile lor rătăcitoare trunchiurile întortochiate ale măslinilor semănau uneori a monștri, alteori a șerpi din iad înlănțuiți și răsuciți".

Reiese clar din fragmentele menționate intenția lui Maupassant de a concentra în titlu tragedia unei vieți care, omenească fiind, plămădită

pentru bucurie din sînge viu și cald, nu poate accepta suferința. Muntelui Măslinilor și acceptării suferinței i se opun în planul vieții omenești cîmpia și refuzul de a primi, de a suporta durerea. Folosirea imaginii din Evanghelie nu poate însemna o profesiune de credință a autorului. Ambianța religioasă reliefează figura preotului și agravează conflictul psihologic. Moartea abatelui Vilbois este consecința năruirii singurului sprijin moral pe care îl mai avea: credința. Și nu e greu să relevăm în nuvelă aderențele puternice ale dramei psihologice cu ambianța socială.

Mihail Sadoveanu a surprins cu multă perspicacitate valoarea și sensul titlului și intențiile autorului. Pentru reflectarea fidelă a acestora el sacrifică detaliul. *Le champ d'oliviers* a devenit în versiunea romînească *In grădina măslinilor,* titlu care, chiar dacă atenuează opoziția din original, evocă asociații de idei foarte precise și se mulează perfect pe simbol.

Iată de ce nu putem considera ca izbutite variantele pe care le aflăm în traducerile făcute de alți autori: *Livada de măslini* (M. Carp), *Grădina cu măslini* (fără autor, 1908).

Grădina și nu *livada* (care nu apare în Evanghelie); *măslinilor,* articulat, deși în original articolul lipsește și nu *cu măslini* sau de *măslini,* pentru că atunci orice asociație, orice apropiere este înlăturată.

În același spirit larg rezolvă Sadoveanu și alte dificultăți ale traducerii. Una din ele este limbajul eroilor nuvelei. Două lumi, două atitudini diferite față de viață se ciocnesc în nuvelă, determinînd catastrofa finală. Tatăl și fiul se deosebesc profund unul de altul, prin structura lor interioară, prin ambianța socială care i-a modelat și care i-a dat fiecăruia felul său special de exprimare. Preotul folosește limba curentă, din care educația și profesiunea au eliminat aproape tot ce e particular, specific dialectal, fără a o sărăci. Limbajul borfașului, în care abatele trebuie să recunoască pe propriul său fiu, poartă pecetea relațiilor și îndeletnicirilor sale dubioase, a mediului în care l-a zvîrlit pe bastard familia nobilă, în sînul căreia legea nu-i dădea dreptul să rămînă.

Cităm un fragment numai:

— *Maintenant... papa... papa curé!... Est-ce drôle d'avoir un curé pour papa!... Ah! Ah! faut être gentil, bien gentil avec bibi, parce que bibi n'est pas ordinaire... et qu'il en a fait une bonne... pas vrai... une bonne... au vieux...* (p. 118—119).

Vers. Carp:

— *Acuma... tată... tată părinte!... ce ciudat e să ai tată un popă! Ha! Ha!... Trebuie să fii drăguț cu bibi, că bibi nu-i lucru prost... și fiindcă i-a făcut una bună... nu-i așa?... una bună... căzăturei aceleia...* (p. 35).

Vers. Sadoveanu:

— *Acum... tată... taică părinte!... Ce caraghios e să ai de tată un popă! Ha! Ha! Să fii levent, foarte levent cu bibicu, fiindcă bibicu e un om ca acela... și i-a făcut o șotie năzdrăvană... nu-i așa?... năzdrăvană... babalîcului...* (p. 48).

Din cele două versiuni, a doua ni se pare mai desăvîrșită. Pe cît de naturală și potrivită este expresia *taică părinte,* pe atît de fals, de artificial, sună *tată părinte,* căci îi lipsește nuanța familiară; ea se percepe ca

o tautologie. Cuvîntul francez bibi în textul romînesc (vers. Carp) nu spune nimic, pe cînd înlocuirea lui cu un cuvînt integrat în sistemul limbii noastre, romînizat prin sufixare *(bibicu)*, creează o anumită atmosferă, particulară unui anumit mediu, alături de *levent* mult mai pregnant și mai colorat decît banalul *drăguț*.

Schematizînd, am putea spune că nuanța specială a limbajului se realizează în cazul de față prin trei cuvinte bine alese, îmbinate cu artă *(bibicu, levent, babalîc)*. Și am mai putea adăuga că ridicolul tragic al situației nu suportă folosirea epitetului *ciudat*, ci numai a celui mai aproape de sensul din original *(drôle) — caraghios*.

În exemplul care urmează merită relevată siguranța cu care Sadoveanu alege corespondentul romînesc cel mai potrivit pentru expresia idiomatică franceză :

Ah! papa, faut pas me la faire... T'es curé... Je te tiens... et tu fileras doux, comme les autres! (p. 121).

Vers. Carp :

Ei, tată, nu mă joci pe mine... Ești preot... te am în mînă... ai să mi te pleci de frică, ca și ceilalți! (p. 36).

Vers 1908 :

Aha! băbacule, nu te juca!... Ești popă... te am în mînă... și o să joci, ca și ceilalți (p. 67).

A! ascultă, tată... să nu mă faci... Ești popă... he! o să joci cum ți-oi cînta eu, ca și ceilalți (vers. Sadoveanu, p. 50).

Și mai interesant e felul în care Sadoveanu izbutește să rezolve problema transpunerii cuvîntului dialectal. Maupassant introduce în una din replicile servitoarei cuvîntul *maoufatan* din dialectul provensal :

— *Quoi, un mendiant?*

— *Peut-être, oui, je ne dis pas. Je croirais plutôt un maoufatan* (p. 80).

În traducere, valoarea dialectală a cuvîntului se pierde.

Traducătorii nuvelei dau soluții diferite :

Vers. Carp : *Cred că-i vreun bagabont* (p. 14).

Vers. 1908 : *Cred că-i un făcător de rele* (p. 48).

Prima soluție nu ne satisface, pentru că în cuvîntul *bagabont* nu apar particularități fonetice sau lexicale aparținînd unui anumit dialect, ci se reliefează stîlcirea unui neologism ; și apoi, e prea specific mediului zugrăvit de Caragiale, prea *caragielesc*, am îndrăzni să spunem. Expresia *făcător de rele* e ștearsă.

Iată acum versiunea dată de Sadoveanu :

Mai degrabă aș crede că-i vreun borfaș... și spuse vorba asta în dialect provensal : maoufatan (p. 21).

Traducerea realizată de M. Sadoveanu se remarcă printr-o măiestrită îmbinare a limbii literare și a celei populare, printr-o dozare artistică a neologismelor. Și în cazul de față criteriile de selectare se subordonează principiilor generale menționate. Atît limbajul eroilor, cît și limba folosită de autor urmăresc reliefarea personajelor, a caracterelor. Sfera folosirii lor e bine definită.

Cuvinte și expresii ca : *mămuță, primarele, daraveri, babalîc, romanțier, țop! în supa cu păsat, s-au ciorovăit, au șters-o...* apar numai

în vorbirea borfaşului. Tot aşa, pe una şi aceeaşi pagină vom găsi *scrîmbiţi* în dialog, alături de *scrumbii* integrat în naraţiune.

În zugrăvirea abatelui, în nararea unui şir de episoade din viaţa lui este folosit amplu neologismul, mai cu seamă în fragmentele referitoare la viaţa pe care a dus-o în capitală şi la drama sentimentală (*vanităţi, pervers, a imputa, perfidie, onoare, argument, raţionament* etc.).

Atunci cînd se referă la viaţa abatelui Vilbois în micul sat provensal, traducătorul este extrem de econom în folosirea neologismului. Pe primul plan apar cuvinte ca: *poporăni, hatir, asemălui, fecior* ş.a.

Nici într-un caz, nici în celălalt nu putem vorbi de dominaţia exclusivă a neologismului sau de lipsa lui totală, ci numai de dozare. De altfel îmbinările unor categorii diferite de cuvinte creează, în foarte multe cazuri, efecte stilistice neaşteptate. (Notăm că ele sînt mult mai tranşante în limba romînă, decît în limba franceză). Iată de pildă o frază: *Bătrînul asemălui multă vreme pe trecătorul acesta necunoscut cu vechea sa imagine şi nu mai stătu la îndoială: era copilul lui* (p. 28).

Asemălui alături de *imagine* contrastează puternic. Folosirea verbului *asemălui* intră în sfera prezentului (ne referim la viaţa preotului) şi se armonizează cu limbajul oamenilor de la ţară printre care trăieşte abatele. Iar cuvîntul *imagine* ne readuce în atmosfera trecutului. Fraza în ansamblul ei echilibrează şi defineşte contradicţiile latente ale eroului, opoziţia dintre prezent şi trecut.

Din astfel de îmbinări ale cuvintelor, cumpănite cu deosebită artă, din prospeţimea şi vigoarea lor izvorăşte farmecul versiunii realizate de M. Sadoveanu.

Am vrea, în încheierea acestei sumare analize, să subliniem arta cu care Sadoveanu „cel mai mare poet descriptiv al literaturii noastre" (T. Vianu), ştie să dea viaţă, prin mijloacele de care dispune limba romînă, peisajului care însoţeşte discret desfăşurarea dramatică a evenimentelor. Vom prezenta un fragment din partea introductivă a nuvelei, atît în limba franceză, cît şi în cele trei variante romîneşti pe care le-am avut la îndemînă.

C'était par un soir de juillet. Le soleil éblouissant, tout près d'atteindre la crête dentelée des collines lointaines, allongeait en biais sur la route blanche, ensevelie sous un suaire de poussière, l'ombre interminable de l'ecclésiastique, dont le tricorne démesuré promenait dans le champ voisin une large tache sombre qui semblait jouer à grimper vivement sur tous les troncs d'oliviers rencontrés, pour retomber aussitôt par terre, où elle rampait entre les arbres.

Sous les pieds de l'abbé Vilbois, un nuage de poudre fine, de cette farine impalpable dont sont courverts, en été, les chemins provençaux, s'élevait, fumant autour de sa soutane qu'elle voilait et couvrait, en bas, d'une teinte grise de plus en plus claire (p. 65).

Fragmentul acesta ne aminteşte, prin curgerea lină a perioadelor, stilul lui Flaubert, al cărui discipol ştim că a fost Maupassant. Două fraze ample cuprind două tablouri desfăşurate lent, unul învecinat cu fantasticul, celălalt ancorat în real.

Am relevat mai sus importanţa acestui peisaj în structura nuvelei.

Să urmărim acum cele două versiuni romînești (Carp și vers. 1908), lăsînd la o parte, deocamdată, traducerea lui Sadoveanu.

Vers. Carp:

Era o seară de iulie. Soarele orbitor, gata să se lase pe creasta zimțată a dealurilor îndepărtate, întindea de-a curmezișul pe șoseaua albă, învăluită într-un giulgiu de colb, umbra nesfîrșită a preotului, a cărui tricorn peste măsură de mare preumbla pe cîmpul vecin o pată mare, care parcă se juca urcîndu-se repede pe toate trunchiurile măslinilor, pe care-i întîlnea ca să cadă apoi iute pe pămînt, unde se tîra printre copaci.

Un nour de colb mărunt, de făină de aceea care nu se poate pipăi și care acopere vara drumurile din Provence, se ridica sub pașii părintelui Vilbois, fumegînd în jurul antereului pe care-l învăluia, acoperindu-i poalele cu o spoială cenușie din ce în ce mai deschisă (p. 5).

Vers. 1908:

Era o seară de iulie. Soarele orbitor, aproape de-a atinge muchea dințată a dealurilor depărtate, lungea chezeșat pe drumul alb, îngropat într-un giulgiu de pulbere, umbra nesfîrșită a preotului, a cărui pălărie colțurată primbla pe cîmpul vecin o pată largă întunecoasă, care părea să se joace din goană de-a aburcatul pe toate trunchiurile de măslin ce-i ieșeau în cale și apoi cădea numaidecît jos și se tîra printre pomi.

Sub picioarele părintelui Vilbois, un nor de pulbere măruntă, de acea ometiță subțire de tot, care acopere vara drumurile provențale, se ridica, făcînd fumărie în jurul rasei, pe care o presura și acoperea la partea de jos, c-o vopsea din ce în ce mai deschisă (p. 40—41).

Nici una din aceste versiuni nu ne satisface, cu toate că amîndouă încearcă să urmeze îndeaproape originalul. Autorii șovăie în alegerea cuvîntului celui mai potrivit din șirul sinonimelor existente în limba romînă. Șovăie, pentru că nu simt nuanțele ce le deosebesc. Cuvîntul-imagine, viu și sugestiv, dispare, unitatea tabloului este distrusă. Fraza își pierde mlădierea firească, devine greoaie. Relevăm numai cîteva stîngăcii:

Sinonimele *praf, colb, pulbere* a căror nuanță diferită a subliniat-o Mihail Sadoveanu, sînt folosite fără discernămînt.

Verbul *a presura* sugeră o mișcare de sus în jos, o cernere. Nu putem spune că praful care se ridică și se așează pe poalele unui anteriu *îl presură*, și încă *cu vopsea*, care prin compoziția sa nu se lasă presărată. Și mai puțin izbutită e imaginea prafului care se așterne *ca o spoială*.

Să ne oprim acum la traducerea lui M. Sadoveanu:

Era o sară de iulie. Soarele scînteietor sta gata să atingă creasta horbotată a dealurilor depărtate, așternea pieziș pe drumul alb, îngropat sub un strat de praf, umbra nesfîrșită a preotului al cărui tricorn uriaș alerga pe cîmpul învecinat ca o pată întunecată, ce sărea iute pe toate trunchiurile de măslini întîlnite în cale, apoi cădea pe pămînt și se tîra printre copaci.

De sub pașii abatelui Vilbois se ridica un nor de praf, făină subțire, cu care sînt acoperite drumurile provensale, vara, fumega pe lîngă anteriul său, acoperindu-l la poale cu un văl cenușiu din ce în ce mai deschis (p. 10).

Sugestiv și exact este epitetul *horbotat*, folosit adesea de Sadoveanu;

imaginea prafului care *fumegă* este bine aleasă, mai ales în comparație cu varianta *scotea fumărie*. Cuvîntul *teinte* din original, tradus în primele două versiuni prin *vopsea* și *spoială*, cu toate că sensul lui în cazul de față este *nuanță*, își găsește la Sadoveanu corespondentul poetic neînregistrat în dicționarele francezo-romîne, dar foarte nimerit. Într-adevăr, un *văl* de praf, așternut peste haină, îi dă o nuanță cenușie, prin transparența căreia se întrevede ori se bănuiește culoarea inițială.

Încă un amănunt care ne dă prilejul să revenim la rolul neologismelor. Ultimul fragment citat, în versiunea Sadoveanu, conține pentru a denumi profesiunea eroului doi termeni: *preot* și *abate* (iar nu *părinte*, ca în celelalte două versiuni). Vom observa că Sadoveanu folosește neologismul *abate* alăturîndu-l numelui propriu *Vilbois* și obține astfel accentuarea coloritului local.

Toate aceste detalii sînt coordonate într-un ansamblu armonios. Ritmul frazei lui Maupassant se repetă neștirbit în versiunea romînească. Pentru a-l menține, Sadoveanu triază sinonimele și după criteriile ritmului. Astfel, în locul traducerii textuale: *tricorn peste măsură de mare* citim *tricorn uriaș*; în locul propoziției greoaie: *care părea că vrea să se joace din goană de-a aburcatul pe toate trunchiurile de măslin* — una simplă, cu o cadență accelerată: *ce sărea iute pe toate trunchiurile de măslini*. Dispar o serie de cuvinte de importanță secundară, a căror prezență în versiunea romînească ar fi împovărat fraza (de ex. *aussitôt, sembler jouer, s'élever...*).

Trebuie relevată de asemenea personificarea ușor schițată în original și desfășurată amplu în traducere. În original: [...] *dont le tricorne démesuré promenait dans le champ voisin une large tache sombre qui semblait jouer à grimper* [...]. În traducerea Sadoveanu: [...] *al cărui tricorn uriaș alerga pe cîmpul vecin ca o pată întunecată ce sărea iute* [...].

Personificarea aceasta nu e supărătoare. Dimpotrivă. Ea întărește valoarea simbolică a peisajului, anticipînd în jocul fantastic al umbrei omenești pe trunchiurile măslinilor lupta omului însuși, a abatelui, cu destinul.

Pentru a intui toate acestea, pentru a le trăi și a le da viață, traducătorul trebuie să fie poet el însuși, artist cu viziune clară, cu sensibilitate excepțională. Aceste calități le subliniază critica în opera lui M. Sadoveanu.

Sensibilitatea aceasta deosebită, înțelegerea profundă a textului, se manifestă în cele mai neinsemnate detalii, în alegerea unui cuvînt, în folosirea timpurilor, în alegerea prepozițiilor. Iată un fragment din finalul nuvelei:

— *Il était trop saoul, répliqua le brigadier. Et tout le monde fut de son avis, car l'idée ne serait venue à personne que l'abbé Vilbois, peut-être, avait pu se donner la mort* (p. 128).

Nimeni nu crede că abatele s-a sinucis. Bănuiala cade asupra borfașului, care zăcea alături de preot, amețit de băutură.

Iată acum versiunea Carp, alături de aceea a lui Sadoveanu:

Vers. Carp:

— *Era prea turtă, răspunse brigadierul. Și toți fură de părerea lui,*

căci nici prin gînd nu i-a trecut cuiva, că s-ar fi putut ca preotul să-și fi curmat singur firul vieții (p. 40).

Vers. Sadoveanu :

— *Era mort beat! răspunse brigadierul. Și toți au fost de părerea lui, căci nimănui nu i-a trecut prin cap gîndul că poate abatele Vilbois și-a făcut seamă singur* (p. 56).

Expresia *se donner la mort* poate fi tradusă și *a-și curma firul vieții* și *a-și face seama.* Dat fiind că fraza în care se află exprimă gîndurile unor oameni simpli de la țară, versiunea întîi, livrescă, nu e cea mai nimerită. De altfel fraza întreagă e greșit construită și alterează sensul din original. Folosirea timpurilor și a modurilor subliniază ideea că preotul nu și-a curmat singur viața, ceea ce concordă cu părerea sătenilor, dar contrazice ideile autorului, clar exprimate în original și prezentate fidel în versiunea Sadoveanu.

În cursul uneia din plăcutele întruniri din casa lui Flaubert, Turgheniev a vorbit cu însuflețire despre cartea sa *Povestirile unui vînător,* încheind cu aceste cuvinte: „Si j'avais l'orgueil de ces choses, je demanderais qu'on gravât sur mon tombeau ce que mon livre a fait pour l'émancipation des serfs. Oui, je ne demanderais que cela..." [5]).

Scriitorul rus a subliniat unul din aspectele operei sale, cel mai important. Trebuie să adăugăm că în aceste povestiri cu subiecte variate, cu nenumărate figuri aparținînd diferitelor categorii sociale, s-a reflectat întreaga Rusie de la mijlocul veacului al XIX-lea, cu toate frămîntările sociale, cu toate durerile, Rusia cea umilă și măreață în același timp, supusă, înrobită, dar purtînd în sine răzvrătiri latente. Are multe asemănări această carte cu *Sufletele moarte,* în care Gogol a îmbinat cea mai acerbă critică cu cîntarea cea mai pasionată a țării sale, prezentată simbolic în troica înaripată.

Peisajul care ocupă un loc însemnat în fiecare povestire și se desfășoară amplu în final pare să spună că pe întinsurile pitorești ale Rusiei nu se putea să nu răsară și oameni viguroși, capabili de avînturi și de visare, de mînie și de duioșie.

Trebuie să subliniem interesul deosebit pe care-l manifestă M. Sadoveanu pentru acest mare scriitor al veacului trecut. E deajuns să amintim că *Записки Охотника* au apărut în țara noastră în patru ediții, toate realizate de Sadoveanu, fiecare reprezintînd un pas înainte, rezultat al procesului de cizelare atentă.

Am arătat chiar de la început că alegerea aceasta se sprijină pe o adîncă înțelegere a problemelor cu caracter social pe care le înfățișează cartea, pe aprecierea entuziastă a măiestriei artistice, fără de care orice intenție ori tendință rămîne stearpă. Problema țărănimii era actuală, arzătoare, am putea spune, la începutul acestui veac. Ea se reflectă în nuvelele și schițele din tinerețe ale lui Sadoveanu. Am putea cita numeroase nuvele în care țăranul e zugrăvit cu un realism zguduitor *(Mer-*

5) **Edmond et Jules de Goncourt, *Journal.* Mémoires de la vie littéraire, Paris Flammarion, s.a. tome V (1872—1877), p. 26—27.**

gînd spre Hîrlău, 1907; *O umbră,* 1906; *Un cal ș-un om,* 1907) în care asuprirea începe să trezească mînia, cumplita mînie a disperării.

Chiar în primele ediții ale versiunii romînești, Sadoveanu a izbutit să prezinte cititorului un Turgheniev incomplet poate, dar foarte apropiat de cel adevărat, și aceasta prin intermediul unei traduceri franceze, în cel mai bun caz mediocre.

În prefața la volumul *Povestirile unui vînător* din 1946, Sadoveanu menționează că în 1900 a tradus, în colaborare cu N. Beldiceanu *Запиcки Охотника* după o versiune franceză *Récits d'un chasseur,* lucrare slabă. Titlul exact era *Povestiri vînătorești* și a apărut la Folticeni, tipografia Saidman, sub semnătura Ilie Pușcașu. Această ediție a fost revăzută și tipărită în 1909 în ed. bibliotecii populare „Minerva".

În aceeași prefață (1946), Sadoveanu arată că a cunoscut mult mai tîrziu traducerea lui Charrière *Mémoires d'un seigneur russe.* Această observație rectifică greșeala strecurată în prefața ediției „Minerva", unde autorul ne informează că a dat versiunea romînească după traducerea Charrière.

Cartea lui Turgheniev *anucки O xoтникa* a fost tradusă în limba franceză de mai multe ori și publicată în diferite ediții. La Biblioteca Centrală a Universității din Iași se găsesc:

1. *Récits d'un chasseur.* Paris. Flammarion s.a.
2. *Mémoires d'un seigneur russe,* trad. par Ernest Charrière, 1908, Paris, Hachette, 2 vol.
3. *Récits d'un chasseur,* trad. de M. Halpérine-Kaminsky. Paris. Ollendorf, 1893.

Nici una din aceste ediții nu poate fi numită bună. Ernest Charrière procedează cu foarte multă libertate, amplificînd textul original, „completînd" portrete și peisaje, adăugînd fiecărui titlu subtitluri explicative — un fel de clasificare a temelor. Această din urmă operație (adăugirea subtitlurilor) pornește de la o intenție lăudabilă. Numele proprii care figurează în titlu nu spun nimic cititorului francez. În practica traducerii se recurge adesea la schimbarea titlului. Totul este însă ca acest titlu nou să corespundă temei și mai ales să fie în concordanță cu stilul operei, cu concepțiile autorului. Subtitlurile date de Charrière nu sînt evocative, ci mai curînd descriptive, tinzînd spre stilul documentar:

Khor et Kalinytch — Serfs russes dans les campagnes.
Ermolaï et la meunière — Serfs russes dans les villes.
Le cabaret — Le sentiment musical chez les Russes.
Un rendez-vous — Amours de village etc.

Pasiunea precizărilor e uneori supărătoare!

Cam în același fel procedează și autorii celorlalte două traduceri. Deși nu au avîntul îndrăzneț al lui Charrière în formularea unor titluri noi, mai „atractive", în schimb le deformează pe cele din original. Astfel *Biriuc* devine *Le Birioule* la Halpérine-Kaminsky și *Birouk* în ed. Flammarion.

Dintre toate traducerile menționate, acea după care a lucrat M. Sadoveanu este cea mai puțin izbutită.

S-ar părea cu totul inutilă analiza unei traduceri sau, mai bine zis, a unei adaptări atît de puțin reușite. Așa e. Ele n-ar trebui să intre

în preocupările criticii. Totuși, traducerea menționată se află la baza versiunii romînești apărute la începutul acestui veac, versiune citită ani la șir. Am putea afirma, fără să greșim, că cititorii romîni au avut mai mult noroc decît cei din Franța. Transformarea aceasta neașteptată a textului francez fad, incolor, prozaic, într-o carte captivantă, a fost opera unui scriitor tînăr, foarte tînăr, la începuturile carierii sale literare.

Ni s-a părut interesant să ne oprim asupra acestei metamorfoze, analizînd versiunea franceză cu toate greșelile, șovăielile și poticnelile, urmărind paralel cu aceasta rezolvarea dificultăților de traducere în versiunea romînească.

Traducătorul francez a încercat o adaptare a lui Turgheniev și a început prin amputări grave, mînat, probabil, de dorința de a nu plictisi publicul cu descrieri de natură sau portrete prea detaliate. Ceea ce a supraviețuit a suferit un proces complicat de decolorare și însiropare, pentru a putea fi digerat ca lectură distractivă de un public care, necunoscînd nici limba, nici țara îndepărtată unde se petrece acțiunea, n-avea cum să tragă la răspundere pe traducător și trebuia să-l creadă pe cuvînt.

De la început, atmosfera în care evoluează narațiunea e stranie și misterioasă, nu numai pentru francezi, ci adesea chiar pentru cititorul rus, dacă vreunul din ei va fi avut curiozitatea să răsfoiască această carte. Numele proprii sufăr transformări neașteptate. *Petrușca* devine *Petroucka, Ulita — Aulita, Nedopiuskin — Trédopiuskin, Vasilisa* — nume de femeie — *Vasile, Iașca — Iacka ; Obaldui* se italienizează devenind *Obaldoni.* Cuvîntul *paleha* — poreclă dată locuitorilor din ținuturile împădurite — se transformă în nume de botez *Polekha* (în mintea traducătorului, probabil un diminutiv de la *Polia — Pauline*).

Denumirile diferitelor sate, orașe și rîuri creează în traducere o hartă geografică plină de fantezie : *Jeltuhino* devine *Ielsoukhino ; Simbirsk — Limbirsk, Lgov — Lyove* etc.

Și mai amuzantă e apariția neașteptată a numelui unui scriitor prea bine cunoscut francezilor — *Corneille.* Traducătorul nu și-a închipuit, desigur, că țăranul rus care-l rostește, ar fi auzit vreodată de scriitorul francez. Prin urmare, i-a dat un alt înțeles. Citam : *En avant, Corneille, dit-il, et vivement* (p. 40). În ciuda majusculei, trebuie să înțelegem că e vorba de cioară. Într-adevăr, cuvîntul rusesc ворона înseamnă *cioară,* iar în sens figurat *gură-cască, nătărău.* În limba franceză însă, neintegrat în vreo expresie idiomatică, sensul acesta figurat nu se găsește.

Oricum ar interpreta cititorul francez citatul de mai sus, el va da greu de înțelesul lui.

Cum procedează Sadoveanu, care n-a cunoscut originalul ? Multe din greșeli le îndreaptă (ceea ce presupune, bineînțeles, documentarea asupra căreia am insistat), în special numele de familie și de botez. Denumirile geografice cele mai cunoscute își recapătă forma obișnuită. În ceea ce privește cuvîntul *Corneille,* Sadoveanu îl înlocuiește printr-un nume comun, mult mai aproape de original :

Pornește, păcătosule! (p. 25).

Un alt fenomen interesant. În textul francez apar cuvinte rusești transcrise cu multă libertate. Ele rămîn neînțelese de cititorul francez.

Autorul traducerii nu le explică nici în text, nici în note. El nu le-a dat nici corespondentul francez, căutînd să păstreze în felul acesta culoarea locală. Procedeul acesta artificial a fost și este încă prea adesea folosit. Ținem să precizăm că un cuvînt străin sau două într-un text nu creează încă specificul național, ci ar putea cel mult contribui la reliefarea culorii locale. Nu orice cuvînt, însă, trece neschimbat într-un text tradus, ci numai acela care denumește noțiuni inexistente în limba în care traducem. N-are nici un rost să menținem în traducere cuvîntul rusesc **сестра** de pildă, de vreme ce noțiunea există în limba romînă și putem deci, scrie *soră* fără a știrbi culoarea locală. Iar noțiunile noi cer explicații, fie în text, fie în note. De lucrul acesta n-a ținut seama traducătorul francez.

În astfel de cazuri Sadoveanu procedează cu mult discernămînt, urmărind înainte de toate, să nu stîrnească nedumerirea cititorului, iar în al doilea rînd, să înlănțuie imaginile într-un tot organic. Astfel pentru unele cuvinte el dă corespondentul romînesc exact sau apropiat, pe altele le păstrează, netraduse, explicîndu-le. De exemplu:

1. *Birouk délia le houchah* (p. 43).

Biriuc dezlegă lațul care ținea brațele tîlharului (p. 27).

Textul romînesc e clar, pe cînd pentru francezi rămîne un mister ce anume a dezlegat Biriuc.

Houchah este transcrierea incorectă a cuvîntului **кушак** — cingătoare, curea.

2. ...*petites bouteilles de chtofs* (p. 115).

Reiese că **штоф** ar fi un fel de băutură cunoscută numai la ruși. El înseamnă de fapt *carafă* cu o capacitate de 1 l. și ceva. Sadoveanu traduce pur și simplu: *butelci.*

3. Cuvîntul *kabitka* sau *kalitka* (uneori) rămîne și el neînțeles:

La porte de la kalitka cria sur ses gonds (p. 32). Cuvîntul **калитка** înseamnă *portiță.*

La Sadoveanu: *Poarta țipă în țițîni* (p. 21).

4. *Chouga* (p. 147) vrea să fie transcrierea cuvîntului rusesc **дуга** Sadoveanu traduce: *cerc.*

Dacă întîlnește în textul rusesc un proverb, traducătorul francez se străduiește să-l traducă întocmai, cuvînt cu cuvînt, ceea ce poate da uneori rezultate bune. Uneori, dar nu intotdeauna.

În povestirea *Certophanov și Nedopiuskin* vom găsi în original un proverb care subliniază nepotrivirea dintre cei doi prieteni nedespărțiți, Certophanov și Nedopiuskin: **Куда конь с копытом, туда и рак с клешней.**

Proverbul e tradus în felul următor:

Là où le cheval passe avec son sabot, l'écrevisse avance avec sa pince (p. 75).

Nevăzînd, bineînțeles, nici un sens în această frază, Sadoveanu o omite. Înțelesul adevărat al proverbului apare în versiunile romînești din 1946 și 1954, unde aflăm corespondentul romînesc: *a tunat și i-a adunat!* (p. 269) [6]).

6) Citat după versiunea din 1954.

Notăm din cele spuse mai sus preocuparea lui Sadoveanu de a da o versiune clară, bine închegată, în care fiece cuvînt, fiece frază să contribuie la reliefarea ideii sau imaginii, la păstrarea specificului național.

A fost, fără îndoială, o operație grea aceea de a găsi în haosul de cuvinte și fraze, contradictorii uneori, alteori obscure, sensul inițial, de a reconstitui un tablou, un portret, o narațiune. Și trebuia, desigur, mult entuziasm tineresc, multă admirație față de scriitorul rus, pentru a învinge aceste greutăți, pentru a reclădi edificiul armonios, dărîmat fără milă.

Logica și arta de a vedea i-au fost călăuze. Vom vedea din cele cîteva exemple de mai jos cum un text fără sens devine în versiunea romînească nu numai inteligibil, ci și pitoresc:

1. *Les maisons étaient sales et nous **eûmes** toutes les peines du monde à trouver une isba, sinon blanche, du moins grise* (p. 174).

În textul francez notăm preocuparea (ciudată, poate) pentru culoare, care nu e întotdeauna un semn al curățeniei și bunei stări. De altfel **белая изба** nu înseamnă aici *casă albă,* ci o casă cu vatră, cu sobă sau cuptor, spre deosebire de **черная изба** — casă fără hogeac, în care fumul umple odaia, ieșind prin pod, pe ușă, pe ferestre. Din versiunea franceză Sadoveanu nu putea afla acestea. De aceea a încercat să reconstituie imaginea, imaginea sărăciei. Astfel, în locul casei cenușii, apare *bojdeuca muruită* (p. 84). În versiunile următoare apare sensul exact:

Găsirăm tare greu o izbă ceva mai încăpătoare, nici vorbă de una cu vatră (ed. 1954, p. 324).

2. Un alt exemplu. Un țăran cam prostănac, care fiindcă e cel mai în vîrstă dintre frați, le poruncește celorlalți mult mai ageri, este prezentat astfel în versiunea franceză:

Il a des frères qui ne sont pas de fameux gaillards, mais, comme il est l'aîné, les autres se soumettent (p. 175).

Opoziția dintre fratele cel mai mare și ceilalți dispare și conjuncția adversativă e lipsită de sens pentru cititori.

Iată acum versiunea romînească:

Frații lui îs cam ai dracului, dar cum dînsul e cel mai mare, n-au încotro (p. 84).

Fără să cunoască originalul, prin simpla logică a conturării personajelor, Sadoveanu reconstituie sensul din original.

3. Iată un alt amănunt, lipsit de importanță poate, care ne dezvăluie, însă, integrarea perfectă a traducătorului romîn în ambianța povestirii. Este vorba de notarea timpului. În textul rusesc găsim **прошло минут двадцать.** Cuvîntul **минута** pus înaintea numeralului arată aproximația. În versiunea franceză citim: *Un quart d'heure se passa* (p. 189). La Sadoveanu: *a trecut așa preț de un sfert de ceas* (p. 92).

S-ar părea că nu are nici o însemnătate această nuanță. În povestire, însă, aprecierea timpului apare într-un moment de mare încordare, cînd eroii simt că-i pîndesc primejdii necunoscute și așteaptă înfrigurați. E greu să ne închipuim că în timp ce urmăresc tot ce se petrece în jurul lor (sînt la drum), se uită la ceas.

4. Iată încă un fragment:

— *Essaye de les devancer.*

Il m'obéit, mais la téléga nous suivit et se retrouva près de nous (p. 191).

E greu să ne închipuim că o căruţă *urmează* o alta, care se află *în urma ei*. Versiunea romînească e clară şi nu dă loc la nedumeriri:

— *Vezi, nu poţi trece înainte, pe la dreapta... Dar teleaga cîrmi şi ea către noi şi n-avurăm pe unde trece* (p. 95).

Către noi înseamnă aici o deplasare tot spre dreapta.

Exemple de acest gen sînt destul de multe.

Un alt neajuns al traducerii franceze este prozaismul, banalitatea, lipsa de expresivitate şi de vigoare, uneori chiar un soiu de dulcegărie, caracteristică istorioarelor morale de calitate inferioară:

Et les premiers jours de printemps, lorsque la nature renaît, quand le soleil vient réchauffer la campagne, consoler la petite alouette [...] (p. 251).

La Sadoveanu:

D'apoi în întiile zile de primăvară, cînd natura învie, cînd soarele încălzeşte cîmpia şi umple de voie bună ciocîrliile (p. 127).

Versiunea romînească din 1946, realizată după original, e mai bogată, mai poetică. În ciuda deosebirilor dintre cele două versiuni romîneşti, menţionate aici, ele au unitatea de stil a originalului. Dăm mai jos fragmentul în versiunea din 1946:

Cînd sub razele piezişe ale soarelui, în locurile unde s-a ochit pămîntul, ciocîrliile îşi înalţă cîntecul nădejdii (p. 341).

Versiunea echilibrează într-o viziune poetică plină de pitoresc expresia populară metaforică şi metafora cultă.

În descrierile lui Turgheniev ne impresionează precizia, notarea exactă a detaliilor şi în acelaşi timp rezonanţa poetică a ansamblului, relevată prin cîteva epitete, printr-o metaforă sau comparaţie. Versiunea franceză izbuteşte rar de tot să reliefeze această particularitate:

Des excroissances circulaires, épaisses comme des lèvres, et dont on fait l'amadou, aparaissaient à côté des fraisiers aux longs filaments roses (p. 152).

La Sadoveanu:

Boţuri rotunde şi tari de iască răsăreau pe trunchiurile mari, împresurate de viţe lungi de fragi (p. 71).

Textul rusesc:

Круглые губчатые наросты с серыми каймами, те самые наросты, из которых вываривают трут, лепились к этим пням; земляника пускала по ним свои розовые усики. (p. 188).

Să analizăm întîi textul rusesc. E o descriere precisă, delicat colorată; fiecare din elementele ce o alcătuiesc se desprinde cu deosebită claritate din ansamblu. Nici un cuvînt nu strică armonia tabloului, căci precizia nu implică numaidecît folosirea termenilor ştiinţifici. Pe traducătorul francez l-a încurcat una din particularităţile limbajului ştiinţific în Rusia. Bună parte din terminologia ştiinţifică, în special în unele domenii, cum ar fi ştiinţele naturii, se bazează pe lexicul popular. Deci cuvinte ca: нарост усики ş. a. pot fi traduse în mai multe feluri, în ra-

port cu contextul (excrescențe sau boțuri, modîlci, filamente sau cîrcei etc.). Aceasta e explicația neajunsurilor versiunii franceze.

În prima versiune dată de Sadoveanu, remarcăm înlăturarea prozaismelor, evitarea neologismelor și însfîrșit eliminarea cuvintelor care nu dau o imagine clară a lucrurilor, care le deformează. Au rămas netraduse cuvintele *épaisses comme les lèvres,* căci comparația e lipsită de sens. Traducătorul francez n-a înțeles cuvîntul губчатый și a crezut că acest adjectiv provine din substantivul губа buză. În realitate губчатый înseamnă spongios și vine de la губка.

Așadar, prima versiune romînească a reconstituit, în parte, originalul. Valoarea lui întreagă apare în versiunile următoare (1946, 1954):

Modîlci rotunde și spongioase cu chenar cenușiu, din care se scoate iasca, creșteau pe aceste trunchiuri. Fragii își întindeau printre ele cîrceii trandafirii (p. 108).

Traducerea aceasta este exactă și poetică nu numai prin îmbinarea liniilor, a culorilor, ci și prin ritmul bine cumpănit al frazei.

Ordonarea logică a ideilor se poate urmări și în folosirea timpurilor, versiunea romînească corectînd greșelile celei franceze:

J'entrai dans le bois. Le chemin que j'avais suivi serpentait entre d'épais massifs de noisetiers et de coudriers, l'obscurité y était profonde, j'avançais au hasard (p. 29).

...Intrai în pădure. Drumul șerpuia printre tufișuri dese de alun; înaintam la întîmplare prin întunericul adînc (p. 19).

Observăm că Sadoveanu a eliminat mai-mult-ca-perfectul, care, nici în textul francez de altfel, n-avea nici un rost, a înlăturat repetițiile și a grupat fraza fragmentată, tăiată, într-o unitate melodioasă, cu înlănțuire logică.

Am urmărit în aceste cîteva exemple precizarea atitudinii traducătorului față de textul pe care-l interpretează, subliniind siguranța cu care M. Sadoveanu se orientează într-o versiune mediocră și izbutește să reconstituie, măcar în parte, specificul operei în discuție.

Ediția din 1946 cuprinde 10 povestiri, traduse de data aceasta după original. Ea se deosebește de cea din 1954 prin numărul mai redus de povestiri, care au fost de altfel retipărite aproape fără modificări. Micile schimbări introduse în ultima versiune au urmărit conturarea mai fidelă a originalului, îmbogățirea cu nuanțe care rămăseseră nevalorificate. Iată cîteva exemple:

1. *se pudrează, se fardează, fluieră și înjură* (p. 101, 1946).

În ediția din 1954 cuvîntul *fluieră* a fost înlocuit prin *țipă,* mai potrivit pentru caracterizarea figurii respective și mai aproape de original. пищит.

2. *Se așeză din nou, vroi să vîre mîna sub pernă și-și dădu cea din urmă suflare* (1946, p. 102).

În versiunea 1954:

sărută crucea.

Acesta este sensul exact al verbului приложиться confundat în versiunea precedentă cu прилечь.

3. *Niște negustori de pește și carne sărată au dormit la noi* (1946, p. 16).

Niște negustori de vite.
este traducerea cea mai nimerită a cuvîntului прасол. E drept că dicționarul Даль[7]) menționează și sensul *negustor de pește și carne,* mai exact cei ce cumpără pește și carne în cantități mari. Dal' pune în paranteză și cu semn de întrebare (pentru a le pune la sărat?). Însă pe lîngă acest înțeles mai general Dal' citează și altele, caracteristice unor anumite regiuni. Astfel, pentru reg. Tambov figurează înțelesul: *negustor de vite;* pentru Kursk, Oriol și alte cîteva: *chiabur, telal* etc. ...

Dat fiind că aceste regiuni se află în partea centrală a Rusiei, nu prea departe unele de altele, considerăm mai nimerită versiunea romînească din 1945. (Turgheniev a descris tocmai aceste ținuturi în opera sa).

Alteori modificările urmăresc reliefarea culorii locale sau precizarea împrejurărilor în care se desfășoară acțiunea.

O serie de nume proprii sînt transcrise cu mai multă exactitate: *Hlînovo* în loc de *Klinovo; Piotr* în loc de *Petre.* Cuvîntul *suman* din ed. 1946 este înlocuit prin *caftan;* cuvîntul *dajdie* prin *obroc,* explicat în notă.

Uneori deosebirile constau, după cum am spus, din simple completări, necesare pentru adîncirea conținutului și interesante prin valoarea lor sugestivă:

1. *Stăteau doi țărani* (1946, p. 113).

Stăteau în genunchi doi țărani (1954, p. 127).

Completarea aceasta subliniază caracterul relațiilor dintre moșieri și țărani.

2. *Femei cu fuste vărgate alungau din calea noastră cînii, aruncînd în ei cu surcele* (1946, p. 110).

Femei cu fuste vărgate alungau din calea noastră cînii, lipsiți de istețime sau prea sîrguincioși, aruncînd în ei cu surcele (1954, p. 122).

Nuanța ușor ironică reliefează pe de o parte supunerea țăranilor, înfricoșați de sosirea boierului, iar pe de altă parte ne permite să citim printre rînduri și să completăm imaginea tipică a moșierului-zbir.

Observăm, în unele cazuri, îndepărtarea din punct de vedere formal de textul rusesc, ceea ce duce la sporirea valorii artistice a traducerii. Astfel maxima: Больной член лучше отсечь разом (p.21).
tradusă întîi textual:

Membrul bolnav mai bine îl tai dintr-odată (p. 22), devine în versiunea 1954:

Răul trebuie tăiat din rădăcină, corespondent perfect, luat din vorbirea curentă.

Adesea cizelarea frazei se realizează prin înlăturarea neologismului:
bubuiturile puștilor răsunau la unison (1946, p. 52),
bubuiturile puștilor trosneau laolaltă (1954, p. 78).

Notăm și înlocuirea verbului *a răsuna* prin *a trosni* mult mai sugestiv în cazul de față.

În toate aceste retușări se simte mîna atentă a maestrului, grija deosebită de a pune în valoare expresivitatea limbii romîne, de a nu pierde nimic din nuanțele originalului.

---

7) Владимир Даль, Толковый словарь живого великорусского языка, С. Петербург-Москва, 1882 г, т. III.

Şi mai putem adăuga că autorul versiunii nestilizate din 1946 pare să nu cunoască prea bine limba rusă, ori poate nu cunoaşte îndeajuns opera lui Turgheniev, fapt care a atras după sine un şir de mici abateri, imperfecţiuni, a căror vină n-o poartă M. Sadoveanu. În schimb, în versiunea din 1954, se simte prezenţa unui adînc cunoscător al limbii ruse, atent la fiece nuanţă, la fiece amănunt, se simte omul care preţuieşte adînc literatura rusă.

Această ultimă versiune a *Povestirilor unui vînător*, merită, însă o analiză mai amănunţită.

ПЕРЕВОДЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МИХАИЛА САДОВЯНУ

Краткое содержание

Переводческая деятельность Михаила Садовяну представляет особый интерес, как с точки зрения развития румынской культуры, так и для изучения развития румынского литературного языка. Эта сторона творчества Садовяну не привлекала до сих пор внимания литературной критики, несмотря на то, что переводы из иностранной литературы осуществляются параллельно с созданием произведений отечественной литературы.

Интересно отметить, что внимание М. Садовяну привлекают писатели как Мопассан, Алеку Руссо, а главным образом Тургенев, творчеству которого румынский писатель посвятил много лет.

М. Садовяну переводит главным образом с французского языка. Даже первые переводы „Записок охотника" осуществлялись на основе французских переводов, в большинстве случаев неудовлетворительных.

На основе анализа перевода одного из рассказов Мопассана, можно проследить приёмы выявляющие общественные конфликты, приёмы типизации и т. д.

Изучение перевода „Записок охотника" ставит другой ряд вопросов, из которых главное место занимает выявление особой чуткости М. Садовяну в вопросах языка и литературы. Благодаря этому исключительному дарованию, румынский писатель превратил искажённый французский текст в произведение искусства, оказавшее сильное влияние на румынских читателей в начале XX-го века.

„Записки охотника" были ещё раз переведены Садовяну в 1946 и 1954 гг., на основе подлинника. Они представляют особый интерес для изучения вопросов литературных влияний и теории перевода.

LES TRADUCTIONS RÉALISÉES PAR M. SADOVEANO

Résumé

Les traductions réalisées par M. Sadoveano présentent un intérêt tout spécial pour la culture roumaine, pour l'évolution de la langue littéraire roumaine. Cependant les critiques littéraires n'ont pas accordé d'attention à cet aspect de l'activité littéraire du grand romancier roumain, quoiqu'elle s'étende sur des dizaines d'années.

M. Sadoveano a traduit une série d'oeuvres littéraires étrangères. Le choix des auteurs comme Maupassant, Al. Russo, Tourguéniev est significatif, car il témoigne des affinités de l'écrivain roumain. Fait intéressant, la plupart des oeuvres sont traduites du français, qu'il s'agisse de Maupassant, de Al. Russo, qui a redigé ses oeuvres en français, ou de l'écrivain russe Tourguéniev.

L'analyse d'un récit de Maupassant *Le champ d'oliviers,* traduit par Sadoveano permet de saisir les procédés qui mettent en évidence les conflits sociaux, les procédés de typisation etc.

La traduction des *Récits d'un chasseur* de Tourguéniev pose une autre série de problèmes, dont la solution révèle l'extrême sensibilité de Sadoveano au phénomène littéraire. Grâce à cette sensibilité, à cet art de saisir l'essentiel, de présenter la réalité en images poignantes, l'écrivain a su transformer le texte français fade, contradictoire, absurde parfois, en un véritable chef-d'oeuvre, beaucoup plus proche de l'original que la version française. M. Sadoveano a donné en 1946 et en 1954 deux autres versions des *Récits d'un chasseur,* réalisées cette fois d'après l'original russe. La dernière surtout, celle de 1954, présente un intérêt considérable pour l'étude des influences littéraires et de la théorie des traductions.

G. V. PLEHANOV, FILOZOF MARXIST

DE

I. DAVIDSOHN

G. V. Plehanov este, fără îndoială, una dintre figurile strălucite ale culturii ruse și mondiale, unul dintre reprezentanții de frunte ai gîndirii marxiste și dintre activiștii de seamă ai mișcării muncitorești internaționale. De la el ne-a rămas o operă vastă și variată în care sînt tratate probleme de cea mai mare însemnătate din cele mai variate domenii: filozofie, economie politică, istoria doctrinelor social-politice, religie și atesim, artă și literatură. În toate aceste domenii, Plehanov a adus o contribuție valoroasă, grație erudiției și talentului său. În desfășurarea activității lui Plehanov, este necesar să deosebim trei momente, trei etape: a) perioada apartenenței lui la narodnicism (1875—1883), b) perioada marxist-revoluționară (1883—1903) și c) perioada alunecării pe poziții oportuniste, perioada menșevică (1903—1918). Lucrările lui cele mai valoroase, acelea prin care opera lui își păstrează valabilitatea și eficienta, sînt cele care aparțin etapei mijlocii, în cursul căreia, ca eminent teoretician marxist, el a desfășurat o vie activitate pentru răspîndirea învățăturii marxiste în Rusia, pentru explicarea și argumentarea principiilor marxismului, pentru apărarea tezelor lui revoluționare împotriva falsificărilor revizioniste și încercărilor de subminare, care s-au produs în sînul mișcării socialiste internaționale sau mișcării socialiste din Rusia. Pentru această activitate, Plehanov și-a cîștigat stima lui Lenin, care, referindu-se la lucrările din perioada marxistă, arăta că operele filozofice ale lui Plehanov trebuie să intre în seria manualelor obligatorii ale comunismului. În comunicarea de față, ne propunem să facem o prezentare succintă a contribuției marxistului revoluționar Plehanov în domeniul filozofiei marxiste, în domeniul materialismului dialectic și materialismului istoric.

În istoria gîndirii filozofice, Plehanov a adus un aport remarcabil, interpretînd cu multă pătrundere și cu un strălucit talent învățătura materialist-dialectică a lui Marx și Engels și aplicînd cu măiestrie tezele marxiste la explicarea căilor dezvoltării sociale din Rusia. Cunoscător profund al izvoarelor teoretice ale marxismului și al condițiilor istorice în care a apărut gîndirea marxistă, el a avut o adîncă înțelegere a marii

revoluţii, pe care a săvîrşit-o marxismul în filozofie. În materialismul filozofic marxist el vedea treapta cea mai înaltă atinsă, în dezvoltarea ei istorică, de gîndirea materialistă, expresia filozofică a celei mai înaintate clase a societăţii contemporane: proletariatul revoluţionar. Pentru a ilustra semnificaţia revoluţionară a materialismului filozofic marxist, Plehanov a acordat o deosebită atenţie cercetării procesului de dezvoltare istorică a concepţiilor materialiste. Studiile şi aprecierile lui referitoare la gînditorii materialişti ai trecutului (Democrit, Lucreţius, Spinoza, Holbach, Diderot, Helvetius, Feuerbach şi marii democraţi revoluţionari ruşi) reprezintă un aport deosebit de preţios în această direcţie. Prin ele Plehanov a dat o lovitură puternică istoricilor burghezi ai filozofiei, obişnuiţi să prezinte într-o lumină falsă gîndirea materialistă şi să umbrească semnificaţia ei în dezvoltarea istorică a filozofiei. Să observăm însă că admiraţia pentru această gîndire materialistă a trecutului a fost şi cauza unor exagerări în interpretările lui Plehanov, unei anumite neînţelegeri a caracterului limitat al concepţiilor unor gînditori ai trecutului, cum au fost Spinoza, Diderot, Holbach sau Feuerbach. O trăsătură caracteristică a materialistului Plehanov este poziţia lui militantă, criticismul lui ascuţit. Atacurile lui se îndreaptă cu tărie împotriva idealismului de toate felurile, împotriva idealismului subiectiv al lui Berkaley, Hume, Kant, Fichte, al filozofilor neokantieni şi machişti şi împotriva idealismului obiectiv al lui Platon, Schelling sau Hegel. Agnosticismul şi eclectismul filozofic a fost de asemenea ţinta atacurilor lui ascuţite, şi articolele lui îndreptate împotriva construcţiilor eclectice ale lui Bernstein, Schmidt şi Struve pot fi citate ca exemple. Cu deosebită vigoare s-a ridicat Plehanov împotriva obscurantismului religios, armă folosită de exploatatori pentru subjugarea spirituală a maselor. În numeroase lucrări, materialistul militant Plehanov a dezvăluit esenţa reacţionară a idealismului şi religiei, legătura strînsă dintre idealismul filozofic şi construcţiile religioase. În lucrările filozofice ale lui Plehanov sînt abordate şi tratate în spiritul consecvent al materialismului filozofic marxist problemele esenţiale ale filozofiei: problema raportului dintre materie şi gîndire, problema legăturii indisolubile dintre materie şi mişcare şi problemele teoriei cunoaşterii, problema cognoscibilităţii lumii şi a adevărului obiectiv. În acest din urmă domeniu însă Plehanov a comis greşeli însemnate. Sub influenţa negativă a unor poziţii idealiste, el a făcut, la un moment dat, concesii teoriei false a hieroglifelor, care contestă senzaţiilor noastre caracterul de imagini, considerîndu-le doar ca nişte semne, simboluri, hieroglife. O asemenea concepţie duce nemijlocit la agnosticism, la concluzii false, opuse gnoseologiei marxiste.

Plehanov a îmbrăţişat cu toată convingerea dialectica materialistă a lui Marx şi Engels. În lucrările lui din perioada marxistă şi în unele lucrări scrise după anul 1903, el s-a dovedit a fi nu numai un fervent adept şi apărător al dialecticii, pe care a explicat-o şi popularizat-o, ci şi un creator plin de originalitate pe făgaşul înţelegerii dialectice a realităţii, prin aplicarea largă, adîncă şi multilaterală a legilor şi categoriilor dialecticii la interpretarea diverselor aspecte ale vieţii sociale. De-a lungul întinsei şi variatei lui opere, numeroase probleme din cele mai variate domenii sînt abordate şi rezolvate în spiritul fecund al dialec-

ticii. Plehanov a văzut în dialectica materialistă instrumentul de cercetare cel mai adecvat pentru domeniul filozofiei, istoriei, economiei, artei, literaturii. Fără a proceda la tratarea sistematică a problemelor dialecticii, el le-a ilustrat prin prezentarea vie a exemplelor, care constituie modele de aplicare creatoare a metodei. Plehanov a înțeles că meritul excepțional al materialismului lui Marx și Engels rezidă în caracterul lui dialectic, în aceea că, în formula materialismului dialectic, s-a realizat legătura indisolubilă dintre înțelegerea materială a lumii și metoda dialectică de abordare a fenomenelor. Subliniind deosebirea calitativă dintre vechiul materialism premarxist și materialismul contemporan al lui Marx și Engels, el a arătat că acesta din urmă a lichidat mecanicismul și sterilitatea metafizică a celui dintîi, grație înțelegerii procesului istoric al dezvoltării, grație dialecticii, care constituie trăsătura lui esențială. Studiile profunde și originale ale lui Plehanov despre materialiștii premarxiști, relevînd meritele acestor însemnați gînditori progresiști, scot, în același timp, în evidență sterilitatea unor poziții, care, fiind lipsite de o teorie justă a dezvoltării, erau condamnate la inerție. Dialectica a dat aripi materialismului filozofic, deschizînd cîmp liber de manifestare spiritului său revoluționar. Cercetător profund al izvoarelor filozofiei marxiste, Plehanov a acordat o deosebită atenție filozofiei lui Hegel și, în primul loc, dialecticii hegeliene. În aspectul dialectic al construcției filozofice hegeliene vedea Plehanov însemnătatea ei deosebită, iar aportul valoros al lui Hegel la progresul gîndirii filozofice îl vedea în acel sîmbure rațional inclus în dialectica lui, în acea idee fecundă a dezvoltării ascendente. La sfîrșitul veacului al XIX-lea și începutul veacului al XX-lea, cînd filozofii apalogeți ai burgheziei imperialiste întorceau spatele hegelianismului, respingînd tocmai aspectul lui revoluționar, dialectica, Plehanov, fără a uita aspectele negative ale construcției filozofice hegeliene, teoria de esență mistică despre spiritul universal, a insistat asupra conținutului pozitiv al dialecticii, asupra fecundei înrîuriri pe care teoria dezvoltării a exercitat-o asupra mersului înainte al gîndirii filozofice și științifice. Se știe că adversarii marxismului au încercat să conteste orice originalitate lui Marx și Engels, afirmînd că dialectica marxistă nu reprezintă nimic nou față de construcția lui Hegel, că între dialectica marxistă și cea hegeliană se poate pune semnul egalității. Marx însuși a respins cu toată hotărîrea aceste afirmații neîntemeiate, subliniind, într-un text bine cunoscut, opoziția radicală dintre dialectica lui materialistă și dialectica idealistă a lui Hegel, arătînd limpede că concepția lui dialectică reprezintă antipodul concepției hegeliene. Plehanov are meritul de a fi înțeles deplin acest lucru și de a fi apărat cu tărie dialectica materialistă și spiritul ei revoluționar. El a arătat că dialectica hegeliană, înăbușită de sistemul idealist al lui Hegel, era condamnată să-și consume potențele revoluționare în domeniul iluzoriu al gîndirii pure, în eterul abstracțiilor hegeliene, pierzîndu-și eficacitatea, irosindu-și, în bătălii imaginare, virtuțile critice. Făurind dialectica lor materialistă, teoria dezvoltării lumii reale, materiale, Marx și Engels au construit un instrument ascuțit nu numai de cercetare, ci și de transformare revoluționară a realității, în primul loc a realității sociale, un instrument al progresului istoric real. Prin aceasta tocmai aportul lor la dezvoltarea gîndirii filozofice are o semnificație excepțională. Subli-

niind necesitatea negației, pieirii a tot ce-și pierde realitatea în torentul dezvoltării ascendente continue, dialectica materialistă constituie un scandal pentru apărătorii ordinii burgheze, pe care aceștia o prezintă ca fiind veșnică, imuabilă. Folosind dialectica, Marx și Engels au dovedit necesitatea istorică a pieirii capitalismului și biruinței socialismului. Întreaga construcție sociologică a marxismului este pătrunsă de spiritul dialecticii, care, aplicată la realitatea socială, permite înțelegerea caracterului legic al dezvoltării fenomenelor sociale, înțelegerea succesiunii ascendente a diferitelor formații social-economice, pe baza dezvoltării continue a forțelor de producție. Plehanov a avut o justă înțelegere a raportului dintre dialectica hegeliană și dialectica marxistă și a însemnătății saltului calitativ, care s-a realizat prin elaborarea dialecticii materialiste. De pe pozițiile științifice ale dialecticii materialiste, el a combătut concepțiile rigide, metafizice, construcțiile înguste ale eclectismului sociologic burghez, care se întemeia pe o interpretare dogmatică a corelațiilor dintre diferitele laturi ale vieții sociale. Respingînd dogmatismul eclectic și îngustimea metafizică, Plehanov a avut o profundă înțelegere a principiului dialectic al conexiunii universale, care permite desprinderea legăturilor hotărîtoare, esențiale din ghemul complex al interacțiunilor. În lupta împotriva metafizicii și eclectismului, împotriva evoluționismului plat, Plehanov s-a arătat deci a fi un adept fervent al dialecticii materialiste, cu toate concluziile care se desprind din această poziție. Astăzi, cînd apărătorii orînduirii capitaliste, cînd filozofii și sociologii scutieri ai imperialismului încearcă să valorifice din nou vechile cîrpeli metafizice și eclectice împotriva marxism-leninismului, lucrările eminentului marxist rus Plehanov, străbătute de spiritul dialecticii materialiste, își păstrează actualitatea și însemnătatea, ca arme de luptă pentru progresul social. Plehanov a subliniat adevărul legilor dialecticii și a ilustrat prin exemple acțiunea acestor legi, a legii unității și luptei contrariilor, a legii trecerii de la schimbări cantitative la schimbări calitative și a legii negării negației. În explicarea procesului dezvoltării, el a plecat de la faptul că lucrurilor și fenomenelor le sînt proprii contradicții interne, că lupta dintre contrariile interne reprezintă conținutul principal al dezvoltării, că în această ciocnire continuă de forțe antagonice își găsește izvorul întreaga dezvoltare, în toate domeniile realității, că drumul transformării este acela al ascuțirii acestor contradicții, nu al netezirii antagonismelor și împăcării contrariilor, că rezolvarea procesului este lichidarea fenomenului vechi și nașterea fenomenului nou, în sînul căruia se desfășoară în continuare lupta tendințelor opuse, care împinge realitatea naturală și socială spre forme noi, tot mai înalte. Față de legea unității și luptei contrariilor, sîmbure al dialecticii revoluționare, se manifestă cu deosebire ostilitatea ideologilor burgheziei, care se străduiesc inutil să tăgăduiască existența contradicțiilor sau să găsească argumente pentru a „dovedi" posibilitatea concilierii pozițiilor contrare, atenuării contradicțiilor și deci menținerii orînduirii existente. Învățătura dialectică despre unitatea contrariilor și lupta lor i-a permis lui Plehanov să respingă cu succes încercările unor sociologi burghezi, ca marxistul legal Struve, care căuta să tocească ascuțișul revoluționar al dialecticii materialiste, în interesul burgheziei, prin concepția lui falsă și antimarxistă despre atenuarea con-

tradicțiilor și conflictelor de clasă. Plehanov a dat o ripostă hotărîtă vulgarizatorilor, care reduceau mișcarea la un proces de simple acumulări cantitative, la desfășurarea evolutivă continuă, lipsită de orice întrerupere a gradației, de orice salt. Adepții unor asemenea concepții recunoșteau numai în vorbe dezvoltarea, negînd-o în realitate. De pe pozițiile dialecticii materialiste, Plehanov a arătat just raportul dintre evoluție și revoluție, unitatea dialectică a acestor două momente, necesitatea întreruperii dezvoltării gradate prin salturi pregătite de o întreagă perioadă de acumulări cantitative, care duc la schimbări calitative radicale. Vorbind despre dezvoltare în înțelesul dialecticii marxiste, Plehanov spunea: „Ca mare revoluționar, Marx nu numai că nu a dat uitării evoluția, ci, dimpotrivă, a descoperit multe din legile ei importante. În marxism istoria dezvoltării omenirii ni se înfățișează, pentru prima oară, ca un tablou armonios, lipsit de fantastic". „Marx — spune el — a fost primul care a arătat că *evoluția economică duce la revoluții politice*. Datorită lui mișcarea revoluționară contemporană a căpătat un scop clar determinat și o bază teoretică precis elaborată" (Plehanov, *Opere*, vol. III, p. 48). Învățătura dialecticii marxiste despre unitatea și lupta contrariilor și despre trecerea de la schimbări cantitative la schimbări calitative prin salturi a fost folosită de Plehanov în lupta împotriva denaturărilor revizioniste ale lui Bernstein, care, părăsind terenul marxismului, teoria luptei de clasă și revoluției proletare, a ridicat steagul trădării revizioniste, vorbind despre posibilitatea integrării pașnice a capitalismului în socialism.

Plehanov a văzut în negarea negației o lege de bază a dialecticii, al cărei specific constă în aceea că pune în lumină relația dintre vechi și nou, dintre latura conservatoare și cea revoluționară a lucrurilor și fenomenelor, arătînd drumul ascendent al dezvoltării. În legătură cu aceasta, e locul să amintim că Plehanov are meritul de a fi dat răspunsul cuvenit unor dușmani ai marxismului, ca narodnicul Mihailovski, care atacau dialectica marxistă, pornind de la semnificația denaturată a legii negării negației. Mihailovski învinuia pe Marx de faptul că ar fi folosit în manieră arbitrară triadele hegeliene, pentru a desprinde astfel concluzii revoluționare, cu privire la dezvoltarea socială. Luînd apărarea dialecticii marxiste, Plehanov a arătat foarte just că Marx nu introduce realitatea în tiparele triadelor, că specificul metodei lui constă în abordarea concretă și multilaterală a fenomenelor sociale. Forța materialismului istoric nu rezidă în referiri la triadă, ci în studierea științifică a procesului istoric. Folosirea dialecticii materialiste nu înseamnă ignorarea faptelor, precum, în manieră tendențioasă și falsă, afirma dușmanul marxismului, Bernstein, ci, dimpotrivă, se întemeiază pe studiul lor profund și multilateral. Ea pornește de la fapte concrete, considerînd că adevărul este totdeauna concret.

Subliniind aspectele pozitive ale poziției lui Plehanov față de problemele dialecticii, e necesar să amintim că am avut în vedere atitudinea lui în perioada anterioară anului 1903, alunecării lui spre menșevism. După această dată, necesitatea de a găsi argumente și justificări pentru o poziție politică falsă, l-a determinat adesea pe Plehanov menșevicul să se abată de la tezele dialecticii materialiste, să aprecieze evenimentele din punctul de vedere al unei metafizici dogmatice sau să recurgă la arti-

ficii, care transformau dialectica științifică în sofistică. Toate acestea însă nu pot anula meritele lui Plehanov marxistul, din perioada premenșevică, a teoreticianului profund și original, care, entuziasmat de dialectica materialistă a lui Marx și Engels, a folosit-o cu vigoare pentru explicarea vieții sociale rusești, văzînd în această metodă, ca și Herzen, o adevărată algebră a revoluției, un instrument ascuțit de înțelegere și transformare revoluționară a acelei realități sociale, în direcția socialismului.

În lucrările lui Plehanov au aflat o strălucită expunere și o rezolvare profundă problemele materialismului istoric. Problematica socială a stat în centrul preocupărilor eminentului marxist rus. În cercetarea și tratarea chestiunilor sociale, el s-a afirmat ca un gînditor marxist multilateral și erudit, ca un adept ferm și un mînuitor iscusit al dialecticii materialiste. Concepțiile sociale ale lui Plehanov, ideile lui privitoare la problemele legate de dezvoltarea socială în genere și de dezvoltarea societății ruse în special se găsesc expuse într-un mare număr de lucrări. Dintre acestea vom aminti pe cele mai cunoscute: *Socialismul și lupta politică* (1883), *Divergențele noastre* (1885), *Augustin Thierry și concepția materialistă a istoriei* (1895), *Despre concepția materialistă a istoriei* (1897), *Cu privire la problema rolului personalității în isteorie* (1898), *Chestiunile fundamentale ale marxismului* (1908), *Contribuții la problema dezvoltării concepției moniste asupra istoriei* (1896). Aceasta din urmă reprezintă cea mai însemnată contribuție filozofică a lui Plehanov. Lenin a subliniat valoarea acestei lucrări strălucite și prețuirea deosebită de care s-a bucurat, arătînd că ea a servit la educația unei întregi generații de marxiști ruși. Precum se vede, activitatea lui Plehanov în domeniul cunoașterii vieții sociale a cunoscut cea mai largă și mai rodnică dezvoltare tocmai în perioada în care gînditorul s-a situat ferm pe pozițiile marxismului revoluționar. După 1903, alunecarea lui pe pozițiile menșevismului a avut drept urmare îndepărtarea de la linia marxistă în problemele social-politice, manifestarea unor concepții eronate în chestiunile legate de lupta proletariatului, de tactica și strategia clasei muncitoare. Lucrarea amintită mai sus, *Contribuții la problema dezvoltării concepției moniste asupra istoriei*, remarcabilă prin rigoarea științifică, marxistă și prin bogăția ideilor, constituie o realizare deosebit de valoroasă în literatura marxistă universală. Consacrată fundamentării concepției materialiste a istoriei, ea a însemnat o lovitură puternică aplicată sociologiei burgheze în general și sociologiei subiectiviste a narodnicismului în special. Analiza critică a concepțiilor premarxiste, a poziției gînditorilor materialiști francezi din secolul al XVIII-lea, a construcțiilor socialiștilor utopici și istoricilor burghezi ai restaurației, a concepțiilor idealiștilor clasici germani, scoate în evidență ideea fundamentală că, în perioada premarxistă, legile dezvoltării sociale au constituit un domeniu necunoscut și că este meritul excepțional al marxismului de a fi descoperit legitatea vieții istorice, de a fi construit o teorie riguros științifică despre dezvoltarea socială, de a fi transformat astfel istoria într-o știință adevărată. Descoperirea materialismului istoric a însemnat o revoluție de o excepțională însemnătate. Plehanov subliniază zădărnicia încercărilor pe care le fac filozofii și istoricii burghezi de a ascunde sau diminua valoarea descoperirii lui Marx. Răspunzînd atacurilor neîntemeiate ale

narodnicilor, care afirmau că tezele materialismului istoric nu se bucură de verificarea și confirmarea faptelor, el arată că, dimpotrivă, aceste teze își găsesc cea mai deplină confirmare în analiza fenomenelor sociale. Lucrările lui Marx constituie exemple elocvente de confruntare a principiilor materialismului istoric cu materialul viu al datelor realității sociale. Folosind interpretarea științifică a materialismului istoric, Plehanov scoate la iveală lipsa de consistență atît a pozițiilor subiectiviste cît și a celor fataliste.

Dacă sociologii subiectiviști atribuie întreaga dezvoltare istorică activității personalităților și tăgăduiesc legitatea procesului istoric și opera creatoare a maselor, adepții fatalismului tăgăduiesc orice contribuție creatoare a maselor, a claselor sociale, a partidelor și conducătorilor, în dezvoltarea socială, susținînd că aici totul decurge de la sine, în afara participării conștiente a oamenilor. Situîndu-se pe poziția științifică marxistă, Plehanov arată că istoria socială este opera maselor, a claselor sociale, care o făuresc în condiții determinate de acțiunea legilor obiective. În același timp, el arată și ce trebuie să înțelegem prin activitatea istorică a personalităților. Studiului acestei probleme Plehanov i-a consacrat una dintre lucrările lui bine cunoscute: *Cu privire la rolul personalității în istorie*. Personalitățile sînt oameni înzestrați cu o putere de înțelegere mai mare decît aceea a celorlalți, care văd mai repede și mai departe decît ceilalți drumul obiectiv al evenimentelor istorice. Forța lor constă în faptul că, prin activitatea lor, exprimă voința și interesele unui anumit grup social, unei anumite clase. Prin personalitățile istorice se exprimă necesitatea istorică. Personalitățile acționează în direcția cerințelor legilor obiective. „Un om mare — spune Plehanov — este mare, nu pentru că însușirile lui personale dau marilor evenimente istorice fizionomia lor proprie, ci pentru că el este dotat cu însușiri, care îl fac mai capabil decît toți ceilalți de a răspunde marilor nevoi sociale ale timpului său, nevoi generate de cauze generale și particulare". Orice încercare de a se opune mersului legic se soldează cu eșecul, cu prăbușirea. În marile personalități și-au găsit expresia nevoile arzătoare ale dezvoltării istorice. Numai în măsura în care, înțelegînd aceste nevoi și aspirațiile maselor, acționează în această direcție, oamenii mari se realizează ca atare și pot juca astfel un rol însemnat în istoria socială, ai cărei principali făuritori rămîn masele populare, producătorii de bunuri materiale. Plehanov definește foarte exact locul și rolul personalității, atunci cînd arată că „este un erou, dar nu un erou în sensul că ar putea opri sau schimba desfășurarea firească a lucrurilor, ci în sensul că activitatea lui este expresia conștientă și liberă a acestei desfășurări necesare și inconștiente. În aceasta — spune el — constă importanța lui, în aceasta constă puterea lui. Dar aceasta are o importanță uriașă și o putere colosală" (P l e h a n o v, *Opere*, vol. VIII, p. 305). Dușmanii marxismului prezintă de multe ori materialismul istoric ca un fel de fatalism economic, care nu mai lasă nici un loc activității libere și conștiente a omului. Plehanov a dezvăluit caracterul fals al acestei poziții tendențioase, arătînd limpede rolul excepțional de însemnat pe care concepția materialistă a istoriei îl atribuie factorului subiectiv, maselor, claselor și conducătorilor, în desfășurarea evenimentelor sociale. Nimic nu este mai străin concepției marxiste despre viața istorică decît ideea falsă a mersului de la sine, a desfășurării automate a lucrurilor. Materialismul is-

toric, luminînd drumul dezvoltării sociale, oferind proletariatului o perspectivă limpede și definind clar scopul luptei lui revoluționare, cheamă clasa muncitoare și masele populare la luptă pentru atingerea țelurilor fixate. Marea lui forță constă în aceea că este teoria științifică a clasei celei mai înaintate a societății contemporane, teoria care, exprimînd în maniera cea mai clară necesitatea economică, interesele economice hotărîtoare ale clasei muncitoare, este în stare să pună în mișcare masele celor exploatați, să le mobilizeze, să le ridice la luptă împotriva rînduielilor vechi, pentru înnoirea socială. Plehanov a pus un accent deosebit pe însemnătatea teoriei revoluționare, arătînd că „fără teorie revoluționară nu poate exista mișcare revoluționară, în adevăratul sens al cuvîntului" (*Opere,* vol. II, p. 71). În Rusia de la sfîrșitul veacului al XIX-lea, în care falsii prieteni ai poporului, narodnicii, răspîndeau ideile lor eronate și reacționare despre pretinsul drum propriu de dezvoltare necapitalistă a acestei țări, lucrările marxistului Plehanov au împrăștiat ceața răspîndită de acești sociologi improvizați și au adus clarificarea necesară. În vreme ce narodnici ca Mihailovski și Voronțov priveau cu dispreț teoria marxistă și afirmau că este vorba de o schemă pe care, în manieră necritică și arbitrară, marxiștii încercau s-o aplice Rusiei, Plehanov a arătat că metoda folosită de marxism este aceea a analizei concrete a faptelor reale și că tocmai această analiză a realității dovedea, în manieră neîndoielnică, faptul că Rusia s-a angajat de mult pe drumul dezvoltării capitaliste, că economia orășenească și agrară a Rusiei prezenta elementele clare ale unei dezvoltări capitaliste, că descompunerea comunei sătești se producea în virtutea forțelor interne ale acestei dezvoltări, prin afirmarea economiei bănești și producției de mărfuri, prin dezvoltarea relațiilor capitaliste în lumea satului rus. Lucrarea lui Plehanov *Divergențele noastre* conține un bogat material faptic, date statistice precise, care ilustrează adevărul tezelor marxiste și caracterul fantezist al speculațiilor narodnice despre drumul propriu al Rusiei, diferit de acela al Occidentului. Rusia se dezvolta în conformitate cu legile economiei capitaliste, în vreme ce ideologii narodnicismului, în construcțiile lor subiectiviste, își închipuiau că pot opune voința lor și dorințele lor acțiunii legilor obiective. Marxistul Plehanov sublinia caracterul legic al dezvoltării sociale, faptul că legile obiective ale acestei dezvoltări nu-și au rădăcina în conștiința oamenilor, ci în natura relațiilor sociale, relațiilor de producție, în care, în mod necesar, oamenii intră, pe diferitele trepte de dezvoltare a forțelor lor de producție. Datoria sociologului este de a descoperi aceste legi, de a explica necesitatea istorică și nu de a construi sisteme arbitrare, întemeiate pe dorința subiectivă de a impune istoriei un curs, care nu corespunde desfășurării legice. Arătînd că legile istorice se manifestă cu aceeași necesitate obiectivă ca și legile naturii, Plehanov insistă, în același timp, asupra faptului că se comite o greșeală gravă, cînd se încearcă explicarea fenomenelor sociale cu ajutorul legilor naturii. Subliniind deosebirea dintre legile sociale și cele ale naturii, el arată că, în domeniul vieții sociale, acționează legi specifice, legile sociale, că ele determină cursul evenimentelor istorice, care n-ar putea niciodată să fie înțelese cu ajutorul legilor biologice sau fizice. Explicînd teoria marxistă a dezvoltării sociale, Plehanov a apărat-o cu vigoare nu numai împotriva

narodnicilor, ci și împotriva altor dușmani ai marxismului, constructori de teorii idealiste, false, cu ajutorul cărora încercau să submineze materialismul istoric. În chip deosebit a dovedit Plehanov lipsa de consistență a cunoscutei teorii eclectice a factorilor, ai cărei adepți se situau pe poziția unei interdependențe abstracte și, ocolind elementul hotărîtor al dezvoltării, lăsau, în fond, fenomenele sociale fără explicație. De pe pozițiile materialismului istoric, Plehanov a indicat ca element hotărîtor al procesului social modul de producție a bunurilor materiale necesare existenței oamenilor. El a subliniat relația dialectică dintre baza economică și suprastructura societății, generată de bază. Pornind de la analiza condițiilor vieții materiale a societății, el s-a ocupat și de însemnătatea factorului geografic. În această problemă, cele mai multe formulări din lucrările lui arată o înțelegere justă, marxistă a lucrurilor. O formulare foarte clară găsim în lucrarea *Istoria gîndirii sociale ruse* din anul 1914. El subliniază aici ideea că influența mediului geografic se exercită numai prin mijlocirea relațiilor sociale și că mediul geografic poate determina numai o grăbire sau încetinire a dezvoltării forțelor de producție. Trebuie totuși să amintim că, în unele lucrări, Plehanov se situează pe poziții greșite, prezentînd într-o manieră exagerată rolul factorului geografic, pe care îl arată ca element oarecum determinant al dezvoltării forțelor de producție. În lucrările lui Plehanov, un loc deosebit de important se atribuie studiului formelor conștiinței sociale, genezei, dezvoltării lor și rolului lor în viața istorică, rolului ideologiei în dezvoltarea socială. Făcînd o ascuțită critică diverselor poziții idealiste, cum este, de pildă, așa-zisa teorie a filiației ideilor, care reduce procesul dezvoltării ideologice la un proces de dezvoltare lăuntrică a gîndirii, în afara oricăror înrîuriri ale lumii externe, Plehanov a dat problemei soluția științifică, marxistă, arătînd că materialismul istoric explică nașterea și dezvoltarea conștiinței sociale și formelor ei, pornind de la existența socială, de la condițiile vieții materiale a societății, de la modul de producție a bunurilor materiale, de la dezvoltarea economică a societății. În studiile sale consacrate istoriei ideologiei, Plehanov a dovedit o profundă înțelegere marxistă a interdependenței dialectice dintre baza economică și elementele ideologice ale suprastructurii, dintre existența socială și conștiința socială, subliniind și rolul determinant al existenței sociale și relativa independență a formelor ideologice și interacțiunea acestor forme. Respingînd mecanicismul pozițiilor vulgarizatoare, ce raportau, în manieră nemijlocită, dezvoltările ideologice la dezvoltarea forțelor de producție, marxistul Plehanov arăta că o asemenea concepție îngustă nu are nimic comun cu esența materialismului istoric, care niciodată n-a afirmat că factorul economic este unicul factor, ci l-a prezentat ca fiind elementul determinant, în ultimă analiză. În consecință, numai o luare în considerare a tuturor interdependențelor și a relativei independențe în dezvoltarea diferitelor forme ale conștiinței sociale ne poate oferi o înțelegere justă a procesului ideologic. Problemele complexe legate de studiul formelor ideologice nu pot fi soluționate just decît dacă ținem seama de faptul că schimbările la nivelul producției se reflectă nu nemijlocit în schimbările ideologice, ci prin intermediul bazei, că însăși această relație mediată este influențată puternic de lupta de clasă, de instituțiile politice și juridice existente.

Dintre formele conștiinței sociale, Plehanov s-a oprit în chip deosebit asupra religiei și artei. Studiile lui consacrate istoriei religiei și ateismului reprezintă contribuții valoroase de analiză științifică marxistă. Plehanov a întemeiat considerațiile lui pe un vast material de fapte și s-a referit la o întreagă varietate de probleme. Ca marxist, el a scos la iveală adevărata esență de clasă a religiei, instrument de înrobire spirituală folosit de exploatatori, și s-a manifestat ca un ateu consecvent și intransigent, demascînd toate încercările de a înșela proletariatul cu otrava concepțiilor religioase. În lupta împotriva înșelăciunii religioase, el s-a situat pe poziția marxismului, pe poziția ateismului proletar, și a subliniat opoziția marxismului față de orice formă a ideologiei religioase. În lucrările sale, el a acordat o deosebită atenție doctrinelor ateiste din trecut și a apreciat în chip deosebit pozițiile ateiste ale materialiștilor francezi din secolul al XVIII-lea. Distins teoretician al ateismului proletar, Plehanov considera că lupta activă împotriva religiei și neacceptarea nici unui compromis cu religia reprezintă o necesitate imperioasă pentru partidul clasei muncitoare și pentru ideologii ei. Critica pe care Plehanov a făcut-o, de pe pozițiile gîndirii marxiste, religiei și-a păstrat actualitatea. Lucrările lui privitoare la religie reprezintă contribuții valoroase la dezvoltarea științei marxiste, prin profunzimea vederilor, bogăția informației și ținuta de combativitate principială.

Plehanov a desfășurat o largă și multilaterală activitate în domeniul esteticii și al criticii literare, fiind un cunoscător erudit al problemelor artei și literaturii. Prin considerațiile lui profunde privitoare la originea și natura artei, la rolul ei social, la valoarea ei cognitivă și educativă, el a contribuit din plin la constituirea ca știință a esteticii marxiste, aplicînd în chip strălucit tezele materialismului istoric la studiul fenomenului estetic. Pășind pe calea deschisă de marii democrați revoluționari, Belinski și Cernîșevski, teoreticieni eminenți ai artei realiste, Plehanov a construit o teorie științifică a esteticii înălțată pe fundamentul marilor adevăruri ale marxismului. El a arătat că arta este strîns legată de problematica socială, de viața socială, de lupta de clasă din sînul societății. „Producțiile artistice — spune el — sînt fenomene sau fapte născute din raporturile sociale. Odată cu transformarea raporturilor sociale, se transformă gusturile estetice ale oamenilor și, în consecință, producțiile artiștilor". Pentru Plehanov, realitatea, viața reală însăși, reprezintă temelia adevăratei arte, principala ei sursă, iar fidelitatea în redarea realității, veridicitatea cu care este redată realitatea constituie elementul esențial de apreciere a operei de artă. Ideea centrală a construcției lui estetice este aceea a condiționării sociale și a naturii de clasă a artei, aceea că diferitele clase sociale au concepții diferite despre frumos, nutresc idealuri estetice deosebite, în funcție de condițiile economice concrete ale existenței lor. Plehanov avea o idee înaltă despre valoarea cognitivă a marei arte realiste și despre marele ei rol educativ, despre misiunea artei de a promova ceea ce este nou și progresist în viața socială, de a sluji progresul social. Analiza marxistă a lui Plehanov a respins toate încercările de vulgarizare. Arătînd dependența artei, ca formă a conștiinței sociale, de existența socială, el a insistat, în același timp, asupra independenței relative a artei și asupra legilor ei proprii de dezvoltare. Valorile pe care

marea artă le realizează au o existență mai îndelungată decît condițiile materiale în care, în ultimă analiză, ele își au izvorul. Plehanov a arătat inconsistența poziției vulgarizatoare, care încerca să stabilească o legătură nemijlocită între artă și producție. El a pus în lumină caracterul complex al legăturii dintre diferitele aspecte ale artei și condițiile vieții materiale, și elementele existenței sociale. Îndepărtînd construcțiile false ale vulgarizatorilor, schemele lor simpliste, Plehanov și-a îndreptat, în același timp, atacurile viguroase împotriva esteticii idealiste, împotriva falselor concepții subiectiviste ale narodnicilor și, mai tîrziu, împotriva curentelor idealiste, decadente ale esteticii burgheze contemporane, expresie a descompunerii societății capitaliste. Lucrările lui consacrate criticii decadentismului modernist reprezintă un aport deosebit de prețios la opera de promovare a unei arte realiste, sănătoase, unei arte pline de un bogat conținut de idei și slujitoare a progresului social. În anii reacțiunii, care a urmat înfrîngerii primei revoluții burghezo-democratice din Rusia (1905—1907), Plehanov a luat atitudine fermă împotriva încercărilor idealiste, burgheze, de a degrada arta prin practica unui estetism fals și reacționar. Construcția estetică a lui Plehanov are, fără îndoială, și lipsuri însemnate, rezultînd dintr-o insuficientă înțelegere dialectică a lucrurilor. Dar, în liniile ei esențiale, contribuția lui Plehanov în domeniul teoriei artei și literaturii are semnificația unei deosebit de însemnate activități de deschizător de drumuri în cîmpul esteticii marxiste, disciplină care cunoaște, sub influența dezvoltării sociale și științifice, un progres neîntrerupt.

Pentru o justă înțelegere a contribuției pozitive a lui Plehanov la fundamentarea concepției materialiste a istoriei și socialismului științific și la explicarea și răspîndirea marxismului în Rusia, trebuie să subliniem faptul că, într-un număr însemnat de lucrări din perioada care a precedat trecerea lui pe pozițiile menșevismului, el a enunțat cu claritate ideea dictaturii proletariatului. Ceva mai mult, e cazul să spunem că lui i se datorește prima tratare a acestei probleme în literatura social-democrată rusă. Ideea necesității istorice a dictaturii proletare apare net chiar în prima lui lucrare marxistă *Socialismul și lupta politică* (1883), unde se afirmă că realizarea sarcinilor revoluției economice de către proletariat este legată de dominația lui de clasă, de dictatura lui. In același timp se arată că însăși această dominație politică nu poate fi menținută și asigurată împotriva loviturilor reacționare decît prin folosirea hotărîtă a puterii de stat. Plehanov precizează în următorii termeni sarcinile dictaturii proletare: „Înțelegînd condițiile eliberării sale și maturizîndu-se în vederea acestui fapt, proletariatul va lua puterea de stat în propriile sale mîini, pentru ca, după ce îi va zdrobi pe adversarii săi, să organizeze viața socială nu pe bazele anarhiei, care, desigur, i-ar aduce alte nenorociri, ci pe baza panarhiei, care ar permite tuturor membrilor adulți ai societății să participe nemijlocit la discutarea și rezolvarea treburilor obștești". În această perioadă Plehanov opunea ideea marxistă a dictaturii proletariatului falsei concepții a narodnicilor. Nu este mai puțin adevărat însă că, devenind menșevic, după 1903, el a evitat, în lucrările lui din această epocă, să se refere la problema dictaturii proletariatului și la aceea a legăturii dintre revoluție și puterea de stat. În felul acesta, el a făcut concesii spiritului oportunist, depărtîndu-se de linia marxismului.

În legătură cu lupta proletariatului pentru putere, Plehanov are, de asemenea, marele merit de a fi susținut necesitatea făuririi partidului propriu al clasei muncitoare și de a se fi ridicat împotriva acelora care se opuneau înființării partidului, în primul loc împotriva economiștilor. Respingînd argumentele acestor oportuniști și încercările lor de a limita activitatea proletariatului la lupta economică, Plehanov a arătat primejdia pe care o prezenta această concepție pentru clasa muncitoare și a demonstrat necesitatea luptei politice. Se știe că el a acționat alături de Lenin în vederea constituirii partidului și că a avut partea lui de contribuție în alcătuirea proiectului de program al P.M.S.D.R. Se știe, de asemenea, că, în legătură cu anumite puncte de vedere, care constituiau îndepărtări de la linia revoluționară a marxismului, el a fost cu severitate criticat de Lenin.

Una dintre problemele esențiale ale situației din Rusia, la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, era, fără îndoială, problema țărănească și aceea a alianței proletariatului cu țărănimea în revoluția care se anunța. Plehanov a abordat, în multe din lucrările lui, această problemă, dar ideile lui privitoare la țărănime și la posibilitățile ei revoluționare dovedesc că el n-a avut o înțelegere justă, marxistă a lucrurilor. În problema țărănească, el a avut, mai ales în perioada menșevică a activității sale, o atitudine greșită, de esență oportunistă. Nesocotind situația deosebită, specifică a țărănimii din țările care, în epoca imperialismului, păstrau încă în structura economiei lor agrare rămășițe feudale, subapreciind energia revoluționară de care erau capabili țăranii, Plehanov vedea în țărănime o masă amorfă, înapoiată, politicește indiferentă și destinată prin aceasta să fie suportul despotismului țarist, sprijinul autocrației. Străin înțelegerii dialectice a procesului revoluțiilor burghezo-democratice din epoca imperialismului, menșevicul Plehanov, folosindu-se de analogii false și confundînd dezvoltarea revoluției din Rusia cu aceea a revoluțiilor burgheze din Occident, din veacurile al XVIII-lea și al XIX-lea, considera burghezia drept aliatul firesc al proletariatului în revoluția burghezo-democratică din această țară. Referindu-se la poziția diferitelor clase sociale din Rusia față de revoluție, el ajungea la o concluzie falsă și afirma că, în afară de burghezie și proletariat, nu existau alte forțe pe care ar putea să se bazeze combinațiile de opoziție sau cele revoluționare. Prin poziția lui în problema țărănească, Plehanov a părăsit terenul analizei marxiste, care a apreciat just natura socială a țărănimii și a arătat limpede că ea este chemată să fie aliatul clasei muncitoare nu numai în lupta împotriva moșierilor feudali și autocrației țariste, ci, prin păturile ei sărace, și împotriva exploatării capitaliste. Aparține în întregime lui Lenin meritul de a fi făcut o analiză marxistă magistrală a forțelor sociale angajate în revoluție, de a fi elaborat tezele despre alianța necesară a proletariatului cu țărănimea și despre hegemonia proletariatului în lupta revoluționară. Genialele teze leniniste au căpătat o strălucită confirmare în desfășurarea ulterioară a evenimentelor istorice. Subliniind gravele greșeli oportuniste ale lui Plehanov în problema revoluției și a aliaților proletariatului, trebuie totuși să adăugăm că, în perioada premenșevică a activității lui, el a avut meritul de a fi combătut teoria falsă a narodnicilor, care susți-

neau că Rusia se găsea nemijlocit în fața revoluției socialiste. Arătînd că viitoarea revoluție va fi o revoluție burgheză și subliniind deosebirea dintre revoluția burgheză și revoluția socialistă, Plehanov vedea, în același timp, posibilitatea trecerii imediate de la această revoluție la revoluția socialistă. Mai tîrziu, devenind menșevic, el a abandonat această teză și și-a însușit punctul de vedere oportunist, care separa revoluția burgheză de cea socialistă printr-o îndelungată perioadă istorică.

Vom termina aceste scurte și generale considerații asupra operei filozofice a lui Plehanov, oprindu-ne asupra unui aspect de o însemnătate excepțională a activității lui. Este vorba de lupta pe care a dus-o el pentru apărarea învățăturii marxiste în general și a filozofiei marxiste în special, respingînd cu intransigență încercările revizioniste de a denatura substanța revoluționară a marxismului, spre a-l transforma într-o doctrină liberală, acceptabilă burgheziei. La sfîrșitul veacului trecut, cînd renegatul Bernstein a pornit pe drumul jalnic al revizionismului, numai Plehanov, în întreaga social-democrație internațională, s-a ridicat cu tărie în apărarea pozițiilor marxiste atacate de revizioniști. În articolul său *Marxism și revizionism,* Lenin sublinia acest fapt în următorii termeni: „Singurul marxist în social-democrația internațională, care a criticat în mod consecvent, din punctul de vedere al materialismului dialectic, toate trivialitățile imposibile înșirate de revizioniști, a fost Plehanov".

Din punct de vedere filozofic, revizionismul bernsteinian a fost o încercare de a lichida materialismul dialectic, înlocuindu-l cu doctrina idealistă a neokantianismului. Făcînd cor cu ideologii burgheziei, cu profesorii burghezi de filozofie idealistă, revizioniștii și-au însușit lozinca reacționară „înapoi la Kant", încercînd să răspîndească în sînul social-democrației doctrina filozofului idealist și proclamînd necesitatea revizuirii gîndirii marxiste și completării ei cu tezele filozofiei critice kantiene. Asalturile revizionismului filozofic au rămas fără răspuns din partea teoreticienilor internaționalei a II-a, care manifestau o atitudine indiferentă sau chiar binevoitoare față de activitatea de subminare dusă de revizioniști. În atmosfera aceasta de nepăsare sau complicitate, a răsunat glasul de protest al marxistului rus. Într-o serie de articole strălucite *(Bernstein și materialismul, Cant împotriva lui Kant sau testamentul spiritual al d-lui Bernstein, Konrad Schmidt împotriva lui Karl Marx și Friedrich Engels, Materialism sau kantianism, Încă o dată despre materialism),* Plehanov demască cu energie și cu profunzime revizionismul filozofic și apără tezele fundamentale ale materialismului filozofic marxist, subliniind opoziția dintre eclectismul plat al construcțiilor revizioniste și caracterul unitar, armonios al teoriei marxiste, ale cărei elemente componente sînt strînse într-o indisolubilă legătură. În același timp, el arată limpede substratul adevărat al construcțiilor revizioniste, esența lor social-politică și relația ce există între revizionismul filozofic și încercările burgheziei de a submina mișcarea muncitorească, lipsind-o de teoria ei revoluționară.

O deosebită însemnătate prezintă apărarea pe care a făcut-o Plehanov dialecticii materialiste, principala țintă a atacurilor revizioniste. Furia cu care revizioniștii s-au năpustit asupra dialecticii este ușor de

înțeles. Prin esența ei, dialectica este o metodă critică și revoluționară, care privește totul din punctul de vedere al schimbării neîntrerupte, care respinge orice idee de stagnare, care anunță pieirea a tot ce este în numele neîncetatei deveniri. Firește că această concepție nu putea fi pe placul burgheziei și apărătorilor ei revizioniști, interesați să descopere argumente filozofice, pentru a justifica veșnicia orînduirii capitaliste. Apărînd dialectica marxistă, Plehanov subliniază faptul că tocmai folosirea dialecticii, de care este pătrunsă întreaga operă a lui Marx și Engels, le-a permis acestora să transforme construcțiile socialismului utopic într-o teorie profund științifică. Dar profesorii burghezi și ucenicii lor din rîndurile revizioniștilor nu puteau accepta dialectica; ei încercau, precum spune Lenin, să înlocuiască dialectica „șireată" (și revoluționară) prin „evoluția" simplă (și liniștită). Se știe că revizionistul Bernstein s-a ridicat cu ură înverșunată împotriva concepției marxiste despre viața socială, împotriva materialismului istoric. Revizionismul bernsteinian a fost o încercare de a readuce idealismul în știința despre societate, de a îndepărta interpretarea științifică, materialistă, a fenomenelor sociale. Apărător al burgheziei, Bernstein nu putea accepta concluziile revoluționare ale analizei sociale marxiste, teoria marxistă a revoluției, învățătura lui Marx și Engels despre stat și dictatura proletariatului. Denaturînd în manieră vădită adevărul, Bernstein a încercat să prezinte materialismul istoric ca o doctrină fatalistă, care ar reduce dezvoltarea socială la acțiunea unui determinism economic orb și ar elimina cu totul orice manifestare a factorului subiectiv, a activității libere a omului, a activității raționale.

Ridicîndu-se în apărarea marxismului, Plehanov a adus o contribuție valoroasă la înțelegerea justă a problemelor de bază ale materialismului istoric. El a scos la iveală falsificările revizioniste ale lui Bernstein, dovedind în manieră strălucită că nimic nu este mai străin teoriei sociologice marxiste decît nesocotirea rolului factorului subiectiv în viața socială, că, dimpotrivă, materialismul istoric este singura concepție care a reușit să dea o explicație științifică raportului dintre obiectiv și subiectiv în istorie, dintre acțiunea determinantă a factorului economic și rolul deosebit de însemnat al activității umane, al activității politice și ideologice. Desprinzînd din complexul relațiilor sociale relațiile economice ca relații hotărîtoare, Marx și Engels au arătat, în același timp, că istoria este opera oamenilor, că oamenii își făuresc istoria în condiții determinate, în ultimă analiză, de acțiunea legilor economice, de necesitatea economică. Tocmai materialismul istoric a subliniat cu deosebită vigoare importanța activității politice a maselor, a claselor, partidelor și personalităților, rolul teoriei și ideilor înaintate și însemnătatea ideologiei, influența reciprocă a elementelor politice și ideologice ale suprastructurii și acțiunea lor asupra bazei economice. Fără a subestima contribuția lui Plehanov la dezvăluirea și combaterea încercărilor revizioniste, trebuie să arătăm că meritul de a fi făcut o analiză profundă și integrală revizionismului, sub toate aspectele lui, meritul de a fi dat o lovitură zdrobitoare construcțiilor dușmănoase ale revizioniștilor aparține lui Lenin.

Plehanov a desfășurat o neobosită activitate de critică și combatere

a pozițiilor ostile marxismului și tendințelor revizioniste care s-au manifestat în Rusia, la sfîrșitul veacului trecut și în primii ani ai veacului nostru. Este cunoscută lupta lui împotriva narodnicismului. Împreună cu cei din grupul „Eliberarea muncii", Plehanov are meritul de a fi combătut cel dintîi, și cu deosebită energie, concepțiile false și primejdioase ale pretinșilor prieteni ai poporului. Opera începută de el a fost desăvîrșită de Lenin, care a dat narodnicismului reacționar lovitura de grație și a nimicit influența ideologică și politică a acestuia. Plehanov a înțeles esența oportunistă a economismului și a dezvăluit oportunismul economiștilor în articole pline de combativitate. De asemenea, el a înțeles natura revizionistă a concepțiilor așa-zișilor „marxiști legali", de felul lui P. Struve, care, răstălmăcind anumite teze marxiste, încercau să le folosească în interesul burgheziei și rînduielilor capitaliste. Plehanov a supus unei ascuțite critici ideile acestor avocați ai capitalismului, travestiți în haine marxiste. Mai tîrziu, în perioada 1908—1912, el a dus împreună cu Lenin lupta împotriva empiriocriticismului. Însemnătatea lucrărilor lui Plehanov îndreptate împotriva revizionismului internațional și rus poate fi înțeleasă și apreciată cu deosebire în epoca actuală, cînd revizionismul, unealtă a burgheziei imperialiste, și-a reînceput atacurile, folosind, în linii generale, aceleași argumente ca și revizioniștii din trecut (Bernstein, Kautsky etc.) și încercînd să reînvie vechile poziții oportuniste, nimicite de critica marxistă a lui Lenin și Plehanov.

Precum am arătat, după 1903, Plehanov a alunecat pe pozițiile oportunismului menșevic și s-a îndepărtat, prin aceasta, de linia științifică a marxismului, de învățătura lui revoluționară. Deși putem cita și din această perioadă opere valoroase, în domeniul filozofiei marxiste, cum este lucrarea *Chestiunile fundamentale ale marxismului* (1908), (ultima dintre lucrările filozofice ale lui Plehanov, în care găsim o expunere sistematică a materialismului dialectic), cum sînt articolele îndreptate împotriva empiriocriticismului, în general însă poziția lui menșevică din această etapă a fost cauza unor greșeli grave în domeniul teoriei și practicii revoluționare. Menșevicul Plehanov, luînd locul marxistului Plehanov, a rămas în urma istoriei, a încetat a mai înțelege sensul adevărat al evenimentelor care se desfășurau sub ochii lui, a ajuns, la rîndul lui, prizonierul unor construcții false, reacționare, infirmate de realitate. Fără să uităm acest capitol din viața și activitatea lui, atunci cînd trebuie să ne pronunțăm asupra locului pe care îl ocupă Plehanov în istoria mișcării muncitorești ruse și internaționale, este necesar să ne referim în primul rînd la contribuția deosebit de valoroasă pe care a adus-o el în perioada ce a precedat anul 1903, explicînd, dezvoltînd și apărînd cu fermitate și pasiune învățătura marxistă, în lucrări filozofice strălucite, pline de erudiție și scrise cu pana unui scriitor de mare talent. Aceste lucrări reprezintă un monument impresionant de gîndire, un bun foarte prețios al proletariatului internațional. Prin această parte a operei lui, Plehanov este și rămîne un eminent gînditor marxist. Marele Lenin ,dînd întreaga lui prețuire acestor scrieri, spunea că nu este posibil de a deveni un comunist adevărat, conștient, fără a studia tot ceea ce Plehanov a scris în filozofie, căci este ceea ce s-a scris mai bun în literatura internațională a marxismului (*Încă o dată despre sindicate, Opere,* vol. 26).•

Г. В. ПЛЕХАНОВ, ФИЛОСОФ МАРКСИСТ

Краткое содержание

В настоящей работе автор выявляет ценный вклад Г. В. Плеханова в область марксистской философии в течение второго периода его деятельности, предшествовавшего его переходу на опортунистические позиции меньшевизма (1883—1903).

Этот вклад, значение которого было подчёркнуто Лениным, заключается в сильном утверждении материализма и диалектики, в безоговорочной критике идеализма и метафизики, в глубоком разумении материалистического понимания истории, которое он старался выяснить и распространять, прокладывая, таким образом, путь к победе марксизма в России.

Автор пытается выявить некоторые из основных сторон теоретических взглядов Г. В. Плеханова, подчёркивая вопросы идеологического развития, роль масс и личности в истории, значение социалистической революции и диктатуры пролетариата. Автор настаивает также на значении борьбы Г. В. Плеханова против ревизионистских попыток, начатых Бернштейном и продолженных другими ревизионистами прошлого, — попыток очистить марксизм от его революционного содержания и превратить его, таким образом, в либеральную буржуазную теорию.

Эта сторона философских трудов Г. В. Плеханова имеет особенно важное значение при нынешних обстоятельствах борьбы против современного ревизионизма.

G. V. PLÉKHANOV, PHILOSOPHE MARXISTE

Résumé

L'auteur se propose de mettre en lumière la contribution remarquable de G. V. Plékhanov dans le domaine de la philosophie marxiste, pendant la seconde période de son activité, qui a précédé son passage aux positions opportunistes du menchévisme (1883—1903). Cette contribution, dont l'importance a été soulignée par Lénine, consiste dans l'affirmation vigoureuse du matérialisme et de la dialectique, dans la critique sans réserve de l'idéalisme et de la métaphysique, dans la profonde compréhension de la conception matérialiste de l'histoire qu'il s'appliqua à expliquer et à propager, ouvrant ainsi la voie à la victoire du marxisme en Russie. L'auteur cherche à faire ressortir quelques-uns des aspects essentiels de l'activité théorique de Plékhanov, en insistant sur les problèmes du développement idéologique, du rôle des masses et des personnalités dans l'histoire, de la révolution socialiste et de la dictature du prolétariat. L'auteur souligne aussi l'importance de la lutte menée par Plékhanov contre les tentatives revisionnistes, inaugurées par Bernstein et continuées par les autres revisionnistes du passé, de vider le marxisme de son contenu révolutionnaire et de le transformer ainsi en une théorie libérale acceptable à la bourgeoisie. Par cet aspect, l'oeuvre philosophique de Plékhanov présente un grand intérêt, dans les circonstances actuelles de la lutte contre le revisionnisme contemporain.

DEZVOLTAREA LOGICII FORMALE ÎN RAPORT CU LOGICA CLASICĂ ȘI CU LOGICA MATEMATICĂ

DE

PETRE BOTEZATU

Progresul spectaculos al logicii matematice contemporane a redeschis cu acuitate problema raportului acestei discipline cu logica formală ne-matematică.

Stăruie întrebarea dacă acestea constituie două științe distincte sau dacă, dimpotrivă, una trebuie să absoarbă pe cealaltă. Problema s-a ivit în cadrul filozofiei idealiste și chiar din această cauză ea a fost copleșită inițial de confuzii și atitudini preconcepute.

Într-un studiu recent [1]), A. N. Knighin, analizînd cu pătrundere întreaga situație, distinge trei poziții principiale. Unii (A. Tarski, A. Church etc.) reduc logica formală la logica matematică, pe care o consideră forma superioară a logicii, alții (T. Greenwood, I. Orlov etc.) reduc logica matematică la logica clasică, fiind convinși că cea dintîi nu a adus decît modificări exterioare, în sfîrșit alții (A. A. Markov, S. A. Ianovskaia etc.) consideră logica matematică drept o ramură specială a logicii generale, consacrată studiului demonstrației matematice.

Criticînd ceea ce este greșit în aceste atitudini și reținînd ceea ce este valabil, A. N. Knighin reușește să clarifice laturile fundamentale ale problemei. Astfel, el ajunge la concluzia importantă că logica clasică și logica matematică sînt științe deosebite. Ambele discipline urmează să fie cultivate cu stăruință, fiindcă nici obiectul lor nu este identic și nici nu răspund exact la aceleași întrebări. Practica impune în acest domeniu coexistența a două științe vecine.

Dar, în acest caz, o nouă problemă se deschide. Care este drumul pe care-l va urma logica formală nematematică ? Logica matematică este în posesia unui program de lucru bine stabilit, deși diferențiat pe curente.

În acest timp, logica clasică se zbate într-un impas. În general, ea a rămas limitată la un cerc de probleme și de soluții devenite tradiționale. La aceasta se adaugă unele încercări timide de a transplanta cîteva din noțiunile și rezultatele logicii matematice.

---

1) A. N. Knighin, *Asupra problemei raportului dintre logica matematică și logica clasică*, «Analele Romîno-Sovietice», Matematică-Fizică, 2, 1959, p. 143–155.

Întrebarea esențială, care se ridică acum, este dacă logica formală trebuie să rămînă sau nu la forma ei tradițională. Iar dacă se admite că ea trebuie renovată, care sînt căile de urmat? Se recomandă oare ca ea să-și apropie noțiunile logicii matematice, mai puțin aparatul formal al acesteia? Ar însemna atunci ca ea să devină o logică matematică vulgară și desigur că nu acesta este țelul urmărit.

Vom încerca, în cele ce urmează, să determinăm premisele acestei dispute. Concluziile se vor impune de la sine.

I. Logica clasică nu este o teorie deductivă.

Prin logica clasică, înțelegem corpul tradițional al logicii, așa cum apare în manuale și tratate. Ea cuprinde două mari capitole: deducția și inducția. Afară de aceasta, raționamentele se mai divid în imediate și mediate și în categorice, ipotetice și disjunctive.

Logica clasică nu alcătuiește o teorie deductivă, așa cum sînt *Elementele* lui Euclid. Deși Aristotel a conceput știința ca un sistem deductiv [2]), după modelul matematicii, cu toate acestea el nu a construit logica formală în ansamblul ei ca o disciplină deductivă.

Anumite părți ale logicii sale, de pildă, teoria silogismului, înfățișează unele aspecte deductive, dar fără ca acestea să fie riguroase și complete. Pornind de la acestea, s-a putut reconstitui în mod axiomatic — așa cum a procedat J. Lukasiewicz — silogistica aristotelică. Dar aceasta reprezintă o reconstrucție în spirit modern și nu o oglindire fidelă a logicii aristotelice.

Una din cerințele elementare ale metodei deductive este precizarea sistemului de axiome, diferențierea clară dintre axiome și teoreme. Din *Organon* însă nu rezultă un sistem de axiome pentru logica formală. Cu toate că Aristotel se străduiește să demonstreze totdeauna ceea ce susține, el nu se preocupă să determine cu grijă de fiecare dată care sînt supozițiile pe care se sprijină demonstrațiile.

Așa se explică de ce demonstrațiile lui sînt uneori circulare. Astfel s-a putut arăta că operația reducerii silogismelor de figura a doua și a treia la figura întîia conține un cerc vicios. Reducerea modurilor se face folosind conversiunea judecăților, iar conversiunea este întemeiată cu ajutorul unor silogisme [3]).

Deși recunoaște că principiile gîndirii, tocmai fiindcă sînt principii, nu pot fi demonstrate deductiv, Aristotel recurge, pentru principiul contradicției și al terțiului exclus, la demonstrații prin reducere la absurd [4]), care, după cum se știe, necesită axiomatic principiul terțiului exclus!

Este clar că Aristotel, deși a avut în față modelul unei științe deductive ca geometria, nu a reușit să construiască logica formală ca un sistem deductiv.

Această trăsătură s-a păstrat pînă astăzi în logica clasică. Nu apare

2) E. W. Beth, *Les fondements logiques des mathématiques*, Paris, Gauthier-Villars, Louvain E. Nauwelaerts, 1955, 2-e éd., p. 1—2.

3) O. Hamelin, *Le système d'Aristote*, Paris F. Alcan, 1911, 2-e éd., p. 186. Theofrast, Eudem şi Alexandru s-au străduit să elimine acest cerc.

4) *Metaph.*, IV, 4; IV, 7.

nicăieri grija de a separa axiomele de teoreme. O mare parte din aserţiuni sînt enunţate fără demonstraţie, prezumîndu-se evidenţa[5]). Iar atunci cînd se demonstrează o teză, nu se delimitează presupunerile care stau la baza demonstraţiei.

Putem caracteriza logica clasică drept o *teorie empirică*. Ea se află încă în faza adunării de material, a clasificării lui fragmentare şi nesigure, a descoperirii unor legi şi a demonstrării lor parţiale. După două milenii şi mai bine de cercetări logice, încă nu ştim care sînt supoziţiile minimale, necesare şi suficiente, pentru a construi corpul logicii formale nematematice.

II. Logica clasică nu este o teorie completă.

O ştiinţă empirică ajunge completă, dacă reuşeşte să cuprindă într-un sistem unic totalitatea obiectelor pe care le studiază. Pentru aceasta este necesar ca ştiinţa respectivă să fie în posesia unei idei fundamentale, privitoare la esenţa şi geneza obiectelor ei. Ştiinţele naturale după Charles Darwin, sociologia după Karl Marx, chimia după D. I. Mendeleev, au ajuns în această fază. Locul pe care-l ocupă un obiect în clasificare, îi indică şi proprietăţile lui esenţiale. Pe această bază, K. Marx a putut să prevadă caracterele societăţii socialiste, care pe vremea lui nu exista încă, iar D. I. Mendeleev să determine proprietăţile unor elemente, ca galiul, scandiul şi germaniul, care au fost descoperite ulterior.

Logica clasică nu a atins „stadiul lui Mendeleev". Ea dispune de clasificări imperfecte şi controversate. Urmînd o veche tradiţie, ea analizează doar cîteva tipuri principale de raţionament, a căror caracterizare este de altfel nesatisfăcătoare. Categoriile folosite sînt grupate în: deducţie-inducţie (şi eventual traducţie) şi categoric-ipotetic-disjunctiv. Dar nu se poate determina ce locuri vor ocupa, în aceste clasificări, raţionamentele de relaţie, raţionamentele funcţionale (între întreg şi parte), raţionamentele matematice specifice şi numeroase alte forme de inferenţe necunoscute tratatelor.

Anchilozîndu-se în teoria claselor, logica clasică a pierdut legătura cu practica gîndirii, care este mult mai bogată în forme.

Ca teorie empirică a gîndirii logice, logica clasică este *incompletă*. Ea studiază puţine forme şi le clasifică defectuos. Astfel este clar astăzi că silogismul nu este un raţionament deductiv în toate formele lui. Dar ce este atunci silogismul? Logica clasică, redusă la noţiunile ei tradiţionale, nu-l mai poate defini[6]).

III. Logica clasică este o teorie neformalizată.

Logica clasică foloseşte limbajul comun, neformalizat. Acesta, deşi inferior limbajului matematic ca precizie şi rigoare, reuşeşte să prindă mai multe aspecte ale realităţii studiate.

5) C. Sigwart, *Logik*, I, 3), ridică credinţa în evidenţă la rangul de *postulat al logicii*.

6) P. V. Kopnin, *Despre unele probleme ale teoriei raţionamentului* «Analele Romîno-Sovietice», seria Filozofie, 3, 1956, p. 50.

De aceea logica clasică poate să analizeze operațiile reale ale gîndirii în toată complexitatea lor[7]). Ea studiază, după cum știm, toate formele logice: noțiunea, judecata și raționamentul, și pentru fiecare din acestea, structura și felurile ei.

Față de aceasta, o teorie formalizată este limitată, prin însăși structura ei, la anumite aspecte.

IV. Logica clasică nu s-a ridicat la considerații metateoretice.

Nefiind concepută ca o disciplină axiomatizată, logica clasică nu a ajuns la cercetarea critică a propriului său sistem de axiome. Ca urmare, ea nu s-a putut ridica la ideea existenței mai multor logici și la propria sa caracterizare în raport cu acestea.

Logica matematică s-a ridicat la considerații metalogice. Ea a arătat că logica clasică reprezintă o logică particulară, anume o *logică bivalentă,* condusă de principiul terțiului exclus și de principiul contradicției excluse[8]).

V. Logica matematică este o teorie deductivă.

Apărută mult mai tîrziu decît logica clasică, fie ca o algebră a logicii (G. Boole), fie ca o logică a matematicii (G. Peano, G. Frege), logica matematică s-a putut constitui ca o teorie deductivă.

În această formă, logica poate fi dezvoltată, ca și geometria, pornind de la un grup de enunțuri nedemonstrate și de noțiuni nedefinite.

Caracteristic pentru o disciplină deductivă este faptul că, pe fiecare treaptă a procesului demonstrativ, știm cu precizie care sînt enunțurile și noțiunile pe care ne sprijinim. O deosebire netă există între axiome și teoreme, între ceea ce acceptăm fără demonstrație și ceea ce vrem să demonstrăm. Fiecare teoremă derivă din teoreme anterioare, din definiții și axiome.

VI. Logica matematică este o teorie completă în forma ei elementară, dar este incompletă în forma ei superioară.

O teorie deductivă este completă, dacă toate propozițiile ei generalvalabile pot fi derivate din sistemul de axiome al teoriei. Această exigență este împlinită de calculul propozițional și de calculul simplu al predicatelor — așa-numita „logică elementară" (E. W. Beth).

Dar logica elementară nu este suficientă pentru a justifica toate concluziile și noțiunile științelor deductive. Pentru aceasta este necesară o logică mai puternică, anume, calculul lărgit al predicatelor („logica mare"). S-a dovedit însă că această disciplină este incompletă.

VII. Logica matematică este o teorie formalizată.

Metoda deductivă cîștigă în precizie și vigoare dacă este formalizată. În acest caz definițiile și demonstrațiile sînt supuse unor reguli

7) A. N. Knighin, *op. cit.*, p. 147 ș.u.

8) G. Asser, *Einführung in die mathematische Logik*, B. H. Teubner, Leipzig, 1959, Teil I, p. 1—2.

speciale și știința respectivă este construită cu ajutorul acestor reguli, ca și cum propozițiile ei ar fi simple șiruri de semne grafice, al căror conținut nu interesează. Asemenea demonstrații se numesc *complete* și ele se reduc la operarea unor transformări pur formale asupra axiomelor și teoremelor anterioare.

Logica matematică, aplicîndu-și sie însăși acest procedeu, a îmbrăcat forma unui calcul: calculul propozițiilor, calculul predicatelor, calculul claselor etc. Ea a cîștigat astfel avantajele oricărui calcul: precizie, siguranță, mecanizare etc.

Dar chiar din pricina formalizării, logica matematică a devenit o teorie incompletă din punct de vedere empiric. Ea nu studiază toate formele logice și nu studiază toate aspectele lor. Logica matematică se reduce în esență la o teorie a raționamentului, mai precis, la o teorie a deducției. Iar din procesul complex al deducției, ea reține numai latura pur formală, aceea pe care poate să o redea calculul [9]).

Rezultă astfel o sărăcire a obiectului logicii formale, care nu poate fi compensată prin rezultatele de mare valoare obținute în studiul formal al deducției.

VIII. Logica matematică este și o metalogică.

Logica matematică fiind un calcul cu semne, se poate păși pe o treaptă superioară de abstracțiune, făcîndu-se teoria generală a semnelor („Semiotica"), teoria generală a calculelor etc.

Dar chiar simpla considerare a sistemelor de axiome logice și a varietății lor, ne oferă concluzii metateoretice importante. În primul rînd s-a impus, ca și în geometrie, ideea pluralității logicilor. Pe această cale au apărut logicile polivalente, logicile modale etc., a căror legătură cu practica a putut fi dovedită [10]).

IX. Logica formală nu se identifică cu logica clasică.

Logica formală este știința formelor gîndirii. Logica clasică nu a reușit să se constituie ca știință a formelor gîndirii, în primul rînd fiindcă ea este o teorie empiric incompletă. Ea cuprinde doar fragmente imperfecte și nelegate rațional din știința formelor gîndirii.

X. Logica formală nu se identifică cu logica matematică.

Logica matematică nu a reușit nici ea să se realizeze ca o teorie completă. Sub forma ei amplă, ea este deductiv incompletă. Apoi, datorită formalizării, ea este și empiric incompletă, nereușind să cuprindă întreg obiectul logicii formale.

Cercetarea multilaterală și structurală a tuturor formelor logice rămîne, și după apariția logicii matematice, o sarcină de viitor.

---

9) A. N. Knighin, *op. cit.*, p. 145—151.

10) Gr. C. Moisil, *Rapport sur le développement dans la R.P.R. de la théorie algébrique des mécanismes automatiques*, «Acta logica», 1, 1959, pp. 173—182; cf. A. A. Zinoviev, *Problema valorilor de adevăr în logica polivalentă*, «Probleme de Filozofie» 3, 1959, p. 154—160.

XI. Logica formală trebuie să fie o teorie deductivă.

Logica formală se poate constitui, după pilda geometriei, ca un sistem deductiv. Se pot delimita noțiunile primordiale și axiomele de noțiunile definite și teoremele demonstrate. Metoda deductivă va introduce ordine și rigoare în domeniul logicii formale. Trebuie să pretindem ca fiecare teoremă să fie demonstrată.

XII. Logica formală trebuie să fie o teorie completă.

Spre deosebire de logica clasică, ce reprezintă doar un început de cercetare, și de logica matematică, ale cărei limite sînt înscrise în însăși structura ei, logica formală poate cuprinde într-un sistem unic studiul tuturor formelor logice în complexitatea lor reală [11]).

XIII. Logica formală trebuie să fie o teorie neformalizată.

Pentru a putea împlini cerința completitudinii empirice, expusă mai sus, logica formală, deși construită ca o disciplină deductivă, va renunța la formalizare. Ea nu va ambiționa să fie un calcul și o reconstrucție, ci un studiu analitic cît se poate de complet al formelor logice, folosind limbajul obișnuit.

XIV. *Logica formală trebuie completată cu cercetări metateoretice.*

După axiomatizarea logicii formale, se vor putea întreprinde studii asupra sistemului de axiome. Pe această cale va fi caracterizată logica clasică bivalentă și se va ridica problema determinării altor logici (prin mijloace neformalizate).

XV. *Logica clasică, logica matematică și logica formală generală sînt incomplete gnoseologic.*

Logica clasică, la timpul ei, iar astăzi logica matematică, în doctrinele neopozitiviste, este considerată ca un *organon* absolut al cunoașterii. Astfel empirismul logic reduce filozofia la înregistrarea faptului imediat al experienței prezente și prelucrarea lui ulterioară cu ajutorul formalismului logicii matematice. Acest procedeu, care urmărește să epureze cunoașterea de orice element „metafizic" — adică materialist — se intitulează „metoda științifică în filozofie" [12]).

În realitate, logica formală, sub orice formă s-ar realiza — fie clasic, fie matematic — nu poate deține, acest rol. În primul rînd, separînd forma de conținutul gîndirii, logica formală nu poate soluționa problema adevărului, care este legată de conținut. „Formele (gîndirii), dacă le considerăm ca „forme distincte de conținut și numai aderente la el", sînt incapabile să cuprindă adevărul" [13]). Logica formală determină numai

11) **Am propus un astfel de sistem în *Teoria raționamentului întemeiată pe structura obiectelor*, «Analele Universității „Al. I. Cuza" Iași», seria Științe Sociale, 1959.**
12) **B. Russel, *Méthode scientifique en philosophie*, Paris, J. Vrin, 1929.**
13) **V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 65.**

corectitudinea (validitatea) procedeelor. Raționamentele corecte transmit adevărul de la premise la concluzie, dar sînt necesare considerații dialectice pentru a funda adevărul premiselor.

Afară de aceasta, logica formală nu poate justifica nici adevărul legilor ei, chiar ca legi ale formelor logice. Cercetarea dialectică, întreprinsă de clasicii marxism-leninismului din punctul de vedere al teoriei reflectării, a dat la iveală relativitatea acestor legi. Ele sînt limitate, prin exigența identității abstracte și a necontradicției formale, la înțelegererea aspectelor elementare ale realității, anterioare procesului devenirii. „Odată cu această introducere a conținutului în considerațiile logicii, obiectul acesteia devin... nu lucrurile, ci legile mișcării lor, în mod materialist" [14]).

Această nouă știință este logica dialectică.

Concluzie.

Logica clasică este o teorie nesatisfăcătoare a formelor gîndirii : este incompletă, nesistematică, neargumentată. Înlăturarea acestor imperfecțiuni nu poate rezulta din matematizarea logicii, deoarece logica matematică, astfel creată, constituie o știință distinctă, de altfel iarăși incompletă.

Logica formală rămîne să fie constituită, îmbinînd metoda cercetării complexe neformalizate a logicii clasice cu expunerea deductivă axiomatizată a logicii matematice. Spre deosebire de aceste științe, ea va putea fi o teorie completă a formelor logice.

РАЗВИТИЕ ФОРМАЛЬНОЙ ЛОГИКИ В ЕЕ ОТНОШЕНИЯХ С КЛАССИЧЕСКОЙ И МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ЛОГИКОЙ

Краткое содержание

Автор доказывает необходимость законченной и дедуктивной науки о логических формах мышления. Эта наука не ограничивается классической логикой, имеющей много недостатков и не отождествляется с математической, логикой которая преследует другие цели.

LE DÉVELOPPEMENT DE LA LOGIQUE FORMELLE PAR RAPPORT À LA LOGIQUE CLASSIQUE ET À LA LOGIQUE MATHÉMATIQUE

Résumé

L'auteur argumente la thèse de la nécessité d'une science complète et déductive des formes logiques. Cette science ne se réduit pas à la logique classique, qui a beaucoup d'imperfections, et ne se confond pas avec la logique mathématique, qui poursuit des buts particuliers.

14) V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 65.

ROLUL CLASICILOR MARXISM—LENINISMULUI ÎN CONSTITUIREA ISTORIEI FILOZOFIEI CA ȘTIINȚĂ

DE

ERNEST STERE

Contribuții pe terenul Istoriei filozofiei au existat încă din antichitate. Numeroasele scrieri ale doxografilor și în special opera aristotelică, bogată în referințe privind filozofia anterioară și contemporană filozofului stagirit, vor constitui întotdeauna izvoare prețioase de informație asupra gîndirii filozofice din trecut. Cu toată valoarea lor incontestabilă însă, toate aceste contribuții sînt departe de înțelesul riguros pe care-l asociem astăzi de noțiunea și practica unei discipline științifice.

Cu atît mai puțin ar fi fost posibilă o activitate științifică pe acest teren în perioada evului mediu, cînd interesul pentru trecut se traducea în fapt printr-o operă de „ajustare" a adevărului istoric la exigențele dogmatice și temporale ale bisericii.

În perioada de formare a relațiilor capitaliste — sec. XV—XVI — au fost create condiții mai favorabile cercetării științifice în toate domeniile. În ce privește atitudinea față de operele antichității, epoca Renașterii era animată de aceeași năzuință spre autenticitate, tot atît de vie ca și preocuparea de a cunoaște natura exterioară în adevărata ei imagine. Cunoașterea acestui trecut a constituit, fără îndoială, un auxiliar ideologic prețios în lupta contra concepțiilor pe care se sprijinea orînduirea feudală.

Dar înfăptuirile culturale legate mai ales de umanismul Renașterii n-au căpătat și nici n-ar fi putut căpăta în condițiile social-culturale ale acelei epoci, caracterul și valoarea unei investigații științifice propriu-zise.

Abia în prima jumătate a secolului al XIX-lea, dezvoltarea științelor naturii a creat un climat prielnic cercetării istorice în toate direcțiile și elaborării unei istorii științifice a filozofiei. Progresele realizate în chimie, în fizică și mai ales în biologie au avut darul de a impune din ce în ce mai mult, în această perioadă, ideea evoluționistă, teza conform căreia nimic nu este imuabil în natură, totul aflîndu-se în continuă mișcare și transformare. Înlăturînd, într-o măsură, punctul de vedere strict descriptiv, caracteristic pentru orientarea anterioară a științei, noile descoperiri științifice au impus pe primul plan cerința explicării raționale

și în strînsă legătură cu aceasta, o atenție deosebită asupra aspectelor evolutive, istorice, ale fenomenelor. Dintr-o știință pur cumulativă, cunoașterea naturii a căpătat astfel caracterul unei științe care tratează despre: „...procesele, originea și dezvoltarea acestor lucruri și despre conexiunea care unește aceste procese naturale într-un vast ansamblu" (Marx-Engels, *Opere alese*, vol. II, E.S.P.L.A., 1955, p. 421).

E de la sine înțeles că aceste cuceriri ale științei n-au putut rămîne fără răsunet asupra gîndirii filozofice și totodată asupra concepției despre istoria filozofiei. Metoda metafizică de interpretare a realității care domina în filozofia anterioară a suferit o lovitură puternică, impunîndu-se în locul ei autoritatea metodei dialectice. A privi lucrurile dintr-o perspectivă istorică, sub aspectul succesiunii și al devenirii lor neîntrerupte, aceasta s-a impus la un moment dat în gîndirea sec. al XIX-lea, cu evidența unei veritabile „categorii", a unei axiome indispensabile gîndirii științifice.

Roadele acestui „istorism" nu au fost însă peste tot aceleași. El a aflat expresia cea mai consecventă și cea mai fidelă adevărurilor și tendințelor de bază ale științei în opera clasicilor marxism-leninismului, în teoria și aplicațiunile concepției materialismului dialectic și istoric.

Acomodîndu-se, într-un fel, de pe pozițiile proprii, noului spirit promovat de știința pozitivă, istoriografia de orientare idealistă a oscilat pînă în vremurile noastre între două atitudini tipice, două metode caracteristice în investigația istorică:

a) O metodă „empirică", rezumată la actul de a juxtapune sistemele de filozofie în ordinea lor cronologică, făcîndu-se abstracție în explicarea și aprecierile asupra lor, de rolul factorilor social-istorici.

b) O metodă speculativă care a substituit explicației științifice propriu-zise, concepția unui determinism pur rațional de care ar depinde apariția și succesiunea ideilor filozofice și istorice.

Concepția hegeliană despre istoria filozofiei a înfățișat, într-o formă tipică, esența acestui istorism abstract și speculativ.

Hegel s-a pronunțat în modul cel mai favorabil studiului istoriei filozofiei, luînd o atitudine critică, binevenită de altfel împotriva acelor detractori care pretindeau că: „...istoria filozofiei e o preocupare sterilă, un sistem contrazicînd pe altul și că mulțimea filozofiilor nu poate decît să probeze inanitatea oricărei întreprinderi filozofice" (Hegel, *Leçons sur l'histoire de la philosophie*, trad. Gibelin, p. 89, Edition Gallimard). Teza deterministă era inclusă în esența metafizicii lui Hegel ca și în concepția sa despre istoria filozofiei.

Dar acest determinism, implicat de acțiunea universală a unui absolut logic, era redus la o semnificație pur rațională, fără contingențe cu istoria efectivă, concretă a societății. Din această perspectivă, întreaga istorie a filozofiei nu reprezintă altceva, după Hegel, decît o introducere la propria sa filozofie; ea redă pe plan filozofic istoria ideii absolute „care capătă conștiința de ea însăși".

Pornind de la analiza științifică a sistemului hegelian Marx și Engels au dezvăluit și au separat lăsînd la o parte, după cum se știe, învelișul ei idealist, reținînd ceea ce era valabil și revoluționar în această filozofie, „sîmburele ei rațional", metoda ei dialectică: „În forma ei hegeliană — va spune Engels — această metodă era inutilizabilă... — această denaturare ideologică trebuie să fie înlăturată. Revenind la punctul de vedere materialist, am concepe iarăși ideile din mintea noastră ca imagini ale lucrurilor reale, în loc să concepem lucrurile reale ca imagini ale cutărei sau cutărei trepte a ideii absolute" (Fr. Engels, *Ludwig Feuerbach și sfîrșitul filozofiei clasice germane,* Edit. P.M.R., 1959, p. 38).

Problema unității, a legăturii dintre logic și istoric, prezintă o deosebită importanță pentru o istorie științifică a filozofiei. Tratată de către Hegel pe un plan idealist, ea n-a putut căpăta o rezolvare științifică decît în cadrul teoriei materialismului dialectic și istoric. Modul în care clasicii marxism-leninismului au soluționat această problemă este de cea mai mare importanță pentru înțelegerea raportului real dintre teorie și practică, a faptului că activitatea de cunoaștere a omului nu trebuie privită scolastic ca o entitate abstractă, ruptă de realitate, sau izvor al acesteia, ca în filozofia hegeliană, ci în strînsă legătură cu mediul social, cu practica vieții sociale în diversele ei aspecte.

Prin soluționarea științifică, materialistă, a acestei probleme, clasicii marxism-leninismului au stabilit totodată și premisa fundamentală teoretică și metodologică a unei istorii științifice a filozofiei. În *Sfînta familie,* în *Ideologia germană* și în întreaga lor operă, teza de mai sus era reluată și ilustrată la fiecare pas: „Producția ideilor, a reprezentărilor, a conștiinței este de la început împletită direct cu activitatea materială și cu legăturile materiale ale oamenilor care constituie limbajul vieții reale. Reprezentarea, gîndirea, relațiile spirituale dintre oameni mai apar aici ca izvorînd direct din comportarea lor materială. Același lucru este valabil și pentru producția spirituală, așa cum se manifestă în limbajul politicii legilor, moralei, religiei, metafizicii, ale unui popor. Oamenii sînt producătorii reprezentărilor, ideilor lor etc. Oamenii reali, activi, așa cum sînt determinați de o dezvoltare anumită a forțelor productive și a relațiilor corespunzătoare acestora pînă la cele mai îndepărtate formațiuni ale lor.

Conștiința nu poate fi niciodată altceva, decît existența conștientă, iar existența oamenilor este procesul real al vieții lor" (*Ideologia germană,* E.S.P.L.P., 1956, p. 22).

În pasajul de mai sus ni se dezvăluie elementul esențial, pentru a înțelege natura actului filozofic, cît și pentru fundamentarea științifică a istoriei filozofiei. În toate înfăptuirile ei istorice, filozofia s-a manifestat ca o formă specifică a conștiinței sociale, determinată în apariția și orientarea ei ideologică de condițiile materiale ale societății și de lupta de clasă. Implicit în această caracterizare, era enunțată și sarcina principală a istoricului filozofiei: a considera evoluția mișcării filozofice, lupta dintre sisteme și curente prin prisma condițiilor concrete social-istorice, de care ele depind. Lenin a subliniat în repetate rînduri, că esența marxismului, sufletul său viu, îl constituie analiza concretă a problemelor,

în complexitatea lor reală, istoricește determinată. Prin aplicarea acestui principiu de bază al învățăturii marxiste, istoria filozofiei a putut ieși din sfera empirismului și abstracțiunilor goale, pentru a dobîndi caracterul unei științe propriu-zise. Avînd această orientare teoretică la bază, istoria marxistă a filozofiei are ca obiect de cercetare „istoria apariției și dezvoltării concepției materialiste despre lume, în luptă cu idealismul, precum și istoria apariției și dezvoltării dialecticii în luptă cu metafizica".

Dar pentru a evita o înțelegere unilaterală a legăturii dintre concepția filozofică despre lume și societate a clasicilor marxismului și istoria științifică a filozofiei, ea trebuie considerată și sub un alt aspect: sub aspectul condiționării reciproce, al interdependenței care a existat de fapt în dezvoltarea gîndirii clasicilor, între elaborarea unei teorii materialiste despre lume și a unei concepții științifice despre istoria filozofiei. Într-adevăr specificul și obiectivele istoriei marxiste a filozofiei trebuie privite în amploarea semnificației lor, care nu se epuizează în operația de simplă reproducere a trecutului. Importanța cunoașterii istorice rezidă totodată și în faptul că ea constituie în opera clasicilor marxism-leninismului un suport indispensabil al concepției despre lume. Se verifică în această împrejurare justețea unei observații a lui Cernîșevschi: „Fără istoria obiectului, nu există teoria obiectului; dar nici fără teoria obiectului nu poate exista ideea istoriei sale, deoarece în acest caz nu există nici o noțiune despre obiect, importanța și limitele sale (C e r n î ș e v s c h i, *Opere alese*, vol. I, 1950, p. 303).

Istoria științifică a filozofiei n-a fost posibilă decît din momentul apariției concepției materialismului dialectic și istoric; dar și istoria ideilor filozofice a reprezentat în gîndirea clasicilor mai mult decît un simplu mod de a ilustra adevărul concepției despre lume, ci totodată, un auxiliar prețios și un ferment activ în elaborarea acestei concepții. Vom înțelege mai bine acest lucru dacă vom ține seamă de faptul că principiile de bază ale dialecticii materialiste n-au fost produsul unei teoretizări abstracte, al unei speculații rupte de experiență. În cuprinsul lor se reflectă rezultatul unei ample sinteze teoretice, al unui uriaș efort de generalizare științifică, în care studiul istoric al dezvoltării omenirii pe plan material și cultural a constituit una din componentele esențiale. Gnoseologia marxistă acordă o deosebită însemnătate cunoașterii istorice a fenomenelor, considerînd-o ca un important principiu metodologic în toate ramurile activității științifice. Pentru a soluționa în mod științific o problemă, spunea Lenin, este necesar „...să nu pierzi din vedere conexiunea istorică fundamentală, să privești fiecare problemă din punctul de vedere al modului în care a apărut în istorie un fenomen dat, al etapelor principale pe care le-a parcurs în dezvoltarea lui acest fenomen, și să vezi privind prin prisma acestei dezvoltări, ce a devenit acest fenomen în prezent" (L e n i n, *Opere*, vol. 29, E.S.P.L.P., 1956, p. 457).

Realitatea acestui proces unitar, de condiționare reciprocă, de osmoză intimă între concepția materialismului dialectic și istoria marxistă a filozofiei, apare cu deplină claritate din rolul acordat ideilor de „dezvoltare"

și „progres". Pornind de la învățătura clasicilor marxism-leninismului cu privire la caracterul de clasă al filozofiei și la rolul luptei de clasă ca forță motrice a dezvoltări gîndirii filozofice, istoriografia marxistă a putut da o aplicațiune concretă și a adus o confirmare în plus dialecticii materialiste.

Perspectiva unei dezvoltări dinamice și ascendente — absente din lucrările istoriografiei burgheze — se desprinde în chip natural, științific motivat, din rezultatele acestei istoriografii. Dar epitetul de *progres* aplicat în bloc, asupra procesului de ansamblu al dezvoltării istorice a filozofiei, este încă destul de vag și într-o măsură impropriu. Propriu-zis el nu poate exprima, într-o formă adecvată, decît procesul dezvoltării concepției materialiste. Această împrejurare are la origine faptul că în lupta sa împotriva idealismului, împotriva „vechiului" susținut de o filozofie statică și reacționară, „noul" s-a afirmat necontenit și în mod irezistibil promovat, în primul rînd, de progresul științelor naturii.

Vom sublinia în ultima parte a expunerii, importanța deosebită a unei alte laturi din opera clasicilor marxism-leninismului, cu un rol determinant în ce privește dezvoltarea istoriografiei științifice a filozofiei. Ea reprezintă contribuția directă pe acest teren, realizările acelei istoriografii care face parte integrantă din opera întemeietorilor marxism-leninismului. Scrierile din acest domeniu ca : *Anti-Duhring, Ludwig Feuerbach și sfîrșitul filozofiei clasice germane, Materialism și empiriocriticism* sau *Caiete filozofice,* constituie tot atîtea strălucite modele de analiză și interpretare științifică, profund materialistă a ideilor filozofice.

In spațiul restrîns a unei comunicări, nu poate fi vorba de o prezentare nici măcar sumară a conținutului acestor lucrări, realizările cele mai de seamă ale istoriografiei marxiste. Vom semnala totuși, un fapt semnificativ și anume, că prima lucrare științifică a lui Karl Marx, teza sa de doctorat, aborda o problemă de istoria filozofiei : *Deosebirea dintre filozofia naturii la Democrit și filozofia naturii la Epicur.* Unele reminiscențe idealiste, de inspirație hegeliană, erau vizibile în această fază de cristalizare a concepției materialiste la Karl Marx. Ele n-au putut însă împiedica și anihila elanul științific și revoluționar al tînărului Marx, adept pe atunci, al iluminismului francez. Vom reține din cuprinsul acestei lucrări bogate în idei și remarcabile prin ascuțimea analizei sociologice, începutul ofensivei împotriva denaturărilor sistematice pe care le practicau istoricii burghezi ai filozofiei. Dezvăluind falsitatea acestor interpretări, Karl Marx a restabilit sensul exact al tezelor lui Epicur (cum era, în primul rînd, teza privitoare la deviația spontană a atomilor) demonstrînd astfel materialismul consecvent al acestui mare iluminist antic.

Dar pe lîngă meritul de a fi adus o contribuție pozitivă într-o problemă de istorie a filozofiei, în ciuda unor șovăieli idealiste, lucrarea de doctorat a lui Karl Marx îl avea și pe acela de a fi promovat o orientare științifică, materialistă în cercetarea problemelor de istoria filozofiei. Calea istoriografiei științifice, era astfel, pentru prima oară, deschisă.

Din întreaga operă a clasicilor marxism-leninismului aparținînd istoriei filozofiei, noi nu am menționat decît lucrările mai reprezentative. In

realitate, interesul manifestat în această direcție s-a tradus printr-o activitate extrem de bogată încorporată unor scrieri de un caracter diferit ca: *Sfinta Familie, Ideologia germană, Dialectica naturii* etc., în numeroase studii, articole și recenzii.

Dacă ținem seama de proporțiile și valoarea acestui material istoric în cadrul întregii învățături marxist-leniniste, se impune în chip imperios concluzia, că preocupările de istoria filozofiei ale clasicilor n-au avut nicidecum un caracter sporadic sau întîmplător. Prin exemplul propriei lor opere, clasicii marxism-leninismului au demonstrat tot odată în modul cel mai convingător, cît de complexă și plină de răspundere este sarcina unui istoric al filozofiei, care este sensul real și valoarea unei metodologii concrete pe acest teren.

În *Caietele filozofice* și în opera sa fundamentală *Materialism și empiriocriticism* Lenin a ilustrat în mod pregnant înțelesul și fecunditatea procesului de analiză concretă, în tratarea problemelor de istoria filozofiei. Rezultă că în aplicațiunea sa istorică, acest procedeu al analizei concrete — în sensul leninist și al întregii învățături a clasicilor — comportă două operații de altfel indisolubil legate: a explica fenomenul cercetat și totodată a-l evalua critic, a face judecăți „de valoare" asupra lui.

În critica sa profundă și multilaterală a concepției lui Mach, Lenin a demonstrat cu strălucire imposibilitatea unei atitudini neutrale în filozofie. Opera *Materialism și empiriocriticism* ne arată totodată și importanța pe care istoria științifică a filozofiei o are în lupta ideologică, necesitatea unei atitudini de partinitate combativă, cu totul opusă obiectivismului burghez.

În exercițiul acestei atitudini partinice, istoricului îi revine dubla sarcină de a explica și a evalua critic fenomenul studiat; pentru aceasta însă — ne arată Lenin — el trebuie să evite criteriile subiective sau formale care stau la baza istoriografiei burgheze a filozofiei.

Pentru a-și atinge țelurile științifice, istoricul marxist al filozofiei trebuie să împletească analiza condițiilor istorico-sociale concrete, cu examinarea atitudinii pe care filozoful sau curentul cercetat a manifestat-o față de științele naturii.

În repetate rînduri, Lenin a subliniat cît de important este pentru istoricul filozofiei să urmărească legătura dintre dezvoltarea filozofiei și a științelor naturii, să poată stabili în ce măsură un sistem filozofic se sprijină pe rezultatul științelor naturii și în ce măsură a stimulat dezvoltarea lor.

Caracterul științific al istoriei filozofiei este strict condiționat de aplicarea principiilor metodologice ale învățăturii marxist-leniniste.

Progresele realizate în această știință pînă astăzi dovedesc fecunditatea concepției materialismului dialectic și istoric și totodată a exemplelor concrete pe care ni le oferă grandioasa operă a clasicilor marxism-leninismului.

РОЛЬ КЛАССИКОВ МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМА В НАУЧНОМ ОБОСНОВАНИИ ИСТОРИИ ФИЛОСОФИИ

Краткое содержание

Некоторые достижения в области истории философии существовали ещё в древности, однако лишь с возникновением марксизма-ленинизма стало возможным определение понятия и методологии подлинно научной истории философии.

Решающее значение для установления теоретических и методологических основ научной истории философии имел способ решения основателями марксизма вопроса единства между сознанием и действительностью.

В их трудах, интерес к истории философии проявился в тесной связи с разработкой научной теории о мире и обществе.

Их достижения в этой области являются образцом научного анализа и конкретного изучения исторических и философских вопросов, выявляя необходимость применения принципов марксизма-ленинизма в осуществлении двойной задачи, стоящей перед историком философии: объяснения и оценки философских систем и течений.

LE RÔLE DES CLASSIQUES DU MARXISME DANS LA CONSTITUTION DE L'HISTOIRE SCIENTIFIQUE DE LA PHILOSOPHIE

Résumé

Des contributions importantes dans le domaine de l'histoire de la philosophie ont existé dès l'antiquité.

Mais c'est seulement avec l'apparition des oeuvres des classiques du marxisme, que le concept et la méthodologie propre à l'histoire scientifique de la philosophie ont été établis. La manière dont les fondateurs du marxisme ont résolu le problème de l'unité entre la conscience et la réalité a été d'une importance décisive pour l'établissement des fondements théoriques et méthodologiques d'une histoire scientifique de la philosophie.

Dans leurs oeuvres, l'intérêt pour l'histoire de la philosophie s'est manifesté en étroite relation avec l'effort d'établir une théorie scientifique du monde et de la société. Leurs contributions directes dans ce domaine constituent un modèle d'analyse scientifique concrète, des faits de l'histoire de la philosophie et mettent en évidence la nécessité d'appliquer les principes du marxisme-léninisme dans l'exercice de la double tâche qui revient à l'historien des idées: celle d'expliquer et celle d'évaluer les systèmes et les courants philosophiques.

NOȚIUNILE FUNDAMENTALE IMPLICATE ÎN PSIHOLOGIA PERSONALITĂȚII ȘI RAPORTURILE DINTRE ELE

DE

V. PAVELCU

Problema personalității nu are numai o importanță teoretică, ci și o deosebită valoare practică. Psihologia teoretică generală nu poate rezolva problemele concrete ale vieții psihice, decît în lumina psihologiei personalității. Formarea omului de tip nou în noua orînduire socialistă presupune studii și cunoștințe cu privire la trăsăturile personalității și legile dezvoltării lor.

„Partidul nostru — spune Gh. Gheorghiu-Dej — desfășoară o intensă activitate pentru dezvoltarea conștiinței socialiste și a noilor trăsături de comportare a oamenilor, pentru plămădirea omului nou, membru al societății socialiste" [2, p. 101]. Realizarea acestui înalt imperativ trebuie să se facă cu contribuția științei despre personalitate.

Tezele Comitetului Central al P.C.U.S. și ale Consiliului de Miniștri al Uniunii Sovietice, discutate și aprobate de Congresul al XXI-lea al Partidului Comunist, subliniază necesitatea întăririi legăturilor dintre școală și viață și pun astfel în fața instituțiilor de învățămînt sarcini noi. „Legătura strînsă a învățămîntului cu viața, cu producția, cu practica construcției comuniste — spune N. S. Hrușciov — trebuie să devină principiul călăuzitor al studierii bazelor științelor în școală, baza educării tinerei generații în spiritul moralei comuniste" [3, p. 72]. Formarea personalității dobîndește o nouă semnificație în lumina acestor directive [8].

Se constată totuși, că psihologia n-a ajuns încă la un acord unanim cu privire la noțiunile fundamentale ale psihologiei, cum sînt temperamentul, caracterul, individualitatea și personalitatea.

In vocabularul psihologic al lui H. Piéron, la cuvîntul „personalitate", se află următoarea observație: „Sensul acestui cuvînt, din cele mai des folosite în psihologia contemporană, a suferit poate cele mai multe transformări. Allport (1937) a numărat nu mai puțin de cincizeci de definiții ale lui". Același vocabular ne dă trei definiții diferite ale temperamentului. Dicționarul lui H. Warren deosebește patru sensuri diferite ale noțiunii „caracter".

În ceea ce privește temperamentul, unii autori îl reduc la tipuri fiziologice ale activității nervoase superioare. Alții pun la baza temperamentului însușiri de ordin psihologic, de natură îndeosebi emoțională.

Noțiunea de personalitate se definește adesea, în structura ei, ca o totalitate de trăsături temperamentale — mai ales înnăscute — și de însușiri dobîndite în cursul vieții, adică nu ca un complex numai de trăsături dinamice, ci și ca ansamblu de aptitudini, interese, deprinderi, precum și de însușiri de natură intelectuală și emoțională.

Caracterul este definit uneori numai ca *mod de acțiune* a personalității, ca o manifestare specifică a acesteia, alături de manifestările temperamentale și emoționale. Această definiție, însă, este adesea lărgită prin includerea numeroaselor elemente de conținut: trebuințe, idealuri, deprinderi, atitudine față de alții, față de sine, față de muncă, însușiri voliționale și intelectuale. Cunoscuta lucrare a lui H. Wallon *Originile caracterului la copil* (1934) poartă subtitlul: *Apariția sentimentului de personalitate*. Rezultă că autorul consideră termenii „caracter" și „personalitate" ca sinonime. În astfel de cazuri, operația de diferențiere a noțiunilor, în conținutul și sfera lor, devine extrem de anevoioasă.

De aceea, socotim necesar ca, mai ales în acest domeniu de realități psihice fundamentale, să se depună eforturi pentru precizarea noțiunilor de bază și îndepărtarea divergențelor existente.

1. *Individualitate și personalitate*

Plecînd de la analiza etimologică (lat. individuum), noțiunea „individ" are prin excelență un sens *biologic* și subliniază însușirea de unitate indivizibilă a organismului. Ca ființă concretă, individul reprezintă o unitate biologică, realizată în interdependența funcțiilor și organelor, atît între ele, cît și în raporturile întregului organism cu mediul înconjurător.

Individualitatea, ca noțiune abstractă, implică în același timp însușirea unicității și indivizibilității. Ea dobîndește un conținut prin aplicarea ei la fiecare din reprezentanții lumii animale, la fiecare individ în parte. În acest sens, se poate spune că fiecare individ are individualitatea lui. Se înțelege că, în lumea animală, individualitatea este mai mult „specificitate", adică ea este mai pronunțată pe unități de *specii*, familii, decît pe indivizi. Reiese, așadar, că atît unicitatea cît și indivizibilitatea sînt relative, ele variază cu treptele de evoluție a animalului.

Ca reprezentant al unui anumit gen și al unei anumite spețe, omul are o individualitate. Ca ființă biologică, concretă, el este „individ", adică un exemplar, avînd o unitate interioară și indivizibilă în specificitatea ei. Aceste însușiri se manifestă atît în modul de organizare internă a individului, cît și în manifestările lui (psihice) față de mediu.

Personalitatea este o realitate mai ales de ordin social-istoric, „o totalitate de relații sociale" (K. Marx), unitate apărută din unitatea biologică și realizată pe treapta psihică superioară a dezvoltării, organizată pe un fundament superior, acela al conștiinței de altul și de sine, pe baza relațiilor sociale concrete.

Legătura dintre personalitate și societate este recunoscută de multă vreme și se exprimă prin cuvîntul latinesc „persona", care, derivînd din gr.

πρώσοπον, a însemnat pe rînd masca actorului, rolul acestuia, actorul însuși și, în fine, omul în general. Procesul similar s-a petrecut și în trecerea de la vechiul cuvînt rus „licina" la cuvîntul „licinosti".

Analiza filologică ne dezvăluie legătura între personalitate și societate, între *rolul social* al omului și conștiința lui de sine. Este clar că nu există conștiință fără sistemul de relații sociale, nu există conștiință de sine fără conștientizarea rolului, a locului personalității în sistemul complex al relațiilor sociale.

Iată de ce tratarea personalității nu este posibilă fără raportarea ei la relațiile sociale din care se naște și în care se dezvoltă această personalitate.

Corespunzător deosebirii dintre individ și individualitate există în numeroase limbi deosebirea terminologică dintre termenul concret „persoană" și înțelesul abstract de „personalitate".

Trebuie să subliniem că înțelegerea personalității, ca izvorînd din individualitate, nu ne permite izolarea ei de „infrastructura" biologică, animală, de care rămîne legată. Dacă nu orice individ este o persoană, ori ce persoană este și individ, fiindcă personalitatea — din punct de vedere genetic — nu este o simplă suprapunere, ci un salt și o *restructurare*.

Trebuie să evităm pe de altă parte și identificarea personalității cu conștiința de sine. Această identificare a adus psihologia idealistă la îngustarea conținutului personalității și, o dată cu aceasta, la îngustarea științei psihologiei, care devine, în acest caz, știința despre procesele conștiente ale omului. Limitarea înțelesului duce și la ruperea conștiinței de obiectul ei. Așa după cum nu se poate reduce esența obiectului perceput la actul perceperii lui, la conștiința obiectului, tot așa nu se poate identifica personalitatea cu conștiința de sine a acesteia. O înțelegere cu adevărat materialistă a personalității presupune totalitatea unor calități esențiale ale omului dat și a modurilor lor de manifestare. Conștiința de sine este numai una din componentele personalității. Ea este, în același timp, cauză și efect al activității persoanei, reflectare și reglare, totodată, a calităților ei, cît și a modurilor de manifestare ale acestora.

Trebuie să notăm și tendința de lărgire a sensului de „individualitate" pînă la contopirea lui cu înțelesul de personalitate. În acest ultim sens se folosește uneori termenul de „psihologie individuală", punîndu-se accent pe specificul unic și ireductibil al psihicului studiat.

2. *Formă și conținut.*

Dacă prin individualitate înțelegem unitatea biologică, iar prin personalitate — unitatea psihică, este necesar să deosebim, în cadrul acestor unități, *conținutul*, de ordin biologic sau psihologic, de *forma* manifestării acestuia, de formele de adaptare a individului și a persoanei.

Prin temperament înțelegem modul de manifestare a trăsăturilor (mai ales înnăscute), a conținutului biologic; de aceea, temperamentul îl socotim ca *formă a individualității*. În mod analog, raporturile dintre *caracter* și *personalitate* ne apar ca relații dintre *formă* și *conținut*.

Conținutul *individualității* reprezintă o structură de calități, apă-

rute, pe de o parte, în procesul realizării unității dintre organism și mediul extern (aspectul extern al echilibrării) și, pe de altă parte, în efectuarea unității trebuințelor între ele (aspectul *intern* al echilibrării organismului). În mod similar, conținutul *personalității* este totalitatea calităților și însușirilor (orientarea, interese, trebuințe, aptitudini, idealuri etc.), apărute, pe o bază biologică, din relațiile omului cu mediul *social* și din corelațiile interne ale trebuințelor, intereselor între ele.

Care sînt raporturile dintre temperament și caracter, dintre forma individualității și aceea a personalității? Ambele realități reflectă modalitățile de existență a conținutului, a comportării omului. *Temperamentul*, în însușirile sale generale de forță, mobilitate, echilibru, reprezintă însușiri dinamice generale, îndeosebi înnăscute, ale relațiilor de adaptare, externe și interne, iar *caracterul* este un mod specific de manifestare a trăsăturilor dobîndite, pe baza celor înnăscute, pe care și le subordonează, în noile condiții de ordin social și moral. Cu alte cuvinte, temperamentul reprezintă un mod de manifestare a bazelor biologice ale persoanei, forma de adaptare reglată de legile generale ale sistemului nervos, iar caracterul este un mod de manifestare a activității *conștiente* a omului, în relațiile acestuia cu mediul înconjurător, social, și atitudinea față de sine, mod reglat de normele sociale ale comportării și trăit în cadrul sistemelor social-istorice.

Astfel, se înțelege de ce „conținutul trăsăturilor tipice ale unuia și aceluiași tip temperamental poate fi deosebit și chiar „contradictoriu" și de ce, de asemenea, „pe terenul unuia și aceluiași tip de sistem nervos se pot forma, după cum a arătat A. G. Kovalev, tipuri calitativ diferite de caracter" [9, p. 66].

Apare problema cu privire la locul pe care-l ocupă, în schema prezentată de noi, clasificația lui I. P. Pavlov a tipurilor umane de activitate nervoasă superioară. Această clasificație poate fi privită din trei puncte de vedere: (1) ca determinarea formelor de interacțiune a două niveluri, biologic și social, în dezvoltarea ontogenetică și filogenetică a omului, (2) ca forme de interacțiune a două trepte de cunoaștere și (3) ca forme de interacțiune a două modalități de reflectare, diferite prin caracterul și mijloacele folosite, dar identice prin nivelul lor de echilibrare, de adaptare. În toate aceste cazuri, tipurile artistic, gînditor și intermediar, reprezintă mai curînd *forme* de manifestare, de acțiune, decît *conținutul* personalității.

O altă precizare necesară privește aspectul intelectual, adesea înlăturat din structura personalității: care este locul ocupat de activitatea intelectuală în sistemul de noțiuni ale personalității? Formîndu-se în procesul de interiorizare a acțiunilor, gîndirea omului posedă însușiri inerente și acțiunilor lor externe. Concepția despre lume, orientarea activității de cunoaștere, conținutul noțiunilor și al experienței fac parte din conținutul personalității. Activitatea de gîndire nu dezvăluie numai trăsăturile dinamice, temperamentale ale personalității, ci și trăsăturile ei de caracter, cum sînt, de ex. sinceritatea convingerilor, probitatea și consecvența muncii intelectuale etc. Munca intelectuală presupune o restructurare, cu ajutorul unei reglări nervoase superioare, conștiente, a însușirilor „spontane".

Conținutul activității intelectuale este indisolubil legat de modul lui de manifestare, adică de trăsăturile temperamentale și caracteriale ale omului ; el se întregrează în conținutul personalității.

3. *Generalul și particularul.*

Afară de prezența unității dialectice a contrariilor în relațiile dintre conținut și formă, ea se află și în relațiile dialectice dintre general și particular, specific. Conținutul biologic, în manifestările sale dinamice, temperamentale, reprezintă generalul, iar conștiința omului, cu interesele ei specifice, trebuințele și scopurile ei, cu formele ei caracteristice, reprezintă particularul. Unitatea generalului și a particularului ar putea fi înțeleasă, prin parafrazarea cuvintelor lui Pavlov, ca unitatea dintre canava și model.

Materialismul dialectic a determinat formele fundamentale ale mișcării, calitativ deosebite, și a demonstrat imposibilitatea explicării integrale a fenomenelor particulare prin legi cu caracter general.

S. L. Rubinstein a atras atenția asupra greșelilor ce se pot săvîrși atunci cînd, în explicarea fenomenelor, legilor specifice li se substituie numai cele generale.

Una din principalele sarcini ale psihologiei — după părerea gînditorului sovietic — este determinarea legilor ei specifice și una din normele ei conducătoare este de a explica fenomenele cerute prin legi specifice corespunzătoare [12, p. 193—194].

In lumina acestor principii se rezolvă de către psihologii sovietici și problema relațiilor dintre legile mai simple și mai generale ale maturizării sau ale așa-zisei „dezvoltări spontane" și legile complexe ale educației [ex. 5, 6, 7]. Mecanismele înnăscute sînt condiții interne care fac posibilă, numai, apariția anumitor însușiri specifice, fără a hotărî structura și conținutul lor.

In legătură cu problema caracterului înnăscut al operațiilor logice, Jean Piaget exprimă părerea, pe care o socotim justă, că chiar dacă legăturile nervoase se aseamănă cu structurile logice, logica nu este reductibilă la legile nervoase. Acestea din urmă oferă numai posibilități, a căror actualizare presupune condiții de ordin fizic și social (schimb de informații, control mutual etc.). „Caracterul specific al acestor condiții determină realizarea a ceea ce maturizarea o face numai posibil" [10, p. 32—33].

Aplicația acestor adevăruri la psihologia personalității clarifică atît legăturile dintre însușirile înnăscute, temperamentale și cele dobîndite, ale caracterului, cît și interdependența conținutului cu forma.

4. *Inferior și superior.*

Relațiile reciproce examinate ne mai sugerează o idee importantă : a raporturilor dintre inferior și superior. I. P. Pavlov a determinat relațiile dintre cele trei instanțe de reglare a activității nervoase : instanța reflexelor absolute (a centrilor subcorticali), nivelul reflexelor condiționate ale primului sistem de semnalizare și nivelul de reglare al celui de-al doilea sistem de semnalizare.

Dacă privim psihismul uman în secțiunea lui verticală, individualitatea ne apare ca un strat inferior, biologic al relațiilor dintre individ și mediu, reglate la om, ca și la animal, de primul sistem de semnalizare, iar conținutul conștient al personalității ca o unitate nouă și, din punct de vedere al succesiunii, secundară a relațiilor dintre om și societate, relații reglate de al doilea sistem de semnalizare. Acesta își subordonează conținutul experienței acumulate de lumea animală în decursul nenumăratelor generații, transformîndu-l. „Aci — după cum spune A. N. Leontiev, apare sfera de acțiune exclusivă a legilor cu totul noi și anume a celor social-istorice" [7, p. 19].

Pe baza legilor biologice, generale și inferioare, se structurează legile psihologice, relativ mai particulare, mai specifice și superioare, prin care se manifestă experiența personală și conștientă a omului, legată de poziția socială a acestuia. „Legile generale ale domeniilor situate mai jos" — spune S. L. Rubinștein — își păstrează forța lor pentru toate cele situate „mai sus" (p. 14).

În felul acesta apare posibilă precizarea corelațiilor dintre interesele inferioare, individuale și normale superioare, sociale, între instanța inferioară, emoțională și cea superioară, rațională, spirituală și între impulsurile inferioare, egoiste și reglarea comportării după motive superioare, voluntare, etice. Se precizează, cu alte cuvinte, corelațiile dintre trăsăturile dinamice, temperamentale, ca manifestări ale substratului biologic, și particularitățile caracterologice care reflectă unitatea conștientializată a personalității.

Conținutul conștient al personalității se dezvoltă pe baza contradicțiilor dintre vechi și nou, dintre principiul biologic al individualității și exigențele sociale, de ordin superior ; el își asigură funcția pe baza subordonării inferiorului unui sistem nou și superior al reglării comportamentului. În acest nou sistem care se naște, elementele vechi se înlătură sau se transformă, dobîndind un înțeles nou, calități noi.

Este necesar de subliniat, cu această ocazie, că delimitarea între straturile inferioare și cele superioare ale personalității nu înseamnă că nivelurile, instanțele inferioare își continuă existența în același mod ca și înainte, fiind numai inhibate de formațiile superioare și — atunci cînd sînt eliberate, în caz de dezinhibare — ar învia, după așa-zisa „lege a lui Jackson", revenind la vechea lor activitate. Cu toată claritatea ei, asemenea interpretare mecanicistă nu este confirmată de fapte. Activitatea conștientă a personalității este determinată, pe de o parte, de posibilitățile biologice, înnăscute, dar, pe de altă parte, ea își exercită influența asupra sectoarelor inferioare și această influență duce la transformarea funcțională și structurală a instanțelor inferioare ale personalității. Astfel se explică modificările apărute, sub influența experienței personale și acțiunii conștiente, în însușirile dinamice, temperamentale, ale personalității.

Devine clar de ce mulți dintre psihologi caracterizează temperamentul ca aspect emoțional al personalității, îngustînd și deformînd noțiunea. Afectivitatea, după părerea noastră, se integrează în temperament și caracter prin modalitatea manifestărilor ei, iar prin conținut ea face parte din individualitate în dezvoltarea ei spre stadiile superioare ale personalității.

5. *Spirala dezvoltării și procesul de conștiențializare.*

Folosind schema leninistă a spiralei, aplicată de S. L. Rubinstein în procesul de cunoaștere, noi putem descrie mai precis procesul de dezvoltare a personalității și înțelege mai clar cum aceeași calitate de ordin inferior apare la un nivel superior al spiralei ascendente a personalității, dobîndind un nou sens, apărînd într-o nouă lumină („același" devine „altceva"). Legea dialectică a negării negației se manifestă aici în deplinul înțeles al cuvîntului.

Astfel, de exemplu, conținutul, cu caracter biologic, al reflexului alimentar, al celui defensiv sau sexual, se manifestă cu o intensitate mai mare sau mai mică; fixarea legăturilor temporare se efectuează mai rapid sau mai încet; echilibrarea între trebuințe devine mai mult sau mai puțin stabilă; succesiunea, schimbarea lor poate fi mai mobilă sau mai inertă etc. Aceste trăsături dinamice se manifestă și în realizările psihice superioare, cum ar fi, de ex., în procesul de învățare, în munca de producție, în raporturile noastre sociale etc., dar, la acest nivel, modurile inițiale și „spontane" de reacții se răsfrîng în chip specific prin procesul de conștiențializare umană, prin aprecierea propriilor noastre acțiuni, prin intensificare sau slăbire, accelerare sau încetinire a reacțiilor etc. Așa, de exemplu, intensitatea unei acțiuni oarecare, avînd un caracter „spontan" și situativ la nivelul temperamental, se poate transforma, la nivelul caracterului, în perseverență, curaj; echilibrarea — în chibzuință, stăpînire de sine, reținere sau autocontrol. Slăbiciunea sau inerția temperamentului melancolic poate deveni — în funcție de conștiențializarea conținutului și alte condiții — la nivelul superior de caracter, timiditate, nehotărîre, ezitare sau delicatețe.

În ultimele numere ale revistei «Voprosî psihologhii» se dezbate problema dezvoltării gîndirii copilului și trecerea acesteia de pe planul acțiunii practice pe planul interior al acțiunii mintale. Această trecere nu este o simplă transpunere de pe planul extern pe unul intern, al gîndirii, ci este un proces de transformare calitativă a procesului de cunoaștere.

Bogoiavlenski și Mencinskaia au subliniat deosebirea dintre generalizarea practică a însușirii cunoștințelor și conștiențializarea acestui proces [1, p. 144—149]. Copilul poate aplica corect unele reguli gramaticale fără a ști „de ce", fără a fi conștient de regula respectivă, așa cum putem gîndi corect fără a cunoaște regulile gîndirii corecte. Însușirea conștientă a regulilor de vorbire sau de gîndire implică un proces de transformare a operațiilor respective și ridicarea lor la un nivel superior, voluntar, de reglare a limbajului și a gîndirii.

În domeniul sentimentelor, ca și în alte domenii de dezvoltare a trăsăturilor psihice, psihologia tinde spre determinarea stadiilor dezvoltării lor. Așa, de ex., o reacție simplă de *furie* și un sentiment complex de *ură*, care duce spre răzbunare și presupune existența conștiinței „de altul" („alteritate") pot fi socotite ca două trepte calitativ diferite ale aceluiași afect fundamental. Sentimentul de ură, la rîndul lui, se transformă, pe baza unei aprecieri morale și principiale, într-un sentiment de ordin superior, în *indignare*.

În romanul său *Mama*, M. Gorki a pătruns adînc în procesul tran-

sformării și trecerii de pe treapta egoistă a iubirii materne spre forma superioară, morală, altruistă a sentimentului de mamă.

Problema lămuririi mai precise a procesului de dezvoltare afectivă „încă nu este rezolvată de psihologi, în cuprinsul ei deplin" — spune P. M. Iacobson. Problema este dificilă prin faptul că la om, sub influența conținutului social, a relațiilor sociale, se restructurează și nivelurile psihice inferioare.

Dacă ne referim la sentimentele cele mai simple și generale, ca plăcerea și neplăcerea, vom constata că reflectările trebuințelor biologice sufăr modificări calitative deosebit de importante sub influența condițiilor sociale. Conștiința de plăcere, atunci cînd această plăcere este condamnată de conștiința noastră (care reflectă pe cea socială), ne poate provoca o neplăcere, după cum și o neplăcere determină o atitudine de satisfacție, atunci cînd neplăcerea, contrarierea unei trebuințe, este în același timp semnul unei crize morale învinse, este indiciul unui triumf al voinței noastre. Din aceste stări paradoxale, ca plăcerea unei neplăceri sau neplăcerea unei plăceri, se nasc acele salturi calitative care se situează în miezul procesului de dezvoltare.

Același proces dialectic ni se dezvăluie în dezvoltarea prin conștientializare și a altor sentimente, specifice. Indignarea altora față de o motivație a noastră suscită, la rîndul ei, indignarea noastră față de propriul nostru motiv sau sentiment. De aceea, conștiința de iubire ne poate provoca nu numai felurite sentimente, ca mirarea, bucuria, duioșia, autoadmirația etc., ci și sentimente de repulsie, indignare sau, poate chiar de ură, atunci cînd conștiința noastră morală nu-i poate acorda iubirii trăite aprobarea, consimțămîntul, adeziunea personalității noastre morale.

Influența societății și, implicit, a conștiinței noastre asupra sentimentelor este atît de mare, încît ea se manifestă, așa după cum am arătat cu ani în urmă, în cele mai simple reacții, ca cele de durere. Durerea „fizică" reflectă, astfel, întreaga educație și, prin ea, clasa socială căreia îi aparține persoana. Conștiința nu este numai amplificatoarea sau reductoarea stărilor noastre psihice, ci și un factor hotărîtor al transformării lor calitative și al subordonării inferiorului normelor de nivel superior. Interdependența instanțelor psihice explică și așa-zisele sentimente „fictive", iluziile și delirurile afective. Noi nu știm totdeauna precis dacă un sentiment este atenuat, fiindcă îl credem slăbit sau îl credem slăbit, ori chiar dispărut, fiindcă, în adevăr, el s-a tocit și s-a volatilizat.

Izolarea condițiilor sociale de cele naturale, biologice, despărțirea predispozițiilor interne, a posibilităților înnăscute, de experiența conștientă a omului nu este posibilă. Întrucît acești factori se află între ei în legătură indisolubilă, atît conținutul trăirilor, cît și forma lor de manifestare, atît tipurile de contradicții, cît și formele lichidării lor, reprezintă combinări deosebit de complexe și variate în funcție de condițiile vieții omului. Așa, de ex., dacă, în anumite condiții de viață și de educație, personalitatea cuiva este dominată de imperativul conștiinciozității, al meticulozității și mai puțin al rapidității, pe primul plan al structurii personalității apare calitatea muncii, iar tempo-ul, iuțeala, trec pe planul al doilea; vom spune atunci că temperamentul respectiv aparține tipului de om încet. Și invers, viața îi formează pe alții să aleagă rapiditatea și atunci vom avea tipul

rapid, dar adeseori superficial. Aceste profilări nu sînt desigur decît extreme, dar în ele ni se dezvăluie calitățile temperamentale transfigurate prin trăsături de caracter. Se poate spune, deci, că liniile de temperament și caracter reprezintă totdeauna forme personale și specifice de echilibrare și adaptare internă, formule personale de reflectare a intensității, tempo-ului, a nivelului de complexitate și greutate a sarcinilor exterioare, sociale.

Greutățile întîmpinate în delimitarea nivelurilor de dezvoltare psihică se reflectă și în încercări de a determina granițele dintre psihologia și logica gîndirii, dintre legile psihologice și cele logice sau etice, dintre legile biologice și cele sociale. De aceea și noțiunea de caracter are un sens dublu: psihologic și etic.

Determinarea specificității legilor psihologice este o operație dificilă, și ea se află încă la începutul ei. Astfel, legea echilibrării acționează pe toate treptele de dezvoltare. Între echilibrarea mecanică, însă, și cea psihică deosebirea este enormă. Nu poate fi identificat, de pildă, schimbul biologic de substanțe dintre organism și mediu cu schimbul, calitativ deosebit, între serviciile umane, pe planul conștient și social. Cu toată asemănarea cu privire la caracterul lor general de autoreglare, nu se pot identifica procesele de autoreglare a mașinii, cu autoreglarea biologică a homeostaziei, iar aceasta cu procesul psihic de stăpînire de sine.

Adîncirea analizei genetice în studiul fenomenelor psihice ne apropie de înțelegerea clară a spiralei în dezvoltarea personalității. Participarea efortului conștient în manifestările personalității ne permite să conchidem că trăsăturile de caracter reprezintă conștientializarea însușirilor „spontane“, înnăscute, temperamentale, ale individualității. Conștiința acestora este o nouă atitudine față de ele, izvorîtă din aprecierea lor, din cunoașterea consecințelor acțiunilor noastre și a influenței lor asupra altora. „Apariția noilor exigențe — spune P. M. Iacobson — ne obligă să ne comportăm altfel față de noi înșine; aceasta duce spre formarea la copil și la adolescent, a noilor atitudini față de propriile lor sentimente și față de sine“ [4, p. 270].

Procesul de conștientializare reprezintă o trecere spre un nou nivel, superior, al reglării, nivelul acțiunilor voluntare, al faptelor conștiente. Conștiința necesității stăpînirii de sine, a frînării sau accelerării unei acțiuni este cheia formării caracterului, în interacțiune cu însușirile dinamice, temperamentale ale personalității. Apare, astfel, o nouă corelație între general și particular, inferior și superior, biologic și psihic; se nasc noi forme de adaptare a acțiunii la noul ei conținut, se ivește un nou sens al comportării.

Conținutul personalității, ca act de conștientializare pe un plan nou și superior de relații sociale, a individualității, reprezintă o *unitate nouă*, izvorîtă din relații noi. Această nouă unitate se reflectă în conștiința verbală a omului ca un *nou înțeles*, rezultat din situația noastră socială, din scopurile și motivele acțiunilor noastre.

În concluzie, noțiunea de personalitate nu apare numai ca o noțiune distinctă față de noțiunile de individualitate, temperament și caracter, ci

și ca o realitate care domină pe celelalte, ca o noțiune care le cuprinde pe toate celelalte. Dacă în relațiile dintre conținut și formă, primul este determinant, în relațiile dintre particular și general, primul presupune existența celui de-al doilea, iar în raporturile dintre inferior și superior, inferiorul este subordonat superiorului, prin personalitate nu înțelegem numai, în sens *îngust*, conținutul unei conștiințe sociale a omului, ci, în sens larg, întreaga lui ființă în manifestările ei biologice și sociale, în reacțiile ei dinamice, temperamentale și caracteriale. Acest complex nou și unitar ne obligă totuși să facem distincția teoretică între temperament și caracter, ca forme, pe de o parte, și individualitate și personalitate, ca reprezentînd structuri de conținut, pe de altă parte. Individualitatea și temperamentul, din alt punct de vedere, reprezintă generalul și inferiorul față de specificul și superiorul caracterului și personalității, în sensul îngust al acesteia din urmă.

Asemenea înțelegere a noțiunilor fundamentale se integrează într-o viziune de ansamblu a dezvoltării ca proces dialectic de conștientializare progresivă.

BIBLIOGRAFIE

1. Богоявленский Д. Н., Менчинская Н. А. — Психология усвоения знаний в школе, Москва, 1959.
2. **Gheorghiu-Dej Gh. — Raport la cel de-al III-lea Congres al Partidului Muncitoresc Romîn. Ed. pol., Buc., 1960.**
3. **Hrușciov N. S. — Cu privire la cifrele de control al dezvoltării economice naționale a U.R.S.S. pe anii 1959—1965.**
4. Якобсон П. М. — Психология чувств. Изд. Акад. Пед. Наук. РСФСР, Москва, 1958.
5. Костюк Г. С. — Некоторые вопросы взаимосвязи воспитания и развития личности. «Вопр. психол.», № 5, 1956.
6. Леонтьев А. Н. — Обучение как проблема психологии. «Вопр. психол.», № I, 1957.
7. — Об историческом подходе в изучении психики человека. «Психологическая наука в СССР», Москва, 1959, стр. 9—45.
8. Леонтьев А. Н., Гальперин П. И., Эльконин Д. В. — Реформа школы и задачи психологии. «Вопр. психол.», № I, 1959.
9. Палей И. М., Пшеничнов В. В. — Учение И. П. Павлова о типах высшей нервной деятельности и проблемы темперамента. «Вопр. психол.», № 5, 1955.
10. Пиаже Жан — Проблемы генетической психологии. «Вопр. психологии», № 3, 1956.
11. **Piéron Henri — Vocabulaire de la psychologie. «Presses Univ.», Paris, 1951.**
12. Рубинштейн С. Л. — Бытие и сознание. Изд. АН СССР, Москва, 1957.
13. **Wallon Henri — Les origines du caractère chez l'enfant, Paris, Boivin, 1934.**
14. **Warren Howard C. — Dictionary of psychology, 1934.**

ОСНОВНЫЕ ПОНЯТИЯ ПСИХОЛОГИИ ЛИЧНОСТИ И ИХ СООТНОШЕНИЯ

Краткое содержание

Автор преследует цель определения понятий индивидуальности, личности, темперамента и характера, в их соотношении.

Индивидуальность это понятие биологического порядка, она представляет собой „неразделимую“ биологическую единицу, единство

содержания, осуществляемое во взаимодействии функций и органов между собой и в соотношениях организма с окружающей его средой.

Личность это понятие психологического и социального порядка, осознанное единство *содержания*, осуществляемое на высшем уровне регулирования, в системе общественных требований и отношений.

Темперамент представляется как *форма* проявления индивидуальности, а характер как осознанная *форма* осуществления единства личности.

Соотношения между индивидуальностью и личностью, с одной стороны, и темпераментом и характером, с другой стороны, это соотношения между содержанием и формой.

Вместе с тем, соотношения между индивидуальностью и темпераментом, с одной стороны, и личностью и характером, с другой, представляются как соотношения между общим и частным, низшим и высшим, как ступени развития организма, как процесс осознания нашего относительного единства.

Ввиду того, что содержание определяет форму, высшее доминирует низшее, а частное, специфическое, предполагает общее, — личность, в её диалектическом единстве, охватывает все три остальные понятия.

LES NOTIONS FONDAMENTALES DE LA PSYCHOLOGIE DE LA PERSONNALITÉ ET LEURS CORRELATIONS

Résumé

L'auteur poursuit le but de définir les notions d'individualité, de personnalité, de tempérament et de caractère, dans leurs corrélations.

L'individualité est une notion d'ordre biologique représentant une unité „indivisible", un *contenu*, réalisé par l'interaction des fonctions et organes, ainsi que par leur interdépendance avec le milieu.

La personnalité est une notion d'ordre psychologique, une prise de conscience de l'individu, un *contenu* réalisé sur un niveau supérieur de régulation, dans un système des exigences et relations sociales.

Le tempérament est une *forme* de manifestation de l'individualité, de même que le caractère est une *forme* de prise de conscience qui se réalise au niveau de la personnalité.

Les rapports mutuels entre l'individualité et la personnalité, d'une part, et le tempérament et le caractère, d'autre part, sont des rapports entre le contenu et la forme.

En même temps, les rapports entre l'individualité et le tempérament, d'une part, et la personnalité et le caractère, d'autre part, se présentent comme des relations entre le général et le particulier, l'inférieur et le supérieur, comme les degrés du développement de l'être, comme le processus de la prise de conscience de son unité relative.

Tenant compte du fait que le contenu détermine la forme, le supérieur exerce l'action de domination sur l'inférieur, le spécifique présuppose le général, la personnalité, dans son unité dialectique, implique toutes les autres notions.

PROBLEMA MĂRII TERITORIALE ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL CONTEMPORAN

DE

N. ȚAȚOMIR

I. Actualitatea problemelor dreptului internațional maritim și considerabila lor însemnătate rezultă atît din necesitatea asigurării navigației maritime internaționale și a evitării infectării atmosferei și apelor occeanice cu substanțe radioactive prin efectuarea experiențelor cu armele termonucleare în marea deschisă, cît și din dreptul statelor iubitoare de pace de a preîntîmpina invadarea mării lor teritoriale de către statele imperialiste cu flotă puternică și de a impiedica astfel distrugerea de către flotele străine — prin pescuitul pirateresc — a bogățiilor lor piscicole.

În componența teritoriului de stat al statelor cu frontiere maritime (în teritoriul lor acvatic) intră și marea teritorială care înconjoară cu o zonă marină litoralul acestor state.

Nu se poate defini marea teritorială în opoziție cu marea liberă sau invers[1]), întrucît o asemenea definiție cuprinde în termenii ei alte noțiuni juridice care trebuie de asemenea definite.

Prin „mare teritorială"[2]) sau „ape teritoriale" se înțelege zona sau fîșia mării de o anumită lățime, care înconjoară țărmurile continentale, insulele și arhipelagurile unui stat, face parte integrantă din teritoriul statului riveran și se află sub suveranitatea acestuia.

Pe întinderea apelor teritoriale, care se socotesc, în genere, de la linia celui mai mare reflux de la țărm sau de la insulă — iar acolo unde sînt ape maritime interne, de la limita lor externă, se aplică legislația generală a statului riveran, legile și normele speciale ale acestui stat.

Nu sînt considerate ape teritoriale brațele de mare accesibile naviga-

---

1) Cum procedează unii autori pentru marea liberă (la haute mer), de exemplu G. Gidel în *Droit International de la mer*, vol. I, p. 125, sau cum este redactat proiectul Comisiei de drept internațional referitor la dreptul mării.

2) Termen adoptat la Conferința internațională de la Geneva a plenipotențiarilor statelor membre ale ONU (24 februarie — 29 aprilie 1958), la care s-au discutat așa-numitele „Articole cu privire la dreptul mării" elaborate de Comisia de drept internațional.

ției maritime și care sînt legate cu marea liberă prin căi de ape care se găsesc sub suveranitatea unuia sau a mai multor state riverane[3]).

Apele teritoriale, parte integrantă a teritoriului statului riveran, au un regim juridic special.

Pentru fundamentarea teoriilor lor referitoare la această problemă, juriștii medievali s-au servit de dreptul canonic. Analizînd glossa Cărții a VI-a a unei decretalii date de papa Bonifaciu VII (1294—1303), juriștii medievali conchideau (îndeosebi, Bartollo — 1314—1357), că, potrivit dreptului canonic, autoritatea statului asupra mării litorale se întinde pînă la o distanță de 100 mile italiene (147 km). În evul mediu, statele au început a-și stabili încetul cu încetul autoritatea asupra acestor ape, fie pentru a îndepărta de coastele lor desfășurarea luptelor navale care dăunau comerțului lor maritim, fie pentru a putea supune carantinei vasele controlate din punct de vedere sanitar, fie pentru evitarea unui atac prin surprindere din partea navelor de război străine sau pentru preîntîmpinarea contrabandei etc.

Extinderea autorității statului riveran asupra mării teritoriale s-a făcut treptat, începînd de la revendicarea dreptului de a lupta în zona respectivă împotriva vaselor pirate și de la încercările de „evanghelizare" a populațiilor așa-zis „păgîne", vecine spațiilor maritime revendicate, pînă la controlul vamal, stabilirea de taxe pentru tranzit și interzicerea pescuitului de către străini.

Începînd din sec. al XVI-lea, dreptul statului asupra mării teritoriale a fost recunoscut aproape unanim. În acest secol, unele state își revendicau mări întregi.

Hugo Grotius justifică dreptul statului riveran asupra apelor teritoriale, stabilind principiul conform căruia apele teritoriale se întind pînă acolo unde se poate efectua de pe mal o constrîngere asupra oamenilor ce se găsesc pe mare, în așa fel ca și cum ei s-ar găsi pe pămînt. („De jure belli ac pacis", II, cap. III, § 13/2).

Teoria lui Cornelius van Bynkershoek (elevul lui Grotius) formulează acest drept în sensul că autoritatea sau suveranitatea asupra litoralului se termină acolo unde se sfîrșește exercițiul puterii militare, adică distanța la care bate un tun de pe litoral („Ibi finitur potestas terrae, ubi finitur armorum vis") [4]).

Galliani, în 1782, aduce precizări în termenii teoriei stabilind teza că întinderea apelor teritoriale este de 3 mile marine (5,55 km) [5]), atît cît bate artileria.

Practica internațională arată că fiecare stat își fixează lărgimea mării teritoriale, determinînd linia de la care începe, precum și limita ei. Comisia de Drept Internațional nu a propus o limită fixă, apreciind însă că extinderea mării teritoriale dincolo de 12 mile marine nu se justifică

---

3) **Guggenheim**, *Traité de Droit International Public*, 1953, vol. I, p. 445.

4) *Dissertatio de dominio maris*, II; aceeași idee, cu alți termeni (imperium terrae finiri ubi finitur armorum potestas) în *Quaestionem juris publici*, libri duo, I, cap. VIII.

5) O milă marină internațională are 1852 de metri, ea fiind un minut al ecuatorului.

din punctul de vedere al dreptului internațional (O.N.U., Documente supl. Nr. 9, A/3159).

Actul unilateral al statului riveran, prin care se fixează lărgimea mării teritoriale, este un act licit și opozabil celorlalte state, el neviolînd nici regulile generale, nici normele speciale ale dreptului internațional.

Ca un exemplu elocvent poate fi dată Franța, care are mai multe categorii de mări teritoriale: o mare teritorială de 3 mile marine pentru pescuit, o mare teritorială de 6 mile marine pentru neutralitate, adică în ceea ce privește pătrundea vaselor militare străine, o mare teritorială de 20 km. pentru vamă, o mare teritorială de 3 mile marine pentru securitate, cu excepția unor porturi militare, unde marea teritorială franceză este de 6 mile marine (Toulon, Brest, Cherbourg, Bizerta din Africa).

Se poate afirma deci că lărgimea mării teritoriale nu are o limită unanim recunoscută de toate statele, ea variind în aceeași epocă de la o țară la alta, și în aceeași țară de la o epocă la alta [6]).

Deosebirile se vădesc și în modul de trasare a liniei despărțitoare dintre marea teritorială și marea liberă. Cînd țărmul are multe intrînduri și promontorii, apele teritoriale se calculează de la așa-numitele linii de bază, adică linii drepte care unesc punctele promontoriale corespunzătoare ale litoralului (continent și insule) și urmează direcția generală a acestuia.

Curtea Internațională de Justiție a dat la 18 decembrie 1951 (cu ocazia diferendului anglo-norvegian [7]) asupra apelor teritoriale) o hotărîre care precizează că statul riveran este cel mai competent să-și fixeze regimul apelor sale litorale [8]).

Statul riveran își extinde suveranitatea sa asupra apelor teritoriale pentru securitatea sa terestră, pentru salvgardarea intereselor sale politice, comerciale etc., pentru asigurarea desfășurării normale a vieții populației de pe litoral.

În ceea ce privește natura juridică a suveranității statului riveran asupra mării teritoriale, unii juriști burghezi de drept internațional susțin că statul are numai un drept de folosință a acestei zone maritime (pescuit, exploatare etc.), iar alții încearcă să demonstreze, pentru „justificarea" politicii de expansiune a puterilor imperialiste, că marea teritorială este o parte din marea deschisă (la haute mer) și că statul riveran nu poate avea decît drepturi limitate (dreptul de inspecție vamală, de inspecție sanitară etc.) asupra acestei zone.

Aceste „teorii" contrazic flagrant practica internațională, actele juridice internaționale, precum și legislația majorității statelor. Articolul 1 al Convenției de la Paris din 1919, referitoare la reglementarea navigației aeriene, califică apele teritoriale ca o parte componentă a teritoriului de stat.

Conferința de la Haga din 1930, cu privire la codificarea dreptului

6) Aceasta, indiferent de denumirile atribuite porțiunii de mare adiacentă coastelor: ape interioare, mare teritorială, mare epicontinentală, platou continental, zonă contiguă (aceasta din urmă o porțiune a mării libere).

7) Procesul este cunoscut sub numele de „Anglo-norvegian Fisheries Case" (cazul pescăriilor anglo-norvegiene).

8) Recueil de la Cour Internationale de Justice.

internaţional, elaborînd proiectul „Despre reglementarea juridică a apelor teritoriale", a stabilit că apele teritoriale sînt sub suveranitatea statului riveran, deci reprezintă o parte din teritoriul statului respectiv [9]).

În acelaşi sens sînt şi dispoziţiile Convenţiei de la Chicago (7 decembrie 1944) cu privire la aviaţia civilă internaţională.

Curtea Internaţională de Justiţie a statuat în anul 1949, judecînd litigiul anglo-albanez, că suveranitatea Albaniei a fost încălcată de vasele militare engleze care, fără permisiunea Albaniei, intraseră în apele teritoriale albaneze pentru pescuitul minelor.

Comisia de Drept Internaţional, la a 8-a sesiune a sa din 1956, a stabilit că suveranitatea ţărilor riverane se întinde atît asupra apelor, cît şi asupra spaţiului aerian de deasupra lor, precum şi asupra suprafeţei şi subsolului fundului din apele teritoriale.

Convenţia asupra mării teritoriale şi zonei contigue (29 aprilie 1958) prevede că suveranitatea statului riveran se întinde asupra spaţiului aerian de deasupra mării teritoriale, asupra fundului şi subsolului acestei mări.

II. În literatura juridică internaţională burgheză se susţine punctul de vedere că lărgimea apelor teritoriale trebuie fixată la 3 mile marine. Argumentele de ordin tradiţional-istoric cad de la sine: dacă în secolul al XVIII-lea, distanţa la care putea să ajungă un proiectil lansat de un tun era de aproximativ 3 mile marine şi astfel o mare teritorială lată de 3 mile marine asigura securitatea coastelor, astăzi, avînd în vedere stadiul înaintat al evoluţiei armelor moderne, distanţa de 3 mile marine nu reprezintă nimic.

Restrîngerea limitelor apelor teritoriale de la 100 mile la 3 mile se datoreşte faptului că statele capitaliste aveau nevoie de libertatea navigaţiei şi de subordonarea vaselor numai legilor statului, al cărui pavilion il poartă.

Era anacronică şi contrarie intereselor cercurilor comerciale capitaliste concepţia juriştilor ţărilor scandinave, care susţineau — începînd din secolul al XIV-lea — că apele teritoriale trebuie să se întindă pînă la linia orizontului privit liber de pe litoral, concepţie transpusă şi într-o serie de tratate şi ordonanţe din sec. XVI—XVII.

În consecinţă, marile puteri maritime au căutat să obţină recunoaşterea pe plan internaţional a unei cît mai înguste mări teritoriale şi aceasta din mai multe motive. În primul rînd, pentru ca navele lor de război să se poată apropia cît mai mult de coastele altor state în scopul debarcării de terorişti, spioni, diversionişti etc., sau în scopul intimidării statelor capitaliste mai slabe (în practica statelor capitaliste se utilizează des aşa-zisa „demonstraţie" a flotei navale de-a lungul coastelor

9) Conferinţa de la Haga din 1930 a impărţit apele de sub suveranitatea statului riveran, după intinderea drepturilor, în : a) marea interioară, b) apele teritoriale, c) zone speciale.

Mările interioare şi apele teritoriale fac parte din teritoriul statului. Zonele speciale, dincolo de apele teritoriale, sînt considerate ca ape ale mării libere, asupra lor statul riveran putind exercita anumite drepturi. Conferinţa însă nu a rezolvat problema intinderii apelor teritoriale şi a dreptului statului de a stabili zone speciale.

altui stat, pentru a-i impune un anumit punct de vedere în luarea unor hotărîri ce interesează statele demonstrante).

În al doilea rînd, fără a se teme de concurența pescarilor străini în propriile lor ape, statele imperialiste vor să pătrundă cît mai adînc în apele teritoriale ale statelor capitaliste mai slabe, pentru a-și însuși marile cantități de pește ce se adună lîngă coastele lor maritime.

Lățimea de 3 mile marine, adoptată de Anglia și S.U.A. abia la sfîrșitul secolului trecut, nu a fost niciodată recunoscută și practicată de toate statele și nu există nici o regulă de drept internațional care să prevadă obligativitatea respectării acestei distanțe. Într-adevăr, pretinsa regulă a celor trei mile reprezintă astăzi o condamnabilă superstiție, dar o superstiție care satisface interesele cercurilor comerciale imperialiste. De aceea, statele imperialiste nu au scăpat nici un prilej de a obține recunoașterea internațională a acestei pretinse reguli.

Conferința de la Haga din 1930, întrunită pentru codificarea dreptului internațional, nu a reușit, cu toate presiunile exercitate de marile puteri imperialiste maritime, să stabilească un punct de vedere unitar în această problemă. Delegația sovietică a arătat cu această ocazie, pe baza argumentelor desprinse din îndelunga practică internațională, că dreptul internațional nu cunoaște norme obligatorii referitoare la limita apelor teritoriale.

Comisia de Drept Internațional a Organizației Națiunilor Unite la sesiunea a VII-a (8 iulie 1955), precum și în „Articolele asupra dreptului maritim" admise de această comisie la sesiunea a VIII-a din 1956, a stabilit, după cum am spus, că practica internațională nu cunoaște o unitate în ce privește lărgimea apelor teritoriale și că dreptul internațional nu are suficiente temeiuri pentru a extinde apele teritoriale peste limita de 12 mile marine.

După studii competente și profunde, inițiate de Adunarea Generală a O.N.U. și cărora U.R.S.S. și alte țări socialiste le-au dat fundamentarea științifică, a fost convocată la Geneva (24 februarie—29 aprilie 1958) prima conferință a O.N.U. cu privire la dreptul maritim internațional la care au participat 86 de state. Puterile imperialiste au încercat iarăși să impună limita de 3 mile marine, fără a avea nici de data aceasta succes[10]).

Avînd în vedere că foarte multe state au o zonă a apelor teritoriale care depășește 3 mile marine (țările scandinave — 4 mile marine, Finlanda, idem; Italia, R.A.U., Grecia. Iranul 6 mile marine; Mexico — 9 mile marine; R.P. Romînă, U.R.S.S., R.P. Bulgaria, Indonezia, Columbia — 12 mile marine, Ecuador — 36 mile, Salvador, Honduras, Costa-Rica — 200 mile), propunerea sovietică prezentată la conferința de la Geneva din 1958 (și sprijinită, în afară de delegațiile statelor socialiste, de cele ale Arabiei Saudite, Birmaniei, Ceylonului, republicii Chili, Columbiei, Ecuadorului, Guatemalei, Indoneziei, Islandei, Mexicului, Nepalului, R.A.U., Tunisiei etc.) este și justă și legitimă: „Fiecare stat stabilește lățimea apelor sale teritoriale conform uzanțelor statornicite, de regulă între trei

10) Din cele 86 state care au participat la conferință, numai 19 au apele teritoriale largi de 3 mile marine, printre care S.U.A., Anglia, Franța.

şi douăsprezece mile marine, ţinînd seama de condiţiile istorice şi geografice, de interesele economice şi ale securităţii statului riveran, de interesele navigaţiei internaţionale".

Apele teritoriale ale Uniunii Sovietice au o lărgime de 12 mile marine, calculate de la linia celui mai mare reflux, atît de pe continent cît şi de pe insule, iar în apele interioare — de la limita lor exterioară. Această întindere a apelor teritoriale este fixată prin Decizia Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S. din 15 iunie 1927 referitoare la apărarea frontierelor de stat.

Decretul nr. 170 din 25 septembrie 1951, emis de Prezidiul Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Romîne, cu privire la modificarea unor articole ale Decretului nr. 41 din 14 februarie 1951, se referă la supravegherea, ordinea şi controlul navigaţiei maritime şi fluviale, fixînd lărgimea mării teritoriale a R.P.R. la 12 mile marine, adică 22.224 km. de la litoral [11]).

Fără înodaila că statele suverane riverane au obligaţia pe plan internaţional de a garanta libertatea folosirii căilor maritime internaţionale care trec prin zona apelor teritoriale.

III. Împotriva politicii expansioniste a imperialismului nord-american, se ridică protestele chiar ale unor jurişti de drept internaţional burghezi, mai ales din ţările Americii Latine.

Rezoluţia a XIII-a, denumită „Principiile Mexicului în problema regimului juridic al mării" şi adoptată la cea de-a treia conferinţă a Consiliului interamerican al juriştilor (3 februarie 1956) la propunerea ţărilor din America Latină: Argentina, Chili, Ecuador, Guatemala, Mexic, Peru, Salvador şi Uruguay (S.U.A. a votat contra), cuprinde idei interesante referitoare la necesitatea asigurării intereselor statelor riverane atunci cînd se hotărăşte asupra lărgimii mării teritoriale, asupra regimului ei şi al platoului continental.

„Fiecare stat, se spune în rezoluţie, este în drept să stabilească întinderea mării sale teritoriale în limite raţionale, ţinînd seama de factorii geografici, geologici, biologici, precum şi de necesităţile economice ale populaţiei sale, de consideraţii de securitate şi de necesităţile de apărare".

Rezoluţia precizează că „întinderea de 3 mile marine a mării teritoriale nu este suficientă şi nu constituie o normă generală a dreptului internaţional" şi ca atare „se justifică lărgirea zonei mării, denumită tradiţional mare teritorială".

Presupusa regulă a celor 3 mile marine este infirmată de faptul că actualmente, din 71 de state care au ape teritoriale, numai 19 recunosc lărgimea de 3 mile.

Fie că în unele ţări, ceea ce determină întinderea mării teritoriale este

---

11) Marea noastră teritorială constituie obiect al proprietăţii socialiste de stat şi pe întinderea ei sînt prohibite navigaţia fără pilot, pescuitul, măsurătorile de orice fel pentru determinarea adîncimii, temperaturii, gradului de salinitate etc., fotografiatul, vînatul, lucrările de cercetare de orice natură, debarcările înafara porturilor R.P.R. a persoanelor şi a mărfurilor. În Decretul Prezidiului M.A.N. nr. 39, publicat în Buletinul Oficial al M.A.N. nr. 3 din 28 ianuarie 1956, se menţine aceeaşi lărgime a mării teritoriale.

suprafaţa platoului continental, cînd acesta este suficient a asigura interesele securităţii şi necesităţile economice ale statului riveran, fie că în alte ţări criteriul de determinare a limitei apelor teritoriale este protejarea faunei şi florei, legate din punct de vedere biologic de zona acestor ape, şi fie că anumite ţări nu limitează deloc întinderea apelor lor teritoriale, statele capitaliste mai slabe — printre care ţările Americii Latine — adoptă criterii variate pentru a preîntîmpina — prin lărgimea cît mai mare a mării teritoriale — orice infiltraţiune a flotelor străine în zonele bogate în resurse piscicole sau de altă natură.

Statele imperialiste maritime puternice, în frunte cu S.U.A., deşi susţin presupusa regulă a celor 3 mile marine, îşi extind jurisdicţia cu mult dincolo de această zonă atunci cînd interesele lor economice şi politice impun aceasta.

De pildă, Statele Unite, la sfîrşitul secolului trecut au interzis în mod unilateral vînătoarea de foci într-o zonă a largului mării, care nu se află sub suveranitatea nici unui stat şi au reţinut samavolnic vasele canadiene care vînau foci înafara apelor teritoriale nord-americane, iar după cel de-al doilea război mondial au încheiat cu Japonia şi Canada o convenţie prin care vaselor japoneze şi canadiene li s-a interzis pescuitul somnului în regiunea nordică a Oceanului Pacific.

Prin toate aceste fapte, S.U.A. îşi contrazic propria lor teză şi încearcă să transforme marea deschisă într-o mare clausum (încă din 1635, S e l d e n în opera sa *Mare clausum* încercase să justifice dreptul statelor de a stăpîni şi mările libere). S.U.A. vor să reînvie această doctrină medievală, care a eşuat chiar de la elaborarea ei, pentru a-şi asigura dominaţia asupra mărilor şi oceanelor.

Statele imperialiste maritime puternice, in frunte cu S.U.A., nu vor să recunoască — printre altele — că drepturile statului riveran asupra shelfului (platoului) continental se extind asupra speciilor faunei şi florei care există într-o legătură fizică şi biologică permanentă cu platoul [12]) şi motivele acestui refuz sînt lesne de înţeles: marile monopoluri nu vor să renunţe la cîştigurile rezultate din comercializarea uriaşelor bogăţii piscicole sau de altă natură care se găsesc în apropierea coastelor statelor capitaliste mai puţin puternice.

Fără a lua măsuri discriminatorii şi arbitrare, statul riveran — în lipsa unor convenţii internaţionale — poate lua orice măsură de protecţie necesară pentru apărarea resurselor maritime ale faunei din apropierea ţărmurilor sale, chiar dacă cîmpul de aplicare a acestei măsuri depăşeşte zona apelor teritoriale. Cine vrea să rezolve just problema jurisdicţiei asupra mării teritoriale trebuie să se bazeze pe recunoaşterea suveranităţii statelor.

Numai cu respectarea principiului suveranităţii statelor riverane se poate ajunge la o colaborare internaţională în domeniul dreptului ma-

---

12) Conform Convenţiei de la Geneva, prin resursele naturale se înţeleg resursele minerale şi alte resurse anorganice ale fundului mării şi subsolului, precum şi organismele care aparţin speciilor sedentare. Art. 2. pct. 1 precizează că statul riveran exercită drepturi suverane asupra platoului continental, în scopul exploatării acestuia şi explorării resurselor sale naturale.

ritim și la o apreciere justă a factorilor care determină un stat sau altul să fixeze — între anumite limite raționale — lărgimea apelor teritoriale.

IV. Statele imperialiste violează în mod permanent normele elementare ale dreptului maritim. Prin pătrunderea flotelor navale ale acestor state în apele teritoriale străine — indiferent în ce scop — se comite actul de agresiune, calificat ca atare în lumina principiilor de drept internațional unanim admise.

Astfel, suveranitatea Islandei a fost flagrant violată prin invadarea mării sale teritoriale de către flota engleză. Această țară săracă, pentru care pescuitul înseamnă capitolul bugetar cel mai important al avuției naționale, și-a lărgit apele sale teritoriale de la 4 la 12 mile marine — cu începere de la 1 septembrie 1958 — pentru a-și putea menține la linia de plutire economia națională, și așa destul de șubredă. Extinzîndu-și astfel legitim suveranitatea asupra zonei de 12 mile de la coaste, s-a interzis de la acea dată străinilor să pescuiască în marea teritorială islandeză. Monopolurile engleze, lovite în interesele lor comerciale, au determinat intervenția flotei militare de război engleze, pentru a impune prin forță aplicarea de către Islanda a presupusei reguli a celor trei mile marine, pe care de altfel Islanda nu o aplicase nici înainte de această agresiune armată.

Islanda și-a exercitat un drept suveran al său și orice încălcare a apelor ei teritoriale largi de 12 mile marine atrage responsabilitatea guvernului care a ordonat intervenția forțelor sale navale în zone maritime care se află sub suveranitatea altui stat. Retragerea forțelor navale engleze — la începutul anului 1960 — din marea teritorială islandeză nu a însemnat recunoașterea „de jure" din partea Angliei a lărgimii de 12 mile marine a mării teritoriale islandeze.

Suveranitatea Chinei Populare se întinde asupra întregului teritoriu al Chinei continentale, al insulei Taivan, al arhipelagului Penhuledao și al tuturor insulelor înconjurătoare și de coastă. Dar exercitarea aceștei suveranități este actualmente împiedicată prin ocupația de fapt a acestor teritorii de către S.U.A. și de către clica ciankaișistă, cu care S.U.A. au încheiat, în noiembrie 1949, un așa-zis „acord" privitor la ocuparea samavolnică a Taivanului de către trupele americane.

Taivanul este o parte inalienabilă a teritoriului Chinei. Pe insula Taivan locuiau chinezi încă cu mult înainte de descoperirea Americii de către Columb (cu aproximativ 900 de ani). În 1945, în urma capitulării necondiționate a Japoniei, care ocupase Taivanul și arhipelagul Penhuledao în 1895, aceste teritorii au revenit Chinei, apartenența lor la China fiind recunoscută prin convenții internaționale (Declarația de la Cairo, 1 decembrie 1943 — semnată de China, S.U.A. și Anglia; Declarația de la Potsdam — 26 iulie 1945 — semnată de China, S.U.A., Anglia, U.R.S.S.; Actul de capitulare a Japoniei din 2 septembrie 1945 etc.).

Orice acțiune a guvernului R.P. Chineze, referitoare la aceste teritorii, constituie o problemă de ordin intern a Chinei populare. Problema Taivanului și a insulelor Penhuledao nu este o problemă internațională nerezolvată și nici un stat sau vreo organizație internațională nu au dreptul să ia vreo dispoziție sau să acționeze într-un fel oarecare asupra

acestor teritorii sau asupra mării lor teritoriale, fără a încălca cele mai elementare norme de drept internațional.

Ocuparea regiunilor Taivanului și insulelor Penhuledao de către forțele armate ale S.U.A. este un atentat la integritatea teritorială și suveranitatea R.P. Chineze.

La 4 septembrie 1958, guvernul R.P. Chineze a luat hotărîrea legitimă de a lărgi apele teritoriale ale Republicii Populare Chineze la 12 mile marine. Această prevedere s-a referit la toate teritoriile R.P. Chineze, inclusiv China continentală și insulele ei de coastă, precum și Taivanul și insulele înconjurătoare, insulele Penhuledao, insulele Dunsa, Sișa, Cijunșa, Nanșa și toate celelalte insule aparținînd Chinei care sînt despărțite de continent și de insulele sale de coastă prin apele mării.

Potrivit criteriilor generale de demarcare, linia de bază a apelor teritoriale ale Chinei de-a lungul litoralului continentului și în jurul insulelor sale de coastă este o linie formată din linii drepte care unesc punctele de bază de pe litoralul continentului și punctele de bază de pe insulele de coastă de la marginea lor exterioară, iar fîșia de apă care se întinde pe o lărgime de 12 mile marine de la această linie constituie apele teritoriale ale Chinei. Zonele de apă cuprinse între limitele acestei linii de bază, inclusiv golful Bohai și strîmtoarea Tziun-Cijou sînt ape interioare ale Chinei. Insulele aflate între limitele liniei de bază, inclusiv insula Dun-in, insula Kaoten, insulele Matzu, insulele Paiciuan, insulele Uțiuiui, insulele marele și micul Tzînmîndao, insulele Dadan, Erdan, Dundindao sînt insule ale apelor interioare ale Chinei.

Debarcarea trupelor americane pe insulele Tzînmîndao (Quemoy) și Matzu (Matsushan), care se află la aproximativ 6 km. depărtare de coastele Chinei continentale, ca și pe insulele Taivan (Formosa) și Penhuledao (Pescadores), precum și pătrunderea navelor americane în zona de 12 mile marine, proclamată mare teritorială chineză, constituie acte de agresiune armată din partea S.U.A. împotriva integrității și suveranității R.P. Chineze.

V. Vasele străine comerciale au dreptul de a efectua „trecerea inofensivă[13]) prin apele teritoriale ale unui stat, fără a avea nevoie de autorizația specială a statului riveran. Statul riveran nu intervine în regulamentul intern al acestor vase, dar le poate obliga să respecte propriile lui reguli, referitoare la ordinea navigației, la inspecțiile sanitare, vamale etc.

Pentru asigurarea securității sale, statul riveran poate dispune ca anumite porțiuni din marea sa teritorială — denumite zone interzise — să fie închise navigației vaselor străine. Locul și întinderea acestor zone trebuie comunicate celorlalte state fie pe cale diplomatică, fie prin revistele de informații maritime care conțin datele necesare pentru comandanții de vase.

Statul riveran, avînd dreptul de jurisdicție în apele sale teritoriale[14]),

---

13) **Jus passagii innoxii**, drept care nu atinge suveranitatea statului riveran asupra mării sale teritoriale.

14) Statul riveran exercită jurisdicția penală și civilă asupra navelor care pătrund în marea teritorială, jurisdicție limitată cutumiar în exercițiul ei atîta vreme cît suveranitatea statului riveran nu este lezată.

dreptul de a stabili reguli de navigaţie, dreptul de control vamal şi de frontieră, dreptul de pescuit şi de utilizare a bogăţiilor piscicole etc., poate inspecta vasele străine pentru verificarea documentelor, a mărfii şi a oamenilor de pe bord, le poate impune pilotarea proprie şi le poate interzice efectuarea de cercetări hidrografice. Dacă vasul străin violează legile şi regulamentele statului riveran, acesta poate reţine vasul şi trage la răspundere penală sau administrativă pe căpitan sau pe alte persoane culpabile, conform legilor sale. Vasul particular poate fi reţinut şi pentru asigurarea daunelor civile, pentru asigurarea executării obligaţiilor contractuale şi delictuale.

Deşi nu există reguli referitoare la trecerea vaselor militare străine prin apele teritoriale, Comisia de drept internaţional a subliniat că statul riveran e bine să fie încunoştiinţat în prealabil pe cale diplomatică de intrarea unui vas de război străin în porturile sale, chiar dacă acestea sînt deschise vaselor de cursă lungă. Statul riveran poate admite sau respinge intrarea unui asemenea vas în apele sale teritoriale sau a-i condiţiona intrarea de îndeplinirea riguroasă a unor dispoziţii speciale. Instituirea deci a unui regim de autorizare a trecerii vaselor militare este legală.

Vasul militar este obligat să respecte legile şi regulamentele statului riveran, prin apele teritoriale ale căruia efectuează trecerea paşnică, precum şi toate indicaţiile comandamentului local militar maritim sau grăniceresc. În caz de violare a legilor şi regulamentelor sau dacă, de exemplu, vasele militare străine efectuează manevre, hărţi, pun mine, iar submersibilele nu străbat apele teritoriale la suprafaţă, autorităţile locale sesizează de urgenţă pe comandant şi — în caz de neconformare — aduce la cunoştinţa guvernului, pentru luarea de măsuri. Comandantul navei militare străine poate fi invitat să iasă imediat în larg, în marea deschisă, puterea locală — în caz de refuz — putînd folosi chiar forţa armată.

Statul riveran are dreptul să reglementeze sau să interzică vînatul, pescuitul (perle, faună marină, produse marine etc.) în marea sa teritorială, să interzică orice acţiuni pentru ridicarea la suprafaţă a vaselor scufundate sau pentru ridicarea lor de pe bancuri de nisip şi de pe recifuri, cu excepţia cazurilor de ajutor care trebuie acordat vaselor naufragiate, implicit echipajului lor.

În declaraţia guvernului R.P. Chineze din 4 septembrie 1958, avînd în vedere situaţia anormală din Taivan, se precizează — în scopul asigurării securităţii statului riveran — că nici un fel de nave străine cu destinaţie militară şi nici un fel de avioane străine nu pot intra în apele teritoriale ale Chinei populare şi în spaţiul aerian de deasupra lor fără permisiunea guvernului R.P. Chineze.

Măsura este legitimă şi în conformitate cu normele dreptului internaţional maritim, cum este şi dispoziţia imediat următoare (pct. 3, al. 2) care prevede că orice navă străina care trece prin apele teritoriale chineze trebuie să respecte legile şi regulile corespunzătoare stabilite de guvernul R.P. Chineze.

Pătrunderea navelor militare americane în zona mării teritoriale chi-

neze și violarea spațiului aerian chinez de deasupra mării teritoriale de către avioanele americane constituie tot atîtea acte de agresiune piraterească, acte ce periclitează pacea și securitatea lumii [15]).

ВОПРОС О ТЕРРИТОРИАЛЬНОМ МОРЕ В МЕЖДУНАРОДНОМ СОВРЕМЕННОМ ПРАВЕ

Краткое содержание

В настоящей кратко изложенной работе, автор выявляет современность и значение а также и сложность вопроса о Территориальном море в Международном современном праве, подчеркивая необходимость научного анализа юридического режима части моря, на протяжении которой — как составная часть территории прибрежного государства — применяется общее законодательство этого государства.

Международная практика, превращающаяся в наши дни в обыкновенное правило, показывает, что каждое государство устанавливает ширину своего территориального моря, определяя линию от её начала, а также и её пределы, так как односторонний акт прибрежного устава есть акт дозволенный, могущий быть противопоставлен другим государством столько времени, сколько обеспечено международное мореплавание. Ширика территориального моря не имеет общепризнанного предела, несуществуя условное или общепринятое правило относительно этого протяжения.

Проекты, разработанные международными конференциями (Гаага, 1930), постановления Международного суда в связи с спорными вопросами (англо — албанский, 1949; англо — норвежский, 1951), предложения, выдвинутые Комиссией международного права, различные резолюции и т. д. освещают — без того чтобы удалось установить единую точку зрения, из-за оппозиции империалистических экспансионистских государств — правильное мнение, что прибрежное государство более компетентно может установить режим своего территориального моря, что каждое государство вправе установить протяжение этого моря, принимая во внимание географические, геологические и биологические факторы, экономические нужды своего народа, учитывая необходимость безопасноти и защиты (Постановление XIII, названное *Принципы Мексике касающиися вопроса об юридическом режиме моря*, 1956) и что рас-

15) La 17 martie 1960 s-a deschis la Geneva, în prezența delegaților a peste 80 de țări, a doua Conferință a O.N.U., asupra dreptului maritim internațional. În ședința din 25 martie, delegația R.P.R. a subliniat că tentativa unor state capitaliste de a impune o limită inferioară celor 12 mile constituie o manifestare de ignorare a realităților internaționale, de natură a știrbi interesele a zeci de țări, însumînd peste jumătate din populația globului, securitatea lor economică și militară.

În ședința din 8 aprilie 1960, delegația noastră a susținut propunerea justă a U.R.S.S., a Mexicului și a 16 state africane și asiatice pentru consacrarea dreptului statelor riverane de a-și stabili lărgimea mării teritoriale între 3 și 12 mile și a calificat propunerea S.U.A., Angliei și Canadei de a se fixa ca limită maximă 6 mile, drept o încercare lipsită de perspective de a impiedica realizarea dreptului inalienabil și imprescriptibil al popoarelor care vor să-și asigure securitatea și independența lor economică printr-o lărgime adecvată a mării teritoriale.

стояние в три морских мили не составляет и не может составить обязательную норму международного права.

Сильные морские империалистические державы во главе с США несмотря на то, что поддерживают предпологаемое правило трёх морских миль, простирают юрисдикцию за пределы этой зоны и постоянно нарушают элементарные нормы морского права проникновением их морского флота в чужие территориальные воды (англиский флот в территориальное море Исландии, американский флот в территориальное море Китайской Народной Республики и т. д.), совершая агрессивные действия, квалифицированные таким образом в свете общепринятых принципов международного права.

Советские предложения, правильные и законные, представленные на Женевской конференции в феврале — апреле 1958 года и в марте 1960 года, синтетизируют содержание права прибрежного государства установить ширину своего территориального моря и гармонически сочетают необходимость подчинения установившимся обычаям (по правилу, от 3-х до 12-и морских миль) с необходимостью соблюдения исторических и географических условий, соблюдения экономических интересов и безопасности прибрежного государства,.а также и с необходимостью соблюдения интересов международного мореплавания.

LE PROBLÈME DE LA MER TERRITORIALE DANS LE DROIT INTERNATIONAL CONTEMPORAIN

Résumé

L'auteur de cette étude sommaire met en évidence aussi bien l'actualité et l'importance, que la complexité du problème de la mer territoriale dans le droit international contemporain ; il souligne en même temps la nécessité d'une analyse scientifique du régime juridique de cette portion de mer, sur l'étendue de laquelle — comme faisant partie intégrante du territoire de l'état riverain — on applique la législation générale de cet état.

La pratique internationale, qui se transforme de nos jours en une règle coutumière, montre que chaque état fixe lui-même la largeur de la mer territoriale et détermine la ligne **d'où** commence cette mer et la ligne **où** elle finit ; l'acte unilatéral de l'état riverain est donc un acte licite et opposable aux autres états tant que la navigation maritime internationale est assurée. La largeur de la mer territoriale n'a pas de limite qui soit unanimement reconnue, car il n'existe pas de règle conventionnelle ou coutumière relative à cette étendue.

Les projets élaborés par les conférences internationales (La Haye, 1930), les décisions rendues par la Cour Internationale de Justice à l'occasion de différents litiges (anglo-albanais, 1949 ; anglo-norvégien, 1951), les propositions de la Commission de Droit international, les différentes résolutions etc., quoiqu'ils n'aient point réussi à établir un point de vue unitaire à cause de l'opposition des états impérialistes à politique d'expansion, sont l'indice de cette conception juste que l'état riverain est

seul compétent à fixer le régime de sa mer territoriale, que chaque état est en droit d'établir l'étendue de cette mer, en tenant compte des facteurs géographiques, géologiques, biologiques, des nécessités économiques de sa population, de certaines considérations de sécurité et de nécessité de défense (Résolution XIII, surnommée: *Principes du Mexique dans le problème du régime juridique de la mer,* 1956) et que l'étendue de 3 milles marines ne constitue point et ne peut constituer une norme générale obligatoire du droit international.

Les états impérialistes, ceux qui représentent une véritable force maritime et à leur tête les Etats Unis d'Amérique, prétendent soutenir la règle des trois milles marines, mais en réalité ils étendent leur juridiction bien au-delà de cette zone et violent ainsi sans cesse les normes élémentaires du droit maritime en pénétrant avec leur flotte dans les eaux territoriales étrangères (la flotte anglaise dans les eaux territoriales de l'Islande, la flotte américaine dans les eaux territoriales de la R.P. Chinoise etc.) ; ce sont là des actes d'agression, ainsi qualifiés si on les juge à la lumière des principes de droit international unanimement admis.

Les propositions justes et légitimes, présentées par l'Union Soviétique aux Conférences de Genève en février—avril 1958 et mars—avril 1960 sont la synthèse de tout ce qu'implique le droit qu'ont les états riverains d'établir eux-mêmes la largeur de la mer territoriale et réunissent harmonieusement la nécessité **où** sont ces états de se conformer aux usances qui ont été établies (généralement entre 3 et 12 milles marines) à cette autre nécessité de respecter les conditions historiques et géographiques, de respecter les intérêts économiques et ceux de la sécurité de l'état riverain, et enfin à la nécessité de respecter les intérêts de la navigation maritime internationale.

CONSIDERAȚII ASUPRA OBIECTULUI JURIDIC AL INFRACȚIUNII ÎN DREPTUL PENAL R.P.R.

DE

BERTHOLD BRAUNȘTEIN

Legile Republicii Populare Romîne exprimă voința clasei muncitoare și a întregului popor muncitor din R.P.R., voință care urmărește construirea socialismului în patria noastră.

Înfăptuirea acestei voințe — construirea socialismului — este însă condiționată de respectarea întocmai și fără șovăire a legilor în care ea își găsește exprimarea, adică de realizarea legalității populare.

Datorită legăturii dintre construirea socialismului și legalitatea populară, aceasta din urmă constituie o metodă principală de realizare a sarcinilor dictaturii proletariatului.

În activitatea organelor de urmărire și judecată, realizarea legalității populare este legată de calificarea justă a faptelor cercetate sau judecate, iar succesul operațiunii de calificare depinde — mai cu seamă în cazul cînd două infracțiuni diferite se aseamănă sub aspectul trăsăturilor obiective — de cunoașterea precisă a obiectelor juridice pe care ele le vatămă.

Pentru ilustrarea acestei afirmații să luăm un exemplu din practica noastră judiciară :

Prin sentința penală nr. 791/1005, Tribunalul popular al raionului Lipova a condamnat pe inculpata S. S. la un an și 6 luni închisoare corecțională pentru delictul prevăzut de art. 472 comb. cu art. 476 C. p. (adică vătămare gravă a integrității corporale calificată).

Pentru a hotărî astfel, Tribunalul popular constată că inculpata, avînd în îngrijirea sa pe minorul M. D., copilul concubinului său arestat, l-a lovit, de mai multe ori, iar de pe urma loviturilor aplicate copilul, în etate de 11 ani, a suferit leziuni corporale a căror vindecare a necesitat mai mult de 15 zile.

Recursul declarat de inculpată împotriva susmenționatei sentințe a fost respins de Tribunalul regional Arad prin dec. pen. nr. 1533/1955.

Împotriva ambelor hotărîri, Procurorul general al R.P.R. a declarat recurs în supraveghere, care a fost admis de către Tribunalul Suprem al

R.P.R., prin decizia nr. 2306/1955, cu motivarea că: „încadrarea juridică a faptei săvîrşite de inculpată în art. 472, comb. cu art. 476 C. p., este într-adevăr greşită, deoarece copilul aflîndu-se sub îngrijirea şi supravegherea inculpatei — concubina tatălui său arestat — calificarea legală a infracţiunii săvîrşită de inculpată era cea prevăzută de art. 455 C. p., iar vătămările cauzate victimei fiind grave, sancţiunea ce se aplică inculpatei — conform ultimului aliniat al articolului citat este cea prevăzută de art. 472" [1]).

Cu alte cuvinte, greşeala comună săvîrşită atît de Tribunalul popular Lipova, cît şi de Tribunalul regional Arad, este de a fi confundat delictul de abuz de drept de corecţie — prevăzut de art. 455 C. p., cu delictul de vătămare gravă a integrităţii corporale calificată — prevăzut de art. 472 comb. cu art. 476 — datorită cunoaşterii insuficiente a obiectelor juridice nemijlocite ale acestor două infracţiuni. Astfel, infracţiunea de abuz de drept de corecţie şi disciplină este o infracţiune îndreptată contra familiei, pe cînd vătămarea integrităţii corporale este o infracţiune contra persoanei cu care nu trebuie confundată, deşi exerciţiul abuziv al dreptului de corecţie şi disciplină se poate realiza prin aceeaşi activitate materială ca şi vătămarea gravă a integrităţii corporale.

Reprezentînd deci o problemă de însemnătate fundamentală pentru înfăptuirea legalităţii populare, revine teoriei dreptului penal sarcina să elaboreze noţiunea justă a obiectului juridic al infracţiunii.

În conţinutul social politic al obiectului juridic al infracţiunii găsim explicaţia faptului pentru care teoria burgheză a dreptului penal ignorează sau evită adîncirea problemelor legate de obiectul juridic al infracţiunii.

Dacă ne referim la literatura juridică romînă, anterioară datei de 23 August 1944, găsim, de exemplu, în *Tratatul de drept şi procedură penală* al lui I. Tanoviceanu, următoarea definiţie: „Obiectul juridic al infracţiunii este dispoziţiunea de lege care a fost violată" [2]).

Această definiţie se întemeiază pe idealismul burghez care, pentru a camufla esenţa de clasă a infracţiunii şi a dreptului penal burghez, atribuie o valoare absolută normei juridice penale şi o separă de relaţiile sociale reale pe care le ocroteşte. Ca urmare, infracţiunea devine fapta prevăzută şi pedepsită de lege, iar obiectul ei, dispoziţia de lege violată.

Potrivit unui alt punct de vedere, aparent ştiinţific, care şi-a găsit expresia şi în *Manualul de Drept penal* al lui Vintilă Dongoroz, se consideră „obiect juridic al infracţiunii (sau obiect al protecţiunii penale) interesul pe care norma încriminatoare îl ocroteşte" [3]).

Este evident că o astfel de definiţie a obiectului juridic al infracţiunii era de natură să creeze iluzia că infracţiunea — în condiţiile orându-

1) *Culegere de Decizii ale Plenului şi Colegiilor Tribunalului Suprem al R.P.R. pe anul 1955*, vol. III, p. 97, Decizia penală nr. 2306/1955.

2) I. Tanoviceanu, *Tratat de drept şi procedură penală*; ediţiunea a doua a *Cursului de drept şi procedură penală*, revăzut şi completat. vol. I, p. 391.

3) Vintilă Dongoroz, *Dreptul penal*, p. 201.

irii burgheze — vatămă, în aceeaşi măsură, interesele capitalistului şi ale muncitorului, ale moşierului şi ale ţăranului, ascunzînd adevărul pe care Marx îl stabilise, încă în *Ideologia germană* că infracţiunea este „lupta individului izolat împotriva raporturilor dominante".

Dreptul penal, ca şi oricare altă ramură a sistemului de drept, nu apără interese „în general", ci în favoarea cuiva sau a ceva.

Dreptul consacră, instituie sau dezvoltă anumite relaţii sociale numai în interesul clasei dominante.

Prin separarea artificială a intereselor apărate de legea penală, de interesele clasei dominante se ajunge la negarea esenţei de clasă atît a dreptului penal cît şi a infracţiunii.

Cît priveşte ştiinţa dreptului penal, care se dezvoltă în ţara noastră pe baza teoriei marxist-leniniste a statului şi dreptului, şi sub influenţa creatoare a ştiinţei sovietice a dreptului penal, aceasta a acordat, pînă în prezent, o importanţă redusă problemelor legate de obiectul juridic al infracţiunii, pentru aceeaşi cauză pe care, în literatura juridică sovietică, a identificat-o penalistul B. S. Nikiforov, şi anume „legătura foarte slabă care a existat între teoria generală a dreptului şi diferitele ramuri ale ştiinţei juridice, printre care şi ştiinţa dreptului penal" [4]).

Elaborarea noţiunii ştiinţifice a obiectului juridic al infracţiunii trebuie să pornească de la locul pe care dreptul penal îl ocupă în sistemul dreptului, adică de la specificul său, care justifică existenţa sa ca ramură de sine stătătoare a dreptului [5]).

Afirmaţia potrivit căreia specificul dreptului penal ar consta în faptul că el apără relaţiile sociale reglementate de celelalte ramuri ale dreptului că, spre deosebire de celelalte ramuri el ar avea un caracter complimentar, sancţionator al acestora, se întemeiază pe: a) atribuirea — neîntemeiată — de sensuri diferite termenilor de apărare şi reglementare juridică, şi b) pe părerea greşită că diferenţa dintre ilicitul penal şi cel extrapenal este de natură pur cantitativă şi nu calitativă.

Formularea al. 1 al art. 1 C. p. R.P.R., potrivit căruia: „Legea penală are drept scop apărarea Republicii Populare Romîne şi ordinii sale de drept..." este, în mod aparent, de natură să justifice deosebirea de înţeles ce se dă termenilor de apărare şi reglementare juridică.

După remarca justă a lui B. S. Nikiforov, orice reglementare juridică este în fond şi o ocrotire prin mijloace juridice, după cum orice apărare juridică este şi o reglementare juridică, deoarece „reglementarea juridică se manifestă întocmai în faptul că norma stabileşte regula de conduită şi pune această regulă sub protecţia statului, iar ocrotirea juridică implică, în general, stabilirea de către norma ocrotitoare a unei reguli de conduită, adică, acea normă îndeplineşte o funcţie de reglementare" [6]).

Dreptul pozitiv sprijină acest punct de vedere. Astfel, legea nr. 5/1952 — pentru organizarea judecătorească — prevede în art. 2 că: „In Republica Populară Romînă instanţele judecătoreşti au ca sarcină să apere:

---

4) **B. S. Nikiforov,** ***Despre obiectul juridic al infracţiunii în Dreptul penal sovietic,*** **«Statul şi Dreptul sovietic», nr. 6/1956, p. 100.**

5) **B. S. Nikiforov,** ***op. cit.,*** **p. 101.**

6) **Idem, p. 102.**

a) orînduirea socială şi orînduirea de stat a Republicii Populare Romîne,

b) drepturile fundamentale ale cetăţenilor Republicii Populare Romîne, precum şi celelalte drepturi şi interese garantate de lege etc.", şi în continuare art. 3 precizează că sarcinile instanţelor judecătoreşti se realizează prin :

a) judecarea pricinilor penale şi aplicarea pedepselor prevăzute de lege,

b) judecarea pricinilor civile privind drepturile şi interesele cetăţenilor... etc.

Cu alte cuvinte, atît legile penale cît şi cele civile pe care le aplică instanţele judecătoreşti apără interesele oamenilor muncii enumerate în art. 2 din lege.

Concluzia care se impune, deci, este că atît dreptul penal cît şi cele lalte ramuri ale dreptului apără relaţiile sociale convenabile oamenilor muncii din ţara noastră şi că specificul dreptului penal trebuie căutat nu în obiectul apărării, ceea ce este valabil pentru celelalte ramuri ale dreptului.

Pentru a determina specificul dreptului penal trebuie să folosim o altă cale şi pentru sesizarea ei să plecăm de la două exemple.

Relaţiile de familie, în statul nostru democrat-popular, sînt apărate de normele dreptului de familie pe care le găsim în *Codul familiei*. Totodată, şi în *Codul penal* — Cartea a II-a, găsim Titlul XII, *Delicte contra familiei*, ale cărui norme prevăd fapte determinate care, prin gradul lor ridicat de pericol social, sînt perfect distincte de orice alte atingeri aduse relaţiilor de familie, încît pentru ele conştiinţa juridică a poporului nostru muncitor nu poate concepe decît răspunderea penală.

Ordinea obştească statornicită în Republica Populară Romînă este apărată prin H.C.M. nr. 716/1959, care a aprobat *Instrucţiunile privind sancţionarea contravenţiilor la dispoziţiile referitoare la apărarea ordinii obşteşti*, dar totodată, în *Codul penal* găsim Titlul XVII, *Infracţiuni contra ordinii obşteşti*, care a fost introdus prin Decretul nr. 33 din 25 februarie 1955.

Ceea ce deosebeşte faptele care constituie infracţiuni contra ordinii obşteşti, de faptele care constituie contravenţii, este gradul mărit de pericol social al celor dintîi care impune, în cazul săvîrşirii lor, aplicarea de pedepse.

Această deosebire rezultă, de altfel, din cuprinsul al. 1 al art. 1 al Decretului nr. 184/1954, pentru reglementarea sancţionării contravenţiilor.

Împrejurarea că însăşi dispoziţia legală, citată mai sus, foloseşte drept criteriu distinctiv între infracţiune şi contravenţie, gradul de pericol social poate justifica oare concluzia că, între aceste două categorii de fapte socialmente periculoase există o deosebire de ordin cantitativ şi nu de calitate ? Socotim că nu.

Gradul mai mare de pericol social al unei fapte face ca aceasta să dobîndească o anumită semnificaţie în viaţa socială, să capete o anumită calitate şi anume calitatea de infracţiune.

In asemenea cazuri putem vorbi despre transformarea cantităţii în calitate.

Specificul dreptului penal constă, deci, în faptul că spre deosebire de celelalte ramuri ale dreptului (drept civil, administrativ etc.) apără relaţiile sociale contra unor fapte determinate, prevăzute în normele sale, şi care datorită gradului lor de pericol social sînt calitativ deosebite de orice alte atingeri aduse aceloraşi relaţii sociale.

Acest fel de a înţelege autonomia dreptului penal ca ramură a sistemului de drept îşi găseşte confirmarea şi în al. 1 al *Codului penal R.P.R.*, potrivit căruia: „legea penală are drept scop apărarea Republicii Populare Romîne şi a ordinii sale de drept împotriva faptelor periculoase pentru societate, prin aplicarea măsurilor de apărare socială faţă de persoanele care săvîrşesc asemenea fapte".

Trăgînd concluzia, din toată această argumentare, putem spune că în dreptul R.P.R., obiectul juridic al infracţiunilor îl constituie relaţiile sociale pe care le apără legea penală contra faptelor socialmente periculoase pe care le incriminează.

Să trecem acum la unele probleme pe care le ridică obiectul juridic al infracţiunii.

Clasificarea obiectului juridic.

In puţinele materiale publicate, care tratează despre obiectul juridic al infracţiunii, acesta este, de obicei, împărţit în: obiect general, care constă în relaţiile sociale, care îşi găsesc expresia în orînduirea socială, orînduirea de stat şi ordinea de drept instaurată de popor în frunte cu clasa muncitoare; în obiect special (sau de grupă sau generic), care constă în relaţiile sociale de aceeaşi natură vătămate de un grup de infracţiuni, şi în obiect nemijlocit sau direct, care constă în relaţia socială pe care o vatămă direct o infracţiune determinată.

Astfel, de exemplu, S. Feller, în articolul *Elementele infracţiunii în dreptul penal sovietic*, publicat în «Justiţia nouă» nr. 5 1950, după ce arată că obiectul infracţiunii — în dreptul penal sovietic îl constituie, potrivit art. 6 din *Codul penal R.S.F.S.R.*, orînduirea sovietică şi ordinea de drept stabilită de puterea muncitorească-ţărănească, în perioada de trecere la orînduirea comunistă, afirmă că: „In cadrul fiecărei diviziuni a părţii speciale a *Codului penal*, găsim astfel cîte un obiect nemijlocit al infracţiunilor din capitolul respectiv... şi că obiectul infracţiunii poate fi şi mai diferenţiat, în cadrul unor articole din partea specială, astfel art. 175 C. p. R.S.F.S.R., apără patrimoniul particular de distrugere sau degradare, etc.".

Se pare că obiectul nemijlocit, la care se referă S. Feller, ar corespunde la ceea ce se denumeşte obiect special, iar obiectul mai diferenţiat ar corespunde obiectului nemijlocit din clasificarea tripartită folosită în mod curent.

Aceeaşi împărţire a obiectului juridic al infracţiunii este folosită şi de autorul capitolelor consacrate dreptului penal din lucrarea *Principii de drept* publicată de Ministerul Justiţiei [7]).

De asemenea, C. Stegăroiu, în *Cursul de Drept penal* — partea ge-

7) **Ministerul Justiţiei, *Principii de drept*, p. 539.**

nerală — arată, fără a defini noţiunea de obiect juridic al infracţiunii, că în teoria dreptului penal socialist se admite o diviziune tripartită a obiectului infracţiunii, în felul următor: „Obiectul comun tuturor infracţiunilor, al infracţionalităţii, în general, îl constituie interesele obşteşti de diferite categorii, anumite interese individuale considerate importante pentru viaţa colectivităţii, normele de convieţuire existente.

Distingem apoi, un obiect generic al infracţiunii, el fiind un obiect comun unui grup de infracţiuni.

„În fine, continuă C. Stegăroiu, distingem obiectul imediat sau nemijlocit al infracţiunii, care constă în interesul, valoarea, *lucrul* în mod efectiv prejudiciat" [8]).

Eliminînd din discuţie faptul dacă riguros ştiinţific se poate vorbi de un obiect generic al infracţiunii şi n-ar fi mai corect să vorbim de noţiunea de obiect al infracţiunilor de o anumită categorie, socotim că includerea lucrului în obiectul imediat sau nemijlocit se datoreşte confuziei dintre obiectul juridic şi obiectul material al infracţiunii.

Această confuzie constituie o greşeală atît din punct de vedere metodologic cît şi din punct de vedere al logicii formale.

Într-adevăr, dreptul penal ca parte a suprastructurii ocroteşte, în mod direct, baza, adică, relaţiile sociale de producţie şi prin aceasta şi alte relaţii sociale, de unde consecinţa că numai relaţiile sociale şi nu lucrurile constituie obiectul juridic al infracţiunii [9]).

De asemenea, aplicarea riguros exactă a regulilor logicii, cu privire la operaţia clasificării, ne duce la concluzia că în obiectul nemijlocit sau direct al infracţiunii nu pot fi incluse şi lucrurile.

Astfel, în *Manualul de logică formală* de sub redacţia lui D. P. Gorski şi P. V. Tavaneţ, clasificarea este definită ca: „repartizarea obiectelor pe clase potrivit asemănării dintre ele şi în aşa fel, încît fiecare clasă să ocupe un loc constant şi precis fixat în raport cu celelalte clase", iar in continuare, autorii adaugă: „la baza clasificării stă operaţia de diviziune a noţiunii" [10]).

Dacă obiectul comun tuturor infracţiunilor îl constituie, după cum afirmă C. Stegăroiu, interesele obşteşti de diferite categorii, anumite interese individuale, normele de convieţuire, atunci cum este posibil, ca în obiectul nemijlocit, care se întemeiază pe diviziunea noţiunii obiectului comun tuturor infracţiunilor, să găsim elementul — lucru — care nu intră în alcătuirea obiectului comun?

Răspunsul urmează de la sine.

Confuzia semnalată mai sus conduce, pe autorul cursului, şi la motivarea greşită a unei soluţii juste. Astfel, la p. 11, citim următoarele: „spre exemplu, furtul mai multor lucruri mobile din casa unei persoane constituie — infracţiune cu obiect unic — deşi acesta este neprezentat materialmente prin mai mult lucruri mobile, dat fiind că obiectul specific al infracţiunii de furt îl constituie lucrul mobil" [11]).

8) C. Stegăroiu, *Drept penal*, partea generală, p. 10.
9) În acelaşi sens, V. N. Kudreavţev, *Corelaţia dintre obiectul juridic şi obiectul material al infracţiunii*, «Analele romîno-sovietice», Economie—Drept, nr. 10/1951, p. 104 şi urm.
10) *Logica*, sub redacţia lui D. P. Gorski şi P. V. Tavaneţ, p. 78.
11) C. Stegăroiu, *Curs de Drept penal*, partea generală, p. II, p. 11.

Greșeala este evidentă; în cazul de mai sus ne găsim în prezența unei singure infracțiuni, pentru că pe baza aceleiași hotărîri delictuoase s-a vătămat același obiect juridic — proprietatea personală — și nu pentru că obiectul specific al infracțiunii de furt îl constituie lucrul mobil, care reprezintă doar obiectul material al infracțiunii.

Obiectul juridic al infracțiunii și consimțămîntul victimei. După cum se știe, deși problema consimțămîntului victimei la săvîrșirea unei fapte în contra unor drepturi patrimoniale sau personale, garantate de legea penală, nu este soluționată în partea generală a *Codului penal R.P.R.*, totuși, din unele norme ale părții speciale reiese că acest consimțămînt poate, cu respectarea anumitor condițiuni, să înlăture caracterul infracțional al faptei săvîrșite.

Socotim că problema valorii juridice a consimțămîntului victimei la comiterea unei fapte prevăzute în legea penală, poate fi înțeleasă numai în lumina obiectului juridic al infracțiunii.

Intr-adevăr, o persoană care consimte ca alta să-i vatăme drepturi apărate de legea penală consimte la vătămarea unui obiect juridic.

Din această afirmație decurge consecința că trebuie scoase din discuție toate acele infracțiuni în al căror conținut intră, ca o trăsătură componentă, lipsa consimțămîntului titularului dreptului prejudiciat, deoarece în toate aceste cazuri consimțămîntul acestuia are drept urmare că nu ne mai găsim în prezența unei fapte prevăzute în legea penală, și ca atare nu se poate vorbi nici de vătămarea unui obiect juridic.

In lumina concluziei de mai sus, socotim ca fiind greșit exemplul folosit destul de des cu consimțămîntul proprietarului de a i se lua un obiect ce-i aparține, deoarece un astfel de fapt nu este prevăzut în legea penală; art. 524 incriminează faptul de a lua un lucru mobil din posesiunea sau detențiunea altuia fără consimțămîntul acestuia.

Se poate vorbi de consimțămîntul victimei, de exemplu, în cazul în care o persoană consimte ca alta să-i aplice o lovitură, deoarece faptul de a lovi este prevăzut de art. 470 C. p.

Condițiile a căror îndeplinire dau consimțămîntului părții vătămate eficiență juridică, sînt determinate tocmai de obiectul juridic al infracțiunii.

Astfel, în principiu, consimțămîntul nu poate produce efecte, decît dacă se referă la anumite obiecte juridice, adică la anumite relații sociale care asigură persoanei posibilitatea de a se bucura de unele drepturi patrimoniale sau personale.

Consimțămîntul nu trebuie să urmărească un scop ilicit, adică să nu ducă la vătămarea unui obiect juridic care nu stă la dispoziția celui ce consimte. Sub acest aspect, un exemplu tipic îl constituie delictul de automutilare (art. 480 C. p.).

In legătură cu valoarea juridică a consimțămîntului victimei, trebuie să amintim că penaliștii burghezi au încercat să găsească un criteriu după care s-ar putea distinge cazurile în care consimțămîntul victimei ar înlătura caracterul penal al faptei consimțite, de acelea în care n-ar produce un asemenea efect.

Criteriul, la care s-au oprit cei mai mulți autori burghezi, este acela

al împărţirii intereselor apărate de legea penală in drepturi dobîndite, care pot fi deci înstrăinate, şi drepturi înnăscute de care nu se poate dispune.

Sînt considerate ca drepturi innăscute: viaţa, libertatea, integritatea fizică etc.

Trebuie să remarcăm, din capul locului, că această distincţiune se întemeiază pe noţiunea metafizică a drepturilor naturale ale individului, care ar exista în afară de stat şi ar exprima însuşiri înnăscute ale omului.

Fiind independente de normele dreptului în vigoare, „drepturile omului nu reprezintă nimic altceva decit pretenţii determinate de concepţii juridice şi morale, adică ceea ce este denumit adesea „drept moral" [12]).

Prin urmare, distincţia propusă este lipsită de o bază juridică.

Căutarea unui criteriu care să rezolve, in mod aprioric, cazurile în care consimţămîntul victimei ar inlătura caracterul infracţional al faptei la care a consimţit, este destinată eşecului, deoarece problema obiectului juridic al infracţiunii este, în primul rînd, o problemă politică.

Obiectul juridic al infracţiunii este unul din domeniile în care se verifică cu o forţă deosebită adevărul stabilit de Lenin că dreptul este instrumentul politicii.

În funcţie de interesele clasei dominante, variază nu numai conţinutul obiectelor nemijlocite ale infracţiunilor dar şi importanţa lor.

Evitînd o reglementare cu caracter general, legiuitorul stabileşte, în partea specială a dreptului penal, cazurile în care consimţămîntul victimei înlătură caracterul ilicit penal al faptei săvîrşite.

Obiectul juridic şi modul de săvîrşire a infracţiunii.

Legătura dintre ele este evidentă, deoarece modul de săvîrşire a infracţiunii nu-i decit modul de vătămare a obiectului ei juridic. De altfel, această legătură reiese din unitatea conţinutului infracţiunii ca ansamblu a trăsăturilor prevăzute in lege ce caracterizează o anumită faptă drept infracţiune.

Dacă la unele infracţiuni vătămarea obiectului juridic se poate face în orice mod — bineînţeles în limitele stabilite de legile obiective ale dezvoltării fenomenelor din natură şi societate — la altele, vătămarea obiectului juridic nu se poate face decit într-un anumit mod pe care-l găsim descris în dispoziţia incriminatorie.

Astfel, de exemplu, la denunţarea calomnioasă — care este o infracţiune ce împiedică înfăptuirea justiţiei — obiectul juridic nemijlocit determină şi modul ei de săvîrşire. Intr-adevăr, pentru a împiedica înfăptuirea justiţiei infractorul trebuie, potrivit art. 269 C. p., ca printr-o plîngere sau denunţ adresat unei autorităţi să acuze, în chip mincinos, o persoană de săvîrşirea unei infracţiuni sau să inventeze ori să producă contra ei probe mincinoase.

Concluzia, care se desprinde din legătura ce există între obiectul juridic şi modul de săvîrşire a infracţiunii, este că ori de cite ori obiectul

12) S. F. **K e c e k i a n**, *Normele juridice şi raporturile juridice*, «Statul şi Dreptul sovietic», nr. 2/1955, p. 39.

juridic impune un anumit mod de săvîrşire a infracţiunii, acesta trebuie descris, cu preciziune, de către legiuitor, în interesul realizării legalităţii.

Incheind aceste sumare consideraţii, asupra uneia din cele mai importante probleme ale dreptului penal, ţinem să precizăm că fără a avea pretenţia de a epuiza problema obiectului juridic al infracţiunii, ele urmăresc doar scopul să atragă atenţia jruiştilor noştri asupra unor aspecte a căror aprofundare se impune din interese teoretice şi practice.

К ВОПРОСУ ОБ ЮРИДАЧЕСКОМ ПРЕДМЕТЕ ПРАВОНАРУШЕНИЯ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ РНР

Краткое содержание

Вопрос юридического предмета правонарушения несмотря на то, что имеет особенное значение в осуществление законности в деятельности юридических органов, все же до настоящего времени был недостаточно изучен в нашей юридической литературе.

Исходя из того факта, что предмет всякого незаконного поведения является общественным отношением, охраняемым нарушенной нормой, автор приходит к заключению, что юридический предмет правонарушения в уголовном праве РНР являются общественные отношения, которые уголовный закон защищает против общественно опасных фактов, инкриминируя их.

Из этого определения юридического предмета правонарушения исходит вывод, что юридический предмет нельзя смешивать с его материальным предметом, как бывает иногда.

CONSIDÉRATIONS SUR L'OBJET JURIDIQUE DE L'INFRACTION DANS LE DROIT PÉNAL DE LA R.P.R.

Résumé

Le problème de l'objet juridique de l'infraction a été insuffisamment étudié dans notre littérature juridique — bien qu'il présente une très grande importance pour la réalisation de la légalité populaire dans l'activité des organes judiciaires.

Vu que l'objet de toute conduite illicite est constitué par la relation sociale protégée par la norme juridique violée, on arrive à la conclusion que l'objet juridique de l'infraction dans le droit pénal de la R.P.R., est constitué par les relations sociales protégées par la loi pénale contre les faits socialement perilleux qu'elle incrimine.

De cette définition de l'objet juridique de l'infraction découle la conséquence qu'il ne peut être confondu avec son objet matériel comme on l'affirme quelquefois d'une manière erronée.

SPRE REZOLVAREA PROBLEMEI LOCUINŢELOR ÎN REPUBLICA POPULARĂ ROMÎNĂ

DE

V. NEGRU

I. *Criza de locuințe, produs al orînduirii capitaliste:*

Problema locuințelor nu este o problemă nouă; ea s-a ivit într-o formă mai acută în ultimul secol al erei noastre. La noi în țară, criza de locuințe a fost una din grelele moșteniri rămase de la regimul burghezo-moșieresc pentru care, una din formele de exploatare a oamenilor muncii, era contractul de închiriere a locuințelor.

Sînt aproape nouăzeci de ani de cînd Fr. Engels, ocupîndu-se de problema locuințelor în regimul capitalist, a scos în evidență caracterul exploatator al contractului de închiriere [1]). Explicația dialectică a acestui fenomen ne-o dă Engels în felul următor: Dezvoltarea rapidă a industriei a atras mase de muncitori de la țară în orașele mari, care se dezvoltă acum ca centre industriale și comerciale. Vechea construcție a orașelor nu mai corespunde condițiilor marii industrii moderne și circulației sporite a mărfurilor. Din aceste motive începe lărgirea străzilor existente, deschiderea de noi străzi; prin mijlocul orașelor trec acum linii ferate, linii de tramvai și apoi căi de comunicație subterană. Vechile clădiri neîncăpătoare sînt dărîmate, iar locul lor îl iau acum clădiri spațioase, clădiri cu mai multe etaje, necesare sediilor administrației de stat, băncilor, caselor de comerț și hotelurilor.

Tocmai în acest moment al afluenței muncitorilor spre orașele mari, devenite centre industriale și comerciale, — „locuințele muncitorilor sînt dărîmate cu nemiluita", cum se exprimă Engels. Înainte de avîntul industriei și comerțului existau în orașele europene mulți meseriași și salariați proprietari de case de locuit și a unui petec de grădină sau de pă-

1) În anul 1872 Fr. Engels a scris trei articole în ziarul «Volksstaat» din Lipsca, privitor la problema locuințelor. Aceste articole au fost publicate apoi, în anul 1877, într-o broșură intitulată: *Contribuții la problema locuințelor.* În această broșură Engels descrie starea produsă în industria germană după terminarea războiului victorios împotriva Franței, în anul 1871, după care Germania a încasat enorme despăgubiri de război ceea ce a dus la un mare avînt al industriei germane.

mînt cultivabil. Dar, o dată cu introducerea mașinilor, situația s-a schimbat; industria casnică de pînă acum începe să decadă din pricina concurenței pe care i-o face acum industria [2]).

Exodul muncitorilor de la sate la orașe se produce mult mai rapid decît se construiesc case pentru ei, în condițiile existente. De aceea burghezia, posedînd imobile de locuit, poate exploata cu atît mai mult muncitorimea, cu cît — în condițiile capitalismului, arătate mai sus, — „se găsesc chiriași și pentru cea mai mizerabilă cocină" [3]).

După ce descrie starea de mizerie în care trăiau muncitorii împinși la periferia orașelor mari și exploatarea lor nemiloasă de către burghezie, Engels arată că singura soluție în problema locuințelor nu poate fi decît exproprierea și apoi folosirea rațională a locuințelor. Dar, în regimul capitalist, o atare rezolvare a problemei locuințelor nu este posibilă.

II. *Rezolvarea revoluționară a problemei locuințelor în țara noastră după 23 August 1944:*

Călăuzindu-se după învățătura marxist-leninistă în rezolvarea problemei locuințelor, clasa muncitoare din țara noastră, îndată ce a pus mîna pe puterea politică, a trecut la rezolvarea acestei probleme pe cale legală.

Prima măsură revoluționară luată de statul nostru democrat-popular, în problema locuințelor, o constituie Decretul Nr. 359 din 4 decembrie 1948 pentru înființarea, organizarea și funcționarea oficiilor de închiriere. Regimul oficiilor de închiriere, introdus numai în orașele de subordonare republicană și în cele de reședință, — de județ pe atunci, — rezolvă problema spațiului locativ în lumina învățăturii marxist-leniniste: se ține seamă de interesele și nevoile clasei muncitoare. Nici un contract de închiriere nu se mai poate pune în aplicare fără viza oficiului de închiriere; numai ele au dreptul de a autoriza sau interzice schimbarea destinației unei clădiri, apartament sau încăpere, atît în cadrul unui contract de închiriere cît și în afara oricărui contract.

Pentru a putea ține evidența tuturor contractelor încheiate cu privire la spațiul locativ, se impune forma scrisă a acestora; contractele verbale nu pot forma obiectul unui control și deci nu au valoarea unor dovezi scrise. Toate aceste măsuri aveau drept scop pregătirea principalei măsuri revoluționare care avea să vină neîntîrziat.

La 20 aprilie 1950 a fost publicat Decretul Nr. 92 prin care au fost naționalizate următoarele categorii de imobile: imobilele clădite care aparțineau foștilor industriași, foștilor moșieri, foștilor bancheri, foștilor mari comercianți și celorlalte elemente ale marii burghezii. De asemenea au fost naționalizate imobilele clădite, deținute de exploatatorii de locuințe, hotelurile cu întreg inventarul lor, imobilele în construcție clădite în scop de exploatare, care au fost abandonate de proprietarii lor, precum și materialele de construcție oriunde s-ar afla depozitate; imobilele avariate sau distruse de pe urma războiului, clădite în scop de exploatare și ai căror proprietari nu s-au îngrijit de repararea sau reconstrucția lor.

2) Marx-Engels, *Opere alese*, vol. I, p. 566.
3) *Ibidem*, p. 601.

Măsura naționalizării era absolut necesară din cauza sabotajului marii burghezii și a exploatatorilor care dețineau un mare număr de case de locuit, dar pe care nu le mai îngrijeau tocmai pentru a le supune degradării și pe care totuși le foloseau ca mijloc de exploatare a oamenilor muncii.

Urmarea acestei măsuri revoluționare a fost creșterea enormă a fondului de locuințe aparținînd statului. Trecerea acestor imobile în proprietatea statului este o trecere liberă de orice sarcini, iar statul s-a substituit în toate drepturile foștilor proprietari. Prin aceasta însă nu s-a adus nici o știrbire drepturilor chiriașilor care se găseau cu locuințele în imobilele naționalizate; atît acești chiriași cît și foștii proprietari ai imobilelor au devenit chiriași ai statului.

Decretul Nr. 92 din 20 aprilie 1950 este, fără îndoială, pasul hotărîtor în rezolvarea problemei locuințelor în țara noastră, dar el constituie numai un început. In orașele mari și în centrele industriale, numărul clădirilor care puteau servi de locuințe, era cu mult prea mic față de nevoile mereu crescînde ale oamenilor muncii, iar repartizarea spațiului de locuit nu era cea dreaptă. Era deci nevoie de o nouă repartizare a suprafeței locative existente în orașele aglomerate și în centrele industriale pentru ca, în limita fondului de locuințe existent, să poată fi satisfăcute cerințele unui număr cît mai mare a oamenilor muncii lipsiți de locuințe.

In vederea îndeplinirii acestui scop a apărut — la 5 aprilie 1952 — Decretul Nr. 78 pentru normarea, repartizarea și folosirea suprafeței locative și reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași. Acest decret, completat cu decretele nr. 330/53 și 109/54, precum și cu H.C.M. nr. 1508/53, 1509/53 și 3980/53, are menirea să rezolve problema unei drepte repartizări a suprafeței locative, să aducă o serie de înlesniri oamenilor muncii care au nevoie de locuințe și să ia măsurile necesare pentru buna păstrare și folosire a întregului fond al locuințelor, indiferent dacă clădirile locuibile fac parte din fondul unic al proprietății socialiste de stat sau aparțin particularilor.

Decretul nr. 78/1952 face mai întîi distincția între suprafața locativă și suprafața de locuit a unei clădiri. Suprafața locativă este totalitatea încăperilor cuprinse în clădirile din orașe și centre industriale, care servesc pentru locuințe sau orice alt scop, inclusiv bucătăriile, camerele de baie, vestiarele, spălătoriile și orice alte dependințe. Prin suprafața de locuit se înțelege suprafața încăperilor care servesc pentru locuință sau pot primi această destinație. Intră deci în cuprinsul acestei suprafețe atît camerele de locuit cît și camerele de trecere și cele pentru personalul de serviciu.

Distincția între suprafața locativă și suprafața de locuit a unei clădiri prezintă o importanță practică fiindcă după suprafața de locuit se stabilesc drepturile cu privire la folosința locuinței cît și cuantumul chiriei ce urmează a fi plătită de chiriași.

Pentru a se putea face o cît mai justă repartizare a suprafeței de locuit, s-a procedat mai întîi la efectuarea unor calcule pe baza datelor proprii țării noastre, după care s-a stabilit apoi o normă generală, valabilă pentru toate localitățile în care se aplică dispozițiile decretului nr. 78/52;

această normă este de 8 m. p. pentru fiecare persoană, indiferent de vîrstă, și poartă denumirea de normă sanitară.

În conformitate cu dispozițiile art. 6 din decretul de mai sus, „în orașe și comunele declarate centre industriale, comitetele executive ale sfaturilor populare vor stabili prin decizii, în raport cu norma sanitară și ținînd seama de densitatea populației și de condițiile locale, suprafața maximă de locuit pentru o persoană, care se numește norma locativă. Norma locativă poate fi superioară normei sanitare".

În cazurile în care condițiile locale impun stabilirea unei norme locative inferioare celei sanitare, este necesară obținerea unei autorizații date prn H.C.M. Iată, prin urmare, că norma locativă poate fi într-o localitate de 10 m. p. iar în altă localitate de numai 6. m. p. În orice caz însă, norma locativă trebuie să fie unitară pe întreaga localitate.

În istoria raporturilor dintre proprietari și chiriași, în țara noastră, este pentru prima oară cînd statul se interesează de suprafața minimă de locuit necesară unei persoane. Numai regimul socialist, care poartă grija apărării sănătății celor ce muncesc, se străduiește să rezolve problema spațiului locativ în modul cel mai echitabil. Această grijă se manifestă și în altă direcție. Statul nostru democrat-popular încurajează — și pe această cale — pe acei oameni care prin munca ce o depun ori prin funcția ce o îndeplinesc au nevoie de un spațiu suplimentar. Astfel, potrivit art. 7 din decretul nr. 78/1952, au dreptul la o suprafață de locuit suplimentară, peste norma locativă:

a) eroii muncii socialiste din Republica Populară Romînă cît și cei decorați cu ordinele Republicii Populare Romîne;

b) oamenii de știință emeriți, artiștii poporului, artiștii emeriți, maeștrii emeriți ai artei, profesorii emeriți și învățătorii emeriți ai Republicii Populare Romîne;

c) membrii Academiei Republicii Populare Romîne și ai institutelor de știință, profesorii și conferențiarii din învățămîntul superior;

d) cei care au funcții de răspundere și care prin natura lor trebuie să execute lucrări și la domiciliu, dacă sînt angajați în aparatul de stat ori în organizațiile și întreprinderile de stat și cele cooperatiste, ori sînt activiști ai organizațiilor politice sau de masă;

e) militarii activi de la gradul de colonel în sus;

f) bolnavii care au nevoie de o îngrijire specială.

Prin hotărîre, Consiliul de Miniștri poate stabili și alte categorii de locatari care pot beneficia de o suprafață pentru locuit suplimentară. Suprafața suplimentară la care au dreptul persoanele enumerate mai sus va fi stabilită conform normelor prevăzute de decretul nr. 78/1952 și va fi pusă la dispoziția acestora sub formă de cameră separată. În cazul în care suprafața suplimentară nu va putea fi acordată sub forma unei camere separate, se va acorda o suprafață suplimentară pînă la 10 metri pătrați; fac excepție persoanele arătate la litera b și c de mai sus, pentru care suprafața suplimentară va putea merge pînă la 20 metri pătrați.

Grija pe care o poartă statul nostru democrat-popular oamenilor muncii în folosirea unor locuințe corespunzătoare nevoilor lor mai rezultă și din modul în care se stabilesc chiriile ce urmează a fi plătite pentru suprafața legală ce o ocupă o persoană sau o familie de oameni ai muncii.

In conformitate cu dispozițiile decretului nr. 78/1952 și ale H.C.M. 1508/53, chiria cuvenită pentru fiecare locuință este fixată pe baza următoarelor elemente: a) tariful de bază; b) gradul de confort al locuinței; c) ocupația sau categoria socială a chiriașului și d) venitul chiriașului.

In ceea ce privește tariful de bază, acesta se stabilește în fiecare localitate de către comitetul executiv al sfatului popular respectiv ținîndu-se seama de cheltuielile de administrație, de cele de reparație, de cota de amortizare și de impozitul pe clădiri. Tariful de bază este stabilit pe m. p. de suprafață de locuit și este unitar pentru întreaga localitate; el variază între 1,20 lei și 1,50 lei pe lună pentru fiecare m. p. de locuit.

Gradul de confort al locuinței se constată după situația imobilului, după felul de construcție a locuinței (parchet, sobe de teracotă, încălzire centrală), precum și după accesoriile locuinței respective (hol, cameră de baie, cămară, spălătorie etc.).

Ocupația sau categoria socială a chiriașului constituie un important element de apreciere în ceea ce privește stabilirea chiriei. Astfel actele normative care reglementează această materie prevăd reduceri pentru anumite categorii de locatari cum sînt oamenii în vîrstă lipsiți de mijloace, studenții fără venituri și în general cei incapabili de muncă. In schimb, se prevăd majorări simțitoare la stabilirea chiriei pentru imobilele folosite de comercianți, de foștii exploatatori care nu s-au încadrat în cîmpul muncii, precum și pentru folosirea suprafeței excedentare.

In sfîrșit, venitul chiriașului constituie de asemenea un element de apreciere la stabilirea chiriei ce urmează a fi plătită de locatar. La aprecierea venitului nu se ține seamă numai de cîștigul realizat prin muncă de către locatarul respectiv, ci și de greutățile lui familiare. Chiria se stabilește deci după situația reală a fiecărui locatar.

Cîtă deosebire între regimurile trecute și regimul nostru democrat popular! Sub regimul burghezo-moșieresc din țara noastră chiriașii erau lăsați la discreția proprietarului care stabilea chiria, nu după ocupația și veniturile chiriașului, ci în raport cu creșterea crizei de locuințe.

Grija pentru interesele oamenilor muncii rezultă și din dispozițiile legii cu privire la reglementarea schimbului de locuințe; acesta se aprobă de serviciul de gospodărie locativă pe baza consimțămîntului scris al tuturor membrilor majori ai familiei locatarului principal. Schimbul de locuințe însă, nu poate aduce nici o atingere drepturilor subchiriașului care ocupă o parte din suprafața locativă ce urmează a fi schimbată.

Legea ocrotește și drepturile locatarilor, care pleacă vremelnic din localitate. Astfel, cei plecați în interes de serviciu, dintr-o localitate în alta, își păstrează drepturile lor de chiriași în localitatea de unde au plecat, timp de 6 luni. Tot așa locatarii plecați în misiune în străinătate, cei chemați pentru satisfacerea serviciului militar, precum și cei concentrați își păstrează dreptul la suprafața locativă pe tot timpul absenței lor.

III. *Conservarea, apărarea și sporirea fondului de locuințe.*

Constituția Republicii Populare Romîne prevede, în art. 90, că: „Fiecare cetățean al Republicii Populare Romîne este dator să respecte Constituția și legile statului de democrație populară, să păzească, să întărească

și să dezvolte proprietatea obștească socialistă, să respecte disciplina muncii, să contribuie activ la întărirea regimului de democrație populară și la propășirea economică și culturală a țării".

Fondul de locuințe este — în cea mai mare parte — proprietate obștească, proprietate socialistă de stat. De aceea datoria fiecărui cetățean, dar în primul rînd datoria fiecărui locatar, este aceea de a păzi, întări și dezvolta fondul de locuințe pentru că el este al nostru, al tuturora. Orice atingere adusă fondului de locuințe este o atingere adusă proprietății socialiste de stat și constituie o piedică în rezolvarea problemei locuințelor din țara noastră.

Legile statului nostru democrat-popular prevăd sancțiuni pentru cei ce nu înțeleg să respecte avutul obștesc. În lipsa unor dispoziții în codul penal, care să sancționeze infracțiunile locative, golul existent a fost împlinit de decretul nr. 511 din 14 decembrie 1953. Prin acest decret s-a introdus în codul penal titlul XVI, cuprinzînd articolele 578^1, 578^2, și 578^3, care sancționează: a) înstrăinarea sub orice formă și degradarea ori distrugerea intenționată de către locatari a bunurilor sau instalațiilor din clădiri proprietatea statului în care locuiesc; b) împiedicarea sub orice formă a aplicării dispozițiilor legale privitoare la reglementarea folosirii suprafeței locative, precum și la bazele de stabilire a chiriei, a cheltuielilor comune de întreținere, folosință și încălzit.

Pentru a stîrpi orice urmă de speculă la închirierea de locuințe, același decret prevede sancțiuni grave pentru cei ce pretind, primesc ori plătesc o chirie mai mare decît cea legală; chiriașul care denunță fapta este apărat de pedeapsă.

De asemenea se sancționează fapta proprietarului sau a oricărui locatar, precum și a administratorului de clădire de a face imposibilă conviețuirea celorlalți locatari din clădire. În sfîrșit, neplata cu rea credință a cotei părți din taxele comunale sau din cheltuielile de întreținere, folosință și încălzit sînt sancționate de codul penal.

Sporirea fondului de locuințe în vederea rezolvării problemei de care ne ocupăm, constituie o preocupare permanentă a Partidului și Guvernului țării noastre. În raportul prezentat la Congresul al II-lea al P.M.R., tov. Gh. Gheorghiu-Dej arăta că în cursul celui de-al doilea plan cincinal se vor construi cel puțin două milioane cinci sute mii m. p. suprafață de locuit pentru oamenii muncii. De problema locuințelor se ocupă și Rezoluția Plenarei C.C. al P.M.R. din 27—29 decembrie 1956, în care se prevede alocarea sumei de un miliard de lei, din fondul central și local, pentru construcții și reparații. În rezoluția de mai sus se precizează că fondurile de stat destinate construcției de locuințe vor trebui repartizate în primul rînd sfaturilor populare regionale, care vor putea atrage și fonduri particulare ale oamenilor muncii interesați în construcția de locuințe.

În expunerea făcută în ședința plenară a C.C. al P.M.R. din 26—28 noiembrie 1958, tov. Gh. Gheorghiu-Dej, ocupîndu-se de problema construcției de locuințe, arăta că: „În cei trei ani care au trecut de la congres s-au realizat din fonduri și credite de stat în orașe și centre industriale o suprafață de circa 1.400.000 m.p. reprezentînd aproape 40.000 de apartamente".

Pentru a cointeresa oamenii muncii în opera de sporire a fondului de locuințe, Consiliul de Miniștri, prin hotărîrea nr. 4015 din 1053, a prevăzut acordarea de credite individuale muncitorilor, inginerilor, tehnicienilor și funcționarilor din mediul orășenesc și sătesc, membrilor gospodăriilor agricole colective, care nu au case de locuit, precum și învățătorilor, medicilor și personalului sanitar din mediul sătesc, în scopul construirii de locuințe pe baza cooperării între locatari, precum și de locuințe individuale pentru folosința lor.

Creditele acordate oamenilor muncii prezintă un deosebit avantaj; plata sumelor împrumutate se face în termen de 10—15 ani în mediul sătesc și în termen de 15—20 ani în mediul orășenesc. Ratele se achită lunar și sînt eșalonate astfel încît debitorul le poate face față cu multă ușurință.

Prin H. C. M. nr. 1099 din 2 iulie 1955 s-a prevăzut acordarea de credite muncitorilor, tehnicienilor și funcționarilor care au în proprietate clădiri de locuit în orașe și centre muncitorești, dar pe care nu le puteau termina din lipsă de fonduri. Creditele se acordă pe un termen de cel mult 10 ani cu o dobîndă de numai 1% pe an ceea ce constituie o mare înlesnire pentru cei ce doresc să-și termine clădirile în curs de construcție.

Printre înlesnirile făcute oamenilor muncii în vederea construirii de locuințe trebuie să amintim și măsurile luate prin decretul nr. 493 din 10 decembrie 1954 prin care comitetele executive ale sfaturilor populare au fost autorizate să atribuie, în mod gratuit, în folosință veșnică, parcele de clădire necesare construirii de locuințe individuale; astfel de parcele s-au atribuit muncitorilor, tehnicienilor, inginerilor și funcționarilor din orașe și comune, precum și membrilor gospodăriilor agricole colective, membrilor cooperativelor de producție meșteșugărească și de invalizi, învățătorilor și personalului sanitar de la sate.

Toate categoriile de locuințe construite în condițiile expuse mai sus sînt scutite de impozite pe clădiri timp de 10 ani de la data terminării lor și nu sînt supuse dispozițiilor privitoare la normarea și repartizarea suprafeței locative atîta vreme cît sînt locuite de proprietari și de membrii familiei lor.

Succesele obținute pînă acum în rezolvarea problemei locuințelor din țara noastră ne îndreptățesc să conchidem că ne apropiem cu pași repezi de rezolvarea completă a acesteia. În raportul prezentat de tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej la Congresul al III-lea al P.M.R. se arăta că: „Asigurarea oamenilor muncii cu locuințe corespunzătoare va constitui și pe viitor o preocupare permanentă de cea mai mare importanță a partidului și guvernului nostru".

„Proiectul de Directive prevede pentru 1960—1965 construirea de locuințe noi din fondurile statului, cu o suprafață totală de peste 9 milioane metri pătrați — echivalent cu circa 300.000 apartamente, de peste 3 ori mai mult decît s-a realizat în cei 6 ani precedenți, — de o calitate mai bună și cu un grad mai înalt de confort".

Nu există colț al țării în care să nu se fi realizat ceva în legătură cu rezolvarea problemei locuințelor. In toate orașele și centrele muncitorești se ridică blocuri cu locuințe confortabile și sănătoase în care se adăpostesc familiile oamenilor muncii scăpați, pentru totdeauna, de exploatarea proprietarilor de case de locuit.

К РАЗРЕШЕНИЮ ПРОБЛЕМЫ ЖИЛИЩНОЙ ПЛОЩАДИ В РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Краткое содержание

Исходя из наулной позиции Энгельса, объяснившего явления жилищного кризиса при капитализме, автор показывает, как решался этот вопрос в Румынии после второй мировой войны.

Во второй части статьи рассказывается о том, какие революционные меры для разрешения вопроса о жилой площади приняла народная власть республики по линии законодательства. Учреждение **„oficiilor de închiriere“** декретом 359/1948, национализация домов, построенных за счет эксплуатации труда или с целью эксплуатации, декретом 92/1950, установление новых связей и отношений между собственниками и квартиросъемщиками декретом 78/1952 — таковы были первые шаги к юридическому разрешению жилищной проблемы.

В последней части анализируются меры, принятые народно-демократической властью для сохранения и расширения жилищной площади, а также и стимулированию заинтересованности гражданских лиц в строительстве новых зданий. План жилищного строительства выполнен и перевыполнен; в 1960 году предусмотрено строительство 31000 новых квартир.

В заключении автор выражает мнение, что законодатель должен следовать ритму строительства, помогая тем самым окончательному разрешению в последнюю пятилетку проблемы жилплощади.

VERS LA RÉSOLUTION DU PROBLÈME DES HABITATIONS DANS LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE

Résumé

En partant de l'explication dialectique, donnée par Fr. Engels, en ce qui concerne la crise d'habitations sous le régime capitaliste, l'auteur montre quelle était la situation en Roumanie à la fin de la deuxième guerre mondiale.

Dans la partie suivante, l'auteur expose les mesures révolutionnaires prises par le régime de la R.P. Roumaine concernant la résolution du problème des habitations: la création des offices de bail, par le Décret 359/1948, la nationalisation des maisons d'habitation, issues de l'exploitation par le Décret 92/1950, la nouvelle réglementation du bail, par le Décret 78/1952, ont formé des étapes vers la résolution du problème des habitations dans la R. P. Roumaine.

Dans la partie finale sont analysées les mesures prises par le régime démocrate-populaire afin de protéger et augmenter le fond des habitations et susciter l'intérêt des citoyens pour bâtir de nouvelles maisons d'habitation. Le plan établi pour les dernières années a été accompli et dépassé; l'année 1960 seront bâtis 31.000 appartements.

En conclusion, l'auteur exprime son espoir que le problème des habitations, dans la R. P. Roumaine, trouvera sa résolution durant le prochain plan économique.

NATURA JURIDICĂ A CONTRACTULUI DIN CADRUL SISTEMULUI DE CONTRACTĂRI DE PRODUSE AGRICOLE

DE

PAUL I. DEMETRESCU

1) Metoda principală de atragere a produselor agricole în fondul central al statului — a cărei constituire decurge din cerințele legii obiective a dezvoltării planice, proporționale, a economiei naționale — a fost, în primii ani ai dezvoltării țării noastre spre socialism, aceea a cotelor obligatorii — care reprezentau o îmbinare a formei de schimb comercial cu forma de impozit în produse agricole.

Sistemul de cote obligatorii — cu excepția produselor de carne și lînă — a fost înlocuit de la plenara C.C. al P.M.R. din decembrie 1956 prin sistemul de contractări de produse agricole — sistem ce a fost înfăptuit la unele produse chiar mai înainte de această dată — și care împletește interesele generale ale statului cu acelea ale producătorilor agricoli.

Sistemul de contractări de produse agricole contribuie atît la planificarea circulației produselor agricole, în concordanță cu interesele dezvoltării economiei naționale, cît și la planificarea producției în organizațiile cooperatiste de producție agricolă contractante — întovărășiri agricole, cooperative de producție agricolă, gospodării agricole colective. El este forma principală de formare a fondului de produse agricole și rolul său crește pe măsura dezvoltării sectorului socialist în agricultură și a creșterii corespunzătoare a producției-marfă.

Contractele ce se încheie în cadrul sistemului de contractări de produse agricole sînt o cale juridică prin care se realizează legătura dintre industrie și agricultură — atît în domeniul producției, cît și în acel al schimbului de mărfuri. Ele se încheie de producătorii agricoli din sectorul socialist și de țăranii muncitori cu gospodării individuale, cu organizații de stat și organizații cooperatiste și privesc creșterea, îngrășarea și predarea de animale, predarea unor produse animale, cultivarea și predarea unor produse vegetale.

2) Sistemul de contractări de produse agricole este format din mai multe raporturi juridice, prin care se urmărește :

a) aprovizionarea cu alimente a populației de la orașe și cu materii prime a industriei ușoare și alimentare și aprovizionarea producătorilor agricoli cu produse industriale ;

b) cointeresarea producătorilor agricoli la dezvoltarea acelor plante și creșterea acelor animale, care sînt necesare economiei naționale, influențîndu-se în acest mod, pe cale economică, activitatea lor.

Această cointeresare, se realizează prin variate avantaje: avansuri în bani la încheierea contractului; spor de preț pentru predarea unor produse de calitate; semințe selecționate; reduceri de cote pentru contractări de carne și lînă; înlesniri în aprovizionarea cu materiale necesare producției, cu îngrășăminte chimice, semințe.

Pentru stimularea extinderii culturii de floarea-soarelui se acordă astfel producătorilor avantaje în ce privește prețul de cumpărare, avansuri în bani, posibilitatea cumpărării unei anumite cantități de ulei; pentru stimularea contractărilor de legume și zarzavaturi se acordă producătorilor prețuri avantajoase, reduceri de impozite pentru suprafețele cultivate cu produse contractate, semințe, credite, utilaje și mașini pentru irigat și grădinărit.

c) Introducerea de măsuri agrotehnice și zootehnice înaintate, în scopul îndrumării agriculturii și îndreptării ei pe făgașul socialismului.

3) Aceste scopuri urmărite prin sistemul de contractări se realizează, în primul rînd, prin raporturi directe născute din contractele încheiate între organizațiile economice socialiste și producătorul agricol.

Astfel prin contractele care intră în categoria contractărilor de animale, producătorul se obligă să crească, să îngrașe, și să predea animale la o anumită greutate și calitate, într-un anumit termen și în schimbul unui preț și a diferite avantaje; prin contractele care intră în categoria contractelor de produse animale producătorul se obligă să predea produsele animale în cantitățile și condițiile prevăzute în contract, la termenele stipulate, în schimbul unui preț și a diferite avantaje, iar prin contractele care intră în categoria contractărilor de produse vegetale, producătorul se obligă, ca prin munca lui, cu materiale date în parte de el și în parte primite, să cultive o anumită întindere de pămînt și să predea organizației economice contractante recolta obținută.

Scopurile urmărite prin sistemul de contractări se realizează, în al doilea rînd, prin raporturi cu alte organizații economice socialiste sau cu organe ale administrației de stat, raporturi datorită cărora se obțin pe de o parte avantajele de care beneficiază producătorul agricol și care nu se limitează la acele pe care le primește de la organizația contractantă, iar pe de altă parte, se înfăptuiește acțiunea de îndrumare de către stat a agriculturii, producătorul primind sprijin și îndrumare agrotehnică sau zootehnică din partea organelor administrației de stat.

4) Contractul încheiat în cadrul sistemului de contractări prezintă un caracter oneros, producătorul fiind debitorul obligațiilor asumate cu privire la animalul sau produsele animale ori vegetale care fac obiectul lui și creditorul prețului și al avantajelor, iar organizația economică socialistă contractantă, debitoarea prețului și avantajelor cu care s-a obligat și creditoare pentru animalele ce fac obiectul obligațiilor producătorului, a produsului animal sau produsului vegetal.

Contractul are ca rezultate nașterea dreptului de proprietate al statului — în cazul contractelor încheiate cu organizații economice de stat — sau al organizației cooperatiste, în cazul contractării animalelor sau

produselor animale și vegetale, precum și dreptul producătorului agricol asupra banilor sau altor bunuri, pe care le primește ca urmare a contractului încheiat. Dacă părțile contractante sînt organizații economice de stat, ne aflăm în fața transferării dreptului de administrare operativă directă, de la organizația economică de stat producătoare — gospodărie agricolă de stat — la organizația de stat beneficiară.

Contractele din cadrul sistemului de contractări se încheie pe baza contractelor-tip, întocmite în scopul aplicării prevederilor cuprinse în actele normative referitoare la sistemul de contractări. Contractele-tip cuprind clauze de importanță principială, pe care părțile contractante le concretizează, iar importanța lor constă în faptul că principalele clauze ale contractelor din sistemul de contractări sînt astfel reglementate, încît datorită formei juridice contractuale să se ajungă la atingerea scopului contractului. În contractele tip se ține seama de specificul fiecărei culturi sau prestațiuni care formează obiectul contractului, iar prevederile din aceste contracte sînt obligatorii, în măsura în care nu lasă posibilitatea unor alte reglementări determinate de către părți.

5) Contractele din cadrul sistemului de contractări stabilesc, în primul rînd, raporturi economice în sfera schimbului de mărfuri, între producătorii agricoli și organizațiile economice socialiste, din moment ce obligă pe producător să predea acestora, animale, produse animale sau produse vegetale, iar organizațiile economice socialiste, la rîndul lor, să aprovizioneze pe producători cu mărfurile industriale pentru consumul personal.

Între producătorii agricoli și organizațiile economice socialiste cu care s-au încheiat contractele, se stabilesc însă și raporturi ce-și produc efecte și în sfera producției, din moment ce organizația economică socialistă controlează modul în care producătorul își îndeplinește obligațiile și aplică măsurile agrozootehnice.

Organizația economică socialistă pune, de asemenea, la dispoziția producătorului, produse necesare hranei animalelor, acordă, în mod gratuit, materialul biologic și sanitar-veterinar; acordă materialul de înmulțire și îngrășăminte; pune la dispoziție măsurile agrozootehnice, acordă materialul pentru combaterea dăunătorilor și aduce aparatura necesară pentru folosirea acestui material.

Ca o consecință a intervenției active a organizațiilor economice socialiste, în procesul de producție al bunurilor ce formează obiectul contractului, contractele din sistemul de contractări prezintă o natură specială.

Intervenția organizației economice în procesul de producție al producătorului nu se găsește în nici o altă categorie de contracte, nici chiar în contractele economice, în care colaborarea, atunci cînd obligația izvorăște din contract sau dintr-un act administrativ, reprezintă numai instrumentul pentru îndeplinirea unei anumite sarcini de plan. Debitorul și creditorul participă, în aceeași măsură, la executarea sarcinilor respective, obligațiile ce incumbă fiecăreia dintre părțile contractante, în vederea îndeplinirii acestor sarcini, reprezentînd nu numai obligațiile lor reciproce, ci și obligațiile fiecăreia față de stat.

Contractele din cadrul sistemului de contractări, cu toate că au unele

asemănări cu alte contracte, nu intră însă in tiparul nici unui contract cunoscut de dreptul civil, ci prezintă o natură specială, cu o proprie reglementare juridică.

Sînt astfel obligații de natură civilă, aceea a producătorului de a adăposti, hrăni și îngriji animalul, de a-l îngrășa și preda; obligația acestuia de a însămînța suprafața stabilită și de a executa celelalte lucrări agricole. Sînt, de asemenea, obligații civile, obligațiile organizației economice de a pune la dispoziția producătorului ajutorul agrotehnic necesar, de a lua în primire recoltele la termenele stabilite, de a plăti producătorului sumele ce i se cuvin.

Aceste contracte au un caracter civil, indiferent de producătorii agricoli cu care sînt încheiate. Contractele încheiate cu organizațiile cooperatiste de producție agricolă cuprind unele dispoziții speciale față de acele încheiate cu ceilalți producători, însă numai în ce privește avantajele acordate, sporite față de acele acordate celorlalți producători. Deosebirile acestea au numai un caracter cantitativ, neducînd la deosebiri calitative cu privire la natura raporturilor juridice ce iau naștere din contractele încheiate, astfel că în măsura în care în actele normative sau în contractele încheiate nu sînt dispozițiuni, vor fi aplicate prevederile codului civil din materia obligațiilor și contractelor.

6) Avantajele ce se acordă producătorilor agricoli pentru cointeresarea lor materială pot fi obținute nu numai de la organizația economică socialistă cu care au încheiat contractul și în temeiul acestui contract, ci și de la o altă organizație și în temeiul altor raporturi juridice decît acele care se nasc din contractul încheiat în cadrul sistemului de contractări. Astfel, dreptul producătorului de a obține subproduse și reziduri de la organizațiile economice producătoare de spirt, dreptul de a obține bunuri industriale (talpă, fuse de piele) special destinate producătorilor agricoli, dreptul de a obține credite. Dobîndirea acestor avantaje, de către producătorul agricol, are loc fie pe baza unui alt contract decît cel încheiat în cadrul sistemului de contractări, fie pe baza unor raporturi juridice care n-au natură contractuală.

Se realizează astfel pe calea unui contract, deosebit de acel pe care producătorul l-a încheiat în cadrul sistemului de contractări, dreptul acestuia de a obține subproduse și reziduri de la întreprinderile producătoare de spirt, bere, amidon; dreptul de a obține bunuri industriale. Acest contract este un contract de vînzare-cumpărare, în cazul producătorilor agricoli cu gospodării individuale, a G.A.C., a cooperativelor de producție agricolă și întovărășirilor agricole și un contract de furnizare, atunci cînd producătorul agricol este o organizație economică de stat, iar organizația prin care se obțin avantajele este tot o organizație economică de stat; dreptul de a obține credite, care se realizează prin încheierea unui contract de împrumut bancar.

Producătorul, în cazurile arătate, obține avantajele ce i se cuvin, de la altă organizație economică decît aceea cu care a încheiat contractul din cadrul sistemului de contractări, pe baza altui contract, din moment ce această organizație este terță față de contractul încheiat în cadrul sistemului de contractări. Organizația economică socialistă, care nu a luat parte la contractul încheiat în cadrul sistemului de contractări, are

totuşi obligaţia legală de a încheia un contract cu producătorul agricol prin care să i se acorde avantajele la care este îndreptăţit, de îndată ce acesta întruneşte condiţiile legale.

Dacă producătorul agricol nu primeşte avantajele ce i se cuvin, ca urmare a contractului încheiat, are la dispoziţie, în vederea realizării acestor avantaje, şi ţinînd seama de natura raportului juridic, căile prevăzute de lege, putînd cere astfel executarea în natură a obligaţiilor asumate de organizaţia socialistă şi eventual daune-interese.

Avantajele la care este îndreptăţit producătorul agricol se realizează şi pe baza unor raporturi juridice de altă natură decît prin contract, astfel, în baza contractului încheiat în cadrul sistemului de contractări, organele competente au obligaţia legală să aplice reducerile din cotele obligatorii de produse agricole, reduceri ce se fac în temeiul unui raport de natură administrativă, ce ia naştere între producătorul agricol şi organele competente a aplica aceste reduceri.

Dacă raporturile juridice care iau naştere în cadrul sistemului de contractări servesc la introducerea măsurilor agrotehnicii înaintate şi îndrumarea de către stat a agriculturii, ajutorul se acordă şi îndrumarea se face sau prin organizaţia economică socialistă cu care producătorul agricol a încheiat contractul pe baza raportului care ia naştere din acest contract, sau pe linie administrativă.

Astfel în primul caz, organizaţiile economice socialiste, părţi în contractele pentru cultura de plante tehnice, medicinale sau aromate, ori în contractele referitoare la fructe, se obligă să pună la dispoziţia producătorului insectofungicidele necesare şi să-i dea posibilitatea de a folosi aparatura corespunzătoare pentru combaterea dăunătorilor şi să sprijine pe producători în justa aplicare a măsurilor agrotehnice. În cel de-al doilea caz, le revin comitetelor executive ale sfaturilor populare şi unor ministere, sarcina în legătură cu buna desfăşurare a activităţii de contractare, cu asistenţa tehnică şi agrotehnică şi în general cu ajutorul ce se dă producătorului pentru ca acesta să-şi poată îndeplini obligaţiile contractuale.

ЮРИДИЧЕСКИЙ ХАРАКТЕР ЗАКЛЮЧЕННЫХ ДОГОВОРОВ В СИСТЕМЕ КОНТРАКТАЦИЙ ПРОМЫШЛЕННЫХ ТОВАРОВ

Краткое содержание

Система заключения договоров на сельскохозяйственные товары является основной формой образования центрального государственного фонда сельскохозяйственных продуктов. Благодаря этой системе осуществляется снабжение продовольствием городского населения, сырьем легкой и пищевой промышленностей и в то же время снабжение промышленными изделиями сельскохозяйственных производителей; осуществляется привлечение сельскохозяйственных производителей к развитию растений и к разведению животных, необходимых народному хозяйству, а также внедрение в сельскохозяйство передовых агротехнических и зоотехнических мероприятий.

Эти цели осуществляются при помощи непосредственных отношений, вытекающих из заключенных договоров между хозяйственными социалистическими организациями и сельскохозяйственным производителем и при помощи отношений с другими социалистическими организациями или с государственными административными органами; из этих отношений извлекает выгоды сельскохозяйственный производитель и осуществляется государством управление сельского хозяйства.

В рамках системы заключений договоров, договоры устанавливают как хозяйственные отношения в сфере товарного обмена между сельскохозяйственным производителем и хозяйственными организациями, так и отношения эффективные в сфере производства с момента, когда хозяйственная организация контролирует, каким образом производитель выполняет свои обязательства и применяет агротехнические мероприятия.

Как следствие активного вмешательства хозяйственных социалистических организаций в производительном процессе производства продуктов, являющихся предметом договора, последний представляет особенный хартктер, не входящий в рамки никакого известного в гражданском праве договора.

LA NATURE JURIDIQUE DU CONTRAT CONCLU DANS LE CADRE DU SYSTÈME DES CONTRATS DES PRODUITS AGRICOLES

Résumé

Le système des contrats pour les produits agricoles forme la base principale du fonds central des produits agricoles de l'État.

On assure, par ce moyen, l'approvisionnement en aliments et en matières premières industrielles de la population des villes et l'approvisionnement en produits industriels des producteurs agricoles; on cherche à coïnteresser les producteurs agricoles à la culture des plantes et à l'échange des animaux nécessaires à l'économie nationale et à introduire en agriculture des méthodes agrotechniques et zootechniques avancées.

On atteint ces buts par des rapports directs, issus des contrats conclus avec les organisations économiques socialistes ou avec les organes de l'administration de l'État, desquels naissent des avantages dont bénéficient les producteurs agricoles et l'État réalise ainsi son rôle de diriger l'agriculture.

Les contrats basés sur ce système établissent des rapports économiques en vue des échanges de marchandises entre le producteur agricole et les organisations économiques, ainsi que des rapports qui ont une répercussion dans le cadre de la production, étant donné que l'organisation économique contrôle la façon dont le producteur s'acquitte de ses obligations et applique les méthodes agrozootechniques.

Ces contrats étant une conséquence de l'intervention active des organisations économiques socialistes dans le processus de la production de biens qui en forme l'objet sont d'une nature spéciale et ne font partie d'aucun des contrats connus de droit civil.

REGLEMENTAREA JURIDICĂ A MUNCII DE ORGANIZARE A ACTIVITĂȚII ȘTIINȚIFICE ÎN INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÎNT SUPERIOR

DE

I. BENDITER

1. In anii regimului democrat-popular activitatea științifică în țara noastră a luat un mare avînt, obținîndu-se rezultate ce nu pot fi realizate decît într-un stat cu orînduire socialistă. In societatea socialistă știința este pusă în slujba celor mai înalte scopuri, ale păcii și umanității. Ea servește ca un instrument de transformare a lumii, de mărire a bogăției sociale a poporului, de creare a unui belșug de produse, în scopul satisfacerii nevoilor materiale și spirituale mereu crescînde ale întregii societăți.

Spre deosebire de regimurile trecute burgheze, care manifestau nepăsare și atitudini dușmănoase față de știință și reprezentanții ei, în regimul democrat-popular societatea și statul de tip nou, socialist, garantează în mod real cele mai largi posibilități pentru fiecare om înzestrat cu aptitudini pentru munca de cercetare, de a-și dezvolta aceste aptitudini și a-și pune întreaga sa capacitate de creație în slujba științei și a progresului. Astăzi, activitatea științifică în țara noastră nu mai constituie apanajul unui grup restrîns de privilegiați; dimpotrivă, numărul acelora care activează pe frontul cercetării științifice crește continuu, porțile științei fiind larg deschise forțelor tinere care întregesc rîndurile intelectualității noi, legată de popor și de cauza construirii socialismului.

Partidul și guvernul acordă toată atenția dezvoltării științei, orientînd activitatea de cercetare în direcția legării ei de nevoile practice ale construcției socialiste, stimulînd și încurajînd munca de cercetare în toate domeniile. Sumele alocate din bugetul de stat activității științifice și creșterii cadrelor necesare dezvoltării acesteia cresc an de an. Dacă în 1956 fondurile alocate pentru învățămînt, știință și cultură erau de 3.078,9 milioane lei, în 1959 ele au crescut la 3.999,7 milioane, iar în 1960 la 4.313,2 milioane lei.

Grija pe care statul democrat-popular o manifestă pentru dezvoltarea

continuă a activității științifice își găsește expresia și în faptul că organizarea muncii de cercetare științifică este reglementată pe cale juridică prin diferite acte normative. Aceasta nu înseamnă o subordonare a însăși muncii de creație în domeniul științei sau îngrădirea activității de cercetare în anumite limite prescrise de lege. Dimpotrivă, reglementarea de către stat a activității științifice se face sub latura ei organizatorică, avîndu-se în vedere o mai bună planificare, în scopul obținerii unor rezultate cît mai favorabile. Reglementarea juridică a activității științifice are ca scop să garanteze prin mijloacele specifice de care dispune statul, posibilitățile cele mai largi de dezvoltare a muncii de cercetare în toate domeniile.

In *Schița de plan de lucrări tehnico-științifice* [1]), V. I. Lenin insista asupra necesității planificării de către stat a muncii științifice și implicit a reglementării juridice a organizării acesteia. Pe baza indicațiilor date de Lenin și a experienței acumulate în anii construirii socialismului, în Uniunea Sovietică au fost elaborate principiile fundamentale ale conducerii de către statul socialist a activității științifice. Aceste principii constau în : rezolvarea problemelor științifice importante de către colective științifice organizate de stat ; concentrarea eforturilor tuturor oamenilor de știință pentru rezolvarea problemelor fundamentale cele mai importante și lupta împotriva risipirii forțelor ; diviziunea rațională a muncii între diferitele institute de cercetări și coordonarea în măsura cea mai mare a activității de cercetare ; legătura dintre planificarea muncii științifice și aplicarea în economia națională a rezultatelor cercetării ; legătura dintre planificarea muncii științifice și planificarea pregătirii cadrelor de cercetători, precum și întărirea bazei materiale ; participarea în măsura cea mai largă a oamenilor de știință înșiși la elaborarea planului de activitate științifică.

Aceste principii leniniste, ca și întreaga experiență a statului socialist sovietic stau și la baza politicii statului nostru democrat-popular, în domeniul organizării muncii științifice.

2. Activitatea științifică în Republica Populară Romînă se desfășoară în numeroase institute de cercetări ale Academiei R.P.R. și ale diferitelor ministere, departamente și întreprinderi mari industriale.

O contribuție importantă la îmbogățirea științei socialiste în patria noastră reprezintă și activitatea de cercetare desfășurată de cadrele din institutele de învățămînt superior.

Munca de cercetare face parte integrantă din procesul complex al activității didactico-științifice. In noua concepție socialistă care stă la baza organizării școlii superioare în țara noastră, universitatea sau institutul de învățămînt superior este locul unde oamenii de știință își desfășoară și activitatea lor științifică, pe care o împletesc cu o temeinică activitate pedagogică. Pe drept cuvînt este combătută părerea unilaterală potrivit căreia institutul de învățămînt superior ar fi doar locul unde oamenii de știință ar depune activitatea lor didactică, munca științifică rămînînd să o desfășoare în institutele speciale de cercetare

---

1) **V. I. Lenin**, *Opere*, **vol. 27, p. 303-304.**

științifică ale Academiei R.P.R. sau ale diferitor ministere și departamente [2]).

Școala superioară romînească are o bogată tradiție de cercetare, catedrele universitare fiind ilustrate și în trecut de mari figuri de învățați, care au adus contribuții importante la tezaurul științei mondiale [3]).

După reforma învățămîntului din 1948, reformă care a deschis un drum nou învățămîntului superior în concordanță cu țelurile statului democrat-popular, cercetarea științifică în institutele de învățămînt superior a luat un avînt mare, necunoscut înainte. Aceasta a avut ca rezultat perfecționarea continuă a corpului didactic, ridicarea nivelului întregului proces de învățămînt și s-a concretizat într-o serie de lucrări științifice realizate în cadrul catedrelor, care au contribuit la dezvoltarea economiei și culturii naționale și la ridicarea prestigiului internațional al oamenilor de știință din Republica Populară Romînă.

Îmbinarea activității de cercetare cu munca didactică în învățămîntul superior este unul din principiile de bază, care este exprimat și în actele normative ale statului nostru cu privire la învățămînt.

Încă în legea pentru reforma învățămîntului din 1948 [4]), se arată că unul din scopurile principale ale învățămîntului public este „formarea de cercetători și creatori în toate domeniile științei și culturii". Această idee este dezvoltată și în statutul tip al instituțiilor de învățămînt superior, aprobat în 1953 [5]), în preambulul căruia se indică drept una din sarcinile principale ale instituțiilor de învățămînt superior aceea de „a valorifica contribuția adusă științei, literaturii și artei de oamenii de știință, litere și artă din R.P.R., precum și contribuțiile nevalorificate sau intenționat ascunse de regimul burghezo-moșieresc" și de „a organiza activitatea de cercetare științifică, prin care instituțiile să contribuie la rezolvarea celor mai importante probleme ale construirii socialismului în R.P.R. și la promovarea științei...".

Aceeași concepție stă și la baza celorlalte acte normative care reglementează activitatea de cercetare științifică în instituțiile de învățămînt superior:

— Regulamentul privind organizarea, îndrumarea și controlul activității de cercetări științifice în instituțiile de învățămînt superior, aprobat prin H.C.M. nr. 2111/1953 [6]);

— Hotărîrea nr. 1003 din 10 iulie 1957 a C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. cu privire la îmbunătățirea învățămîntului superior [7]);

— H.C.M. nr. 175 din 25.II.1959 cu privire la reglementarea cumulului [8]);

---

2) Stanciu Stoian, *Pentru o pedagogie a învățămîntului superior*, «Revista învățămîntului superior», nr. 2, 1959.

3) J. Livescu, *Universitățile—focare ale științei înaintate*, «Revista învățămîntului superior» nr. 1, 1959.

4) Decret nr. 175/1948, publicat în Monitorul Oficial, nr. 177 din 3 iulie 1948.

5) H. C. M. nr. 3886 din 17.XI.1953, publicat în Colecția de Hotărîri și Dispoziții ale Consiliului de Miniștri al R. P. R., nr. 71, din 24.XI.1953.

6) Învățămîntul superior din R. P. R., Colecția de acte normative. Edit. de stat didactică și pedagogică, 1954, p. 153—162.

7) Colecția de Legi, Decrete, Hotărîri și Dispoziții, 1957, vol. IV, p. 59—81.

8) Colecția de Hotărîri și Dispoziții ale C.M. al R.P.R., nr. 13 din 25.II.1959.

— Regulamentul privind organizarea și funcționarea bibliotecilor de învățămînt superior, aprobat prin ordinul M.I.C. nr. 439/1954 [9]);

— Ordinul M.I. nr. 41 din 31 dec. 1954 pentru constituirea fondului instituției și a unor mijloace speciale, precum și reglementarea folosirii lor [10]).

3. Conducerea de partid și de stat manifestă o grijă permanentă pentru dezvoltarea științei în general și pentru ridicarea continuă a nivelului muncii științifice în instituțiile de învățămînt superior din țara noastră. Astfel, Hotărîrea C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. nr. 1003 din 10 august 1957 stabilește o seamă de măsuri menite să contribuie la întărirea și dezvoltarea bazei materiale necesare dezvoltării muncii științifice în institutele de învățămînt superior.

Avînd în vedere necesitatea îmbunătățirii continue a calității și conținutului muncii științifice, Documentele Congresului al II-lea al P.M.R. cu privire la cel de-al doilea plan cincinal de dezvoltare a economiei naționale insistă asupra faptului că activitatea științifică trebuie să contribuie direct la dezvoltarea economiei și culturii socialiste, prin legarea ei mai mult de producție, de nevoile economiei naționale, de cuceririle științei moderne.

Noua știință trebuie să se întemeieze pe concepția marxist-leninistă asupra lumii, să fie pătrunsă de ideologia clasei muncitoare, să militeze activ pentru dezrădăcinarea concepțiilor vechi, retrograde, care se mai fac simțite în unele locuri. „Însușirea concepției marxist-leniniste — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — fructifică gîndirea științifică și creația artistică, ajută pe oamenii de știință în orice domeniu ar lucra ei, la aprofundarea și generalizarea științifică a rezultatelor cercetărilor lor, la înlăturarea din știință a tot ce este perimat, antiștiințific" [11]).

Exprimînd politica plină de grijă a partidului pentru dezvoltarea activității științifice, actele normative care reglementează organizarea muncii de cercetare consacră și direcțiile principale ale acestei munci. Astfel, Regulamentul cercetării științifice în institutele de învățămînt superior arată în articolul 1 că în sarcina instituțiilor de învățămînt intră realizarea următoarelor obiective:

a) Pregătirea cadrelor de profesori și oameni de știință care vor lupta pentru înflorirea științei, a acelei științe care de bună voie și cu plăcere servește poporului și deschide larg porțile științei tinerelor forțe ale patriei noastre;

b) atragerea unui număr cît mai mare de cadre didactice la desfășurarea activității de cercetare științifică, pentru a contribui la dezvoltarea economiei naționale, la întărirea apărării patriei și la progresul științei și culturii în R.P.R.;

c) ridicarea calificării științifice a cadrelor didactice la nivelul cerințelor științei contemporane;

d) familiarizarea studenților cu organizarea și rezolvarea proble-

---

9) **Învățămîntul superior din R.P.R., Colecție de acte normative..., p. 311—320.**

10) **Buletinul Ministerului Învățămîntului, anul III, nr. 1 (5), seria C, 15.II.1957.**

11) **Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al C. C. al P. M. R. la Congresul al II-lea al partidului.***

melor tehnico-științifice și antrenarea celor mai capabili din ei în activitatea de cercetare științifică [12]).

Pentru rezolvarea cu succes a acestor obiective, activitatea de cercetare științifică în instituțiile de învățămînt superior este orientată în direcția efecturării cercetărilor teoretice și experimentale cu caracter general; rezolvării problemelor tehnico-științifice de mare însemnătate pentru dezvoltarea economiei naționale; îndeplinirii lucrărilor de cercetare științifică de ministere, întreprinderi, institute de cercetări științifice, precum și acordării de ajutor tehnico-științific; efectuării cercetărilor cu caracter didactico-metodic; elaborării de manuale și monografii; popularizării cuceririlor științei și tehnicii moderne înaintate, prin organizarea de conferințe, simpozioane, sesiuni științifice, expoziții, editarea lucrărilor științifice etc. [13]).

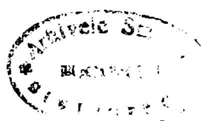
4. Intreaga activitate de cercetare științifică din institutele de învățămînt superior este coordonată și condusă de Ministerul Invățămîntului și Culturii și ea se desfășoară pe bază planificată. In conformitate cu articolul 4 al Regulamentului privind organizarea, îndrumarea și controlul activității de cercetare științifică, aprobat în 1953, munca științifică în institutele de învățămînt superior se desfășoară în conformitate cu planurile tematice anuale. Aceste planuri se întocmesc pe catedre, ținîndu-se seamă de recomandările Ministerului Invățămîntului și Culturii și de propunerile altor ministere, ale unor întreprinderi și instituții interesate în rezolvarea unor probleme tehnico-științifice, precum și de propunerile membrilor și ale șefilor de catedre. Planurile întocmite de catedre sînt centralizate de conducerile instituțiilor de învățămînt și trimise spre aprobare Colegiului Ministerului Invățămîntului și Culturii.

După aprobarea lor de către M.I.C., instituțiile de învățămînt superior primesc fondurile necesare de la ministerele de resort, care au cerut includerea în planul de cercetare științifică a unor anumite teme.

Controlul asupra îndeplinirii planurilor de activitate științifică este exercitat de către șeful de catedră, șeful instituției (rector sau director) și Ministerul Invățămîntului și Culturii.

Unitatea de bază în cadrul căreia se desfășoară direct atît activitatea didactică și metodică, cît și activitatea de cercetare științifică, în instituțiile de învățămînt superior, este catedra. In concepția nouă, socialistă, care stă la baza organizării învățămîntului superior în țara noastră, catedra reprezintă unitatea organizatorică de bază care cuprinde personalul didactic de la o întreagă familie de discipline identice sau înrudite dintr-o instituție de învățămînt superior. Ea trebuie să fie acel colectiv puternic didactico-științific în cadrul căruia să se aplice metodele socialiste de muncă, în scopul ridicării permanente a întregului proces de învățămînt. In materie de cercetare științifică, catedra are obligația, conform statutului tip al instituției de învățămînt superior, să elaboreze planul tematic de cercetare științifică, iar șeful catedrei este dator să urmărească și să îndrumeze realizarea lui. Șeful de catedră face propuneri de încadrare cu personalul necesar bunei desfășurări a activității didac-

12) Vezi Statutul tip al instituțiilor de învățămînt superior, art. 1.
13) Idem, art. 2.

tico-științifice la disciplinele respective și repartizează sarcinile ce revin fiecărui membru de catedră potrivit normelor ce stabilesc obligațiile didactico-științifice ale personalului didactic din instituțiile de învățămînt superior. Catedra este deci colectivul de bază în cadrul căruia se elaborează planul tematic și se urmărește realizarea lui.

O atenție deosebită acordă Ministerul Învățămîntului și Culturii orientării tematicii de cercetare științifică și coordonării întregii munci științifice, astfel ca ea să fie axată pe cele mai actuale nevoi ale producției și practicii construcției socialiste în patria noastră. În Instrucțiunile Ministerului Învățămîntului nr. 42.520 din 26.X.1953, se atrage atenția cadrelor didactice, ca la întocmirea planurilor tematice să „se concentreze asupra celor mai importante probleme care decurg din sarcinile prevăzute în planul cincinal al R.P.R., evitîndu-se orice fărîmițare a activității științifice pe teme mărunte...". Obligativitatea pentru instituțiile de învățămînt superior de „a păstra o legătură strînsă cu institutele de cercetări științifice ale Academiei R.P.R. și ale ministerelor, cu marile laboratoare din fabrici și uzine și cu gospodăriile agricole colective și de stat, în ceea ce privește coordonarea planurilor de cercetări științifice..." este prevăzută și de art. 3 al Regulamentului de cercetare științifică în instituțiile de învățămînt superior. Întocmirea, discutarea planurilor tematice de cercetare științifică a catedrelor, urmărirea, îndrumarea și controlul îndeplinirii lor — se arată în Ordinul Ministerului Învățămîntului nr. 1258 din 12 iulie 1955 — constituie o sarcină principală a conducerii institutelor de învățămînt superior.

5. Orientînd activitatea de cercetare în direcția legării ei de necesitățile economiei socialiste, Partidul și Guvernul acordă o grijă deosebită și problemelor legate de asigurarea bazei materiale necesare dezvoltării continue a muncii științifice în institutele de învățămînt superior.

Conform articolului 7 și Regulamentului privind activitatea de cercetare științifică, lucrările științifice în institutele de învățămînt superior sînt efectuate de către personalul didactic și didactic ajutător, în cadrul obligațiilor de muncă didactico-științifică. Cheltuielile necesare efectuării cercetărilor sînt asigurate, conform art. 9 al aceluiași regulament, de către M.I.C. din fondurile prevăzute în acest scop în bugetele instituțiilor de învățămînt superior, precum și din fondurile primite de institutele de învățămînt superior în baza contractelor încheiate cu diferite întreprinderi și instituții bugetare, în contul cărora se efectuează unele lucrări de cercetare științifică.

Ținînd seamă de importanța cercetării științifice în instituțiile de învățămînt superior, pentru a ridica calitatea muncii științifice în aceste instituții, C.C. al P.M.R. și Consiliul de Miniștri al R.P.R., prin H.C.M. nr. 1003/1957 „autoriză ministerele productive de a pune la dispoziția instituțiilor de învățămînt superior mijloace materiale și bănești, care să servească la întărirea bazei materiale necesare dezvoltării activității de cercetare științifică...".

În același scop, al asigurării bazei materiale activității științifice, instituțiile de învățămînt superior sînt asigurate cu laboratoare și aparatură modernă. Numai în ultimii ani, de la reforma învățămîntului, au fost înființate și dotate cu aparatura corespunzătoare laboratoarele de metalur-

gie fizică şi hidraulică la Institutul politehnic din Bucureşti, laboratoarele de maşini hidraulice, locomotive, motoare cu ardere internă la Institutul politehnic din Timişoara, laboratoarele de tehnologie mecanică şi turnătorie la Institutul politehnic din Timişoara, laboratoarele de celuloză şi hîrtie, tehnologia pielii, a blănurilor şi a extractelor tanante de la Institutul politehnic din Iaşi ş.a. [14]).

Organizarea unei cît mai bune documentări ştiinţifice, necesară desfăşurării activităţii de cercetare, intră, de asemenea, în preocupările organelor conducătoare de partid şi de stat şi îşi găseşte expresia în diferite acte cu caracter normativ. Una din măsurile importante în această direcţie a fost organizarea Bibliotecilor universitare. După cum prevede Regulamentul privind organizarea şi funcţionarea bibliotecilor de învăţămînt superior, aprobat prin Ordinul Ministerului Învăţămîntului nr. 439/1954, bibliotecile instituţiilor de învăţămînt superior „sînt instituţii de documentare ştiinţifică şi didactico-ajutătoare ale instituţiilor de învăţămînt superior". Acesta fiind profilul lor, ele au sarcina de a asigura cadrelor didactice literatura şi materialul bibliografic ştiinţific necesar acestora în activitatea didactică şi de cercetare ştiinţifică. În afara bibliotecilor universitare, după cum prevede şi H.C.M. nr. 1003/1957, în principalele centre universitare au fost create centre de documentare ştiinţifică, înzestrate cu reviste şi publicaţii de specialitate din ţară şi străinătate, documente etc., puse la dispoziţia cadrelor de cercetare din instituţiile de învăţămînt superior.

6. O problemă importantă este aceea a remunerării activităţii de cercetare ştiinţifică desfăşurată în institutele de învăţămînt superior de către personalul didactic şi didactic ajutător. Pornind de la concepţia că activitatea de cercetare se integrează în procesul complex didactic-ştiinţific al învăţămîntului superior, munca ştiinţifică este considerată ca făcînd parte din obligaţiile personalului didactic din instituţiile de învăţămînt superior. Spre deosebire însă de obligaţiile didactice, care sînt stabilite pentru fiecare cadru didactic, conform gradului şi titlului său ştiinţific, în conformitate cu normele didactice în vigoare, activitatea de cercetare ştiinţifică nu cunoaşte norme care să stabilească un anumit cuantum de muncă.

Sarcinile privind munca ştiinţifică a fiecărui cadru didactic în parte sînt stabilite ţinîndu-se seamă de posibilităţile existente, în cadrul catedrei, ele fiind trecute în planul de muncă individual şi în planul de activitate ştiinţifică a catedrei.

Actele normative în vigoare stabilesc importante măsuri privind stimularea muncii de cercetare în instituţiile de învăţămînt superior. Astfel, H.C.M. nr. 1003/1957 prevede că „întrucît cercetarea ştiinţifică este o componentă a activităţii cadrelor didactice, M.I.C. poate aproba degrevarea de sarcini didactice a cadrelor angajate în cercetarea unor probleme importante sau acordarea de concedii de creaţie plătite, pe o durată de 3—12 luni". Conform unui Ordin al Ministerului Învăţămîntului (Ordinul nr. 41 din 31.XII.1956), rectorii (directorii) institutelor de învăţămînt

---

14) **Ştefan Bălan**, ***Dezvoltarea învăţămîntului în anii regimului democrat-popular*** **«Revista învăţămîntului superior» nr. 1. 1959.**

superior dispun de „fondul instituției", care este folosit pentru stimularea și dezvoltarea cercetărilor științifice ale cadrelor didactice... precum și pentru dezvoltarea altor activități legate de ridicarea și îmbunătățirea continuă a nivelului învățămîntului superior..." [15]).

De asemenea, Regulametnul privind organizarea, îndrumarea și controlul activității științifice în instituțiile de învățămînt superior, prevede, în articolul 8, că „în vederea stimulării activității de cercetări științifice, rectorii (directorii) pot acorda trimestrial personalului didactic și didactic ajutător premii pînă la un salariu lunar, iar ministerul de resort poate acorda pentru lucrările științifice excepționale, premii echivalente cu două salarii lunare în cadrul creditelor bugetare acordate".

O măsură importantă menită să contribuie la ridicarea cercetării științifice a cadrelor din învățămîntul superior este și reglementarea cumulului. In conformitate cu prevederile H.C.M. nr., 1003/1957, începînd din anul școlar 1957/58, personalul didactic din învățămîntul superior trebuie să fie încadrat cu funcția de bază în învățămînt, cumulul în învățămînt fiind admis numai în cazuri excepționale și numai cu aprobarea Ministerului Invățămîntului și Culturii.

Deoarece în unele domenii de activitate cumulul a luat proporții exagerate, ceea ce dăuna calității muncii, acei care cumulau neavînd posibilitatea să îndeplinească sarcinile ce le reveneau la funcția de bază și la cea cumulată și întrucît practicarea cumulului pe scară largă a devenit o frînă la promovarea cadrelor tinere, printr-o Hotărîre a Consiliului de Miniștri [16]), a fost stabilită o nouă reglementare a cumulului, care înlătură deficiențele rezultate din reglementarea de pînă atunci. Conform acestei Hotărîri, cumulul de funcții se admite în mod excepțional și temporar numai în cazurile cînd sarcinile nu pot fi acoperite cu numărul existent de cadre de specialitate în domeniul respectiv. Cadrele didactice (numai profesorii și conferențiarii) pot cumula funcțiuni de cercetare în afara instituției de învățămînt superior la care au funcția de bază, numai în cazuri excepționale, cînd lipsesc cadrele de înaltă specializare în domeniul respectiv și ele nu pot fi transferate cu activitatea lor de bază în sectorul de cercetări, fiind necesare în învățămîntul superior. Funcțiile cumulate de cadrele didactice în afara învățămîntului superior (diferite institute de cercetări) nu pot depăși $1/2$ de normă în afara normei de bază. După cum am arătat mai sus, Ministerul Invățămîntului și Culturii poate aproba, în cazuri excepționale, cumulul și în instituțiile de învățămînt superior. In acest caz, conform H.C.M. nr. 175/1959, cumulul cuprinde întreaga obligație didactică și este plătit cu pînă la 60% din salariul funcției cumulate. Funcțiuni în învățămîntul superior pot cumula și lectorii.

Pentru cadrele didactice din învățămîntul superior se mai prevede o excepție și anume, că ei pot cumula și în altă localitate decît aceea în care au funcția de bază și aceasta, cu aprobarea Ministerului Invățămîntului și Culturii (art. 5, H.C.M. nr. 175/1959).

Restrîngerea cumulului are ca scop să înlăture deficiențele arătate

18) Buletinul M. I., anul III, nr. 1 (5), seria C, 15.II.1957.
19) H. C. M. nr. 175 din 25.II.1959, publicată în C.H.D. a C.M. nr. 13 din 25.II 1959.

mai sus, rezultate din practicarea pe o scară largă, în multe cazuri nejustificată a cumulării unor funcțiuni. Aplicarea acestor măsuri duce la îmbunătățirea activității didactice și științifice în învățămîntul superior și creează posibilitatea și necesitatea promovării de noi cadre de tineri cercetători și pedagogi.

7. Importante măsuri de stimulare a activității științifice a cadrelor din învățămîntul superior sînt prevăzute de actele normative în vigoare și în direcția lărgirii posibilităților de publicare și difuzare a rezultatelor obținute. Statutul tip al instituțiilor de învățămînt superior și Regulamentul cercetării științifice prevăd obligația pentru conducerile instituțiilor de a acorda o deosebită atenție întocmirii monografiilor fundamentale, manualelor, tratatelor și cursurilor universitare, în scopul asigurării unei pregătiri superioare a cadrelor de specialiști. H.C.M. nr. 1003/1957 prevede de asemenea că Ministerul Invățămîntului și Culturii va lua măsuri de lărgire a posibilității de difuzare a rezultatelor obținute. In acest scop — se arată în Hotărîre — vor fi înființate buletine științifice în limba romînă, ale institutelor de învățămînt superior, precum și reviste de specialitate, în care să se înfățișeze lumii științifice într-o limbă de largă circulație, lucrările cercetătorilor noștri". Conform dispozițiilor aceleiași Hotărîri, Ministerul Invățămîntului și Culturii poate aproba înființarea unor societăți științifice care să reunească cercetătorii din aceeași ramură de știință, tutelate de M.I.C., care pot avea și publicații proprii.

Transpunerea în viață a acestor măsuri a avut ca rezultat mărirea considerabilă a volumului de publicații științifice ale institutelor de învățămînt superior, creîndu-se într-o măsură din ce în ce mai mare posibilități pentru publicarea celor mai valoroase lucrări.

8. O condiție principală care asigură continua dezvoltare a activității științifice și în institutele de învățămînt superior este ridicarea continuă a calificării cadrelor didactice și a cercetătorilor din diferitele domenii ale științei. După reforma învățămîntului, a fost introdus în țara noastră sistemul pregătirii prin aspirantură, acordarea gradelor științifice de candidat în știință și doctor în știință, fiind reglementată printr-o serie de acte normative, dintre care cele mai importante sînt: Decretul nr. 13/1950 pentru înființarea și organizarea aspiranturii [17]), Decretul nr. 291/1953 privind pregătirea cadrelor științifice și didactico-științifice [18]) și H.C.M. nr. 2471/1953, privind aprobarea Regulamentului de organizarea și îndrumarea aspiranturii [19]). Serioase îmbunătățiri ale sistemului de aspirantură au fost aduse prin H.C.M. nr. 1003/1957, simplificîndu-se formele și reducîndu-se numărul de examene, astfel că accentul cade acum asupra pregătirii disertației.

Pregătirea aspiranților se face în cadrul catedrelor, acestea avînd obligația să propună cadrele cele mai valoroase pentru a fi încadrate în sistemul de aspirantură, de „a include în planul de activitate metodico-științifică urmărirea, îndrumarea și controlul activității aspiranților, aprobarea termenelor de disertație și a planurilor individuale ale aspi-

---

17) **Buletinul Oficial al M.A.N. nr. 4 din 17.I.1950.**
18) **Buletinul Oficial al M.A.N. nr. 24 din 31.VII.1953.**
19) **Colecția de Hotărîri și Dispoziții ale C.M. nr. 51 din 13.VIII.1953.**

ranților". (Din Ordinul Ministerului Învățămîntului nr. 1258 din 12 iulie 1955 privind măsurile ce trebuie luate pentru pregătirea în bune condițiuni a noului an universitar).

În ceea ce privește doctoratul și acordarea titlului de doctor în științe, conform actelor normative în vigoare, se stabilesc procedura de recunoaștere a doctoratului obținute înainte de anul 1952, precum și condițiile ce trebuie îndeplinite pentru a obține titlul de doctor în științe [20]).

Confirmarea și atribuirea titlurilor științifice se face de către Comisia superioară de diplome care funcționează în cadrul Ministerului Învățămîntului și Culturii, fiind formată din figurile cele mai reprezentative ale științei și învățămîntului superior din țara noastră.

Reglementarea detaliată a aspiranturii și a modului de acordare a titlurilor științifice constituie încă o dovadă a preocupării plină de grijă a partidului și statului nostru pentru formarea unor specialiști cu înaltă calificare, care să poată contribui cu toată capacitatea lor la dezvoltarea cercetării științifice în patria noastră.

O dovadă a democratismului organizării muncii științifice în statul nostru democrat-popular îl constituie faptul că la elaborarea normelor care reglementează această activitate participă cele mai largi cercuri ale corpului didactic superior. Astfel măsurile care au făcut obiectul Hotărîrii nr. 1003/1957 au fost dezbătute pe larg în perioada septembrie 1956 — iunie 1957 în cadrul unor consfătuiri pe centre universitare și al unei conferințe consultative pe țară (februarie 1957) cu reprezentanții corpului didactic universitar, iar în anul 1958 a fost organizată de către Ministerul Învățămîntului și Culturii o consfătuire a cadrelor didactice și de conducere din instituțiile de învățămînt superior în cadrul căreia a fost examinat modul în care sînt aplicate măsurile prevăzute de Hotărîrea nr. 1003/1957. Pe lîngă rezultatele pozitive constatate la această consfătuire se arată ca o lipsă și faptul că se întîrzie cu elaborarea și definitivarea unor acte normative deosebit de importante pentru desfășurarea procesului de învățămînt, acte normative cerute de aplicarea Hotărîrii nr. 1003/1957 [21]).

Ulterior acestei consfătuiri au fost emise unele acte normative dintre care amintim H.C.M. nr. 175/1959 cu privire la reglementarea cumulului. Experiența acumulată în domeniul învățămîntului superior ca și avîntul pe care acesta l-a luat în ultimii ani, reclamă însă îndeplinirea dispoziției cuprinse în capitolul final al H.C.M. nr. 1003/1957, ca Ministerul Învățămîntului și Culturii să propună Consiliului de Miniștri elaborarea proiectului de lege privitor la organizarea și funcționarea învățămîntului superior.

Problemele privind dezvoltarea învățămîntului superior și a activității științifice au ocupat un loc însemnat în lucrările Congresului al III-lea al P.M.R. Tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej, în raportul de activitate al

20) *Învățămîntul superior în R.P.R.* Colecție de acte normative, p. 205–208.
21) Buletinul M.I.C., anul IV, nr. 2, 1958.

C.C. al P.M.R. prezentat la Congres, referindu-se la sarcinile ce revin cercetătorilor din diferite domenii arată că „cercetările în domeniul ştiinţelor tehnice trebuie orientate spre rezolvarea problemelor valorificării superioare a resurselor energetice şi de materii prime, automatizării şi perfecţionării maşinilor fabricate în ţară, îmbunătăţirii tehnologiei în toate ramurile de producţie. Pentru cercetătorii din domeniul fizicii şi chimiei proiectul de Directive oferă o sferă largă de preocupări în domeniul folosirii energiei nucleare în scopuri paşnice, al maşinilor de calculat şi al aparatelor electronice, al semiconductorilor, materialelor sintetice, petrochimiei, îngrăşămintelor chimice"[22]).

„In acelaşi timp — după cum arată raportul — se va acorda în toate ramurile ştiinţei atenţia cuvenită cercetărilor cu caracter teoretic, care lărgesc bazele dezvoltării de perspectivă a cercetării ştiinţifice"[23]).

Aşa cum arată tov. Emil Bodnăraş în cuvîntul său la Congresul al III-lea al P.M.R. „opera de construire a socialismului este de neconceput fără stăpînirea ştiinţei şi a tehnicii"[24]).

In ţara noastră — ca şi în celelalte ţări socialiste — cercetarea ştiinţifică are perspective de nebănuit, ea bucurîndu-se de tot sprijinul din partea partidului şi statului democrat-popular.

Consfinţirea pe cale legislativă a normelor de organizare şi funcţionare a învăţămîntului superior, care cuprind în mod implicit şi normele cu privire la activitatea de cercetare ştiinţifică subliniază importanţa pe care statul democrat-popular o acordă dezvoltării ştiinţei şi culturii noi socialiste în R.P.R.

ВОПРОСЫ ЮРИДИЧЕСКОГО УРЕГУЛИРОВАНИЯ НАУЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ВЫСШИХ ЗЕВЕДЕНИЯХ

Краткое содержание

В годы народно-демократического режима научная деятельность в нашей стране приобрела невиданный раньше подъем. Научная работа изменила свое направление, сущность и цели, как и методы. К научному исследованию были привлечены многочисленные кадры. В настоящей статье рассматриваются основные вопросы юридического урегулирования научной деятельности в высших учебных заведениях. Выявляются основные черты организации научной деятельности в высших учебных заведениях и их закрепление юридическим порядком. Таким образом, после указания нормативных актов, регламентирующих общие вопросы в этой области, рассматриваются более подробно проблемы как: определение сущности, ориентации, координации, руководства и проверки исполнения научных планов; обеспечение необходимой материальной базы, поощрение и вознаграждение научной работы в высших учебных заведениях.

---

22) *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn.* Editura politică, Bucureşti, 1960, p. 91.

24) *Ibidem,* p. 372.

В статье подчеркивается постоянная забота партии и правительства о развитии и подъеме на высший уровень научной исследовательской работы в высших учебных заведениях и в других научно-исследовательских институтах как: в институтах Академии РНР, в ведемственных институтах разных министерств и др.

PROBLÈMES DE LA RÉGLEMENTATION JURIDIQUE DE L'ACTIVITÉ SCIENTIFIQUE DANS LES INSTITUTIONS D'ENSEIGNEMENT SUPÉRIEUR

Résumé

Sous le régime de démocratie populaire, l'activité scientifique a pris un essor inconnu jusqu'ici dans notre pays. Elle a changé d'orientation, de contenu, de but, ainsi que de méthodes de travail. De nombreux membres du corps enseignant sont engagés dans la recherche scientifique.

Dans cet article, on examine d'abord les principaux problèmes de la réglementation juridique de l'activité de recherches scientifique dans nos institutions d'enseignement supérieur. On y relève les aspects plus importants de l'organisation du travail scientifique dans ces institutions et la manière dont la législation en vigueur le consacre par la voie juridique. Ainsi, après avoir indiqué les actes normatifs qui réglementent la matière en général, on examine en détail des problèmes relatifs à la détermination du contenu, à l'orientation, à la coordination et au contrôle du travail scientifique, à la planification, à l'assurance de la base matérielle nécessaire à la stimulation et à la rémunération du travail de recherche etc.

L'article souligne enfin le souci constant du Parti et du Gouvernement pour garantir l'essor et le relèvement à un niveau supérieur de l'activité de recherche scientifique, dans les institutions d'enseignement supérieur, aussi bien que dans les autres instituts de recherche de l'Académie de la R.P.R., dans les instituts départamentaux des différents ministères etc.

ROLUL CONTROLULUI PREVENTIV ÎN ACTIVITATEA DE EXECUȚIE ȘI DE DISPOZIȚIE A R.P.R.

DE

S. CIUREA

De la 23 August 1944, cînd țara noastră a fost eliberată de sub jugul fascist, clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare, condusă și îndrumată de P.M.R., a obținut mari realizări în toate sectoarele de activitate.

Călăuzit de învățătura marxist-leninistă despre stat și drept, și folosind experiența primului stat socialist din lume, U.R.S.S., P.C.R. a organizat și condus lupta poporului muncitor din țara noastră pentru distrugerea statului burghezo-moșieresc romîn și înlocuirea lui cu un stat nou, de tip socialist.

Una dintre formele principale de activitate ale statului nou creat este activitatea de execuție și de dispoziție sau activitatea administrativă, care are sarcina de a realiza în mod concret funcțiile statului nostru și se deosebește fundamental de activitatea administrativă a statului bazat pe exploatare, care este o piedică în calea dezvoltării noilor relații de producție și are mai mult un caracter militar, polițienesc și fiscal.

Administrația noastră de stat, administrație de tip socialist, prin modul cum este organizată și prin metodele pe care le utilizează creează posibilitatea ridicării nivelului tehnic al producției, creșterea productivității muncii și ridicarea nivelului material și cultural al oamenilor muncii.

În perioada de trecere de la capitalism la socialism, administrația noastră de stat are un rol deosebit de important în acțiunea de înlăturare a claselor exploatatoare de la conducerea și administrația statului și de urmărire a desființării forței lor economice, precum și înlăturarea reminiscențelor burgheze, care prezintă un pericol pentru construirea socialismului în țara noastră.

Un rol deosebit de important în organizarea, dezvoltarea și orientarea administrației noastre de stat, l-au avut experiența și succesele dobîndite de U.R.S.S. în acest vast domeniu de activitate.

Activitatea de execuție și de dispoziție a R.P.R. se desfășoară pe baza și în executarea legilor, care reprezintă voința clasei dominante din țara noastră.

În cadrul acestei vaste activități de stat, s-au înființat și funcționează pe baza unor largi principii democratice, diferite organe de execuție și

de dispoziție, pe plan central și local, a căror sarcină este ca pe baza și în executarea legilor, să realizeze în mod concret funcțiile statului nostru.

Una din sarcinile principale ale acestor organe de execuție și de dispoziție, precum și a lucrătorilor care activează în cadrul acestor organe, este aceea de a apăra, întări și dezvolta proprietatea socialistă de stat.

Această sarcină fundamentală este prevăzută în primul rînd în Constituția R.P.R. din 1952 art. 90 în directivele elaborate de P.M.R., în majoritatea actelor cu caracter normativ, emise de organele de putere, de organele de execuție și de dispoziție ale puterii de stat.

Ținînd seama de caracterul planificat al economiei naționale, de volumul mare al bunurilor materiale care formează proprietatea socialistă de stat și rolul important pe care îl are această formă de proprietate în dezvoltarea și întărirea statului nostru, precum și în îmbunătățirea materială și culturală a poporului muncitor, organele de execuție și de dispoziție au sarcina de a organiza, într-o formă superioară, gospodărirea bunurilor materiale care formează obiectul proprietății socialiste de stat, de a le folosi cît mai just în procesul de producție și de a asigura disciplina de stat.

Organele de execuție și de dispoziție, în vederea realizării importantelor sarcini care sînt repartizate în competența lor, utilizează diferite mijloace printre care un rol deosebit de important îl are controlul preventiv asupra modului cum trebuie executate aceste sarcini.

Pornind de la principiul leninist care ne arată că evidența și controlul sînt mijloacele principale care au rolul de a asigura *realizarea* socialismului, problema controlului, care prezintă o deosebită importanță în activitatea de execuție și de dispoziție a statului nostru, a stat și stă mereu în atenția organelor noastre de stat și a P.M.R.

Controlul preventiv, din punct de vedere juridic, a fost reglementat pentru prima dată prin D.C.M. nr. 1598 din 1 ianuarie 1948; iar ultimul act juridic care reglementează această formă de control este H.C.M. nr. 74 din 1.II.1959 prin care s-a aprobat *Regulamenul privind organizarea și exercitarea controlului preventiv în instituții, întreprinderi și organizații economice de stat, cooperatiste și obștești.*

Controlul preventiv reglementat prin regulamentul aprobat de H.C.M. nr. 74 din 1.II.1959 este superior controlului preventiv, exercitat în statul burghezo-moșieresc romîn, de către Curtea de Conturi, care avea un caracter pur birocratic deoarece se verificau numai actele justificative, neglijîndu-se total oportunitatea lucrărilor. Această formă de control se exercita numai de organele administrative centrale și numai asupra cheltuielilor, veniturile statului fiind scoase din sfera acestei forme de control.

Prin exercitarea controlului în timpul executării și după executarea sarcinilor cuprinse în planul economic, se creează posibilitatea de a se cunoaște de către conducătorii instituțiilor, întreprinderilor și organizațiilor economice de stat, precum și de organele speciale de control, rezultatele pozitive dobîndite, precum și rezultatele negative care s-au constatat în executarea acestor sarcini.

Aceste două forme de control dau posibilitatea conducerii organelor de execuție și de dispoziție, ca în urma constatării unor abateri de la legalitatea populară, să ia toate măsurile necesare pentru înlăturarea încălcărilor legali-

tății pe perioada următoare de activitate și să tragă la răspundere disciplinară, materială sau penală pe acele persoane care au încălcat disciplina de stat sau au cauzat prejudicii proprietății socialiste de stat.

Controlul exercitat în timpul și după executarea sarcinilor cuprinse în planul economic constituie un instrument principal al organelor de execuție și de dispoziție pentru îndeplinirea concretă a obligațiilor lor, dar nu asigură toate sarcinile care revin controlului ca mijloc de apărare a proprietății socialiste de stat, a legalității populare.

Ținînd seama de volumul mare al proprietății socialiste de stat, de dezvoltarea sectorului socialist al economiei naționale, de politica R.P.R. față de drepturile și interesele oamenilor muncii precum și de ridicarea continuă a nivelului lor material și cultural, putem desprinde rolul important pe care îl au organele de execuție și de dispoziție ale puterii de stat, în organizarea executării din punct de vedere practic, a sarcinilor de stat.

În vederea realizării acestor importante sarcini de stat, care sînt repartizate în competența organelor de execuție și de dispoziție ale puterii de stat, controlul preventiv constituie un mijloc important de a preîntîmpina abaterile de la disciplina în muncă, risipa și producerea pagubelor în avutul obștesc, neglijențele, reaua gospodărire a proprietății socialiste de stat.

Măsurile preventive aplicate la timp, dau rezultate mult mai bune în activitatea organelor de execuție și de dispoziție și a lucrătorilor din aparatul de stat, decît măsurile care trebuie luate ulterior de conducerea organelor administrative, de justiție sau de procuratură, după ce dispoziția actului de drept administrativ a fost încălcat, după ce organizarea planificării s-a făcut în mod greșit cu rezultate negative sau după ce s-au produs pagube în avutul obștesc.

În lumina actelor de drept administrativ și a directivelor P.M.R. din ultimul timp, controlul preventiv constituie un mijloc important pentru organele de execuție și de dispoziție ale puterii de stat, precum și pentru lucrătorii administrativi care lucrează în cadrul acestor organe, în primul rînd la întocmirea proiectului planului economic.

Întocmirea proiectului planului economic constituie sarcina principală a organelor administrative și a lucrătorilor administrativi, care activează în cadrul acestor organe.

Utilizînd în mod conștiincios metodele Evidenței Contabile și a Evidenței Statistice și exercitînd un riguros control preventiv, lucrătorii administrativi pot furniza toate datele precise și necesare în legătură cu întocmirea proiectului de plan și au posibilitatea să scoată în evidență toate resursele de stat existente în fiecare loc de muncă din cadrul organului respectiv, să le cuprindă în plan și să asigure o folosire rațională a capacităților de producție existente.

De asemenea, controlul preventiv exercitat de organele competente are rolul de a scoate în evidență, tendințele unor organe de stat, de a planifica sarcini de producție sub posibilitățile reale ale întreprinderilor și organizațiilor economice de stat, pe care le conduc direct sau le au în subordine.

Aceste manifestări nesănătoase care au fost semnalate în Plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 decembrie 1959 pot fi descoperite cu ajutorul

controlului preventiv, asupra capacității de producție a întreprinderii și totodată se pot stabili în mod precis cauzele care au determinat aceste manifestări nesănătoase, dacă sînt simple neglijențe sau acțiuni dușmănoase împotriva statului.

Organele de execuție și de dispoziție au o mare răspundere în legătură cu planificarea lucrărilor de investiții peste limită și sub limită, pentru care statul nostru repartizează în fiecare an de la buget importante sume de bani.

Numai în anul 1960, volumul investițiilor este de 23,5 miliarde lei.

Conducătorii organelor de execuție și de dispoziție ale puterii de stat precum și lucrătorii din aparatul administrativ însărcinați cu efectuarea controlului preventiv, au obligația de a controla în prealabil, în cele mai mici amănunte, oportunitatea și necesitatea acestor lucrări de investiții și după aceea să fie înscrise în planul economic, pentru a fi executate.

Analizînd problema investițiilor în expunerea la plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 decembrie 1959, tov. Gh. Gheorghiu-Dej a scos în evidență unele deficiențe ale organelor de execuție și de dispoziție, în legătură cu executarea investițiilor, subliniind că nu întotdeauna organele locale ale puterii de stat și organele de execuție și de dispoziție ale puterii de stat au executat un riguros control preventiv. „Unele ministere și sfaturi populare nu exercită însă un control prealabil și amănunțit asupra acestor cheltuieli" [1]).

Proiectul planului economic, întocmit de organele de execuție și de dispoziție, este prezentat în fața organului suprem al puterii de stat, pentru a fi aprobat.

Organul Suprem al puterii de stat, M.A.N., exercită un control preventiv asupra tuturor indicilor cuprinși în planul economic și numai după efectuarea acestui control preventiv, votează proiectul de plan, care devine lege.

După ce a fost votat de M.A.N. planul economic este repartizat organelor de execuție și de dispoziție ale puterii de stat, pentru a fi executat total și la timp.

În vederea executării sarcinilor cuprinse în planul economic și repartizate fiecărui organ de execuție și de dispoziție al puterii de stat, conducătorul organului de stat și în special conducătorul de contabilitate are sarcina de a organiza efectuarea unui riguros control preventiv, asupra executării fiecărei sarcini care izvorăște din planul economic, controlînd existența fondurilor bănești necesare, oportunitatea și necesitatea lucrării și economiile care s-ar putea realiza din executarea sarcinii.

În practică, controlul preventiv își îndeplinește rolul, în cadrul activității fiecărui organ de execuție și de dispoziție al puterii de stat, în vederea executării concrete a sarcinilor care izvorăsc din planul economic.

În conformitate cu regulamentul prin care se reglementează din punct de vedere juridic problema controlului preventiv și care a fost aprobat prin H.C.M. nr. 74 din 1.II.1959, controlul preventiv trebuie să se exercite asupra unui mare volum de sarcini administrative, în vederea preîntîmpinării păgubirii avutului obștesc și a încălcării disciplinei de stat.

1) **Gh. Gheorghiu-Dej**, *Expunere la plenara C.C. al P.M.R. din 3-5 decembrie 1959*, p. 17.

Prin exercitarea unui riguros control prealabil în cadrul activității de execuție și de dispoziție, conducătorul organului administrativ și conducătorul contabilității trebuie să asigure încadrarea cheltuielilor în limita fondurilor și creditelor aprobate, respectarea legalității cu privire la plata salariilor, a premiilor, a diferitelor sporuri și indemnizații și a burselor, calcularea sumelor bănești care trebuie încasate, necesitatea și oportunitatea aprovizionării cu materii prime și materiale etc.

În vechea reglementare juridică a controlului preventiv, se prevedea că această formă de control era o sarcină care revenea numai conducătorului de contabilitate care era direct răspunzător dacă mijloacele materiale și bănești erau utilizate în conformitate cu disciplina contabilă și financiară.

Ținînd seama de dezvoltarea instituțiilor bugetare, a întreprinderilor și organizațiilor economice din țara noastră și de numărul mare de sarcini în legătură cu buna gospodărire a proprietății socialiste de stat, vechea reglementare juridică a controlului preventiv nu mai corespundea sarcinilor actuale ale administrației de stat și nu mai era un instrument care să satisfacă întru totul cerințele unui control complet și care să dea cele mai bune rezultate practice.

Datorită dezvoltării sectorului socialist în toate domeniile de activitate și a complexității proceselor de producție, obligațiile de serviciu ale conducătorilor de contabilitate au crescut într-o foarte mare măsură, ceea ce îi determina de cele mai multe ori să exercite un control preventiv asupra oportunității și necesității executării sarcinii respective, în mod formal, birocratic și superficial, dînd naștere la un mare număr de abateri de la legalitatea populară.

Această situație concretă cu caracter negativ din viața practică administrativă a statului nostru a determinat o nouă reglementare juridică a controlului preventiv asupra exercitării sarcinilor, care constă într-o largă descentralizare a modului de efectuare a acestei forme de control, asigurîndu-se în condițiuni mult mai bune, înlăturarea operațiilor ilegale, neoportune și neeconomice.

În prezent, după noua reglementare, controlul preventiv se execută în cadrul organelor de execuție și de dispoziție și de conducătorii celorlalte servicii, care sînt precis stabiliți de conducerea organului prin acte administrative și care răspund de necesitatea și oportunitatea sarcinii propusă pentru a fi executată.

Superioritatea noii reglementări constă și în aceea că, descongestionînd pe conducătorul de contabilitate de exercitarea controlului preventiv asupra tuturor operațiunilor, se creează acestuia posibilitatea de a colabora mai mult cu conducătorul organului de execuție și de dispoziție, de a se orienta mai bine în problemele administrative, economice și financiare, de a organiza în condiții mai bune întreaga activitate administrativă contabilă.

Atribuirea executării controlului preventiv și altor angajați din cadrul instituției, întreprinderii sau organizației economice de stat nu înseamnă că conducătorul de contabilitate este absolvit total de efectuarea acestei sarcini.

În ultimă instanță, conducătorul organului executiv și de dispoziție și

conducătorul serviciului de contabilitate răspund de modul cum sînt folosite mijloacele materiale și bănești ale statului, precum și de necesitatea și oportunitatea lucrărilor efectuate. De aceea, ultimul control preventiv este exercitat și de acești lucrători administrativi, care au un rol important în realizarea practică a sarcinilor din planul economic.

Prin noua reglementare juridică a controlului preventiv, legiuitorul a urmărit și angajarea răspunderii lucrătorilor de specialitate de la celelalte servicii din cadrul organului executiv și de dispoziție, cu privire la necesitatea și oportunitatea lucrărilor, în care conducătorul de contabilitate nu este întotdeuana cel mai competent să hotărască în mod definitiv.

Pe lîngă controlul preventiv exercitat în cadrul fiecărui organ executiv și de dispoziție, un rol important în executarea acestei sarcini îl au și organele bancare, care, așa cum sînt organizate în R.P.R., au mari posibilități de a aprecia oportunitatea și eficiența lucrărilor.

Dar nici aceste organe nu s-au achitat satisfăcător de executarea practică a unui riguros control preventiv.

Consecințele negative izvorîte din neexecutarea unui real control preventiv, de către organele noastre bancare, asupra oportunității și necesității lucrărilor planificate de organele de execuție și de dispoziție și în special asupra lucrărilor de investiții, au fost scoase în evidență în expunerea la plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 decembrie 1959, de către tov. Gh. Gheorghiu-Dej. „De asemenea, organele bancare n-au exercitat controlul corespunzător în ceea ce privește necesitatea, oportunitatea și eficiența investițiilor sub limită"[2]).

Administrația noastră de stat este organizată și își desfășoară activitatea pe baza celor mai democratice principii, pe care nu le-au cunoscut niciodată statele bazate pe exploatare.

Dintre aceste principii amintim doar numai principiul participării maselor la conducerea și administrația statului.

Participarea maselor la administrația statului nu se poate realiza decît într-un stat socialist, care nu este izolat de popor și care întotdeauna ține seama de experiența pe care o acumulează poporul în activitatea sa practică, zi de zi, în toate domeniile de activitate.

In lumina acestui principiu, masele largi populare sînt în măsură să exercite un real control preventiv asupra activității organelor executive și de dispoziție, atît la întocmirea proiectului de plan cît și la executarea lui.

Muncitorii, tehnicienii și inginerii care lucrează direct la executarea obligațiilor ce izvorăsc din planul economic, care cunosc îndeaproape fiecare problemă din punct de vedere practic, nevoile reale ale poporului muncitor și care au o bogată experiență în toate compartimentele de activitate aduc însemnate contribuții organelor de partid, organelor de putere și conducerii organelor executive și de dispoziție în planificarea economiei naționale, putînd aprecia cu toată competența, în prealabil, necesitatea și oportunitatea tuturor lucrărilor care trebuie planificate și executate.

---

2) **G h. G h e o r g h i u - D e j**, ***Expunere la plenara C.C. al P.M.R. din 3-5 decembrie 1959***, **p. 18.**

Astăzi, în țara noastră, politica Partidului și Guvernului, în toate domeniile de activitate, nu mai este un secret pentru masele largi de muncitori așa cum se prezintă situația în statele bazate pe exploatare.

În R.P.R. importantele sarcini de stat sînt analizate în prealabil și executate de un mare număr de comuniști și de oameni ai muncii sinceri, cinstiți și devotați politicii partidului și guvernului și care depun toate cunoștințele și toată puterea lor de muncă în slujba poporului.

Ținînd seama de aceste reguli cu adevărat democratice, conducerea administrativă, organizația de partid și comitetul sindical din cadrul fiecărui organ executiv și de dispoziție au obligația ca, înainte de a proceda la întocmirea proiectului de plan, să controleze exactitatea datelor prezentate de serviciul de contabilitate, serviciul de planificare, serviciul tehnic, serviciul financiar etc., apreciind totodată oportunitatea și necesitatea lucrărilor propuse.

Pentru ca proiectul de plan să fie întocmit pe baza nevoilor reale ale întregului popor muncitor și să realizeze total scopul clasei dominante din țara noastră, exprimat în directivele Partidului Muncitoresc Romîn și în toate actele normative emise de organele de putere, conducerea organelor executive și de dispoziție este obligată de a supune acest proiect de plan dezbaterii întregului colectiv în cadrul consfătuirilor de producție.

Procedînd în felul acesta, masele de muncitori au posibilitatea de a exercita un real control preventiv asupra propunerilor făcute și pot da cele mai juste soluții datorită experienței pe care au căpătat-o în executarea sarcinilor care le sînt repartizate în cadrul serviciului în care activează.

În executarea controlului preventiv, un rol important îl au cadrele din organele de execuție și de dispoziție, care trebuie să aibă o bună orientare ideologică și politică.

Pentru a dobîndi rezultate pozitive în această acțiune deosebit de importantă — asigurarea legalității populare — prin utilizarea controlului preventiv, de asemenea, lucrătorii administrativi trebuie să aibă o bună pregătire profesională, o bogată experiență administrativă și un pronunțat spirit gospodăresc.

Lucrătorii administrativi de conducere sînt obligați ca, în activitatea de întocmire a proiectului de plan cît și în executarea sarcinilor importante cuprinse în planul economic, să știe să antreneze la timp în acțiunea de control preventiv pe toți muncitorii, inginerii și tehnicienii în consfătuirile de producție și să țină seama de propunerile și sugestiile lor, care sînt mijloace principale în realizarea practică a sarcinilor statului nostru.

Modul cum este reglementat controlul preventiv în R.P.R., prin ultimul act normativ, a realizat creșterea simțului de răspundere nu numai a conducătorului de contabilitate, dar și a celorlalți conducători de servicii din cadrul organului de execuție și de dispoziție, asupra necesității și oportunității lucrărilor.

Controlul preventiv exercitat în mod conștiincios de conducătorii de servicii și de toți lucrătorii însărcinați în mod special cu executarea acestei forme de control are rolul de asigura disciplina în muncă a tuturor lucrătorilor în executarea sarcinilor care izvorăsc din plan și care le sînt repartizate pentru a fi executate.

Controlul preventiv întregit și de celelalte forme de control de stat, precum și de controlul obștesc, are rolul de a asigura o ordine desăvîrșită în gospodărirea proprietății socialiste, înlăturîndu-se orice abatere de la legalitatea populară.

РОЛЬ ПРЕДВАРИТЕЛЬНОГО КОНТРОЛЯ В АДМИНИСТРАЦИИ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ

Краткое содержание

В сфере администрации РНР важную роль играет предварительный контроль, который является главным оружием административных органов в деле предупреждения расточения и очуждения общественного имущества, равно как и других нарушений народной законности.

После нового юридического упорядочения Постановлением Совета Министров № 74 от 1. II. 1959 г., предварительный контроль осуществляется в децентрализованной форме, то есть за проверку уместности и необходимости работ, отвечает не только руководитель бухгалтерского отдела, но и остальные руководители отделений, или работники специально уполномочены руководителем исполнительного органа, с осуществлением этой формы контроля.

Одну очень важную роль в деле осуществления предварительного контроля с положительным результатом имеют административные работники вооруженны хорошей профессиональной подготовкой, углубленными знаниями всех административных задач, развитым хозяйственным духом и высоким политическим и идеологическим уровнем.

LE RÔLE DU COTRÔLE PRÉVENTIF DANS L'ACTIVITÉ ADMINISTRATIVE DE LA R.P.R.

Résumé

Dans le cadre de l'activité administrative de la R.P.R., le contrôle préventif joue un rôle important. C'est l'instrument principal, aux mains des organes administratifs, qui sert a prévenir le gaspillage et les soustractions des biens publics et toutes les autres ilégalités.

D'après le nouveau règlement juridique le contrôle préventif s'effectue sous une forme décentralisée. Ce n'est pas seulement le chef comptable qui répond de la vérification de l'opportunité et de la nécessité des travaux mais aussi les autres chefs de service.

Pour assurer des résultats positifs les ouvriers administratifs chargés d'exécuter le contrôle administratif doivent avoir une solide préparation professionnelle, posséder une connaissance approfondie de tous les problèmes administratifs et un niveau politique et idéologique élevé.

D. VATAMANIUC, *I. Popovici—Bănățeanul*, Editura de Stat pentru literatură și artă, 1959.

Presa de specialitate a făcut mereu loc în paginile sale unor articole în care cercetătorii fenomenului literar au căutat răspunsul la problema spațiului pe care trebuie să-l ocupe scriitorii mărunți în acțiunea patriotică de valorificare critică a moștenirii trecutului cultural. Răspunsul nu poate fi decît unul singur, acela pe care-l solicită, în prefața monografiei sale, și D. Vatamaniuc. A-i închina un studiu amplu lui Ioan Popovici—Bănățeanul „înainte de a avea altele, științifice despre marii clasici" nu ni se pare un abuz.

Drama vieții scriitorului bănățean ca și opera-i viabilă prin prezența autentică a adevărului realității merită prezentarea amănunțită pe care ne-a oferit-o D. Vatamaniuc. Scriitorii mărunți sînt cei ce au pregătit și au înlesnit apariția scriitorilor mari și laolaltă, mari și mici, ne dau imaginea întreagă, științifică a istoriei literaturii noastre.

Cele cîteva articole mai vechi sau mai noi pe care le-am avut pînă astăzi la îndemînă ne-au înfățișat în linii mari aspectele mai importante ale vieții și operei scriitorului bănățean. Autorul monografiei, care ne reține atenția prin rigurozitatea cercetării exacte și detaliate, amplifică materialul documentar existent prin valorificarea multor informații inedite, îl corectează și-l judecă în lumina principiilor istoriei literare științifice.

Sprijinindu-se pe date culese din scrisori, acte de arhivă, cataloage de școli, articole de gazetă, tradiții orale, D. Vatamaniuc reconstituie cu îndemînare mediul social și cultural în care a trăit și a scris I. Popovici. Am reținut informațiile bogate ce ne sînt comunicate în legătură cu viața meșteșugarilor bănățeni, cu mișcarea muncitorească din Banat și Transilvania, ca unele care condiționează și explică opera scriitorului. I. Popovici și-a desprins multe din poezii și aproape toate schițele și nuvelele din mediul de „maistori" bănățeni, în opera sa revin personaje și situații care trebuie să fi fost trăite aievea și ele nu pot fi căutate decît în viața scriitorului însuși.

Ne-au interesat, de asemenea, datele prețioase cu privire la dezvoltarea școlii și presei romînești și nu ne-ar fi nemulțumit o stăruință mai îndelungă asupra literaturii ardelene, cu particularitățile ei deosebite care caracterizează și scrisul lui I. Popovici—Bănățeanul. Printre aceste informații, binevenite, ce pun într-o nouă lumină viața și opera scriitorului, am aflat și altele care, puțin semnificative, dăunează economiei lucrării, amplificînd capitolul biografiei în dauna celui închinat operei, rămas mai puțin cercetat. Prin critica noastră literară, tot mai mult în sprijinul istoriei literare, această observație, asupra căreia nu mai stăruim, i-a fost comunicată autorului monografiei și la o eventuală revedere a lucrării, datele care nu pot fi convertite substanței epocii și activității scriitorului trebuie lăsate la o parte.

În puținele ei pagini închinate lui I. Popovici—Bănățeanul, istoria literară burgheză ne-a transmis imaginea unui om timorat, copleșit de neajunsurile unui trai nicicînd îndestulat, a unui scriitor pasiv, resemnat, detașat de realitatea vremii. Meritul lui D. Vatamaniuc este acela de a ne fi schițat în monografia sa, sprijinit și de rîndul acesta, pe date necunoscute sau voit ignorate de cercetătorii vechi, portretul

unui participant entuziast la evenimentele sociale, la lupta pentru emanciparea politică și culturală a rominilor ardeleni, al unui om care a urit nedreptatea și minciuna și și-a apărat, cu curaj și demnitate, convingerile. Pentru intregirea profilului moral al scriitorului o mai largă cercetare a formației sale intelectuale, a preferințelor literare, a inriuririlor străine exercitate, și mai cu seamă a concepției sale despre viață și artă era necesară, cu atit mai mult cu cit aceste aspecte, alături de altele pe care nu vom uita să le infățișăm, realizează unitatea stilului său ideologic și artistic.

În studiul operei pe care l-am fi dorit măcar tot atit de larg ca și cel al vieții, dacă nu și mai intins, D. Vatamaniuc și-a îndreptat investigația, cum ne indică, de altfel, și cele două titluri de capitole *Lumea meseriașilor, Lumea meseriașilor și figura muncitorului,* spre schița și nuvela lui I. Popovici—Bănățeanul, adică spre realizările cele mai de seamă ale scurtei sale cariere literare. Procedeul acesta al ierarhizării preocupărilor și succeselor literare ale unui scriitor il reținem ca deosebit de util in tehnica istoricului literar cu adăugirea că el trebuie utilizat mai ales in monografiile consacrate scriitorilor cu o activitate intinsă și variată.

Opera lui I. Popovici este însă redusă, am spune chiar neinsemnată ca volum. Ea trăiește prin noutatea și autenticitatea izvoarelor de inspirație : lumea meseriașilor și a muncitorilor.

Alături de prozatorul Popovici—Bănățeanul trebuia, dar, să fi fost pus in lumină și poetul, după cum preocupările pentru culegerea și prelucrarea artistică a folclorului, pe linia formației sale tribuniste, meritau mai multă atenție din partea autorului monografiei. Această cerință este cu atit mai îndreptățită cu cit între schițele și nuvelele din lumea meseriașilor și celelalte domenii de activitate există și trebuie să existe, o continuitate de idei și atitudini care se evidențiază, cu limpezime, de-a lungul intregii activități culturale și literare a scriitorului.

De ce poezia lui I. Popovici să rămină o simplă ilustrare a unor momente biografice și să nu ocupe un capitol în cercetarea monografică a lui D. Vatamaniuc, în care să se demonstreze in ce măsură poetul rămine tributar lui Eminescu și am mai adăuga, după Ibrăileanu, lui Vlahuță și unde i se poate recunoaște o individualitate poetică aproape distinctă de orice influență.

Cercetarea prozei scriitorului bănățean este făcută in chip documentat, la obiect, cu rectificarea vechilor păreri potrivit cărora I. Popovici era anexat cind junimismului, cind semănătorismului. Interpretarea scrierilor se face mai ales prin urmărirea destinului eroilor, al meseriașilor și muncitorilor, de viața cărora scriitorul s-a apropiat cu ințelegere și compasiune. Se fac însă uneori aprecieri hazardate, cu atit mai mult cu cit ele nu apar suficient motivate, ca, de pildă, între maistorița Veta, unul din personajele principale ale nuvelei ***În lume*** și Doamna Chiajna, Tănase Scatiu și Dinu Păturică sau între Ana, fiica maistoriței, și eroinele lui Turgheniev. Mai aproape de realitate este analogia cu eroii lui Slavici și Agîrbiceanu.

Judecarea operei lui I. Popovici in contextul literaturii ardelene nu ocupă însă spațiul cuvenit în monografie. Analizele comparative cu acești scriitori, la care s-ar mai putea adăuga și alții, fixează valoarea operei și o stăruință in această direcție i-ar fi schițat autorului lucrării alte soluții in ceea ce privește locul scriitorului bănățean în istoria literaturii romine. Căci dacă I. Popovici nu este, cu certitudine, junimist, cum a dorit să-l știe Titu Maiorescu — și este meritul lui D. Vatamaniuc de a fi restabilit raporturile reale dintre scriitor și ideologul Junimii — și nici semănătorist, deși există in opera lui o oarecare tendință pentru reinvierea trecutului patriarhal, nu putem afirma cu aceeași siguranță, cum face autorul monografiei, că el poate fi situat in mișcarea de idei reprezentată la noi in acea vreme prin «Contemporanul». Preocuparea de a descrie lumea orașului și atitudinea anticlericală a fostului teolog cu toată ura lui impotriva „popimei“ nu pledează suficient pentru acest loc. Orientarea ideologică a scriitorului nu ni se pare prea apropiată de cea a literaților grupați in jurul revistei ieșene, iar personajele schițelor și nuvelelor sale nu au, cum recunoaște insuși D. Vatamaniuc, „conștiință revoluționară“. Nici prin mijloacele artistice utilizate, rămase așa de puțin cercetate in cuprinsul monografiei, I. Popovici nu stă prea aproape de proza «Contemporanului».

Formația-i artistică, concepția despre literatură, caracterul etic al scrierilor, particularitățile stilului il așază pe scriitorul bănățean alături de prozatorii «Tribunei», de Slavici, Enea Hodoș, Onițiu și alții, nume reținute de D. Vatamaniuc in alt capitol al lucrării sale. Iar dacă am ține să-l apropiem de un scriitor de dincoace de munți, acesta ar fi Vlahuță, de care se leagă prin sensibilitate, prin adeziunea lirică

la cele înfățișate, printr-un subliniat umanitarism și printr-un anume lirism al narațiunii, care constituie o modalitate particulară a realismului amîndurora.

Aceste intervenții ale noastre tind să arate că in monografia lui D. Vatamaniuc sint multe observații noi și interesante care merită să fie reținute și apreciate. Altele n-au însă ținuta concluziilor ultime și convingătoare. Din acest punct de vedere, lucrarea solicită unele revizuiri și completări, dacă, firește, autorul va găsi intemeiate intimpinările noastre.

Cert este că, in comparație cu tot ce știm pină acum despre Ioan Popovici—Bănățeanul, cercetarea lui D. Vatamaniuc constituie un pas hotăritor in valorificarea moștenirii literare a unui inzestrat scriitor.

M. Platon

Geschichte der Universität Jena, Editura Gustav Fischer, Jena 1958, 765 p.

Cu ocazia sărbătoririi a 400 de ani de la inființarea Universității „Friedrich Schiller" a apărut la Jena istoricul acestei vechi instituții de cultură, intocmit sub conducerea profesorului Max Steinmetz, de un grup de cercetători de la Institutul de istorie. Lucrarea este prefațată de rectorul în funcțiune, prof. dr. Otto Schwarz, care ne informează că este „prima prezentare de ansamblu a istoriei Universității din Jena și, totodată, prima prezentare de ansamblu a istoriei unei universități germane, apărută după 1945".

Cercetări mai vechi stabiliseră, in linii mari, unele fapte mai importante din viața Universității din Jena. Lucrarea de față are meritul de a fi inchegat intr-un tot unitar și de a fi interpretat vechiul material documentar de pe poziții marxiste. Ea cuprinde in plus și bogate informații inedite, rod al unei documentări laborioase.

Cele zece capitole urmăresc dezvoltarea istorică a Universității din Jena de la inceputurile ei pină in zilele noastre, in strînsă legătură cu intreaga evoluție social-politică și culturală a țării. Sint, de pildă, reliefate in cap. I al lucrării interesele de clasă care au determinat inființarea Universității. Principele elector Johann Friedrich pierduse în timpul unui război o mare parte din teritoriul principatului său și, o dată cu aceasta, Universitatea din Wittenberg. Nevoia acut resimțită de cadre cu pregătire superioară il determină să inființeze in 1558 la Jena o universitate care — după cum se arată in lucrare — avea, la inceputurile ei, destinația de a sprijini politica antinațională a descentralizării feudale, dusă de suveran.

Deosebit de bine realizat este capitolul V al lucrării. Ni se infățișează aici dezvoltarea Universității in perioada clasicismului german de la sfirșitul secolului al XVIII-lea, cind Jena devenise un centru al tendințelor de emancipare spirituală a burgheziei germane. Un viu interes il deșteaptă paginile consacrate marilor scriitori Goethe și Schiller care au contribuit din plin la propășirea Universității *).

Următoarele capitole ale lucrării, la fel de bogate in informații și interpretări, prezintă istoricul Universității din Jena din perioada unificării pină in zilele noastre. Sint infățișate aspecte ale luptei dintre forțele democratice și cele reacționare desfășurate la Jena in timpul Republicii din Weimar, apoi perioada sumbră a hitlerismului, cind Universitatea se preface intr-o instituție de tip fascist și, in sfirșit, transformările fundamentale săvirșite, sub conducerea partidului clasei muncitoare după 1945, o dată cu zdrobirea fascismului și cucerirea puterii de către proletariatul german.

---

*) Datorită lui Goethe se inființează la Jena celebra grădină botanică, o societate de mineralogie, două clinici medicale, un seminar filozofic și un laborator de chimie.

Schiller, al cărui nume il poartă din 1908 Universitatea din Jena, a funcționat aici timp de zece ani (1789—1799) ca profesor de istorie. Marele dramaturg — după cum scoate in evidență lucrarea — a desfășurat in acest răstimp o intensă activitate antifeudală.

Date concrete demonstrează convingător superioritatea incontestabilă a regimului socialist. În componența studențimii din Jena intră astăzi în procente peste 60% fii de muncitori și țărani (față de 5% în Germania de Vest); numărul studenților a crescut considerabil, iar sumele alocate de stat întrec cu mult cele de care dispun universitățile din Republica Federală Germană. „Nu există nici o universitate în Germania de Vest — se arată în încheiere — care să se poată măsura cu Universitatea din Jena. Ca parte integrantă a statului muncitorilor și țăranilor, Universitatea pășește cu încredere în al cincilea secol al existenței sale, secolul socialismului".

Prezentată în excelente condiții grafice și bogat ilustrată, lucrarea *Geschichte der Universität Jena* dovedește o bună orientare metodologică, o largă și temeinică tratare a problemelor complexe ale învățămîntului și științei de pe poziții riguros științifice. Este o realizare merituoasă a universitarilor din Republica Democrată Germană, a cărei apariție o salută cu căldură Universitatea ieșeană, în preajma sărbătoririi centenarului ei.

Hertha Peretz

INGE DIERSEN: ***Untersuchungen zu Thomas Mann*** **(Cercetări despre Thomas Mann), editura Rütten und Loening, Berlin 1959, 366 p.**

Opera lui Thomas Mann, eminent reprezentant al realismului critic european în genere și a celui german îndeosebi, constituie, de mai bine de trei decenii, una din temele mult dezbătute ale cercetării literare mondiale. În ultimii ani s-au scris numeroase volume, studii și articole, care atestă interesul crescînd pentru creația marelui scriitor *).

Lucrarea lui Inge Diersen, recent apărută în R.D.G., aduce noi contribuții la cunoașterea profilului literar al prozatorului german.

Titlul lucrării nu este — după opinia noastră — cu totul potrivit. Formularea *Cercetări despre Thomas Mann* sugerează mai degrabă ideea unei culegeri de studii parțiale unite în volum. În realitate lucrarea este un studiu monografic care urmărește să înfățișeze drumul scriitorului de la începuturile influențate de decadentism pînă la afirmarea unui militantism social din ce în ce mai ferm. Accentul principal cade pe analiza lucrărilor lui Thomas Mann care pun în discuție problemele artei și ale creatorilor de artă, lucrări cărora le revine — după cum subliniază subtitlul — o importanță deosebită în dezvoltarea scriitorului.

Studiul cercetătoarei germane se desfășoară în cinci capitole. În capitolul I, intitulat *Nuvele de început și romanul „Buddenbrooks"*, Inge Diersen înfățișează evoluția artistică a lui Mann, pornind de la realizările lui în domeniul prozei scurte, apărute către sfîrșitul secolului trecut. În aceste lucrări, scriitorul sesizează unele manifestări de crepuscul ale lumii burgheze; el înregistrează mutilarea valorilor umane, fără să adîncească, însă, cauzele și fără să ofere soluții pentru înlăturarea răului. Aceasta, fiindcă nu înțelege încă faptul că originea racilelor descoperite se află în însăși alcătuirea nedreaptă a societății. Cercetătoarea germană reliefează elementele pozitive ale acestor lucrări de debut ale lui Thomas Mann, rezultat al viziunii realiste asupra lumii, fără a trece însă sub tăcere contingențele cu literatura decadentă, manifestate printr-un complex psihologic specific decadenților, cît și prin interesul pronunțat pentru ființe singulare, prezentînd anomalii fizice sau psihice.

Legătura dintre aceste nuvele și cele consacrate destinului creatorilor de artă — obiectul celui de-al doilea capitol îl constituie romanul *Buddenbrooks*. În acest roman se conturează un mod specific de a privi poziția artistului în societate. Înfățișîndu-l pe Hanno, ultimul vlăstar al familiei Buddenbrook, Thomas Mann vrea să ne convingă — după cum subliniază Inge Diersen — că arta ridică pe om deasupra mediocrității burgheze, făcîndu-l, însă, totodată, slab și inapt pentru viață.

*) Amintim dintre lucrările mai recente pe acele ale lui Hans Mayer, Paul Rilla, I. M. Lange etc. apărute în R.D.G. În Uniunea Sovietică au apărut numeroase studii și articole semnate, între alții, de C. Fedin, S. Turaev, L. Cernaia. La noi, opera lui Thomas Mann a fost discutată de acad. Tudor Vianu și, mai recent, de O. Cisek, A. Margul-Sperber, I. M. Sadoveanu, I. Vitner și alții.

Problema izolării artistului, pusă aici pentru prima oară răspicat, e adîncită în nuvelele *Tristan, Tonia Kröger* şi *Moartea la Veneţia*, în care Thomas Mann caută cu înfrigurare cauzele care-l pun pe artistul burghez în conflict deschis cu mediul care l-a generat. Analizînd cele trei lucrări amintite, cercetătoarea din R.D.G. scoate în evidenţă faptul că pe măsura maturizării autorul îşi dă tot mai bine seama că lumea în care se desfăşoară acţiunea lucrărilor sale, lumea burgheziei în decadenţă, este sortită pieirii. Ordinea aparentă maschează haosul şi barbaria.

În capitolul al III-lea al lucrării, Inge Diersen urmăreşte, analizînd scrierea *Consideraţiile unui apolitic*, romanele *Muntele magic, Iosif şi fraţii săi* şi nuvela *Mario şi vrăjitoul*, evoluţia lui Thomas Mann în cea de-a doua perioadă de creaţie, pe care autoarea o plasează — după părerea noastră eronat — între anii 1918—1942.

Lucrarea *Consideraţiile unui apolitic* încheiase prima perioadă de evoluţie a scriitorului, pentru a face loc unei noi perioade, în care Thomas Mann renunţă, în cea mai mare parte, la concepţiile sale vechi, eronate. Frămîntările social-politice de la sfîrşitul războiului, victoria Revoluţiei din Octombrie, prăbuşirea monarhiilor din Europa centrală, revoluţia germană din noiembrie i-au prilejuit lui Thomas Mann o revizuire a concepţiilor sale. Însăşi evoluţia istorică, şi odată cu aceasta, posibilitatea de a confrunta curentele ideologice contemporane în consecinţele lor l-au făcut să adopte o nouă atitudine, pozitivă, faţă de democraţie, să întrevadă pentru arta sa perspectiva unor răspunderi noi, mai active. Cotitura din istoria europeană devine şi pentru scriitorul german o cotitură, în sensul renunţării definitive la estetism şi al adoptării unei atitudini mai aproape de sarcinile imperioase ale vremii.

Romanul *Muntele magic* (1924) exprimă încă o poziţie de mijloc. Autorul se îndepărtează de burghezia decadentă, dar pledează pentru o atitudine apolitică, pasivă. Drept punct final al celei de-a doua perioade de creaţie a scriitorului trebuie, credem, considerată nuvela *Mario şi vrăjitorul*, apărută în 1930. Mica istorioară, inofensivă în aparenţă, este unul din cele mai puternice pamflete antifasciste din literatura germană, o ripostă vehementă dată puterii distructive a fascismului, confirmind prin aceasta, în mod strălucit, aderarea lui Thoams Mann la poziţiile umanismului militant. Autorul ia aici atitudine contra pasivităţii cu care se declarase de acord în *Muntele magic*, combate cu tărie ideea căii de mijloc şi avertizează popoarele împotriva primejdiei fascismului, indicîndu-le, totodată, calea de urmat, calea luptei antifasciste.

Nuvela *Mario şi vrăjitorul* reprezintă, din punct de vedere al dezvoltării ideologico-politice a scriitorului, o culme, împrejurare ce n-a fost suficient scoasă în evidenţă de cercetătoarea germană. De aici periodizarea eronată, amintită anterior. Dezvoltarea prozatorului german după 1930, dată la care începe, după părerea noastră, a treia perioadă de creaţie a autorului (înfăţişată de Inge Diersen în cap. IV şi V ale lucrării) se menţine pe aceeaşi linie a umanismului militant, în special a luptei contra fascismului.

Mai trebuie observat, în aceeaşi ordine de idei, că lucrarea *Cercetări despre Thomas Mann* se încheie neaşteptat, odată cu analiza romanului *Doktor Faustus*, fără a se mai analiza lucrările apărute după 1949, de pildă, romanul ***Confesiunile escrocului Felix*** *Krull* etc.

Cercetătoarea germană a pierdut, de asemenea, din vedere, închegarea unei sinteze finale, a unei prezentări succinte, rezumative şi esenţiale, care să marcheze locul lui Thomas Mann în evoluţia literaturii germane, eficienţa activităţii sale sau, cel puţin, etapele principale şi rezultatele dezvoltării sale pe linie realistă, obiect special al atenţiei autoarei — după cum indică subtitlul.

Concluzii parţiale găsim, e drept, la începutul cap. V, unde Inge Diersen semnalează ca cel mai important rezultat al dezvoltării lui Thomas Mann, pe linia realismului, trecerea sa de la nuvelă la roman. Inge Diersen porneşte de la premisa că romanul, operă integrală, nu are în obiectiv, ca nuvela, o unitate faptică oarecum dată, ci realitatea în ansamblul ei şi în procesul ei de devenire. Romanul implică, de aceea, o concepţie formată asupra lumii şi asupra societăţii, deci o anumită maturitate ideologico-politică. Planul vast şi cuprinzător al romanului oferă mijloace întinse de reconstituire socială şi psihologică. Construcţiile epice mai largi sînt totodată opere de idei, în care apar premise, concluzii, prognoze, soluţii. Prozei scurte îi lipsesc vastele panorame ale romanului, ea oferă de cele mai multe ori o reflectare imediată şi spontană a realităţii şi nu implică în mod obligator privirea lucrurilor de la înălţimea unei concepţii deplin cristalizate. Inge Diersen afirmă că în cazul lui Thomas Mann înclinaţia spre proză scurtă în prima perioadă de creaţie se explică

tocmai prin lipsa unei concepţii despre lume bine definită. O excepţie constituie, în opera timpurie a scriitorului, romanul *Buddenbrooks*, rezultatul unor trăiri personale ale autorului. „Această premisă (pentru crearea romanelor, n.n.) a existat pentru Thomas Mann abia în perioada de după 1917, cînd el a ieşit din izolarea în care se afla pătura cultă a burgheziei germane. Înainte de aceasta, scriitorului i-a putut reuşi un roman realist, un roman care să se ridice la înălţimea pe care o presupune specia, numai fiindcă a prelucrat experienţe personale, legate de istoria propriei sale familii. Această posibilitate era unică, orice repetare ar fi atras după sine banalizarea. Thomas Mann şi-a salvat talentul de acest pericol, lăsîndu-se condus prin romanul de familie spre acel ansamblu de teme care i-a oferit posibilitatea continuării realismului său, dacă nu în lărgime cel puţin în ceea ce priveşte intensitatea trăirilor emoţionale. Înfăţişarea problematicii artistului îi oferea prilejul reflectării realiste a unor procese sufleteşti obiective, deşi situate în planul unei experienţe sociale reduse. . .".

Această explicaţie este, parţial, valabilă. Thomas Mann n-ar fi putut concepe, desigur, romane ca *Muntele magic* sau *Doktor Faustus* la inceputul activităţii sale scriitoriceşti. Nu trebuie neglijate însă nici aspectele de ordin artistic ale problemei. Tendinţa multor prozatori de frunte de a-şi încerca mai întîi puterile pe planul restrîns al nuvelisticii este un fenomen literar aproape general. Thomas Mann îşi dădea şi el seama că proza scurtă e o excelentă şcoală de maturizare artistică şi că ea pregăteşte lărgirea ulterioară a cîmpului de observaţie, organizarea materialului faptic în planuri multiple.

Mai trebuie semnalată lipsa bibliografiei. Din notele anexate la urmă rezultă că autoarea a folosit în special materialul din lucrările despre Thomas Mann ale lui Hans Mayer şi G. Lukacs. Ea şi-a însuşit acest material în mod critic insistînd, mai mult decît cei doi cercetători amintiţi, asupra limitelor de clasă ale lui Thomas Mann şi asupra consecinţelor acestor limite. Inge Diersen stabileşte, de pildă, cu mai multă preciziune decît Hans Mayer, caracterul de clasă al artei lui Adrian Leverkühn (eroul din *Doktor Faustus*) se fereşte de supraaprecierea romanului *Lotte la Weimar*, combătîndu-l în această privinţă pe Lukacs.

Obiectîndu-i unele deficienţe, trebuie să spunem că lucrarea recenzată se înscrie printre cărţile consacrate lui Thomas Mann ca o lucrare meritorie, bine documentată, scrisă cu înţelegere şi pasiune. Încadrîndu-l riguros în contextul economic, politic şi social al vremii, urmărind rădăcinile creaţiei sale, efectuînd subtile şi ample sondaje în opera lui Thomas Mann, cercetătoarea germană întregeşte cu notaţii noi şi interesante profilul marelui scriitor.

Hertha Peretz

I. P. I. cd. 1185

PREȚUL 10 LEI